

MARC LEVY

Copiii libertății

3
TREI

- COPIII LIBERTĂȚII -

MARC LEVY

COPIII LIBERTĂȚII

Traducere din franceză și note de Ileana Busuioc

Îmi place mult acest verb, „a protesta”. Să protestezi împotriva a tot ceea ce ne face prizonieri, împotriva prejudecăților și judecăților pripite, împotriva dorinței de a judeca, împotriva a tot ceea ce este rău în noi și nu așteaptă decât să iasă la suprafață, împotriva dorinței de a renunța, împotriva nevoii de a stârni compasiunea și a celei de a vorbi despre sine în detrimentul celuilalt, împotriva modelor, ambițiilor periculoase și dezamăgirii din jurul nostru.

Să protestezi și... să zâmbești.

Emma DANCOURT

Tatălui meu, fratelui său Claude, tuturor copiilor libertății.

Fiului meu și ție, dragostea mea.

O să te iubesc mâine, fiindcă astăzi încă nu te cunosc. Am început prin a coborî scările clădirii vechi în care locuiam, puțin cam grăbit, recunosc. La parter, mâna, cu care mă ținusem de balustradă, mirosea a ceară de albine: îngrijitoarea lustruia metodic lemnul până la cotul celui de-al doilea palier luna și apoi către ultimele etaje, joia. Cu toate că lumina poleia fațadele caselor, trotuarul era încă lucios de la ploaia din zori. Și când te gândești că, mergând așa cu pași vioi, nu știam încă nimic, habar nu aveam de tine, tu, care aveai să-mi dăruiești într-o zi cel mai frumos cadou pe care viața îl face bărbaților.

Am intrat în micuța cafenea de pe strada Saint-Paul, în buzunare aveam timp berechet. Eram cu toții trei la bar și printre puținii care să dispună de o asemenea avere în acea dimineață de primăvară. Și apoi a intrat tata, în fulgarin, cu mâinile la spate; s-a sprijinit cu coatele de tejghea, ca și cum nu m-ar fi văzut, cu eleganța lui caracteristică. A cerut o cafea tare și am putut să-i văd zâmbetul pe care încerca să-l ascundă de mine, însă fără succes. A lovit puțin în tejghea și mi-a dat de înțeles că încăperea e „sigură”, că pot în fine veni mai aproape. Pe când îi atingeam în trecere haina, i-am simțit puterea, greutatea tristeții de pe umeri. M-a întrebat dacă sunt „în continuare sigur”. Nu eram sigur de nimic, dar am dat din cap. Atunci, foarte discret, și-a dat la o parte ceașca de cafea. Sub farfurioară, am văzut o bancnotă de cincizeci de franci. Am refuzat s-o iau, dar și-a încleștat tare fălcile și a mârâit spunându-mi că, dacă vrei să pornești la luptă, trebuie să ai burta plină. Am luat hârtia și, din privirea lui, am înțeles că era momentul să plec. Mi-am aranjat mai bine șapca, am deschis ușa cafenelei și am luat-o înapoi pe stradă în sus.

Am privit pe furiș spre bar, unde era tatăl meu; el mi-a oferit ultimul lui zâmbet, atrăgându-mi atenția că aveam gulerul strâmb.

În privirea lui era ceva imperios și am avut nevoie de ceva ani ca să înțeleg acest lucru, dar azi e de ajuns să închid ochii și să mă gândesc la el, pentru ca ultima sa imagine să revină, intactă. Știi că pe tata îl întrista plecarea mea și mai cred că presimțea că nu aveam să ne mai revedem. Nu se gândise la moartea lui, ci la a mea.

Mă gândesc mereu la acest moment din cafeneaua des Tourneurs. Un bărbat are nevoie, desigur, de mult curaj pentru a-și îngropa fiul pe când soarbe o cafea cu cicoare, chiar lângă el, pentru a rămâne tăcut și a nu-i spune „Te duci imediat înapoi

acasă și te apuci de lecții”.

Acum un an, mama s-a dus să ia de la comisariat însemnele galbene¹. Pentru noi era semnalul exodului și plecam la Toulouse. Tata era croitor și niciodată nu ar fi cusut mizeria aia pe vreo haină.

În acest 21 martie 1943 am optsprezece ani, urc în tramvai și plec spre o stație care nu apare pe nici o hartă a orașului: plec să caut *maquis*²-ul.

Acum zece minute mă chema încă Raymond, de când am coborât la ultima stație a liniei 12, mă cheamă Jeannot³. Jeannot cel fără de nume. În acest moment încă liniștit al dimineții, o groază de persoane din lumea mea nu știu ce li se va întâmpla. Tata și mama nici nu știu că în curând li se va tatua un număr pe mână, mama nu știe că, pe un peron de gară, va fi despărțită de acest bărbat pe care îl iubește aproape mai mult decât pe noi.

Nici eu nu știu că peste zece ani voi găsi, într-un maldăr de perechi de ochelari înalt de aproape cinci metri, la Muzeul de la Auschwitz, rama pe care tatăl meu și-o pusese în buzunarul de sus al hainei, în ziua când l-am văzut ultima dată la cafeneaua de pe strada Saint-Paul. Fratele meu mai mic Claude nu știe că voi veni în curând să-l caut și că, dacă n-ar fi spus da, dacă nu am fi fost împreună în toți acești ani, nici unul dintre noi nu ar fi supraviețuit. Cei șapte tovarăși ai mei, Jacques, Boris, Rosine, Ernest, François, Marius, Enzo nu știu că vor muri strigând, aproape toți cu accent străin, „Trăiască Franța”.

Sunt convins că nu am mintea limpede, bănuiesc că am capul plin de cuvinte confuze, dar din această zi de luni, timp de doi ani, inima îmi va bate numai în ritmul impus de frică; mi-a fost frică vreme de doi ani, mă mai scol uneori noaptea cu senzația asta idioată. Dar tu, dragostea mea, dormi alături de mine, chiar dacă

¹ Marcă sau insignă pe care naștii i-au obligat pe evrei s-o poarte (în Franța, o bucată de țesătură galbenă în formă de stea cusută pe haine). (N. t.)

² Loc împădurit, sau cu o vegetație de tufișuri și de arbuști spinoși, greu accesibil, care se întâlnește în unele regiuni mediteraneene. În timpul ocupației germane, loc unde se refugiau și se grupau formațiunile de partizani (mai ales din Franța, Spania și Italia); mișcarea luptătorilor din Rezistența franceză. (N. t.)

³ Diminutiv al prenumelui masculin francez Jean, echivalentul prenumelui românesc Ion. (N. t.)

Încă nu știu acest lucru. Așa că iată o fărâmă din povestea lui Charles, Claude, Alonso, Catherine, Sophie, Rosine, Marc, Émile, Robert, prietenii mei, spanioli, italieni, polonezi, unguri, români, copiii ai libertății.

PRIMA PARTE

1

Trebuie să înțelegi contextul în care trăiam, un context e important, de exemplu, pentru ca să înțelegi o frază. Scoasă din context, ea își schimbă adesea sensul, iar în anii următori multe fraze vor fi scoase din context în favoarea unor judecăți parțiale și a unor sentințe rapide. E un obicei care va exista mereu.

În primele zile ale lui septembrie, armatele lui Hitler invadaseră Polonia, Franța declarase război și nimeni nu punea la îndoială, nicăieri în lume, faptul că trupele noastre vor respinge dușmanul până la granițe. Belgia fusese măturată de valul diviziilor de blindate germane și, în câteva săptămâni, o sută de mii de soldați de-ai noștri mureau pe câmpurile de luptă din nord și de pe Somme.

În fruntea guvernului a fost numit mareșalul Pétain; a doua zi, un general care refuza să accepte înfrângerea lansa din Londra un apel la rezistență. Pétain a preferat să semneze capitularea tuturor speranțelor noastre. Atât de repede pierdusem războiul.

Supunându-se Germaniei naziste, mareșalul Pétain târa Franța într-una din cele mai întunecate perioade din istoria ei. Republica a fost abolită pentru ceea ce avea să se numească de acum înainte statul francez. Pe hartă a fost trasă o linie orizontală, națiunea fiind împărțită în două zone, una la nord, ocupată, și alta la sud, numită zonă liberă. Dar aici libertatea era foarte relativă. Fiecare zi aducea o serie de decrete care condamnau la sărăcie milioane de bărbați, femei și copii străini care trăiau în Franța lipsiți de acum încolo de drepturi: acela de a exercita o meserie, de a se duce la școală, de a circula liber și, în curând, până și acela de a exista.

De acești străini care veneau din Polonia, România sau Ungaria, de acești refugiați spanioli sau italieni, avea totuși multă nevoie națiunea noastră devenită amnezică. Fusese nevoie de repopularea unei Franțe care, cu douăzeci și cinci de ani în urmă,

pierduse un milion și jumătate de oameni, morți în tranșeele Marelui Război. Aproape toți prietenii mei erau străini și fiecare avusese de suferit ani de-a rândul de pe urma abuzurilor și represiunii în propria țară. Democrații germani știau cine e Hitler, luptătorii în războiul din Spania cunoscuseră dictatura lui Franco, cei din Italia, fascismul lui Mussolini. Fuseseră primii martori la diferite forme de ură și intoleranță, martori ai pandemiei care infesta Europa, cu îngrozitoarea ei cohortă de morți și de mizerie. Deja știau cu toții că înfrângerea nu era decât începutul, presimțind că va fi și mai rău. Dar cine voia să-i asculte pe unii ca ei, care aduceau veștile proaste? Astăzi Franța nu mai avea nevoie de ei. Așa că toți exilații, veniți din est sau din sud, erau arestați și duși în lagăre.

Mareșalul Pétain nu doar renunțase, chiar pactiza cu dictatorii Europei, iar în țara noastră, care adormea în jurul acestui bătrân, șeful guvernului, ministrii, prefectii, judecătorii, jandarmii, polițiștii, membrii milițiilor, unii mai zeloși decât alții, se grăbeau să treacă la acțiunile lor mârșave.

2

Totul a început acum trei ani ca o joacă de copii, pe 10 noiembrie 1940. Sinistrul mareșal al Franței, înconjurat de câțiva prefecti cu lauri de argint, începea de la Toulouse turul *zonei libere* a unei țări care era totuși prizoniera înfrângerii ei.

Ciudat paradox aceste mulțimi derutate, pline de admirație văzând cum se ridică bastonul de mareșal, sceptru al unui fost conducător revenit la putere și aducând o nouă ordine. Dar ordinea nouă a lui Pétain avea să fie ordinea mizeriei, a segregării, a denunțărilor, a excluderilor, a asasinatelor și a barbariei.

Printre cei care în curând vor forma brigada noastră, unii știam ce înseamnă lagărele de concentrare, unde guvernul francez îi aruncase pe cei de altă naționalitate decât cea franceză, adică pe evrei sau pe comuniști. Iar în lagărele din sud-vest, fie că e vorba de Gurs, de Argelès, de Noé sau de Rivesaltes, viața era un infern. Asta ca să înțelegi de ce pentru cei care aveau prieteni închiși acolo, membri ai familiei, venirea Mareșalului echivala cu un ultim atac dat unei libertăți din care nu mai rămăsese mare lucru.

Și cum populația se pregătea să-l aclame pe acest Mareșal, trebuia să dăm alarma, să-i trezim pe oameniiăștia și să-i

scoatem din starea de frică atât de periculoasă, din spaima care cuprinde mulțimile și le determină să stea cu mâinile în sân și să accepte orice; să nu protestăm în nici un fel, având drept unică scuză pentru lașitate faptul că și ceilalți fac la fel și deci nu se putea altfel.

Pentru Caussat, unul dintre cei mai buni prieteni ai fratelui meu, ca și pentru Bertrand, Clouet sau Delacourt, nu se pune problema să cedeze, să tacă, iar trista paradă care se va desfășura pe străzile orașului Toulouse va constitui terenul unei declarații solemne.

Ceea ce este azi important este ca niște fraze despre adevăr, câteva cuvinte despre curaj și demnitate să se abată asupra cortegiului. Un text scris cu stângăcie, dar care denunță ceea ce trebuie denunțat; și apoi, nu contează ce spune sau nu spune textul. Mai trebuie găsit un mod prin care aceste mesaje să ajungă la cât mai multe persoane fără să fim imediat arestați de forțele de ordine.

Dar prietenii mei s-au gândit bine cum să facă. Cu câteva ore înainte de defilare, ei traversează piața Esquirol cu multe pachete sub braț. Sunt mulți polițiști pe acolo, dar cui îi pasă de adolescențiiăștia cu figuri nevinovate? Au ajuns unde trebuie, într-o casă pe colțul străzii Mety. Toți patru se strecoară în casa scărilor și urcă până pe acoperiș sperând să nu întâlnească nici o santinelă. La orizont nu se zărește nimic, iar orașul li se întinde la picioare.

Caussat assemblează mecanismul pe care l-a conceput cu prietenii lui. Pe marginea acoperișului, pun o plăcuță de lemn care se sprijină pe un picior, gata să se încline, ca un balansoar. Într-o parte pun teancul de manifeste pe care le-au bătut la mașină, în alta un bidon plin cu apă. La baza recipientului au făcut o gaură și iată cum apa începe să se scurgă, în timp ce ei sunt deja departe.

Mașina Mareșalului se apropie, Caussat înălță capul și zâmbește. Limuzina decapotabilă înaintează încet pe stradă. Bidonul de pe acoperiș e aproape gol, nu mai cântărește aproape nimic; atunci plăcuța se înclină și foile de hârtie își iau zborul. Acest 10 noiembrie 1940 va fi prima toamnă a Mareșalului trădător. Se uită sus, foile flutură și, culmea bucuriei pentru acești puști de un curaj improvizat, unele aterizează chiar pe viziera mareșalului Pétain. Mulțimea se apleacă și adună hârtiile. E o

confuzie generală, polițiștii fug în toate direcțiile, iar cei care cred că văd niște adolescenți aclamând ca toată lumea cortegiul, habar nu au că, de fapt, aceștia își sărbătoresc prima victorie.

Acum s-au împrăștiat și s-au îndepărtat. Întorcându-se acasă în seara aceea, Caussat nu are cum să știe că peste trei zile, denunțat, va fi arestat și va petrece doi ani în temnițele închisorii de la Nîmes. Delacourt nu știe că peste câteva luni va fi ucis de polițiștii francezi într-o biserică din Agen, unde se ascunsese pentru a scăpa de urmăritori; Clouet nu știe că peste un an va fi împușcat la Lyon; cât despre Bertrand, nimeni nu va găsi petecul de pământ sub care se odihnește. La ieșirea din închisoare, Caussat, cu plămânii atinși de tuberculoză, se va alătura luptătorilor din *maquis*. Arestat iarăși, va fi de data asta deportat. Avea douăzeci și doi de ani când a murit la Buchenwald.

Vezi tu, pentru prietenii noștri, totul a început ca un joc de copii, un joc al unor copii care nu vor avea niciodată timp să devină adulți.

Despre ei toți trebuie să-ți vorbesc, despre Marcel Langer, Jan Gerhard, Jacques Insei, Charles Michalak, José Linarez Diaz, Stefan Barsony, precum și despre toți cei care li se vor alătura în lunile ce vor urma. Ei sunt copiii libertății, cei care au înființat brigada 35. De ce? Pentru a opune rezistență! Povestea lor are importanță, nu a mea, și te rog să mă ierți dacă uneori memoria îmi mai joacă feste, dacă nu-mi aduc aminte toate detaliile sau dacă le încurc numele.

Ce importanță au numele, a spus într-o zi prietenul meu Urman, eram foarte puțini și, de fapt, eram unul. Trăiam cu frică, în clandestinitate, nu știam ce ne va aduce ziua de mâine și e întotdeauna greu să readuci în prezent fie și o singură zi de atunci.

3

Trebuie să mă crezi pe cuvânt, ce s-a întâmplat în timpul războiului nu a semănat niciodată cu un film, nici unul din prietenii mei nu avea mutra lui Robert Mitchum și, dacă Odette ar fi avut măcar picioarele lui Lauren Bacall, aș fi încercat poate s-o sărut în loc să mă codesc ca un prost în fața cinematografului. Cu atât mai mult cu cât era la începutul după-amiezii când doi naziști au ucis-o la colțul străzii Salcânilor. De atunci nu-mi mai plac salcâmi.

Cel mai greu, știu că nu-ți vine să crezi, a fost să găsim Rezistența.

De la dispariția lui Caussat și a prietenilor lui, rumegam gânduri negre împreună cu fratele meu mai mic. Viața noastră de liceeni, între ideile antisemite ale profesorului de istorie și geografie și sarcasmele elevilor din clasa de filosofie cu care ne luam la bătaie, nu era prea grozavă. Îmi petreceam serile lângă aparatul de radio, așteptând cu nerăbdare știrile de la Londra. La începerea anului școlar găsisem pe pupitre niște broșuri mici cu titlul „Lupta”. L-am văzut pe băiatul care ieșea pe furiș din clasă, era un refugiat alsacian pe care îl chema Bergholtz. Am fugit cât am putut de repede și l-am ajuns din urmă în curte ca să-i spun că voiam și eu să fac ca el, să distribui manifeste pentru Rezistență. Când i-am spus asta a izbucnit în râs și totuși am devenit ajutorul lui. În zilele următoare, la ieșirea de la ore îl așteptam pe trotuar. De îndată ce ajungea la colțul străzii, porneam la drum, iar el grăbea pasul ca să ne întâlnească. Împreună, strecuram publicații gaulliste în cutiile poștale, uneori le aruncam de pe platformele tramvaiului înainte de a sări din mers și a o lua la fugă ca să ne pierdem urma.

Într-o seară Bergholtz nu a apărut după ore la ieșirea din liceu și nici în ziua următoare...

Acum, după ore, cu fratele meu mai mic Claude, luam trenulețul care mergea de-a lungul șoselei spre Moissac. Pe ascuns, ne duceam la „Conac”. Era o clădire mare unde trăiau ascunși vreo treizeci de copii ai căror părinți fuseseră deportați; fuseseră aduși acolo de adolescente din grupurile de cercetași care aveau grijă de ei. Claude și cu mine ne duceam să plivim grădina de zarzavaturi, uneori făceam cu cei mai mici ore de matematică și de franceză. Profitam de fiecare zi petrecută la Conac ca să o implor pe Josette, directoarea, să-mi dea și mie o idee despre cum pot ajunge în Rezistență și de fiecare dată se uita la mine ridicând privirile la cer și făcându-se că habar n-avea despre ce îi vorbesc.

Dar într-o zi Josette m-a chemat în biroul ei.

— Cred că am ceva pentru tine. Du-te pe strada Bayard, la numărul 25, la ora două după-amiază. Va trece o persoană care o

să te întrebe cât e ora. Îi răspunzi că ți s-a stricat ceasul. Dacă spune „Nu cumva ești Jeannot?”, ei bine, ăsta e omul care ne interesează. Și așa a început totul...

L-am luat pe Claude cu mine și ne-am întâlnit cu Jacques în fața casei de la numărul 25 de pe strada Bayard, la Toulouse.

A apărut pe stradă, avea un pardesiu gri și o pălărie de fetru, o pipă la colțul gurii. Și-a aruncat ziarul în coșul de gunoi de pe stâlpul felinarului; nu l-am recuperat pentru că nu așa era consemnul. Consemnul era să aștept să fiu întrebat cât e ceasul. S-a oprit în dreptul nostru, ne-a măsurat din priviri și, când i-am răspuns că mi s-a stricat ceasul, a spus că îl cheamă Jacques și ne-a întrebat care din noi e Jeannot. Imediat am făcut un pas înainte, că doar eu eram Jeannot.

Jacques recruta personal partizanii. Nu avea încredere în nimeni și bine făcea. Știu că nu dau dovadă de generozitate cu această afirmație, dar e nevoie de o repunere în context.

Pe atunci nu știam că în câteva zile un membru al Rezistenței care se numea Marcel Langer va fi condamnat la moarte din cauza unui procuror francez care îi voia capul și reușise să-l înfunde. Și nimeni în Franța, din zona liberă sau ocupată, nu știa că, după ce unul dintre ai noștri îl va omorî pe procurorul ăsta în fața casei lui, într-o duminică pe când se ducea la biserică, nici un tribunal nu va mai îndrăzni să condamne un partizan arestat.

Nu știam nici că voi omorî un mare șef al milițiilor, denunțător și asasin al multor tineri. Respectivul n-a aflat niciodată că viața îi atârnase de un fir. Că îmi fusese atât de frică să trag, încât aș fi făcut pe mine, că era să dau drumul armei și că dacă gunoiul ăla n-ar fi spus „îndurare”, el care n-avusese milă de nimeni, n-aș fi fost destul de furios ca să-i trag cincii gloanțe în piept.

Am ucis. Mi-au trebuit mulți ani până s-o spun, nu uiți niciodată figura unui om spre care îți îndrepti arma. Dar niciodată nu am omorât oameni nevinovați, nici măcar un imbecil. Știu lucrul ăsta, o s-o știe și copiii mei, asta e important.

Deocamdată Jacques se uită la mine, mă cântărește, mă miroase, aproape ca un animal, are încredere în instinctul lui, după care se postează în fața mea; ceea ce va spune în două minute îmi va schimba viața:

— De fapt, ce vrei?

— Să ajung la Londra.

— Păi în cazul ăsta nu pot face nimic pentru tine, zice Jacques. Londra e departe și n-am pe nimeni acolo.

Mă așteptam să-mi întoarcă spatele și să plece, dar Jacques rămâne neclintit în fața mea. Nu mă slăbește din priviri, îmi încerc încă o dată norocul.

— Mă puteți pune în legătură cu cei din *maquis*? Aș vrea să merg la luptă alături de ei.

— Nici asta nu pot, continuă Jacques, aprinzându-și din nou pipa care se stinsese.

— De ce?

— Pentru că spui că vrei să lupți. În *maquis* nu se duc lupte; în cel mai bun caz se recuperează pachete, se trimit mesaje, dar rezistența la nivelul lor este încă pasivă. Dacă vrei să lupți, vino cu noi.

— Noi?

— Ești pregătit pentru lupta de stradă?

— Eu vreau să dobor un nazist înainte să mor. Vreau un pistol.

Spusesem asta foarte mândru de mine. Jacques a izbucnit în râs. Iar eu nu înțelegeam ce găsea el de râs, mi se părea mai degrabă că e dramatic! Tocmai asta îl făcuse pe Jacques să se amuze.

— Ai citit prea multe cărți, va trebui să te învățăm să-ți folosești capul.

Remarca lui paternalistă m-a rănit un pic, dar nu voiam ca el să observe asta. Încercam de luni de zile să stabilesc o legătură cu Rezistența și totul se ducea pe apa sâmbetei.

Caut, fără succes, să spun ceva care să-i atragă atenția, ceva care să-i arate că sunt o persoană pe care partizanii se pot baza. Jacques îmi ghicește gândurile, zâmbeste și văd în ochii lui, deodată, un fel de scânteie de blândețe.

— Noi nu luptăm ca să murim, luptăm pentru viață, înțelegeți?

Nu pare mare lucru, dar am primit fraza asta ca o lovitură cu pumnul. Erau primele cuvinte pline de speranță pe care le auzeam de la începutul războiului, de când trăiam lipsit de drepturi, fără statut, fără nici o identitate în această țară care până mai ieri era țara mea. Mi-e dor de tata, de familie. Ce s-a întâmplat? În jurul meu totul a pierit, mi s-a furat viața, pur și simplu fiindcă sunt evreu și asta e de ajuns pentru ca o groază de oameni să-mi vrea moartea.

În spatele meu, Claude așteaptă. Nu crede că e în joc ceva

important, așa că tușește puțin ca să nu uit că mai e și el pe-acolo. Jacques îmi pune o mână pe umăr.

— Hai, să nu stăm aici. Unul dintre primele lucruri pe care trebuie să le înveți e să nu stai pe loc, așa te reperează mai ușor. În vremurile noastre, un tip care așteaptă pe stradă dă întotdeauna de bănuît.

Așa că iată-ne mergând pe trotuar, pe o străduță întunecată, cu Claude care se ține după noi.

— Poate că am o sarcină pentru voi. În seara asta. Vă duceți pe strada Ruisseau, la numărul 15, la doamna Dublanc. Ea vă va găzdui. Îi spuneți că sunteți amândoi studenți. Mai mult ca sigur o să te întrebe ce s-a întâmplat cu Jérôme. Îi spui că ați venit voi să stați în locul lui pentru că el a plecat în nord să-și caute familia.

Bănuiam că asta era cheia care ne ajuta să avem un acoperiș, poate chiar o cameră încălzită. Atunci, luându-mi foarte în serios rolul, l-am întrebat cine e Jérôme, așa, ca să știu în caz că doamna Dublanc încerca să afle mai multe despre noii ei locatari. Jacques m-a pus repede în fața unei realități mai crude.

— A murit alaltăieri, la vreo două străzi mai încolo. Iar dacă răspunsul la întrebarea mea „Vrei să dai piept direct cu războiul?” este tot da, atunci să spunem că e cel pe care îl înlocuiești. Diseară o să bată cineva la ușa voastră. O să spună că vine din partea lui Jacques.

Cu accentul pe care îl avea, îmi dădeam seama că nu ăsta e adevăratul lui prenume, însă eram conștient și de faptul că atunci când intri în Rezistență, viața ta dinainte nu mai există și, o dată cu ea, îți dispere și numele. Jacques mi-a strecurat un plic în mână.

— Câtă vreme vei plăti chiria, doamna Dublanc nu va pune întrebări. Mergeți și faceți-vă fotografiile, e un automat la gară. Hai, acum fuga de-aici! O să ne mai vedem.

Jacques a luat-o înainte. La colțul străzii, silueta i-a dispărut în burniță.

— Mergem? a zis Claude.

L-am dus pe fratele meu mai mic într-o cafenea și nu ne-am permis să luăm decât ceva care să ne încălzească.

Așezat la o masă de lângă geam, mă uitam la tramvaiul care o lua în sus pe strada mare.

— Ești sigur? a întrebat Claude, apropiindu-și buzele de ceașca aburindă.

— Dar tu?

— Eu sunt sigur c-o să mor, altceva, habar n-am.

— Dacă intrăm în Rezistență o facem ca să trăim, nu ca să murim. Înțelegi?

— De unde ai mai scos-o și p-asta?

— Jacques a spus așa, adineauri.

— Bine, dacă așa a zis Jacques...

Apoi am tăcut amândoi multă vreme. Au intrat în sală doi membri ai milițiilor, au luat loc la o masă fără să se uite la noi. Mi-era teamă să nu facă vreo prostie Claude, dar s-a mulțumit să dea din umeri. Îi ghiorțăiau mațele.

— Mi-e foame, a spus. M-am plictisit să-mi tot fie foame.

Mi-era rușine să am în fața mea un băiat de șaptesprezece ani care nu putea mânca pe săturate, mi-era rușine de neputința mea; dar în seara asta vom intra poate în sfârșit în Rezistență și atunci, eram sigur de asta, lucrurile se vor schimba. Va veni iar primăvara, avea să spună Jacques într-o zi, așa că, într-o zi îl voi duce pe fratele meu mai mic la o patiserie și-i voi oferi toate bunătățile din lume, pe care le va devora până nu va mai putea pune nimic în gură și va fi atunci cea mai frumoasă primăvară din viața mea.

Am ieșit din bistrou și, după o oprire scurtă în holul gării, am plecat spre adresa pe care ne-o dăduse Jacques.

Doamna Dublanc nu ne-a întrebat nimic. N-a spus decât că, probabil, lui Jérôme nu-i prea păsa de lucrurile lui dacă a plecat așa. I-am dat banii, iar ea mi-a dat cheile unei camere de la parter care dădea spre stradă.

— E o cameră de o persoană! a adăugat.

I-am explicat că e vorba de fratele meu mai mic care a venit în vizită și nu stă decât câteva zile. Cred ca doamna Dublanc bănuia că nu suntem studenți, dar, atâta vreme cât primea banii, n-o interesa viața chiriașilor ei. Camera nu era cine știe ce, avea un pat vechi, un vas cu apă pentru spălat și un lavoar. Pentru nevoi, te duceai undeva în fundul curții.

Tot restul după-amiezii am așteptat. Pe seară, cineva a bătut la ușă. Nu suficient de tare ca să te faci să tresari, nu cu lovitura puternică, fără drept de apel a miliției care vine să te aresteze, ci au fost doar două bătăi în tocul ușii. A deschis Claude. Émile a intrat și mi-am dat imediat seama că vom deveni prieteni.

Émile nu e înalt și nu-i place deloc să i se spună că e scund. A

trecut un an de când e în clandestinitate și, în atitudinea lui, totul arată că s-a obișnuit cu situația. E calm, are un zâmbet nostim, ca și cum nimic nu ar mai fi important.

Când avea zece ani a fugit din Polonia pentru că acolo familia lui era persecutată. Când avea doar cincisprezece ani, pe când se uita la armata lui Hitler cum defilează prin Paris, Émile a înțeles că cei care deja voiseră să-i fure viața în țara lui veniseră până aici să-și termine afacerea murdară. I s-au deschis larg ochii de copil, fără să mai poată vreodată să-i închidă cu totul. Poate acest lucru îi dă zâmbetul ciudat; nu, Émile nu e mic, e îndesat.

Pe Émile l-a salvat portăreasa imobilului unde locuia. Trebuie să spun că, în această Franță tristă, existau și astfel de femei sau proprietărese care ne priveau altfel, care nu se împăcau cu gândul că atâția oameni de treabă erau uciși numai pentru că sunt de altă religie. Femei care nu uitaseră că, străin sau nu, un copil e sfânt.

Tatăl lui Émile primise scrisoarea de la prefectură care îl obliga să se ducă să cumpere însemnele galbene ce trebuiau cusute pe paltoane, în dreptul pieptului, astfel încât să poată fi foarte bine văzute, după cum preciza documentul. Pe atunci Émile și familia lui locuiau la Paris, pe strada Sainte-Marthe, în al X-lea arondisment. Tatăl lui Émile se dusese la comisariat, pe bulevardul Vellefaux; avea patru copii, deci i s-au dat patru stele, plus una pentru el și o alta pentru soția lui. Tatăl lui Émile plătise pentru aceste însemne și se întorsese acasă cu capul plecat, ca un animal marcat cu fierul roșu. Émile și-a purtat steaua, apoi au început raziile. Degeaba era revoltat, degeaba îi spunea tatălui său să-și smulgă mizeria aia din piept, nu reușea să-l convingă. Tatăl lui Émile era un om care voia să trăiască în legalitate și avea încredere în țara care îl primise; aici nu li se putea face nici un rău oamenilor cinstiți.

Émile găsisse cu chirie o cameră mică, de bună, la mansardă. Într-o zi, când cobora, portăreasa a venit repede după el.

— Urcă repede înapoi, îi arestează pe toți evreii pe stradă, e poliție peste tot. Au înnebunit de-a dreptul, Émile, fugi repede sus și ascunde-te.

I-a spus să încuie ușa și să nu răspundă nimănui, o să-i aducă ea de mâncare. Câteva zile mai târziu, Émile a ieșit fără stea galbenă. S-a dus în strada Sainte-Marthe, dar în apartamentul

părinților lui nu mai era nimeni; nici tatăl lui, nici mama, nici cele două surori mai mici, cea de șase ani și cea de cincisprezece ani, nici măcar fratele lui, pe care îl rugase să rămână cu el, să nu se întoarcă în apartamentul din strada Sainte-Marthe.

Émile nu mai avea pe nimeni, toți prietenii lui fuseseră arestați, doi dintre ei, care participaseră la o manifestație în cartierul Saint-Martin, reușiseră să fugă prin strada Lancry atunci când soldații germani trăsese de pe motociclete cu mitraliera în participanți, dar fuseseră prinși după aceea. Sfârșiseră împușcați la un zid. Un luptător în Rezistență cunoscut sub numele de Fabien ucisese a doua zi, drept represalii, un ofițer dușman pe un peron al metroului în stația Barbès, dar asta nu-i adusese înapoi la viață pe cei doi prieteni ai lui Émile.

Nu, Émile nu mai avea pe nimeni, cu excepția lui André, un ultim coleg împreună cu care urmasse niște cursuri de contabilitate. Așa că se duse la el ca să-i ceară ajutor. Îi deschisese ușa mama lui André. Și când Émile i-a spus că familia lui fusese evacuată, că era singur, femeia luase actul de naștere al fiului ei și-l dăduse lui Émile, sfătuindu-l să plece cât mai repede din Paris. „Puteți să faceți ce vreți cu actul, poate reușiți chiar să obțineți o carte de identitate”. Numele de familie al lui André era Berté, nu era evreu, certificatul era un pașaport de aur.

La Gara Austerlitz, Émile a așteptat pe peron până s-a format trenul pentru Toulouse. Avea acolo un unchi. Apoi s-a urcat într-un vagon și s-a ascuns sub o banchetă de unde nu s-a mai mișcat. În compartiment, călătorii habar nu aveau că în spatele picioarelor lor era ghemuit un puști care se teme pentru propria viață.

Trenul s-a pus în mișcare, Émile a rămas acolo, nemișcat, multe ore. Când au ajuns în zona liberă, Émile a ieșit din ascunzătoare. Călătorii s-au uitat mirați la acest copil ciudat care apăruse din senin acolo; le-a mărturisit că nu are acte; un bărbat i-a spus să se bage imediat la loc în ascunzătorea lui, fiindcă mergea des pe ruta aceea și știa că jandarmii vor veni imediat să mai facă un control. „Îți spun eu când poți să ieși.”

Vezi tu, în Franța asta jalnică, erau nu numai portărese și proprietărese grozave, ci și mame generoase, călători minunați, necunoscuți care protestau în felul lor, persoane anonime care refuzau să facă ce făcea cel de lângă ei, necunoscuți care nu puteau respecta niște reguli abominabile.

În camera asta pe care mi-o închiriasse doamna Dublanc de câteva ore, tocmai a intrat Émile cu toată povestea lui, cu tot trecutul lui. Și, chiar dacă încă nu cunosc povestea lui Émile, știu după privirea lui că o să ne înțelegem bine.

— Deci tu ești ăla nou? întrebă el.

— Noi suntem, zice fratele meu mai mic care nu mai suportă ca toți să se poarte ca și cum el n-ar fi acolo.

— V-ați făcut fotografii? întrebă Émile.

Și scoate din buzunar două cărți de identitate, tichete pentru rație și o ștampilă. După ce a rezolvat treaba cu actele, se ridică, întoarce scaunul și îl încalecă.

— Acuma, hai să stăm de vorbă despre prima ta misiune, în fine, din moment ce sunteți doi, să zicem prima voastră misiune.

Fratelui meu îi strălucesc ochii, nu știu dacă e din cauza foamei care îi răscolește stomacul sau a noului apetit al unei promisiuni de a trece la acțiune, dar se vede de cât colo o scânteiere în ochii lui.

— O să trebuiască să furați două biciclete, zice Émile.

Claude se întoarce către pat, cu o față descompusă.

— Asta înseamnă Rezistența? Să șutești biciclete? Am trecut prin toate astea ca să mi se ceară să fiu un hoț?

— Da' ce, credeai că o să ai parte de acțiune la volanul unei mașini? Bicicleta, iată cel mai bun prieten al luptătorului din Rezistență. Te rog, dacă nu e prea mult ce-ți cer, gândește-te o secundă. Nimeni nu se uită la cineva pe bicicletă; ești pur și simplu un tip care se întoarce de la uzină sau care se duce la lucru, depinde de oră. Un biciclist se pierde în mulțime, e mobil, se strecoară peste tot. Dai lovitura, o ștergi pe bicicletă și când oamenii de-abia dacă înțeleg ce s-a întâmplat, tu ești departe, la capătul celălalt al orașului. Așa că, dacă vrei să ți se încredințeze misiuni importante, nu-ți rămâne altceva de făcut decât să începi prin a fura propria bicicletă!

Scurt pe doi, tocmai ni se dăduse o lecție. Mai rămânea de aflat de unde să furăm bicicletele. Probabil că Émile mi-a ghicit întrebarea. Reperase deja ceva și ne-a spus de culoarul unei clădiri unde „dormeau” trei biciclete care nu erau niciodată prinse cu lanțul. Trebuia să trecem imediat la acțiune; dacă totul mergea bine, urma să ne întâlnim din nou cu el, mai pe seară, la un prieten a cărui adresă mi-a cerut s-o rețin fără să o notez. Era

unde, la câțiva kilometri, la periferia orașului, o gară mică, părăsită, din cartierul Loubers. „Grăbiți-vă, a insistat Émile, trebuie să ajungeți acolo înainte să se dea stingerea.” Era primăvară, noaptea nu se va lăsa decât peste câteva ore, iar clădirea cu bicicletele nu era departe de casa noastră. Émile a plecat, iar Claude încă era îmbufnat.

Am reușit să-l conving că Émile avea dreptate și apoi era mai degrabă un mod de ne pune la încercare. Fratele meu a bombănit ceva, supărat, dar până la urmă s-a lăsat înduplecat să vină cu mine.

Ne-am achitat foarte bine de această primă misiune. Claude ținea de șase pe stradă, puteam lua chiar doi ani de închisoare pentru furt de biciclete. Culoarul era pustiu și, așa cum spusese Émile, erau acolo exact trei biciclete, aliniat și nelegate cu lanțul.

Émile îmi spusese să le iau pe primele două, dar a treia, cea de lângă perete, era un model sport cu un cadru roșu scânteietor și un ghidon cu mânere de piele. Am mișcat-o pe prima, care s-a răsturnat cu un zgomot asurzitor. Deja mă vedeam constrâns să-i pun căluș portăresei, dar, ce noroc, clădirea era părăsită parcă și nimeni nu m-a întrerupt de la treabă. Nu era ușor să intru în posesia bicicletei care-mi plăcea cel mai mult. Când ai trecut printr-o spaimă mare, nici mâinile nu-ți mai funcționează bine. Pedalele se încurcaseră și nu reușeam deloc să despart cele două biciclete. După multe eforturi, liniștindu-mi cât puteam de bine bătăile inimii, am reușit să-mi ating scopul. Apăruse și fratele meu, căruia timpul cât așteptase în stradă i se păruse interminabil.

— Ce naiba faci?

— Taci, mai bine și ia-ți bicicleta.

— De ce nu mi-o dai p-aia roșie?

— Pentru că e prea mare pentru tine!

Claude iar s-a supărat, i-am adus aminte că ni se încredințase o misiune și că nu era chiar cel mai bun moment să ne certăm. A dat din umeri și s-a urcat pe bicicletă. După un sfert de oră pedalam de zor, treceam val-vârtej pe lângă calea ferată dezafectată, îndreptându-ne către fosta gară din Loubers.

Ne-a deschis ușa Émile.

— Ia uite, Émile, ce biciclete am luat!

Émile a făcut o mutră ciudată, ca și cum n-ar fi fost mulțumit că ne vedea și apoi ne-a făcut loc să intrăm. Jan, un tip înalt și

zvelt, se uita la noi cu zâmbetul pe buze. Și Jacques era acolo; ne-a felicitat pe amândoi și, văzând bicicleta roșie pe care o alesesem eu, a izbucnit în râs.

— Charles, du-te să le aranjezi ca să nu le mai poată recunoaște nimeni, a adăugat el râzând și mai tare.

Eu tot nu-mi dădeam seama ce era așa de nostim și se vede treaba că nici Émile, având în vedere expresia lui.

Pe scară a coborât un bărbat în tricou, el locuia aici, în gara asta părăsită: îl întâlneam pentru prima dată pe „bricolorul” brigăzii. Cel care demonta și făcea la loc bicicletele, fabrica bombele cu care erau aruncate în aer locomotive, cel care îți explica în cel fel să strici, într-un act de sabotaj pe platformele trenurilor, carlingile asamblate în uzinele din regiune sau cum să tai cablurile aripilor bombardierelor pentru ca, o dată montate în Germania, avioanele lui Hitler să nu decoleze așa ușor. Va trebui să-ți povestesc despre Charles, prietenul ăsta care-și pierduse toți dinții din față în timpul războiului din Spania, prietenul ăsta care trecuse prin atâtea țări, încât amestecase limbile și inventase el una a lui, așa că nimeni nu-l înțelegea cu adevărat. Va trebui să-ți vorbesc despre Charles fiindcă, fără el, nu am fi reușit niciodată ceea ce am realizat în lunile următoare.

În seara aceea, în încăperea de la parterul unei foste gări părăsite, toți avem șaptesprezece sau douăzeci de ani și urma să plecăm la război și, cu tot râsul lui de adineauri când a văzut bicicleta mea roșie, Jacques pare îngrijorat. O să înțeleg repede de ce.

Cineva bate la ușă, de data asta este Catherine. Catherine e frumoasă, de altfel, dacă vezi privirile pe care le schimbă cu Jacques, ai putea jura că sunt împreună, dar lucrul ăsta e imposibil. Regula numărul unu, nici vorbă de povești de dragoste când lupti clandestin în Rezistență, asta ne va explica Jan la masă când ne va instrui cu privire la conduita ce trebuie adoptată. E mult prea periculos, dacă ești arestat există riscul să vorbești ca să salvezi ființa iubită. „Condiția luptătorului în Rezistență este să nu se lege sufletește de nimeni”, a spus Jan. Cu toate acestea, el se atașează de fiecare dintre noi și ghicesc deja lucrul ăsta. Fratele meu mai mic nici măcar nu aude, el e ocupat să înfulece din omleta pe care i-a oferit-o Charles; îmi zic chiar că, dacă n-o să-l opresc, va mânca și furculița. Îl văd cum se uită lung la tigaie. Și Charles îl vede, zâmbește, se scoală și se duce să-i mai pună o

porție. E adevărat că omleta lui Charles e delicioasă, ba chiar mai mult decât atât, pentru stomacurile noastre goale. În spatele gării, Charles are o grădină de zarzavaturi, trei găini și chiar niște iepuri. Charles e grădinar, în fine, asta e acoperirea lui, iar locuitorilor din zonă le place mult de el, în ciuda accentului lui străin. Le dă salată și apoi grădina lui este o pată de culoare în cartierul ăsta trist, așa că oamenii de aici îl iubesc mult pe coloristul ăsta improvizat, chiar dacă are un îngrozitor accent străin.

Jan are o voce caldă. E puțin mai mare ca mine, dar pare deja un om matur, calmul lui impune respect. Ceea ce ne spune e pasionant, parcă e învăluit într-o aură. Cuvintele lui Jan au dramatism, atunci când ne povestește despre misiunile lui Marcel Langer și ale primilor membri ai brigăzii. A trecut deja un an de când ei, adică Marcel, Jan, Charles și José Linarez, acționează în regiunea orașului Toulouse. Douăsprezece luni în care au aruncat grenade în miezul unui banchet al ofițerilor naziști, au dat foc unui șlep plin ochi cu benzină și unui garaj de camioane germane. Atâtea acțiuni încât chiar și dacă ar fi numai să le enumere, nu ar putea s-o facă într-o singură seară; ce ne spune Jan este dur și totuși din el țâșnește parcă un fel de căldură umană care nouă, copiiiilor părăsiți de acolo, ne lipsește.

Jan tace, Catherine s-a întors din oraș cu vești de la Marcel, șeful brigăzii, încarcerat la închisoarea Saint-Michel.

A fost prins într-un mod atât de stupid! Se dusese la gara din Saint-Agne pentru a recupera o valiză transportată de o tânără din brigadă. În valiză era material explozibil, dinamită, un detonant special cu antigel, pus în cartușe cu diametrul de douăzeci și patru de milimetri. Cartușele astea de șaiszeci de grame erau procurate de la niște mineri spanioli, simpatizanți, care lucrau în uzina carierei de la Paulilles.

Misiunea de recuperare fusese organizată de José Linarez. Nu fusese de acord ca Marcel să se urce în trenulețul care asigura naveta prin orașele din Pirinei; fata, împreună cu un prieten spaniol făcuseră un drum dus-întors până la Luchon și luaseră pachetul; trebuiau să-l predea la Saint-Agne. Era mai mult o haltă cu o trecere la nivel decât o gară. Nu era prea populat colțul ăsta de lume, parcă erai la țară, Marcel aștepta dincolo de barieră. Doi jandarmi își făceau rondul, pândeau mai degrabă călătorii care transportau eventual alimente pentru piața neagră din regiune. Când a coborât, fata a dat cu ochii de unul dintre jandarmi.

Simțindu-se în vizor, a făcut un pas înapoi și, imediat, jandarmului i s-a părut ceva suspect. Marcel și-a dat seama că o s-o controleze, așa că i-a ieșit în întâmpinare. I-a făcut semn să se apropie de bariera care despărțea halta de drum, i-a luat valiza din mână și i-a ordonat să plece cât mai repede. Jandarmul, care observase totul, s-a repezit la Marcel. Când i-a cerut să deschidă valiza ca să vadă ce e în ea, Marcel i-a răspuns că nu are cheia. Jandarmul i-a cerut să-l urmeze la poliție, atunci Marcel i-a spus că e vorba de un bagaj pentru Rezistență și că trebuie să-l lase să plece.

Dar jandarmul nu l-a crezut. Marcel a fost dus la comisariatul central. În raportul dactilografiat se arăta că în gara din Saint-Agne a fost prins un terorist care avea asupra lui șizeci de cartușe cu dinamită.

Problema a luat amploare. Cazul a fost preluat de un comisar — îl chema Caussié — și Marcel a fost bătut cinci zile la rând. N-a suflat o vorbă, n-a dat nici o adresă. Conștiincios, comisarul Caussié s-a dus la Lyon să se consulte cu superiorii. Poliția franceză și Gestapo-ul aveau în sfârșit un caz exemplar: un străin cu explozive, evreu, pe deasupra și comunist; adică un terorist perfect și un exemplu elocvent de care se vor servi pentru a potoli orice dorință de rezistență în rândul populației.

Inculpat, Marcel a fost deferit secției speciale a parchetului din Toulouse. Locțiitorul procurorului șef, Lespinasse, un anticomunist înrăit, de extremă dreapta, devotat regimului de la Vichy, avea să fie procurorul ideal, guvernul Mareșalului putea fi sigur de asta. Cu el, legea va fi aplicată fără rezerve, fără nici o grijă pentru circumstanțe. Recent confirmat pe postul său, Lespinasse, plin de orgoliu și-a jurat c-o să obțină în fața tribunalului condamnarea la moarte a lui Marcel.

Între timp, fata, care scăpase de arestare, a dat fuga să prevină brigada. Membrii acesteia au luat legătura cu șeful baroului, Arnal, unul dintre cei mai buni avocați. Pentru el, dușmanul era german și venise momentul să ia atitudine în favoarea oamenilor care erau persecutați în regiune fără nici un motiv. Brigada îl pierduse pe Marcel, dar tocmai câștiga pentru cauză un om cu influență, respectat în oraș. Când Catherine a adus vorba despre onorarii, Arnal a refuzat să fie plătit.

Dimineața zilei de 11 iunie 1943 va fi întotdeauna o amintire

Îngrozitoare pentru partizani. Fiecare are viața lui și în curând multe destine se vor întâlni. Marcel este în celulă, privește pe geamul mic cum se luminează de ziuă, astăzi va fi judecat. Știe că va fi condamnat, nu-și face iluzii. Nu departe de închisoare, într-un apartament, bătrânul avocat care va asigura apărarea, își pune documentele în ordine. Menajera lui intră în birou și îl întreabă dacă vrea să-i pregătească micul dejun. Dar avocatului Arnal nu-i este foame în această dimineață de 11 iunie 1943. Toată noaptea a auzit vocea loțtiitorului de procuror cum cere moartea clientului său; toată noaptea s-a zvârcolit în pat, căutând argumente puternice, cuvintele potrivite care să respingă rechizitoriul adversarului, procurorul Lespinasse.

Și, în timp ce avocatul Arnal revizuieste totul iarăși și iarăși, redutabilul Lespinasse intră în sufrageria bogatei sale case. Se așază la masă, ia ziarul și își bea cafeaua de dimineață, servit de soția lui, în sufrageria casei lui luxoase.

Și Marcel, în celula lui, bea lichidul cald pe care i-l aduce paznicul. Un grefier tocmai i-a adus citația de a se prezenta în fața curții speciale a tribunalului din Toulouse.

Marcel se uită pe geam, cerul e puțin mai sus decât adineauri. Se gândește la fetița lui, la soția lui, departe, undeva în Spania, dincolo de munți.

Soția lui Lespinasse se ridică de la masă și își sărută soțul pe obraz; după care pleacă la o întâlnire pentru opere de caritate. Loțtiitorul procurorului își pune pardesiul, se uită în oglindă, mândru de alura lui, sigur că va câștiga. Știe textul pe de rost, ciudat paradox pentru un om al cărui rost e atât de meschin. În fața casei îl așteaptă un Citroën negru care îl va conduce la palatul de justiție.

La capătul celălalt al orașului un jandarm își alege din dulap cea mai frumoasă cămașă, are gulerul scrobrit. El este cel care l-a arestat pe acuzat și astăzi este chemat în instanță. Legându-și cravata, tânărul jandarm Cabannac are mâinile umede. E ceva care nu e în regulă în tot ce se petrece, ceva urât, Cabannac știe asta; de altfel, dacă ar fi să se mai întâmple o dată, l-ar lăsa să plece pe tipul ăsta cu valiza lui neagră. Dușmanii sunt nemții, nu tineri ca el. Dar se gândește la statul francez și la mecanismul administrativ. Cât despre el, nu e decât o simplă rotiță și trebuie să funcționeze corect. Jandarmul Cabannac cunoaște bine mecanismul, tatăl lui l-a învățat de toate, și morală, pe deasupra. La sfârșitul săptămâinii îi place să-și repare motocicletă în atelierul

tatălui său. E perfect conștient că, dacă nu merge o piesă, tot motorul se gripează. Așa că își strânge nodul cravatei, cu mâinile lui umede, în jurul gulerului scrobrit al frumoasei cămăși albe și se îndreaptă spre stația de tramvai.

Un Citroën negru vine de departe și depășește tramvaiul. În spatele vagonului, pe scaunul din lemn, un bătrân își recitește însemnările. Avocatul ridică privirea, apoi își reia lectura. Va fi un joc strâns, dar nimic nu e pierdut. E de neconceput ca un tribunal să condamne la moarte un patriot. Langer este un om curajos, unul dintre aceia care acționează pentru că sunt temerari. Și-a dat seama de asta de când l-a întâlnit în celulă. Avea fața distrusă; pomeții obrazilor de abia se ghiceau sub pumnii care plouaseră asupra lor, buzele sparte erau albastre și tumefiate. Se întreba cum o fi arătat Marcel înainte să fie tăbăcit în halul ăla, înainte să i se deformeze chipul luând forma violenței la care fusese supus. La naiba, oamenii ăștia se bat pentru libertatea noastră, se gândește Arnal, nu e așa de complicat să-ți dai seama de asta. Dacă jurații nu sunt încă în stare să înțeleagă, ei bine, se va strădui să le deschidă el ochii. Să fie condamnat la niște ani de închisoare, dacă e nevoie de un exemplu, de acord, să salvăm aparențele, dar nu pedeapsa cu moartea, în nici un caz. Ar fi o sentință nedemnă de magistrații francezi. Când tramvaiul se oprește cu un scrâșnet metalic la stația Palatul de Justiție, avocatul Arnal și-a recăpătat încrederea necesară pentru buna desfășurare a pledoariei. Va câștiga procesul, se va lupta cu adversarul, procurorul Lespinasse și-l va salva pe acest tânăr. Marcel Langer, repetă el cu voce joasă pe când urcă scările.

În timp ce domnul Arnal înaintează pe culoarul lung al tribunalului, Marcel, legat cu cătușa de mâna unui jandarm, așteaptă într-un birou.

*

Procesul are loc cu ușile închise. Marcel se află în boxa acuzaților, Lespinasse e în picioare și nici măcar nu se uită la el; puțin îi pasă de bărbatul pe care vrea să-l condamne, ba chiar nici nu vrea să-l cunoască. Are în față foarte puține notițe. Mai întâi laudă perspicacitatea jandarmeriei, care a știut să pună capăt acțiunilor unui terorist periculos, iar apoi reamintește curții care îi este datoria și anume aceea de a respecta legea, de a face astfel

Încât legea să fie respectată. Arătându-l pe inculpat cu degetul fără să-l privească deloc, locțiitorul de procuror Lespinasse acuză. El prezintă lungă listă de atentate ale căror victime au fost germanii, reamintește și faptul că Franța a semnat armistițiul întru onoare și că acuzatul, care nici măcar nu e francez, nu are nici un drept să repună în discuție autoritatea statului. A i se acorda circumstanțe atenuante înseamnă a nesocoti cuvântul dat de Mareșal. „Dacă Mareșalul a semnat armistițiul, a făcut-o pentru binele Națiunii”, reia Lespinasse vehement. „Și nici un terorist străin nu va putea contesta acest lucru.”

Vrând să dovedească că are umor, el amintește că Marcel Langer nu transporta petarde pentru 14 Iulie, ci material explozibil care să distrugă instalații germane și deci să tulbure liniștea cetățenilor. Marcel zâmbeste. Ce departe sunt focurile de artificii din 14 Iulie!

Când apărarea avansează argumente de ordin politic pentru a i se acorda lui Langer circumstanțe atenuante, Lespinasse îi reamintește iar curții că inculpatul este un apatrid, că a preferat să-și abandoneze soția și fetița în Spania, unde, deși e polonez și străin de conflict, se dusese ca să ucidă. Că, în mărnimia ei, Franța l-a primit, dar nu pentru a veni aici, la noi, să aducă dezordinea și haosul. „Cum ar putea pretinde un om fără patrie că a acționat mânat de idealuri patriotice?” Și Lespinasse râde sarcastic la ideea propriului său joc de cuvinte, e mândru de felul cum a formulat fraza. De teamă ca nu cumva curtea să fie atinsă de amnezie, amintește actul de acuzare, enunță legile care condamnă asemenea acte la pedeapsa capitală, se declară mulțumit de severitatea textelor în vigoare. Apoi face o pauză semnificativă, se întoarce spre cel pe care-l acuză și în sfârșit acceptă să-l privească. „Sunteți un străin, un comunist și un partizan, iată trei motive suficiente pentru curte ca să pronunțe pedeapsa capitală”. Adresându-se în încheiere magistraților, cere cu voce calmă condamnarea lui Marcel Langer la moarte.

Avocatul Arnal este palid, se ridică tocmai în momentul în care Lespinasse, mulțumit, ia loc. Bătrânul avocat are ochii pe jumătate închiși, bărbia înclinată în față, mâinile împreunate în fața gurii. Curtea e nemișcată, tăcută; grefierul de-abia dacă îndrăznește să lase tocul. Chiar și jandarmii își rețin respirația, așteptându-l să vorbească. Dar, pentru moment, domnul Arnal nu poate spune nimic, e cuprins de repulsie.

Este deci ultimul dintre cei de față care înțelege că regulile sunt falsificate, că decizia a fost deja luată. Marcel Langer, în celula lui, îi spusese totuși că se știa condamnat dinainte. Dar bătrânul avocat încă mai credea în justiție și nu încetase să-l asigure că se înșală, că-l va apăra așa cum trebuie și că vor avea câștig de cauză. Avocatul simte în spatele lui prezența lui Marcel și parcă-l aude cum murmură: „Vedeți, aveam dreptate, nu puteți face nimic”.

Atunci își ridică mâinile, mânecile par să plutească în aer, trage aer în piept și se aruncă în ultima sa pledoarie. Cum poate fi lăudată acțiunea jandarmeriei, când vedem pe fața inculpatului stigmatul violențelor la care a fost supus? Cum putem îndrăzni să mai facem glume legate de 14 Iulie în această Franță care nu mai are dreptul de a sărbători această zi? Și ce știe cu adevărat procurorul despre acești străini pe care îi acuză?

Ajungând să-l cunoască pe Langer la vorbitor, el a putut descoperi cât de mult iubesc acești apatrizi, cum le zice Lespinasse, țara care i-a primit; atât de mult încât, asemeni lui Marcel Langer și-au sacrificat viața pentru a o apăra. Acuzatul nu este omul descris de procuror. Este un om sincer și cinstit, un tată care își iubește soția și fiica. Nu a plecat în Spania ca să ucidă, ci pentru că, înainte de toate, prețuiește umanitatea și libertatea oamenilor. Până mai ieri, nu era oare încă Franța o țară a drepturilor omului? A-l condamna pe Marcel Langer la moarte înseamnă a condamna speranța într-o lume mai bună.

Arnal a pledat mai mult de o oră, folosindu-și ultimele forțe; dar vocea lui nu are ecou în acest tribunal care deja a dat sentința. Ce zi tristă acest 11 iunie 1943! Sentința s-a dat și Marcel va fi trimis la ghilotină. Când va afla vestea, în biroul lui Arnal, Catherine strânge din dinți, primește demn lovitura. Avocatul jură că nu s-a terminat, că se va duce la Vichy să pledeze pentru recurs.

*

Seara, în gara mică și părăsită care este locuința și atelierul lui Charles, e mai multă lume. De la arestarea lui Marcel, Jan a preluat conducerea brigăzii. Catherine stă alături de el. După privirile pe care le-au schimbat, am fost sigur de data asta că se iubesc. Totuși, Catherine are o privire tristă, buzele ei de-abia îndrăznesc să pronunțe cuvintele pe care ni le va spune. Ne

anunță că Marcel a fost condamnat la moarte de către un procuror francez. Nu-l cunosc pe Marcel, dar, ca toți prietenii care se află acolo, simt o durere în inimă, iar fratele meu nu mai are deloc poftă de mâncare.

Jan parcurge cu pași mici încăperea. Toată lumea tace, așteptând ca el să vorbească.

— Dacă vor merge până la capăt, va trebui să-l omorâm pe Lespinasse, ca să-i băgăm în sperieți; dacă nu, canalele astea îi vor trimite la moarte pe toți partizanii care le vor cădea în mână.

— Până când Arnal va face recurs, noi am putea pregăti acțiunea, reia Jacques.

— Asta chestione demanda moulț timp, murmură Charles.

— Și până una alta, nu facem nimic? intervine Catherine, singura care a înțeles ce spune Charles.

Jan se gândește și continuă să măsoare încăperea.

— Acum trebuie să acționăm. Din moment ce l-au condamnat pe Marcel, trebuie să condamnăm pe unul de-ai lor. Mâine vom uide un ofițer german în plină stradă și vom difuza un manifest ca să ne explicăm acțiunea.

Desigur că nu am o mare experiență a acțiunilor politice, dar îmi trece o idee prin cap și-mi iau riscul s-o spun.

— Dacă într-adevăr vrem să-i speriem, mai bine ar fi să aruncăm întâi manifestele și apoi să-l ucidem pe ofițerul german.

— Așa o să fie toți atenți, pregătiți. Mai ai și alte idei de genul ăsta? spune Émile care evident pare foarte supărat pe mine.

— Ideea mea nu e așa rea, nu dacă acțiunile se succed la un interval de câteva minute și sunt executate ordonat. Să vă explic. Lichidându-l mai întâi pe neamț și aruncând după aceea manifestul, vom fi luați drept lași. În ochii populației, Marcel a fost mai întâi judecat și numai după aceea condamnat. Mă îndoiesc că *La Dépêche* o să vorbească despre condamnarea arbitrară a unui partizan curajos. Vor anunța că un tribunal a condamnat un terorist. De aceea trebuie să jucăm după regulile lor, orașul trebuie să fie cu noi, nu împotriva noastră.

Émile a vrut să mă întrerupă, dar Jan i-a făcut semn să mă lase să vorbesc. Raționamentul meu era logic, nu-mi mai rămânea decât să găsesc cuvintele potrivite pentru a le explica prietenilor mei ce aveam în cap.

— Să tipărim chiar mâine un comunicat în care să anunțăm că, drept represalii la condamnarea lui Marcel Langer, Rezistența a condamnat la moarte un ofițer german. Să anunțăm și că sentința

va fi aplicată chiar după-amiază. Cât timp eu mă ocup de ofițer, voi împrăștiți manifestele peste tot. Pe stradă, oamenii vor afla imediat, în timp ce în restul orașului, vestea se va răspândi mult mai târziu. Ziarele nu vor vorbi despre asta decât în ediția de a doua zi, în aparență va fi respectată cronologia bună a evenimentelor.

Jan îi consultă pe rând pe toți cei de față, privirea lui sfârșește prin a o întâlni pe a mea. Știu că e de acord cu raționamentul meu, cu excepția, poate, a unui detaliu: s-a cam blocat când am anunțat public că eu îl voi ucide pe german.

Oricum, dacă ezită prea mult, am un argument zdrobitor: la urma urmelor, ideea era a mea, în plus, am furat bicicletele, deci sunt demn de încredere.

Jan îi privește pe Émile, Alonso, Robert, apoi pe Catherine, care e de acord și dă din cap în semn de încuviințare. Lui Charles nu i-a scăpat nimic din discuție. Se ridică de pe scaun, se duce la nișa de sub scară și se întoarce cu o cutie de pantofi. Îmi dă un revolver cu butoiăș.

— Sera questa, mai buono tu y fratello dorme aqui.

Jan se apropie de mine.

— Tu o să tragi, tu, spaniolule, spune el desemnându-l pe Alonso, tu vei sta de pază, iar tu, ăla mai tânăr, vei ține bicicleta pregătită pentru retragere.

Și gata. Bineînțeles că așa pare ceva anodin, numai că Jan și Catherine au plecat în noapte, iar eu aveam un pistol în mână cu șase gloanțe și pe prostul de frate-meu care voia să vadă cum funcționează. Alonso s-a aplecat înspre mine și m-a întrebat cum de știa Jan că el e spaniol, că doar nu suflase o vorbă toată seara. „Și cum știa că eu voi fi cel care va trage?“, i-am spus dând din umeri. Nu-i răspusesem la întrebare, dar tăcerea prietenului meu era dovada că întrebarea mea era mai bună decât a lui.

În seara aceea am dormit pentru prima dată în sufrageria lui Charles. Eram mort de oboseală, dar simțeam o mare greutate în piept: mai întâi capul fratelui meu, care luase obiceiul să doarmă lipit de mine de când ne despărțiserăm de părinți și, mai rău, pistolul cu butoiăș în buzunarul stâng al hainei. Chiar dacă nu avea gloanțe în el, mi-era teamă ca nu cumva în timpul somnului să se descarce în capul lui Claude.

De îndată ce au adormit cu toții, m-am ridicat și m-am dus în vârful picioarelor în grădina din spatele casei. Charles avea un

câine pe cât de blând, pe atât de prost.

Mă gândesc la el pentru că în noaptea aia aveam tare mult nevoie de botul lui umed. M-am așezat pe scaunul de sub sfoara de rufe, m-am uitat la cer și am scos pistolul din buzunar. Câinele a venit să adulmece țeava, atunci l-am mângâiat pe cap și i-am spus că numai el va putea, cât voi trăi, să miroasă țeava armei mele, căci altul va fi rostul ei. Am spus asta pentru că atunci chiar aveam nevoie să-mi dau curaj.

Și uite cum, într-o după-amiază, furând două biciclete, intrasem în Rezistență; numai auzind sforăitul de copil cu nasul înfundat pe care-l scotea fratele meu mi-am dat seama de asta. Jeannot, din brigada Marcel Langer; în lunile care vor veni o să arunc în aer trenuri, stâlpi de electricitate, o să distrug motoare și avioane.

Am făcut parte dintr-un grup de prieteni care e singurul în stare să distrugă bombardiere nemțești... pe biciclete.

4

Boris a dat scularea. Se crapă de ziuă, am crampe la stomac, dar nu trebuie să-i ascult suferința fiindcă nu va exista un mic dejun. Și apoi, am o misiune de îndeplinit. Cred că mai mult frica și nu foamea, făcea ravagii. Boris se așază la masă, Charles a trecut deja la treabă; sub ochii mei, bicicleta roșie se transformă, nici urmă de mânerule din piele, acum are alte două, desperecheate, unul e roșu, celălalt albastru. Și ce dacă și-a pierdut eleganța, accept și eu ceea ce era evident, important este ca bicicletele furate să nu poată fi recunoscute. În timp ce Charles verifică lanțul și pinioanele, Boris îmi face semn să vin lângă el.

— Planul s-a schimbat, îmi spune, Jan nu vrea să plecați toți trei. Sunteți toți începători și, dacă se întâmplă ceva rău, e bine să fie pe acolo unul cu experiență.

Nu știu dacă asta înseamnă că brigada nu are încă destulă încredere în mine. Așa că nu spun nimic și îl las pe Boris să vorbească.

— Fratele tău o să rămână aici. Cu tine voi merge eu și te voi acoperi la retragere. Acuma, ascultă-mă cu atenție, uite cum trebuie să se desfășoare lucrurile. Când omori un dușman, există o metodă și e foarte important s-o respecti întocmai. Ești atent?

Dau din cap în semn că da, probabil Boris a simțit că, preț de o

secundă, gândul îmi zburase aiurea. Mă gândesc la fratele meu mai mic, o să facă o mutră când o să afle că e îndepărtat de la acțiune! Și nici măcar nu voi putea să-i mărturisesc că sunt mai liniștit să știu că în dimineața asta viața nu-i va fi pusă în pericol.

Mă liniștește și faptul că Boris e student în anul trei de medicină, dacă voi fi rănit, are cine mă salva; e un gând absolut idiot, pentru că în acțiune cel mai mare risc nu e acela de a fi rănit, ci de a fi arestat sau pur și simplu ucis, ceea ce până la urmă, în majoritatea cazurilor, e același lucru.

Recunosc însă că Boris nu se înșela, probabil că eram neatent în timp ce vorbea; dar aveam scuza că sunt înclinat, din nefericire, spre visare, chiar și profesorii mei spuneau că sunt distrat. Asta înainte ca directorul școlii să mă fi trimis înapoi acasă în ziua când m-am prezentat la examenele de bacalaureat. Pentru că, având în vedere numele meu, a da probele la bacalaureat era ceva cu adevărat imposibil.

Bine, hai să mă întorc la acțiunea pe care o avem de îndeplinit, dacă nu, în cel mai bun caz, o să mă certe camaradul Boris care se chinuiește să-mi explice cum se vor desfășura lucrurile, iar în cel mai rău caz îmi va sufla operațiunea de sub nas pe motiv că nu sunt atent.

— Mă ascuți? spune el.

— Da, da, sigur...

— Imediat ce ne găsim ținta, verifici să fie ridicat cocoșul pistolului. Mulți au avut probleme crezând că arma e defectă, când de fapt uitaseră pur și simplu, prosteste, acest detaliu.

Și mie mi s-a părut stupid, dar când ți-e frică, frică adevărată, ești mult mai puțin îndemânatic, crede-mă pe cuvânt. Important era să nu-l întrerup pe Boris și să mă concentrez asupra a ceea ce-mi spunea.

— Trebuie să fie un ofițer, nu omorâm soldați simpli. Ai înțeles, da? O să-l filăm de la distanță, nici prea aproape, nici prea departe. Eu mă ocup de restul. Tu nu trebuie decât să te apropii de tip, să tragi în el și să numeri bine gloanțele ca să-ți mai rămână unul. E foarte important pentru momentul când fugi, poți să mai ai nevoie, nu se știe niciodată. La retragere, eu asigur acoperirea. Singura ta grijă e să dai repede din pedale. Dacă apare cineva, intervin ca să-ți asigur protecția. Orice s-ar întâmpla, nu trebuie să te întorci! Pedalezi, repede și drept înainte, ai înțeles chestia asta?

Am încercat să spun da, dar gura îmi era atât de uscată, că

parcă mi se lipise limba. Boris a tras concluzia că sunt de acord și a continuat.

— Când ai ajuns destul de departe, poți să încetinești și să mergi ca orice tip normal pe bicicletă. Numai că tu o să mergi mult. Dacă te-a urmărit cineva trebuie să-ți dai seama și să nu riști niciodată să-l conduci până la adresa ta. Du-te și plimbă-te pe cheiuri, oprește-te des, asigură-te că nu recunoști o persoană pe care ai mai întâlnit-o și altă dată. Să nu crezi în coincidențe, în viața noastră nu apar prea multe. Dacă ești sigur că nu mai e nici un pericol, numai atunci, poți să o iei pe drumul de întoarcere.

Nu mai aveam deloc chef să fiu distrat și-mi știam toată lecția pe de rost, cu o excepție: ceea ce nu știam era cum faci când trași cu o armă într-un om.

Charles se întorsese din atelier cu bicicleta care suferise transformări serioase. Important, a spus el, e că nu are deloc probleme la pedale sau cu lanțul. Boris mi-a făcut un semn, venise timpul să plecăm. Claude încă dormea, m-am întrebat dacă trebuia să-l trezesc. Dacă mi se întâmpla ceva putea să se supere că nici măcar nu mi-am luat la revedere înainte să mor. Dar am preferat să-l las să doarmă; când se va trezi îi va fi o foame de lup și nu va avea nimic de mâncare. Fiecare oră de somn însemna tot atâta timp câștigat față de teroarea foamei. Am întrebat de ce nu vine Émile cu noi. „Las-o baltă!” a șoptit Boris. Ieri lui Émile i se furase bicicleta. O lăsase, ca un prost, neîncluiată pe palier. Și, ce păcat, era un model destul de frumos, cu mânere din piele, ca aia pe care o furasem eu! Cât eram noi în misiune, el trebuia să meargă să fure alta. Boris a mai adăugat că Émile era destul de înfuriat că i se întâmplase așa ceva!

*

Misiunea s-a desfășurat așa cum o descriesese Boris, în fine, aproape așa. Ofițerul german pe care îl reperasem cobora cele zece scări de pe o stradă, care duceau la o piațetă unde se afla o vespasiană. Așa se numeau pișoarele din oraș. Noi le ziceam „cești” din cauza formei lor. Dar fiindcă fuseseră inventate de un împărat roman pe care-l chema Vespasian, li se spunea așa. Cred că, la urma urmelor, aș fi reușit la bacalaureat, dacă nu aveam păcatul de a fi evreu la examenele din iunie 1941.

Boris mi-a făcut un semn, locul era ideal. Piațeta se afla mai jos decât strada și nu era nimeni prin împrejurimi; l-am urmărit pe

neamț, care nu bănuia nimic. Pentru el eram un tip, care, dacă nu avea aceeași alură, el cu uniforma lui verde impecabilă, eu mai degrabă prost îmbrăcat, avea măcar aceeași dorință. Vespasiana era dotată cu două compartimente și probabil că nu avea nici o obiecție la faptul că și eu coboram scările o dată cu el.

Așa că iată-mă într-un pișoar cu un ofițer german în care aveam să golesc butoișul revolverului (mai puțin un glonț, cum spusese Boris). Îmi luasem precauția să ridic cocoșul, când am fost străbătut de o adevărată problemă de conștiință. Puteai, în mod decent, să aparții Rezistenței, cu toată noblețea pe care o reprezenta acest lucru și să omori un tip cu șlițul desfăcut și care era într-o postură atât de puțin eroică?

Mi-era imposibil să cer părerea camaradului Boris, care mă aștepta cu cele două biciclete la capătul de sus al scărilor, pentru a-mi asigura retragerea. Eram singur și trebuia să iau o hotărâre.

N-am tras, nu puteam concepe așa ceva. Nu puteam accepta ideea ca primul dușman pe care-l voi omorî să facă pipi tocmai în momentul acțiunii mele istorice. Dacă aș fi putut să vorbesc despre acest lucru cu Boris, mi-ar fi atras probabil atenția asupra faptului că respectivul dușman făcea parte dintr-o armată care nu-și făcea deloc griji când împușca în ceafă copiii, când trăgea cu mitraliera în adolescenți pe la colțuri de stradă și cu atât mai puțin când extermina masiv oamenii în lagărele morții. Și Boris ar fi avut dreptate, numai că eu visam să devin pilot în Royal Air Force, așa că, chiar dacă n-o să am avion, o să am onoarea nepătată. Am așteptat ca ofițerul meu să revină la o stare în care putea fi ucis. Nu am fost impresionat de zâmbetul pe care-l arbora în colțul gurii când a ieșit din cabină și nici el nu mi-a dat atenție când l-am urmat iarăși spre scări. Cum pișoarul dădea spre o fundătură, nu aveai decât o singură cale ca să ieși de acolo.

Neauzind focul de armă, Boris se întreba desigur ce naiba întârziam atâta. Dar ofițerul urca scările în fața mea și nu puteam să trag în el pe la spate. Singurul mod să-l fac să se întoarcă era să-l strig, ceea ce nu era prea ușor dacă ne gândim că germana mea curentă însemna două vorbe: *ja* și *nein*. Asta e, în câteva secunde ajungea înapoi în stradă și totul se ducea dracului. Ar fi fost o tâmpenie să ne fi asumat toate aceste riscuri pentru a da greș în ultima clipă. Mi-am umflat pieptul și am strigat cât am putut de tare *ja*. Cred că ofițerul a înțeles că lui mă adresam, căci s-a întors imediat, iar eu am profitat și i-am tras cincii gloanțe-n piept, adică din față. Ceea ce a urmat a fost relativ asemănător cu

instrucțiunile date de Boris. Am pus revolverul în pantalon, arzându-mă un pic de țeava pe unde trecuseră cinci gloanțe cu o viteză pe care nivelul meu de perspicacitate matematică nu-mi permitea s-o evaluez.

În capul scărilor, am încălecat bicicleta și mi-am pierdut pistolul care a alunecat din curea. Am pus piciorul pe pământ ca să-l iau de jos, dar vocea lui Boris care mi-a urlat „Cară-te o dată de aici, pentru Dumnezeu” m-a adus la realitatea momentului prezent. Am pedalat sufocându-mă, trecând printre trecătorii care deja fugeau spre locul de unde se auziseră focurile de armă.

Pe drum mă gândeam numai la pistolul pierdut. Brigada avea puține arme. Spre deosebire de *maquis*, noi nu beneficiam de munițiile trimise cu parașuta de la Londra; ceea ce era chiar nedrept, căci luptătorii din *maquis* nu făceau mai nimic cu lăzile care le erau expediate, le depozitau doar în ascunzători așteptând o viitoare debarcare a trupelor aliate, care, din câte se vede treaba, nu avea să se întâmple prea curând. Pentru noi singura modalitate de a ne procura arme era să le luăm de la dușman; foarte rar, cu prețul unor acțiuni deosebit de riscante. Nu numai că nu avusesem prezența de spirit să iau Mauser-ul pe care îl avea ofițerul la centură, pe deasupra mai și pierdusem revolverul. Cred că mă gândeam mai ales la asta încercând să uit că, deși totul se desfășurase până la urmă așa cum spusese Boris, tocmai ucisesem un om.

*

Cineva bate la ușă. Cu ochii în tavan, întins pe pat, Claude se face că nu aude nimic, ai fi zis că ascultă muzică; era liniște în cameră, am dedus că face pe bosumflatul.

Pentru a se asigura că totul e în ordine, Boris s-a dus la fereastră și a ridicat puțin perdeaua pentru a arunca o privire afară. Pe stradă domnea liniștea. Am deschis ușa, era Robert. Numele lui adevărat era Lorenzi, dar noi toți îi ziceam Robert; uneori i se spunea și „Cel care sfidează moartea” și nu era nimic depreciativ în aceste cuvinte. Lorenzi avea multe calități. Mai întâi trăgea foarte bine cu arma; era cel mai bun. Nu mi-ar fi plăcut să mă aflu în raza lui, căci nu rata ținta aproape niciodată. Obținuse de la Jan permisiunea de a avea tot timpul cu el un pistol, în vreme ce noi, având în vedere lipsa de arme de care suferea brigada, trebuia să restituim materialul rămas imediat ce

Încheiam operațiunea, ca să poată fi utilizat de alții. Pare ciudat, dar aveam programul stabilit pe săptămâni, depindea de fiecare, o macara de aruncat în aer pe canal, de dat foc undeva unui camion militar, un post de garnizoană atacat, un tren care trebuia să deraieze și lista, lungă, continua tot așa. Profit de moment ca să adaug că, o dată cu trecerea lunilor, cadența pe care ne-o impunea Jan era tot mai intensă. Zilele de repaus deveneau tot mai rare, așa încât ajunseserăm să fim epuizați.

Se spune în general despre tipii care una-două apasă pe trăgaci că sunt excitați, intempestivi; Robert era exact contrariul, era calm, așezat. Foarte admirat de toată lumea, generos din fire, avea pentru fiecare un cuvânt prietenos, de încurajare, lucru rar pentru vremurile în care trăiam. Și apoi, Robert era unul care readucea întotdeauna teferi oamenii înapoi din misiune. Așa că, dacă el îți asigura acoperirea, puteai sta fără grijă.

Într-o zi aveam să-l întâlnesc într-un bistrou din piața Jeanne-d'Arc unde ne duceam des să mâncăm o legumă furajeră foarte asemănătoare cu linte; ne mulțumeam cu această asemănare. Câtă imaginație poți avea când ți-e foame!

Robert lua cina împreună cu Sophie; după felul cum se priveau, aș fi jurat că se iubesc și ei. Dar sigur mă înșelam, de vreme ce Jan ne spusese că nu avem dreptul la dragoste între partizani, fiindcă aceasta ne-ar fi putut pune securitatea în pericol. Când mă gândesc iarăși la toți prietenii, mulți la număr, care, în ziua execuției și-au reproșat poate că au respectat regulamentul, mi se face rău.

În seara aceea, Robert s-a așezat la picioarele patului, dar Claude a rămas neclintit. Într-o bună zi trebuie să am o discuție serioasă cu fratele meu despre caracterul lui nesuferit. Robert s-a făcut că nu observă nimic și mi-a întins mâna felicitându-mă pentru acțiunea realizată. N-am zis nimic, eram frământat de sentimente contradictorii, ceea ce, din cauza felului meu distrat de a fi, cum spuneau și profesorii, mă făcea să mă cufund într-o mușenie totală pentru ca să pot gândi mai bine.

Și, în vreme ce Robert stătea în fața mea, eu mă gândeam că intrasem în Rezistență având în minte trei vise: să ajung în preajma generalului de Gaulle la Londra, să mă angajez în Royal Air Force și să nu mor până nu ucid un dușman.

Având în vedere că înțelesesem deja că primele două nu erau la îndemâna mea, faptul că putusem să mi-l îndeplinesc măcar pe

al treilea ar fi trebuit să mă umple de bucurie, cu atât mai mult cu cât eram încă în viață și de la operațiune trecuseră ore bune. Dar mi se întâmpla să mă simt exact pe dos. Imaginea ofițerului german, care-mi stăruia în minte, aflat probabil, pentru buna desfășurare a anchetei, tot în poziția în care îl lăsasem, lungit pe asfalt, cu brațele ca o cruce întinse pe trepte, iar mai jos pișoarul, nu-mi aducea nici o satisfacție.

Boris a tușit un pic, Robert nu-mi întindea mâna ca să i-o strâng — deși sunt sigur că n-ar fi avut nimic împotriva, fiind bun la suflet din fire — ci, evident, voia arma înapoi. Căci pistolul cu butoiăș pe care îl pierdusem era al lui!

Nu știam că Jan îl trimisese și pe el să-mi asigure apărarea, anticipând riscurile posibile din cauza lipsei mele de experiență față de momentul când trebuia să trag și apoi să fug. Cum spuneam, oamenii acoperiți de Robert nu pășteau nimic. Ceea ce mă emoționa era faptul că ieri Robert îi încredințase lui Charles arma ca să mi-o dea, iar eu nu fusesem mai deloc atent la felul în care se desfășurase cina, absorbit de propria porție de omletă. Iar dacă Robert, care răspundea de acoperirea mea și a lui Boris, făcuse un gest atât de generos, este pentru că voise să am un pistol care nu se blochează niciodată, nu ca cele automate.

Dar Robert nu văzuse probabil cum se terminase totul, deci nu știa că pistolul lui îmi alunecase de la centură și aterizase pe ciment, câteva clipe înainte ca Boris să-mi ordone s-o șterg cât mai repede.

În timp ce privirea lui Robert devenea tot mai insistentă, Boris se ridică și deschise sertarul singurei piese de mobilier din încăpere. Scoase dintr-un dulap rustic pistolul atât de mult așteptat și-l înapoie proprietarului fără nici un comentariu.

Robert îl puse bine, iar eu am profitat ca să mai învăț câte ceva despre felul cum trebuie trecută țeava pe sub agrafa curelei pentru a evita să te arzi pe partea interioară a coapsei și a nu avea de asumat consecințele acestui lucru.

*

Jan era mulțumit de felul cum decursese operațiunea noastră, eram acceptați de acum înainte în brigadă. Ne aștepta deja o altă misiune.

Un tip din *maquis* fusese la un pahar cu Jan. În timpul discuției, dintr-o indiscreție voită, lăsase să-i scape, între alte detalii,

informații despre existența unei ferme unde erau depozitate arme parașutate de englezi. Pe noi ne scotea din sărite faptul că se depozitau, în vederea debarcării Aliaților, arme de care duceam atâta lipsă. Și atunci, iertate fie-ne părerile despre colegii din *maquis*, Jan luase hotărârea să mergem să ne servim de acolo. Pentru a evita orice dispute inutile și pentru a preveni orice act de bravură, aveam să plecăm neînarmați. Nu spun că nu existau rivalități între mișcările gaulliste și brigada noastră, dar nici nu se puneau problema să ne asumăm riscul de a răni un „văr” din Rezistență, chiar dacă relațiile între membrii familiei nu erau chiar cele mai cordiale. Se dăduseră deci instrucțiuni ferme să nu recurgem la forță. Dacă lucrurile luau o întorsătură urâtă, pur și simplu ne luam tălpășița și gata.

Misiunea trebuia să se desfășoare la mare artă. De altfel, dacă planul pe care îl pusese Jan la cale decurgea normal, îi sfidam pe gaulliști să raporteze Londrei ceea ce li se întâmplase, pentru că desigur ar fi fost considerați niște proști și sursa lor de aprovizionare ar fi dispărut.

În timp ce Robert ne explica procedura, fratele meu mai mic se prefăcea că nu-i pasă, dar puteam observa că nu pierdea nici cel mai mic detaliu din discuție. Urma să ne ducem la ferma aceea aflată în vestul orașului, la câțiva kilometri, să le explicăm oamenilor că veneam din partea unui anume Louis, că nemții bănuiau unde se află ascunzătoarea lor și că nu mai era mult până să vină; noi ne grăbisem ca să-i ajutăm să mute marfa, fermierii trebuiau să ne dea cele câteva cutii de grenade și mitraliere depozitate la ei. Încărcăm totul în remorcile de la biciclete și astfel dădeam marea lovitură.

— Avem nevoie de șase persoane la operațiune, zise Robert.

Eram sigur că nu mă înșelasem în ceea ce-l privea pe Claude, pentru că s-a ridicat imediat din pat, ca și cum siesta i se întrerupsese brusc, atunci, pe loc, ca din întâmplare.

— Vrei să vii? I-a întrebat Robert.

— Cu experiența pe care o am acum la furat de biciclete, bănuiesc că sunt destul de calificat la sustras arme. Cred că am nutra de hoț dacă vă gândiți sistematic la mine pentru genul ăsta de misiuni.

— Ba, dimpotrivă, ai față de băiat cinstit și tocmai de aceea ești foarte calificat, nu trezești nici cea mai mică bănuială.

Nu știi dacă fratele meu a luat-o ca pe un compliment sau era pur și simplu bucuros că Robert i se adresează direct, oferindu-i

atenția pe care se pare că o aștepta, dar liniile feței i s-au destins imediat. Mi s-a părut chiar că zâmbește. Cât de mult te poate unge la suflet faptul că te bucuri de recunoaștere, oricât de mărunță ar fi ea. La urma urmelor, dacă te simți anonim printre oameni cu care vii mereu în contact, suferi cât ei nici nu-și pot da seama, este ca și cum ai fi invizibil.

Poate de aceea și sufeream atât de mult din cauza clandestinității și poate tot de aceea în brigadă găseam un fel de familie, o societate unde aveam toți o existență. Și asta conta mult pentru fiecare dintre noi.

Claude a zis „Mă simt în stare”. Eram Robert, Boris și cu mine și ne mai lipseau doi. Alonso și Émile aveau să ni se alăture.

Cei șase membri ai misiunii trebuiau mai întâi să se ducă repede pe la Loubers pentru a li se atașa o remorcă mică la bicicletă. Charles ne ceruse să venim pe rând; nu pentru că atelierul lui era mic, ci pentru că un grup mare ar fi atras atenția vecinilor. Apoi ne-am dat întâlnire la ora șase, la periferie, înspre câmp, la locul numit „Côte Pavée”.

5

Claude a fost primul care a ajuns la fermier. A urmat întocmai instrucțiunile pe care le obținuse Jan de la persoana de contact cu cei din *maquis*.

— Va caut din partea lui Louis. Mi-a spus să vă anunț că, în noaptea asta, *o să fie reflux*.

— Cu atât mai rău pentru pescari, i-a răspuns bărbatul.

Claude nu l-a contrazis în această privință și a continuat imediat cu restul mesajului.

— Gestapo-ul vine înapoi, trebuie mutate armele!

— Vai de mine, nu e bine deloc! a exclamat fermierul.

S-a uitat la bicicletele noastre și a adăugat „Unde e camionul?” Claude nu a înțeles întrebarea, ca să fiu sincer, nici eu și cred că și pentru prietenii din spatele meu nedumerirea era la fel de mare. Însă a avut prezență de spirit și a răspuns imediat „Vine după noi, noi am ajuns mai repede, ca să începem organizarea transferului”. Fermierul ne-a condus spre hambar. Acolo, în spatele unor baloți de fân stivuiți pe câțiva metri înălțime, am descoperit ceea ce va da mai târziu numele de cod al acestei misiuni „Peștera lui Ali

Baba". Pe podea erau aliniate, unele peste altele, lăzi pline cu grenade, mortiere, mitraliere Sten, saci cu gloanțe, fitiluri, dinamită, puști și câte și mai câte. În acel moment deveneam conștient de două lucruri a căror importanță era egală. Mai întâi, că trebuia să-mi revizuiesc aprecierea politică privind interesul față de pregătirile în vederea debarcării Aliaților. Punctul meu de vedere tocmai se schimbase, cu atât mai mult cu cât am înțeles că această ascunzătoare nu era poate decât una între atâtea altele care începeau să apară în zonă. Apoi, că tocmai furam arme de la luptătorii din *maquis* de care ei probabil vor avea nevoie o dată și o dată și le vor simți lipsa.

M-am ferit să-i împărtășesc aceste gânduri camaradului Robert, șeful misiunii; nu de frică pentru că o să fiu judecat greșit de superiorul meu, ci, mai degrabă, pentru că, după o perioadă mai lungă de gândire, aveam conștiința împăcată: cu cele șase remorci mici de bicicletă, nu avem să privim rezistența din *maquis* de cine știe ce cantitate de muniție.

Pentru a înțelege ceea ce simțeam în fața acestor arme, cunoscând mai bine valoarea pe care o avea cel mai ne semnificativ pistol pentru brigada noastră și dându-mi seama în același timp de sensul binevoitoare întrebări a fermierului „dar unde e camionul?”, este suficient să ni-l imaginăm pe fratele meu găsindu-se ca prin minune în fața unei farfurii cu cartofi prăjiți crocanți și aurii, dar într-o zi când îi este greață.

Robert a pus capăt emoției noastre generale și a ordonat ca până la venirea grozavului camion să începem să încărcăm ce se putea în remorci. Chiar atunci fermierul a pus o a doua întrebare, care ne-a lăsat pe toți mască:

— Și cu rușii ce facem?

— Ce ruși? a întrebat Robert.

— Nu v-a zis nimic Louis?

— Depinde despre ce, a intervenit Claude, care, evident, devenea tot mai sigur pe el.

— Ascundem doi prizonieri ruși, evadați dintr-o închisoare de pe faleza Atlanticului. Trebuie făcut ceva. Nu ne putem asuma riscul ca Gestapo-ul să-i găsească, i-ar împușca imediat.

Două lucruri erau impresionante în ceea ce ne spusese fermierul. Unul era că, fără să vrem, aveam să-i facem pe tipii ăștia doi, care probabil că trecuseră și așa prin multe, să trăiască un coșmar; dar iată, încă o dată, fermierul respectiv nu se gândise nici o clipă la propria lui viață. Va trebui să mă gândesc să adaug

și fermieri la lista mea de persoane formidabile în acea perioadă deloc măreață.

Robert a propus ca rușii să plece noaptea și să se ascundă prin pădure. Fermierul a întrebat dacă vreunul din noi le putea explica asta, comunicarea cu ei și acceptarea limbii lor nefiind punctul lui forte. După ce s-a uitat mai atent la noi, a tras concluzia că mai bine se ocupă el de așa ceva. „E mai sigur”, a adăugat. Și, cât timp a lipsit ca să vorbească cu ei, noi ne-am încărcat remorcile până la refuz, Émile a luat chiar două baloturi de muniție care nu ne va servi la nimic pentru că nu aveam revolvere de același calibru, dar despre asta aveam să aflăm de la Charles la întoarcere.

L-am lăsat pe fermier cu cei doi ruși, nu fără un oarecare sentiment de vinovăție și pedalam cu mare viteză, trăgând după noi remorcile, spre atelier.

Ajungând la periferia orașului, Alonso nu a putut evita o groapă și unul din sacii cu gloanțe pe care îi transporta a sărit din remorcă. Trecătorii s-au oprit surprinși de natura conținutului care se revărsa pe drum. Doi muncitori s-au apropiat de Alonso și l-au ajutat să adune gloanțele, punându-le la loc în cărucior fără să întrebe nimic.

Charles a făcut inventarul și a pus totul în siguranță. A venit înapoi în sufragerie, unde îl așteptam, pentru a ne oferi unul din minunatele lui zâmbete știrbe și a ne anunța cu vorba lui deosebită: „Sa un molto bon trabar. Avir al meno con que far sount actions”. Ceea ce am tradus imediat prin: „Bună treabă, foarte bună. Avem acum material pentru cel puțin o sută de acțiuni”.

6

Iunie trecea pe măsură ce noi ne îndeplineam acțiunile, aproape că ajunsesem la sfârșitul lunii. În canale se înclinaseră macarale dezrădăcinate de explozibilul nostru și nu se mai putuseră îndrepta, pe șine deplasate de noi deraiaseră multe trenuri, iar drumurile parcurse de convoaiele germane erau blocate de obstacolele create de stâlpii electrici pe care-i răsturnasem. La mijlocul lunii, Jacques și Robert au reușit să pună trei bombe la Feldgendarmerie, provocând mari pierderi. Prefectul regiunii lansase încă un apel către populație; mesaj jalnic, în care

Îi chema pe toți să denunțe orice persoană susceptibilă de apartenența la vreo organizație teroristă. În comunicatul lui, șeful poliției franceze din regiunea Toulouse îi înfieră pe cei ce se revendicau membri ai unei așa-zise Rezistențe, acești provocatori care atentau la ordinea publică și la liniștea francezilor. Provocatorii respectivi eram noi și puțin ne păsa de ce credea prefectul.

Împreună cu Émile, am luat azi grenade de la Charles, având ca misiune să le aruncăm în interiorul unei centrale telefonice a Wehrmacht-ului.

Mergeam pe stradă, Émile mi-a arătat geamurile pe care trebuia să le ochim și, la semnalul lui, ne-am catapultat proiectilele. Le-am văzut cum se ridică, formând o curbă aproape perfectă. Părea că timpul se oprișe. A urmat zgomotul geamurilor sparte și am avut chiar impresia că aud grenadele rostogolindu-se pe parchet și pașii nemților care se repezeau probabil spre cea mai apropiată ușă. E mai bine să faci în doi acest gen de acțiune; dacă ești singur, reușita ți se pare improbabilă.

În momentul de față, mă cam îndoiesc că nemții au restabilit comunicarea și cred că va mai dura ceva până o vor face. Dar nimic din toate astea nu mă bucură, fratele meu mai mic a trebuit să se mute de la mine.

Claude s-a integrat acum foarte bine în echipă. Jan a hotărât că ar fi prea riscant să locuim în continuare împreună, nu ar fi în conformitate cu regulile. Fiecare trebuie să locuiască singur, pentru a nu-și pune în pericol colegul de cameră în cazul în care ar fi arestat. Cât îmi lipsește fratele meu și ce greu adorm acum seara, mă tot gândesc la el! Dacă e trimis în vreo acțiune, mie nu mi se spune. Așa că, lungit pe pat, cu mâinile sub cap, încerc să adorm și nu reușesc aproape niciodată. Singurătatea și foamea nu sunt deloc o companie bună. Liniștea din jurul meu e uneori tulburată de mațele care ghiorțăie. Ca să mai uit de gândurile negre, fixeș becul din tavan și destul de repede acesta devine un fulger de lumină pe geamul carlingii avionului meu de vânătoare englez. Pilotez un Spitfire al Royal Air Force. Zbor deasupra Mării Mânecii, dacă înclin puțin aparatul de zbor văd la capătul aripilor crestele valurilor care, ca și mine, se îndreaptă grăbite spre Anglia. La numai câțiva metri se aude avionul fratelui meu, arunc o privire spre motorul lui ca să mă asigur că nu e nici o urmă de fum, că nimic nu-i pune în pericol întoarcerea, dar deja văd în față

noastră cum se profilează coasta și falezele ei albe. Simt vântul că intră în habitacul și suflă în jurul meu. După aterizare ne vom ospăta cu o masă bună la cantina ofițerilor... Trece un convoi de camioane germane prin fața ferestrei și scrâșnetul ambreiajelor mă aduce înapoi în camera și singurătatea mea.

Zgomotul camioanelor se înfundă în noapte, în ciuda foamei groaznice care mă chinuiește, reușesc să-mi adun curajul și forțele ca să sting lampa. În semi-întuneric, îmi spun că nu am renunțat de tot. O să mor poate, dar nu voi fi renunțat, oricum mă gândeam că o să mor mult mai devreme și uite că trăiesc, așa că cine știe? La urma urmelor, Jacques are poate dreptate, într-o bună zi tot va veni primăvara.

*

În zori, Boris îmi face o vizită, ne așteaptă o nouă misiune. Și, în timp ce noi pedalăm spre fosta gară de la Loubers, avocatul Arnal sosește la Vichy pentru a pleda cauza lui Langer. E primit de directorul de la secția de drept penal și grațieri. Puterea lui e foarte mare și el știe asta. Îl ascultă distrat pe avocat, are alte probleme pe cap, se apropie zilele libere de sfârșit de săptămână și nu știe ce va face, nu știe dacă amanta îl va primi în căldura coapselor ei după cina somptuoasă pentru care a făcut rezervare într-un restaurant din oraș. Directorul secției de drept penal parcurge rapid dosarul pe care Arnal îl roagă din toată inima să-l rezolve. Sunt acolo fapte, scrise negru pe alb și sunt fapte grave. Sentința nu e severă, spune el, este dreaptă. Nu are nimic de reproșat judecătorilor, și-au făcut datoria aplicând legea. El și-a format o părere, dar Arnal mai insistă și atunci acceptă, pentru că problema e delicată, să adune comisia de grațiere.

Mai târziu, în fața membrilor acestei comisii, va pronunța mereu numele lui Marcel, astfel încât toată lumea să priceapă că e vorba de un străin. Și, în timp ce bătrânul avocat pleacă din Vichy, comisia respinge grațierea. Și, în timp ce venerabilul avocat se urcă în trenul spre Toulouse, un document administrativ își urmează și el scurta rută; ajunge la ministrul Justiției, care îl trimite imediat la biroul mareșalului Pétain. Mareșalul semnează procesul verbal, soarta lui Marcel e pecetluită, va fi ghilotinat.

*

Astăzi, 15 iulie 1943, în piața Carmes, Boris și cu mine am atacat biroul conducătorului grupului „Colaborarea”. Poimâine Boris îl va ataca pe un anume Rouget, colaboraționist zelos și important informator al Gestapo-ului.

*

Ieșind din tribunal pentru a se duce să ia masa de prânz, locțiitorul de procuror Lespinasse se simte foarte bine dispus. Micul „tren” administrativ a ajuns la destinație în această dimineață. Respingerea grațierii lui Marcel se află pe biroul lui, are semnătura Mareșalului. Este însoțită de ordinul de execuție. Toată dimineața Lespinasse a contemplat bucata de hârtie de câțiva centimetri pătrați. Această foaie dreptunghiulară este pentru el un fel de recompensă, premiul de excelență pe care i-l acordă cele mai înalte autorități ale Statului. Nu e primul premiu de acest fel pe care îl obține Lespinasse. Încă din școala primară îi aducea tatălui său în fiecare an un calificativ foarte bun, obținut cu prețul unei munci asidue, grație stimei învățătorilor lui... Grațiere... este ceea ce nu a obținut Marcel. Lespinasse oftează, ridică micul bibelou de porțelan de pe birou, din fața mapei de piele. Pune hârtia dedesubt și așază bibeloul la loc. Nu trebuie să se lase distras; are de terminat discursul la următoarea conferință, dar gândul i se îndreaptă spre mica lui agendă. O deschide, dă paginile, o zi, două, trei, patru, uite, aici e. Nu e hotărât dacă să scrie „execuție Langer” cu un rând deasupra însemnării „dejun Armande”, pagina e deja plină cu întâlniri. Așa că se mulțumește să deseneze o cruce. Închide agenda și se apucă din nou să scrie textul pentru conferință. După câteva rânduri, iar se uită la documentul care depășește baza bibeloului. Deschide din nou agenda și, în fața crucii, scrie 5. Este ora la care va trebui să se prezinte la poarta închisorii Saint-Michel. Lespinasse pune în sfârșit carnetul în buzunar, împinge un masiv coupe-papier din aur pe birou, îl aliniază paralel cu stiloul. Este ora 12 și procurorului i s-a făcut foame. Lespinasse se ridică, își aranjează cuta pantalonilor și iese pe culoarul tribunalului.

În celălalt capăt al orașului, avocatul Arnal pune înapoi pe birou aceeași foaie de hârtie; a primit-o azi-dimineață. Chiar atunci, în încăperea intră menajera. Arnal se uită fix la ea și nu poate scoate nici un sunet.

— Ce s-a-ntâmpat, domnule avocat, plângeți? murmură

menajera.

Arnal se încovoiaie deasupra coșului în care aruncă hârtii pentru a-și vărsa amarul fierii. Este scuturat de spasme. Bătrâna Marthe ezită, nu știe ce să facă. După câteva clipe, bunul ei simț e mai puternic, bătrâna Marthe are trei copii și doi nepoți, adică a văzut la viața ei ce înseamnă să vomezi. Se apropie și pune palma pe fruntea bătrânului avocat. Și, de fiecare dată când el se apleacă în față către coș, îl însoțește în această mișcare, îi dă o batistă din bumbac alb; în timp ce stăpânul se șterge la gură, își aruncă ochii pe foaia de hârtie; iar acum și ochii bătrânei Marthe se umplu de lacrimi.

*

Seara, ne întâlnim acasă la Charles. Așezați direct pe podea, Jan, Catherine, Boris, Émile, Claude, Alonso, Stefan, Jacques, Robert, formăm toți un cerc. Din mână în mână trece o scrisoare, fiecare caută cuvinte pe care nu le găsește. Ce să-i scrii unui prieten care va muri? „Nu te vom uita”, șoptește Catherine. Este un lucru la care se gândesc toți aici. Dacă lupta noastră ne va duce la redobândirea libertății, dacă unul singur dintre noi va supraviețui până atunci, acela nu te va uita, Marcel și într-o zi îți va rosti numele. Jan ne ascultă, ia stiloul și scrie repede în idiș aceste câteva fraze pe care tocmai ți le spunem, în felul acesta gardienii care te vor duce la eșafod nu vor înțelege. Jan împătorește scrisoarea, Catherine o ia și o strecoară la piept. Mâine se va duce s-o ducă rabinului.

Nu e sigur că scrisoarea noastră va ajunge la condamnat. Marcel nu crede în Dumnezeu și nu va vrea duhovnic. Dar, la urma urmelor, ce putem ști? Puțin noroc în situația asta atât de tragică nu ar fi inutil. Fie ca soarta să te ajute să citești aceste câteva rânduri scrise pentru a-ți spune că, dacă vom fi vreodată din nou liberi, viața ta a însemnat mult pentru această libertate.

7

E ora cinci a tristei dimineți de 23 iulie 1943. Într-un birou al închisorii Saint-Michel, Lespinasse servește ceva de băut împreună cu judecătorii, directorul și cei doi călăi. O cafea pentru bărbații în negru, un pahar de vin alb sec pentru a domoli setea

celor care au asudat înălțând eșafodul. Lespinasse se tot uită la ceas. Așteaptă ca minutarul să-și încheie turul de cadran. „A venit timpul, spune el, duceți-vă să-l anunțați pe Arnal”. Bătrânul avocat nu i-a acceptat invitația, așteaptă singur în curte. Când este chemat, se alătură cortegiului, îi face un semn gardianului și apoi se desparte de grup și pleacă înainte.

Nu a sunat încă ora trezirii, dar toți deținuții s-au sculat. Știu când va fi executat unul dintre ei. E un zumzet continuu, vocile spaniolilor se amestecă cu cele ale francezilor, cărora li se alătură imediat italienii, apoi ungurii, polonezii, cehii, românii. Zumzetul devine un cântec care se înalță puternic. Toate accentele se combină pentru a intona aceleași cuvinte. Între zidurile temnițelor de la Saint-Michel răsună *La Marseillaise*.

Arnal intră în celulă; Marcel se trezește, privește cerul trandafiriu prin lucarnă și înțelege imediat. Arnal îl îmbrățișează. Peste umărul lui, Marcel se uită din nou la cer și zâmbeste. Îi șoptește avocatului la ureche „lubeam atât de mult viața”.

Intră și frizerul, ceafa condamnatului trebuie dată la iveală. Foarfecele își fac datoria, iar șuvițele de păr alunecă pe podeaua din zgură. Cortegiul înaintează, pe culoar *La Marseillaise* e urmată de *Cântecul partizanilor*. Marcel se oprește la capătul scării, se întoarce, ridică încet pumnul și strigă: „Adio, camarazi”. Vuietul din închisoare încetează o clipă. „Adio, drag prieten, trăiască Franța”, răspund la unison deținuții. Și *La Marseillaise* umple din nou spațiul, dar silueta lui Marcel a dispărut deja.

Umăr la umăr, Arnal în capă, Marcel cu o cămașă albă, cei doi se îndreaptă spre inevitabil. Privindu-i din spate, nu îți dai bine seama cine pe cine susține. Gardianul-șef scoate un pachet de Gauloises⁴ din buzunar. Marcel ia țigara pe care acesta i-o întinde, scânteia chibritului luminându-i partea inferioară a feței. Din gură îi ies câteva rotocoale de fum, apoi cortegiul se repune în mișcare. În pragul porții dinspre curte, directorul închisorii îl întreabă dacă vrea un pahar cu rom. Marcel aruncă o privire spre Lespinasse și dă din cap în semn că nu.

— Dați-l mai bine acestui om, spune el, are mai multă nevoie decât mine.

Țigara este aruncată, Marcel face semn că e gata.

Rabinul se apropie, dar zâmbetul lui Marcel îi arată că nu mai

⁴ Marcă de țigări foarte populară în Franța. (N. t.)

are nevoie de el.

— Mulțumesc, rabbi, dar nu cred decât aici într-o lume mai bună pentru omenire și numai oamenii vor hotărî poate într-o zi să creeze această lume. Pentru ei și copiii lor.

Rabinul știe foarte bine că Marcel îi refuză ajutorul, dar are o misiune de îndeplinit și lucrurile încep să se precipite. Atunci, fără a mai aștepta, trimisul lui Dumnezeu îl dă la o parte pe Lespinasse și îi întinde lui Marcel o carte. Îi șoptește în idiș: „E ceva pentru dumneavoastră înăuntru.”

Marcel ezită, pipăie cartea și o frunzărește. Între pagini, găsește mesajul scris de Jan. Marcel parcurge repede rândurile, de la dreapta la stânga; închide ochii și-i dă rabinului cartea înapoi.

— Spuneți-le că le mulțumesc și, mai ales, că am încredere în izbânda lor.

E ora cinci și un sfert, poarta se deschide către una din curțile mici, întunecate, ale închisorii Saint-Michel. Ghilotina se înalță în partea dreaptă. Grijulii, călăii au montat-o aici, astfel încât condamnatul să nu o vadă imediat. De sus, de la posturile de observație, santinelele germane se amuză la spectacolul insolit care are loc sub ochii lor. „Sunt niște tipi ciudați francezii ăștia, în principiu noi suntem dușmanul, nu?”, se întreabă unul cu ironie. Compatriotul lui se mulțumește să dea din umeri și se apleacă în față ca să vadă mai bine. Marcel urcă treptele eșafodului, se întoarce ultima dată către Lespinasse: „Sângele meu va cădea pe capul dumneavoastră”, zâmbește și adaugă: „Mor pentru Franța și pentru o lume mai bună”.

Fără să fie ajutat, Marcel se întinde pe scândură, iar tăișul ghilotinei alunecă. Arnal și-a ținut răsuflarea, are privirea fixă spre cerul împânzit de nori ușori, ca mătasea. La picioarele lui dalele de piatră sunt înroșite de sânge. Și, în timp ce corpul neînsuflă al lui Marcel este așezat într-un coșciug, călăii încep deja să-și curețe mașinăria. Se aruncă puțin rumeguș pe jos.

Arnal îl va însoți pe prietenul său până la locul ultim de odihnă. Se urcă în partea din față a dricului, porțile închisorii se deschid și atelajul pornește. La colțul străzii, trece prin fața lui Catherine, dar bătrânul avocat nici nu o recunoaște.

Ascunse în intrândul unei uși, Catherine și Marianne pândeau cortegiul. Ecoul potcoavelor se pierde în depărtare. Un gardian bate în cuie pe poarta închisorii avizul de execuție. Nu mai e nimic de făcut. Palide, fetele părăsesc adăpostul și o iau pe stradă în

sus. Marianne ține o batistă la gură, remediu ineficient împotriva greții și durerii. Nici nu s-a făcut ora șapte când ajung la Charles, unde ne adunaserăm cu toții. Jacques nu spune nimic, ține pumnii strânși. Cu vârful degetului, Boris desenează un cerc pe masa de lemn, Claude stă rezemat de un zid, se uită la mine.

— Trebuie să ucidem un dușman astăzi, spune Jan.

— Fără să ne pregătim deloc? Întrebă Catherine.

— Eu sunt pentru, spune Boris.

*

Vara, la ora opt seara e încă lumină. Oamenii se plimbă, profitând de vremea bună. Terasalele cafenelelor sunt pline de lume, câțiva îndrăgostiți se sărută pe la colțuri de stradă. În mijlocul acestei mulțimi, Boris pare un tânăr ca toți ceilalți, inofensiv. Dar el strânge în buzunar mânerul pistolului. De o oră își caută prada, nu una oarecare, ci un ofițer ca să-l răzbune pe Marcel, vrea epoletii aurii și haină cu stele. Dar până acum nu a dat decât de două ordonanțe germane, doi puști puțin afumați pe deasupra, iar tineriiăștia nu sunt destul de răi ca să merite să moară. Boris traversează piațeta Lafayette, o ia în sus pe strada Alsace, bate trotuarele pieței Esquirol. În depărtare se aud alămurile unei fanfare. Atunci Boris se lasă îndrumat de muzică.

Într-un pavilion cântă o orchestră de nemți. Boris găsește un scaun și se așază. Închide ochii și încearcă să calmeze bătăile inimii. Nici nu se gândește să se întoarcă fără să fi făcut nimic, cu coada-ntre picioare, nu vrea să-și dezamăgească prietenii. Desigur, nu e genul de răzbunare potrivit pentru Marcel, dar așa a hotărât. Deschide iar ochii, providența îi surâde, în primul rând s-a așezat un ofițer arătos. Boris se uită la șapca pe care militarul o mișcă încoace și încolo pentru a se răcori. Pe mâneca hainei vede șnurul roșu al campaniei din Rusia. Trebuie c-a omorât o grămadă de oameni ofițerul ăsta, de are dreptul să se odihnească la Toulouse. Sigur că a dus soldați la moarte pentru a profita atât de liniștit de o seară blândă de vară în sud-vestul Franței.

Concertul se încheie, ofițerul se ridică, Boris se ia după el. La câțiva pași, în mijlocul străzii, răsună cinci focuri de armă, au ieșit flăcări din țeava pistolului prietenului nostru. Lumea se agită, Boris pleacă.

Pe o stradă din Toulouse, sângele unui ofițer german curge spre rigolă. La câțiva kilometri, sub pământul unui cimitir din

Toulouse, sângele lui Marcel deja s-a uscat.

*

Ziarul *La Dépêche* prezintă acțiunea lui Boris; în aceeași ediție este anunțată executarea lui Marcel. Locuitorii orașului vor face repede legătura între cele două evenimente. Cei care s-au compromis vor afla că sângele unui partizan nu este vărsat fără pedeapsă, ceilalți vor ști că în apropierea lor există oameni care luptă.

Prefectul regiunii s-a grăbit să ceară publicarea unui comunicat pentru a-i da ocupantului toate asigurările privind serviciile pe care i le pune la dispoziție. „De îndată ce am aflat despre atentat, scrie el, am devenit interpretul, pentru generalul-șef al Statului Major și pentru șeful Securității germane, al indignării populației orașului.” Șeful poliției din regiune și-a adăugat contribuția la proza colaboraționistă: „Va fi oferită de către autorități o primă în bani, foarte consistentă, persoanei care va ajuta la identificarea autorului sau autorilor odiosului atentat cu armă de foc comis în seara de 23 iulie asupra unui militar german, pe strada Bayard, la Toulouse”. Am încheiat citatul! Trebuie spus că tocmai fusese numit în post Barthenet, șeful poliției. Câțiva ani plini de zel pe la serviciile de la Vichy îi creaseră reputația unui om pe cât de eficient, pe atât de temut și îi oferiseră această promovare pe care o aștepta de mult. Ziaristul de la *La Dépêche* prezentase numirea lui, urându-i bun venit în prima pagină a știrilor. Și noi îi urasem, în felul nostru, bun-venit. Și, ca să-l primim și mai frumos, distribuisem un manifest prin tot orașul. Anunțam, în câteva rânduri, că am ucis un ofițer german ca represalii la moartea lui Marcel.

Nu vom aștepta ordine de la nimeni. Rabinul îi povestise Catherinei ce i-a spus Marcel lui Lespinasse înainte de a muri pe eșafod. „Sângele meu va cădea pe capul dumneavoastră”. Am primit mesajul direct, ca pe un fel de testament lăsat de tovarășul nostru și i-am înțeles cu toții ultima dorință. Îl vom elimina pe locțiitor. Dar va fi nevoie să ne pregătim serios. Un procuror nu putea fi ucis așa, în mijlocul străzii. Omul legii era desigur apărat, probabil că nu se deplasa decât cu șofer personal și nici nu se punea problema ca brigada noastră să pornească o acțiune care să poată prezenta un risc cât de mic pentru populație. Spre

deosebire de cei care colaborau pe față cu națiștii, de cei care denunțau, arestau, torturau, deportau, condamnau, împușcau, de cei care, fără nici cea mai mică urmă de culpabilitate, având conștiința înfășurată în toga preinsei datorii, își domoleau ura rasistă, spre deosebire de toți aceștia, în cazul nostru, chiar dacă eram gata să ne mângâim mâinile, ele aveau să rămână curate.

*

La cererea lui Jan, Catherine stabilea de câteva săptămâni un nucleu de informații. Prin asta trebuie să înțelegi că, alături de câteva dintre prietenele ei, Damira, Marianne, Sophie, Rosine, Osna, toate cele pe care ne era interzis să le iubim, dar pe care oricum le iubeam, avea să culeagă informațiile necesare pregătirii misiunii noastre.

În lunile care aveau să urmeze, fetele din brigadă s-au specializat în a fila, a face fotografii pe ascuns, a nota itinerarii, a observa programul de lucru, a afla date despre vecini. Mulțumită lor aveam să știm toate sau aproape toate gesturile și acțiunile celor pe care îi vizam. Nu, nu vom aștepta ordine de la nimeni. Iar primul pe lista priorităților fetelor avea să fie de acum încolo procurorul Lespinasse.

8

Jacques mă rugase să mă întâlnesc cu Damira în oraș, trebuia să-i transmit niște informații în legătură cu următoarea ei misiune. Întâlnirea fusese stabilită în acel local în care prietenii mei mergeau cam prea des, până când Jan ne-a interzis să mai intrăm acolo, desigur tot din motive de securitate.

Ce șoc am avut când am văzut-o prima dată! Eu aveam păr roșcat, pielea albă, plină de pistrui așa de mulți că lumea mă întreba în glumă dacă m-am uitat la soare printr-o strecurătoare și eram foarte miop, desigur ochelarist. Damira era italiancă și, mai presus de orice în ochii mei de miop, era și ea roșcată. Am tras de aici concluzia că vor exista legături privilegiate între noi. În fine, mă înșelasem deja în aprecierea interesului stocurilor de arme pe care le făceau partizanii din *maquis*-ul gaullist, așa că în ceea ce-o privea pe Damira nu eram sigur de nimic.

În fața unei farfurii cu legume, trebuia să avem aerul unor

Îndrăgostiți, atât că Damira nu era deloc îndrăgostită de mine, iar eu, în ciuda interdicțiilor, mă topisem puțin după ea. O priveam ca și cum, după optsprezece ani de viață petrecuți în pielea unui tip născut cu o legătură de morcovi pe cap, descopeream o ființă asemănătoare mie, dar de sex opus; opoziție care, măcar o dată, era un lucru grozav de bun.

— De ce te uiți așa la mine? a întrebat Damira.

— Cine, eu? Nu, nu mă uit!

— Suntem urmăriți?

— Nu, nu, nici vorbă!

— Ești sigur? Pentru că am crezut din felul în care mă priveai că vrei să-mi atragi atenția asupra unei primejdii.

— Damira, te asigur că suntem în siguranță!

— Atunci de ce ai sudoare pe frunte?

— E tare cald aici.

— Mie nu mi se pare.

— Tu ești italiancă, iar eu sunt din Paris, cred că ești mai obișnuită cu căldura.

— Vrei să ieșim la aer?

Dacă îmi spunea să mergem să ne scaldăm în canal, aș fi zis imediat da. Nici nu-și terminase bine fraza, că eram în picioare și trăgeam scaunul, ajutând-o să se ridice.

— Ce bine, ești un bărbat prevenitor, a spus ea zâmbind.

În interiorul corpului meu temperatura era în creștere și, pentru prima dată de la declanșarea războiului, ai fi zis că sunt sănătos, într-atât de roșii erau probabil obrajii mei.

Mergeam împreună spre canal, unde deja mă imaginam prins în jocuri tandre de ape îndrăgostite cu frumoasa mea italiancă roșcată. Ceea ce era ridicol, pentru că a te scalda între două macarale și trei șleperi încărcate cu hidrocarburi nu putea fi deloc romantic. Dar, în situația dată, în acel moment nimic nu mă putea împiedica să visez. De altfel, în timp ce traversam piața Esquirol, aterizam cu Spitfire-ul meu (ale cărui motoare cedaseră în timpul unui looping) pe un câmp de lângă mica fermă unde locuiam cu Damira, în Anglia, de când era însărcinată cu al doilea copil al nostru (care va fi probabil la fel de roșcat ca fiica noastră cea mare). Și, culmea fericirii, era chiar ora ceaiului. Damira îmi ieșea în întâmpinare, ascunzând în buzunarele șortului cu pătrate verzi și roșii câțiva biscuiți calzi abia scoși din cuptor. Asta e, mă voi ocupa de repararea avionului după gustare; biscuiții făcuți de Damira erau foarte fini, probabil că se chinuse mult să-i

pregătească numai pentru mine. Puteam deci, măcar o dată, să uit de datoria mea de ofițer și să-i omagiez priceperea gastronomică. În fața casei noastre, Damira își pusese capul pe umărul meu și suspina, copleșită de acest moment de fericire atât de simplă.

— Jeannot, cred că ai adormit.

— Ce? am tresărit.

— Ți-a căzut capul pe umărul meu.

Roșu ca racul, m-am îndreptat. Spitfire, fermă, ceai și cookies, toate au dispărut și au rămas numai umbrele întunecate ale canalului și banca pe care ne așezasem.

Încercând cu disperare să-mi revin, am tușit puțin și, fără să îndrăznesc să mă uit la ea, am încercat totuși să aflu mai multe despre viața ei.

— Cum ai intrat în brigadă?

— Nu trebuia să-mi transmiți niște informații despre misiune? a răspuns sec Damira.

— Ba da, dar avem destul timp, nu?

— Poate tu ai, eu nu.

— Răspunde-mi și apoi îți promit că nu mai vorbim decât despre misiune.

Damira a ezitat o clipă, a zâmbit și a fost de acord. Sigur că observase că-mi cam căzuse cu tronc, fetele știu mereu asta, adesea chiar și înainte să ne dăm noi seama. Nu era nimic lipsit de delicatețe în demersul meu, știa bine cât de apăsătoare era singurătatea pentru noi toți, poate și pentru ea, așa că a acceptat doar ca să-mi facă plăcere și să mai vorbim puțin. Se înserase deja, dar mai era până să se lase de tot întunericul, mai aveam câteva ore până începea camuflajul. Doi puști, pe o bancă, pe malul canalului, în plină Ocupație, ce era rău în a profita de timpul care trecea. Ne putea spune cineva cât ne mai rămânea de trăit?

— Nu credeam că războiul o să ajungă până la noi, a spus Damira. A venit într-o seară pe aleea din fața casei: era un bărbat, îmbrăcat ca tatăl meu, ca orice muncitor. Tata i-a ieșit în întâmpinare și au vorbit o bună bucată de vreme. Apoi tipul a plecat. Tata s-a întors în bucătărie și a început să-i vorbească mamei. Am văzut că ea plângea în timp ce-i spunea tatei: „Nu am suferit deja destul?” A spus asta pentru că fratele ei a fost torturat în Italia de Cămășile Negre. Este numele pe care-l dăm fasciștilor lui Mussolini, sunt ca membrii milițiilor de aici.

Nu m-am putut duce să dau bacalaureatul din motivele pe care

le știm deja, dar stăpâneam foarte bine sensul sintagmei Cămășile Negre. Am preferat totuși să n-o întrerup pe Damira.

— Am înțeles de ce tipul acela a vorbit cu tata în grădină; iar tata, om cu simțul onoarei, nu aștepta decât acest moment. Știam că spusese da pentru el și frații mei. Mama plângea pentru că intram în luptă. Eu eram mândră și bucuroasă, dar am fost trimisă în camera mea. La noi, fetele nu au aceleași drepturi cu băieții. La noi, ordinea e așa: întâi tata, cretinii mei de frați și apoi, numai apoi, venim mama și cu mine. Îți dai seama că mă pricep la băieți, îi cunosc ca pe degete, doar am patru acasă.

Când a spus Damira asta, m-am gândit la comportamentul meu de când eram la masă, în local și mi-am zis că probabilitatea să nu-și fi dat seama că nutream pentru ea mai mult decât prietenie se situa între zero și zero barat. Nu m-am gândit nici acum s-o întrerup, n-aș fi fost în stare să rostesc nici cel mai scurt cuvânt. Damira a continuat.

— Eu semăn cu tatăl meu la caracter, nu cu mama; pe deasupra, mai știu că tatei îi place că sunt așa, că îi semăn. Sunt ca el..., o răzvrătită. Nu accept nedreptatea. Mama a vrut întotdeauna să mă învețe să tac, tata dimpotrivă, m-a împins mereu să ripostez, să nu cedez, e adevărat, mai ales când nu sunt frații mei acasă, din cauza ordinii stabilite în familie.

La câțiva metri de noi, se apropia de mal un șlep; Damira a tăcut, ca și cum marinarii ne-ar fi putut auzi. Era o teamă inutilă, căci vântul bătea printre macarale, dar am lăsat-o să se odihnească puțin. Am așteptat până când șlepul s-a îndepărtat către ecluză și Damira a continuat.

— O știi pe Rosine?

Rosine, italiancă, avea o voce melodioasă, care îți stârnea frisoane de necontrolat, era înaltă, aproape 1,70 m, brunetă, cu ochi albaștri, cu părul lung, era un vis frumos.

Prudent, am răspuns cu timiditate:

— Da, cred că am văzut-o o dată sau de două ori.

— Ea nu mi-a vorbit niciodată despre tine.

Nu mă miram, am dat din umeri. E ceea ce faci cu naivitate, de obicei când ești confruntat cu o fatalitate.

— De ce-mi vorbești despre Rosine?

— Pentru că mulțumită ei am ajuns în brigadă, a spus Damira. Într-o seară, era o reuniune acasă, era și ea acolo. Când i-am spus să mergem la culcare, ea mi-a răspuns că nu venise ca să doarmă, ci ca să participe la reuniune. Ți-am spus că nu-mi place

nedreptatea?

— Da, da, acum cinci minute, mi-aduc bine aminte!

— Ei bine, atunci am simțit că era prea de tot. Am întrebat de ce nu puteam participa la reuniune, tata a zis că sunt prea mică. Or, Rosine e de-o vârstă cu mine. Atunci am hotărât să mă ocup singură de viața mea și am ascultat pentru ultima dată de tatăl meu. Când Rosine a venit în camera mea, nu dormeam. Am stat de vorbă toată noaptea. I-am mărturisit că voiam să fiu ca ea, ca frații mei, am implorat-o să mă ajute să-l întâlnesc pe comandantul brigăzii. A izbucnit în râs și mi-a spus că acesta e acolo, sub acoperișul casei mele, chiar dormea în sufragerie. Comandantul era prietenul tatei care venise să-l caute atunci, pe aleea din fața casei, în ziua când mama plânsese.

Damira a făcut o pauză, ca și cum voia să se asigure că eram atent la povestea ei, dar era total inutil, pentru că atunci aș fi făcut orice mi-ar fi cerut, ba chiar și ce nu-mi cerea.

— A doua zi, am profitat de un moment când tata și mama erau ocupați și m-am dus la comandant. M-a ascultat și mi-a spus că în brigadă aveau nevoie de toată lumea. A adăugat că la început îmi va încredința sarcini mai ușoare și va mai vedea după aceea. Asta e, acum știi tot. Îmi spui despre misiune?

— Și ce-a zis tatăl tău?

— La început n-a bănuțit nimic, apoi și-a dat seama. Cred că s-a dus și el la comandant și s-au certat foarte tare, au țipat unul la altul. Tata a făcut asta numai așa, ca să arate că nu a uitat de autoritatea paternă, pentru că, uite, încă sunt în brigadă. Ne facem că nu s-a întâmplat nimic, dar simt că suntem și mai apropiați, tata și cu mine. Gata, Jeannot, vorbim o dată despre misiune? Acum chiar trebuie să plec.

— Damira?

— Pot să-ți încredințez un secret?

— Lucrez pentru serviciul clandestin de informații, Jeannot, așa că dacă e cineva căruia să-i poți spune un secret, aceea sunt eu!

— Am uitat tot ce trebuia să-ți spun despre misiune...

Damira s-a uitat fix la mine și a schițat un zâmbet ciudat, ca și cum era în același timp foarte amuzată și îngrozitor de înfuriată pe mine.

— Ești chiar idiot, Jeannot.

Dar nu era vina mea că de o oră aveam mâinile umede, gura mi se uscaseră de tot și genunchii îmi tremurau. M-am scuzat cât de bine am putut.

— Îmi dau seama că e ceva trecător, dar nu-mi mai aduc aminte nimic.

— Bine, plec, a spus Damira; iar tu să-ți petreci noaptea încercând să-ți aduci aminte și mâine dimineață cel târziu vreau să știi despre ce era vorba. Fir-ar să fie, suntem în război, Jeannot, e vorba de lucruri serioase!

În luna care tocmai trecuse, pusesem multe bombe, distrusesem macarale, centrala telefonică germană, nopțile îmi erau bânuite de imaginea cadavrului ofițerului dușman care fixa un pișoar rânjind, dacă exista cineva care să știe că ceea ce făceam e serios, apoi acela eram eu; dar tulburările de memorie, hai să zicem tulburarea, pur și simplu, nu pot fi controlate ușor. I-am propus Damirei să ne mai plimbăm puțin împreună, poate mergând mi-aduc aminte.

În piața Esquirol ar fi trebuit să ne despărțim; Damira s-a oprit în fața mea, cu un aer hotărât.

— Uite ce e, Jeannot, știi că poveștile între fete și băieți sunt interzise la noi, da?

— Dar parcă spuneai că ești o răzvrătită!

— Nu vorbesc acum de tatăl meu, prostule, ci de brigadă, e interzis și periculos, așadar ne vedem în cadrul misiunilor noastre și uităm de orice altceva, ai înțeles?

Pe deasupra, mai era și directă! Am bâiguit că înțeleg foarte bine și că, oricum, nu vedeam lucrurile altfel. Mi-a spus că, acum că totul e clar, îmi voi aduce poate aminte.

— Trebuie să te duci să te plimbi pe strada Pharaon, e vorba de un anume Mas, șeful milițiilor, am spus; și-ți jur că mi-am adus dintr-o dată aminte, nici eu nu-mi explic cum!

— Cine mai intră în acțiune?

— Din moment ce e vorba de un șef, e de așteptat să se ocupe Boris, dar până acum nu e nimic oficial.

— Și când?

— Cred că la jumătatea lui august.

— Înseamnă că nu mai am decât câteva zile, foarte puțin timp, o s-o rog și pe Rosine să mă ajute.

— Damira?

— Da?

— Dacă nu am fi fost... în fine, dacă nu erau regulile privind siguranța noastră?

— Gata, Jeannot, cu părul nostru roșcat suntem ca un frate și-o soră, și-apoi...

Damira nu și-a încheiat fraza, a dat din cap și s-a îndepărtat. Am rămas locului, cu brațele atârând pe lângă corp, dar ea s-a întors și a venit iar lângă mine.

— Ai niște ochi albaștri foarte frumoși, Jeannot și privirea ta de miop de dincolo de ochelari poate da gata toate fetele. Deci încearcă să le scapi de acest război și sunt sigură că o să fii un om cu noroc în dragoste. Noapte bună, Jeannot.

— Noapte bună, Damira.

În seara aceea, când m-am despărțit de ea, nu știam că Damira e îndrăgostită la nebunie de un coleg pe care-l chema Marc. Se vedeau pe ascuns, se pare chiar că mergeau împreună să viziteze muzee. Marc era un om de cultură, o ducea pe Damira să vadă catedrale și îi vorbea despre picturi. Despărțindu-mă de ea în seara aceea nu știam nici că Marc și Damira vor fi arestați împreună și că Damira va fi deportată în lagărul de concentrare de la Ravensbrück.

9

Damira va căuta informații despre Mas, șeful milițiilor. Jan le ceruse în același timp lui Catherine și Marianne să-l fileze pe Lespinasse. Pare ciudat, dar Jan îi găsisese adresa în cartea de telefon. Procurorul locuia într-o casă burgheză de la periferia orașului Toulouse. Pe poarta grădinii era chiar pusă o plăcuță din cupru cu numele lui. Prietenelor noastre nu le venea să creadă, tipul nu-și lua chiar nici o măsură de siguranță. Pleca și venea fără escortă, își conducea singur mașina, ca și cum nu-i păsa de nimic. Și totuși, ziarele relataseră în diferite articole că mulțumită lui fusese neutralizat un terorist foarte periculos. Chiar și Radio Londra vorbise de implicarea lui Lespinasse în execuția lui Marcel. Nu exista client în cafenele sau muncitor în uzine care să nu fi auzit de el. Trebuia să fii grozav de naiv ca să nu-ți treacă prin cap măcar pentru o clipă că Rezistența nu-ți va cere socoteală. Se mai putea și asta, credeau fetele după câteva zile de filat, ca vanitatea, aroganța lui să fie atât de exacerbate, încât i se părea de neconceput ca cineva să îndrăznească să atenteze la viața lui.

Situația nu fusese deloc ușoară pentru cele două fete. Strada era cel mai adesea pustie și asta ar fi fost desigur un avantaj în momentul trecerii la acțiune, dar deocamdată o femeie singură era foarte ușor de reperat. Ascunse uneori după vreun copac,

petrecându-și majoritatea timpului mergând, ca toate fetele de la informații, Catherine și Marianne au spionat vreme de o săptămână.

Problema era cu atât mai complicată, cu cât victima lor părea să nu aibă un program strict. Nu se deplasa decât la volanul mașinii, un Peugeot 202 negru, drept pentru care nu-l puteau urmări decât până la capătul străzii. Nu avea mai deloc tabieturi, poate doar unul, observat de cele două fete: în fiecare zi pleca de acasă pe la ora trei și jumătate, după-amiaza. Ar fi fost deci momentul zilei în care trebuia acționat, era concluzia lor din raport. Nu mai avea nici un rost să continue. Tipul era imposibil de filat din cauza mașinii; la tribunal nu-i dădeai de urmă și apoi, dacă insistau prea mult, riscau să ridice bănuiele.

După ce a venit Marius într-o vineri dimineața și a făcut un ultim bilanț pentru a hotărî pe unde să se facă retragerea, operațiunea a fost programată pentru luna următoare. Trebuia acționat rapid. Jan bănuia că Lespinasse era atât de liniștit pentru că beneficia probabil de protecția discretă a poliției. Catherine s-a jurat că nu a observat nimic de genul ăsta, Marianne era de aceeași părere, dar Jan, pe bună dreptate, se îndoia de orice. Mai era și un alt motiv de grabă, și anume faptul că în acea perioadă estivală omul nostru putea pleca în concediu în orice moment.

*

Obosit de misiunile din timpul săptămânii, cu stomacul mai gol decât oricând, îmi închipuiam o duminică în care să stau în pat și să visez. Dacă îmi surâde puțin norocul, îmi voi vedea fratele. Ne-am duce să ne plimbăm amândoi de-a lungul canalului; ca doi puști în drumeție care profită de vară; ca doi puști cărora nu le e nici foame, nici frică, doi adolescenți, amețiți un pic după o petrecere, adulmecând parfumurile femeilor printre aromele verii. Iar dacă vântul serii ar fi fost de partea noastră, poate ne-ar fi făcut un cadou și ar fi ridicat fustele ușoare pe care le poartă fetele, atât cât să vedem puțin dintr-un genunchi, dar desigur suficient pentru a ne întoarce tulburați seara în umezeala camerelor noastre sordide și a visa puțin mai mult.

Toate ar fi fost așa dacă nu țineai seama de neastâmpărul lui Jan. Jacques tocmai îmi spulbera speranțele bătând la ușă. Și eu care-mi promisesem să moșăi a doua zi dimineața, totul se ducea de râpă și pe bună dreptate... Jacques desfășura deja o hartă a

orașului și îmi arăta o intersecție. La ora cinci fix mâine după-masă, trebuia să mă întâlnesc acolo cu Émile și să-i dau un pachet pe care mă duceam înainte să-l iau de la Charles. Nu era nevoie să știu mai mult. Mâine seară, plecau în operațiune cu un nou-venit care va asigura retragerea, unul pe care îl chema Guy, șaptesprezece ani „la bord”, dar iute al naibii. Mâine seară, nici unul dintre noi nu-și va găsi liniștea până ce prietenii noștri nu se vor întoarce cu bine din misiune.

*

Sâmbătă dimineață, cerul este senin, nu se văd decât câțiva norișori ca de bumbac. Vezi tu, dacă viața ar fi cum trebuie, aș simți miros de gazon englezesc, m-aș uita la cauciucul pneurilor avionului, un model mai vechi, e adevărat, mecanicul mi-ar face semn cu mâna că totul e în ordine. După aceea m-aș cocoța în habitacul, aș închide carlinga și mi-aș lua zborul să patrurez. Dar o aud pe doamna Dublanc intrând în bucătăria vecină și zgomotul pașilor ei mă trezește din reverie. Îmi pun haina, mă uit la ceas, e ora șapte. Trebuie să mă duc la Charles și să iau pachetul pe care o să-l dau apoi lui Émile. O iau spre periferie. După ce ajung la Saint-Jean, o iau în sus pe șina de cale ferată, ca de obicei. De mult nu mai circulă trenuri pe șinele astea vechi care duc la cartierul Loubers. Pe ceafă îmi trece o adiere ușoară, îmi ridic gulerul și fredonez *La Butte Rouge*⁵. Văd în depărtare mica gară dezafectată. Bat la ușă și Charles îmi face semn să intru.

— Quieres un cafeo? mă întrebă cu cel mai frumos accent sabir⁶ al său.

Îl înțeleg din ce în ce mai bine pe bunul Charles, e de ajuns să combine un cuvânt din poloneză cu altul idiș sau spaniol, să pună puțină melodicitate franțuzească și succesul este garantat. Limba asta nostimă a învățat-o pe lungile drumuri ale exodului.

⁵ *Colina roșie* – cântec care evocă masacrele din timpul Primului Război Mondial; dealul despre care e vorba se află în regiunea Champagne. Melodia a fost compusă în 1922 de Montéhus și Georges Krier. Astăzi este cântată de obicei la manifestații și mitinguri, oricând este evocată reprimarea mișcării muncitorești. (*N. t.*)

⁶ Sistem lingvistic mixt (combinând în special franceza, spaniola, italiana și araba), cu foarte puține reguli de gramatică, apărut în urma contactului între limbi foarte diferite și servind ca limbă de comunicare, mai ales în cadrul relațiilor comerciale în America de Sud și în Orient. (*N. t.*)

— Al tu coli esta ranjat sub escabar, no se mai qui frapa la puerta. Dices Jacques che es tot cât putut mai bene. Entender action la dieci kilometras. Dices lui mult attention, doppio etincela, est zwei minutos, atât, poco poate.

După ce am terminat de tradus, mi-a fost imposibil să-mi împiedic mintea să calculeze. Două minute, adică douăzeci de milimetri de fitil care vor stabili limita dintre viață și moarte pentru camarazii mei. Doi centimetri pentru a da foc bombelor, a le pune și a te retrage. Charles mă privește și îmi ghicește îngrijorarea.

— Yo prenda mereu un petit marj de securitat, per amigos, adaugă el cu un zâmbet, ca pentru a mă liniști.

Ce zâmbet ciudat are Charles! Și-a pierdut aproape toți dinții din față în timpul unui bombardament, ceea ce, trebuie s-o spun ca să-l scuz, nu prea îl ajută la dicție. Mereu prost îmbrăcat, de neînțeles pentru mai toți, el este totuși, dintre noi, cel care mă liniștește cel mai mult. O fi pentru că pare a aduna în el multă înțelepciune? Sau pentru că e hotărât? Energic? Pentru că are poftă de viață? Cum reușește, atât de tânăr, să fie adult? A trăit deja multe, prietenul Charles. A fost arestat în Polonia pentru că tatăl lui era muncitor, iar el comunist. A stat mai mulți ani la închisoare. Eliberat, a plecat alături de câțiva prieteni să lupte în Spania cu Marcel Langer. Din Lodz în munții Pirinei nu era un drum ușor de făcut, mai ales când nu ai nici bani, nici acte. Îmi place să-l ascult când povestește cum a traversat Germania nazistă. Nu era prima dată când îi ceream să-mi povestească viața lui. Charles știa foarte bine, dar faptul că vorbea un pic despre ce i se întâmplase era pentru el un mod de a mai exersa franceza și de a-mi face o bucurie, așa că se așază pe un scaun și începe să rostească vorbe de toate culorile.

Se urcase într-un tren, fără bilet și plin de curajul care-l caracterizează și forțase norocul, instalându-se în vagonul de clasa I, într-un compartiment plin de uniforme și de ofițeri. Pe tot parcursul călătoriei sporovăise cu ei. Militarii îl găseau mai degrabă simpatic, iar controlorul nu îndrăznise să ceară vreun document cuiva din acel compartiment. La Berlin, soldații îi explicaseră chiar și cum să traverseze orașul ca să ajungă la gara de unde plecau trenurile pentru Aix-la-Chapelle. Apoi ajunsese la Paris, la Perpignan cu mașina și, în final, trecuse munții pe jos. De partea cealaltă a graniței, niște autocare transportau luptătorii

până la Albacete, în direcția bătăliei de la Madrid în brigada polonezilor.

După înfrângere, cu alte mii de refugiați, trecuse Pirineii în sens invers și ajunsese din nou la graniță, unde a fost întâmpinat de jandarmi. Direcția: tabăra de deținuți de la Vernet.

— Acolo fezer mâncat la mult prizonier și tot avea ration costidian! spunea cu un fel de mândrie în glas.

În total, trei ani de detenție până la semnalul de evadare. A mers atunci pe jos două sute de kilometri.

Nu vocea lui Charles mă liniștește, ci ceea ce îmi povestește, în povestea lui e o fărâmă de speranță care dă vieții mele un sens. Și eu vreau să „îmblânzesc” șansa asta în care el crede. Câți alții vor fi renunțat? Dar, chiar și în fața unui zid înalt, Charles nu s-ar da bătut și nu ar recunoaște că e prizonier. Ar sta și s-ar gândi cum să-l ocolească.

— Tu deber plecat, zice Charles, esta ora dejun, strada mas calma.

Charles se îndreaptă către hruba de sub scară, ia pachetul și îl pune pe masă. E nostim, a învelit pachetul în ziar. Poți citi astfel relatarea unei acțiuni duse de Boris, ziaristul îl face terorist, ne acuză pe toți de faptul că suntem provocatori, că atentăm la ordinea publică. Membrul miliției este victima, noi suntem călăii; ciudat mod de a vedea Istoria care se scrie în fiecare zi pe străzile orașelor noastre aflate sub Ocupație!

Cineva bate la ușă. Charles împietrește, eu îmi țin răsuflarea, în cameră intră o fetiță, iar chipul prietenului meu se luminează.

— Esta ma profesor de frances, spune el vesel.

Puștoaica sare în brațele lui și-l îmbrățișează. O cheamă Camille. Michèle, mama ei, îl găzduiește pe Charles în această gară părăsită. Tatăl lui Camille a căzut prizonier în Germania încă de la începutul războiului, iar Camille a învățat să nu pună niciodată întrebări despre acest subiect. Michèle se face că nu știe că Charles luptă în Rezistență. Pentru ea, ca și pentru vecini, e un grădinar care are cele mai bune zarzavaturi din zonă. Uneori, sâmbăta, Charles taie unul dintre iepuri și pregătește o masă bună. Tare aş vrea și eu să gust din mâncarea de iepure, dar trebuie să plec. Charles îmi face un semn, așa că le salut pe micuța Camille și pe mama ei și plec cu pachetul la subraț. Pe lumea asta nu există numai angajați ai milițiilor și colaboraționiști, mai sunt și persoane ca Michèle, oameni care știi că e bine ceea ce facem noi și care își asumă riscul de a ne ajuta, fiecare în felul

său. Dincolo de ușa de lemn, îl mai aud pe Charles articulând cuvintele pe care o fetiță de cinci ani îi spune, conștiincioasă, să le repete, „vacă, porc, roșie”, iar mațele încep să-mi ghiorțăie pe măsură ce mă îndepărtez.

*

E ora cinci fix. Îl găsesc pe Émile în locul pe care mi-l arătase Jacques pe harta orașului și îi dau pachetul. Charles a pus și două grenade la bombe. Émile nu e agitat, aș vrea să-i spun „Pe diseară”, dar, poate din cauza superstițiilor, tac.

— Ai o țigară? mă întrebă.

— Fumezi?

— O să fie nevoie la aprins fitilul.

Scotocesc în buzunarul pantalonilor și îi dau un pachet mototolit de Gauloises. Mai sunt doar două. Prietenul meu mă salută și dispare la colțul străzii.

S-a lăsat noaptea și o dată cu ea a început să plouă mărunț. Trotuarul lucește și este alunecos. Émile e liniștit; niciodată nu au dat greș cu vreo bombă făcută de Charles. Totul e simplu, treizeci de centimetri de tub de fontă, o bucată de burlan furată în trecere de la vreo casă. Un capac prins cu șuruburi de fiecare parte, o gaură și un fitil care e înfipt în exploziv. Vor pune bombele în fața ușii berăriei, apoi vor arunca pe fereastră grenadele, iar cei care vor reuși să scape vor afla ce înseamnă focul de artificii al lui Charles.

În seara asta vor participa la acțiune trei camarazi, Jacques, Émile și tânărul nou-venit care asigură retragerea cu un pistol încărcat, în buzunar, gata să tragă focuri în aer, dacă apar trecători, în linie dreaptă, dacă îl urmăresc naștiții. Au ajuns pe strada unde se va desfășura operațiunea. Ferestrele restaurantului unde are loc un banchet al ofițerilor dușmani strălucesc de lumină. Va fi o lovitură serioasă, înăuntru sunt vreo treizeci de persoane.

Treizeci de gradați înseamnă un număr reprezentativ de epoleți pe tunicile verzi ale Wehrmacht-ului, care atârnă în cuiere la garderobă. Émile merge în susul străzii și trece prima dată prin fața ușii cu geam. Abia de-ntoarce capul, ca sa nu dea de bănuț. Atunci observă chelnerița. Va trebui să găsească o modalitate de a o proteja, dar înainte trebuie neutralizați cei doi polițiști care

stau de pază. Jacques îl atacă brusc pe unul și-l strânge de gât; îl trage pe o străduță din apropiere și-i ordonă să dispară, iar sticlele, tremurând ca varga, își ia tălpășița. Cel de care s-a ocupat Émile nu se lasă cu una cu două. Cu o lovitură din cot, Émile îi dă jos șapca și apoi îi mai arde una. Leșinat, e târât și el pe străduță. Se va trezi cu sânge pe frunte și cu o durere a naibii de cap. Mai rămâne chelnerița care servește în sală. Jacques nu știe ce să facă. Émile propune să i se facă un semn de la fereastră, dar asta înseamnă multe riscuri. Dacă e proastă, ar putea da alarma. Bineînțeles, asta ar avea niște consecințe dezastroase, dar parcă am mai spus-o: niciodată nu am omorât oameni nevinovați, nici măcar un imbecil, așa că trebuie s-o cruțăm, chiar dacă le servește ofițerilor nazisti mâncarea de care ducem atâta lipsă.

Jacques se apropie de geam; din sală, poate fi luat drept un sărăntoc înfometat care se satură numai din priviri. Îl vede un căpitan, îi zâmbeste și ridică paharul. Jacques îi întoarce zâmbetul și-și ațintește privirea asupra chelneriței. Tânăra e rotofeie, evident că hrana de la restaurant îi prieste, profită poate și familia ei. La urma urmelor, cum poți să-i judeci pe oameni? Doar trebuie să supraviețuiești în vremurile astea grele; fiecare se descurcă în felul lui.

Émile nu mai are răbdare; la capătul străzii întunecate, debutantul nostru ține bicicletele cu mâini pline de sudoare rece. În fine, privirea chelneriței o întâlnește pe cea a lui Jacques, acesta îi face un semn, ea dă din cap, are o ezitare și apoi face stânga-mprejur. A înțeles mesajul, chelnerița cea rotofeie. Dovada, când patronul intră în sală, îl ia de braț și îl trage, autoritară, înspre bucătărie. Acum totul se petrece foarte repede. Jacques îi dă semnalul lui Émile; fitilele se aprind, inelele alunecă în rigolă, geamurile sunt sparte și grenadele se rostogolesc deja pe podeaua restaurantului. Émile nu rezistă dorinței de a se ridica, numai pentru a vedea puțin zăpăceala provocată.

— Grenadele! Pleacă o dată de-acolo! urlă Jacques.

Suflul exploziei îl aruncă pe Émile la pământ. E un pic dezorientat, dar nu e momentul să se lase luat de amețeală. Mirosul pătrunzător al fumului îl face să tușească sacadat. Scurpă; în mână îi curg cheaguri de sânge. Atât timp cât îi rezistă picioarele, mai are o șansă. Jacques îl ia de mână și iată-i pe amândoi fugind către debutantul cu cele trei biciclete. Émile pedalează. Jacques e alături de el, trebuie să aibă grijă, pavajul e

alunecos. În spatele lor e o harababură de nedescris. Jacques întoarce capul, oare puștiul e tot după ei? Dacă a socotit bine, mai sunt doar zece secunde și vine marele bum. Da, cerul se luminează, cele două bombe tocmai au explodat. Puștiul a căzut cu bicicleta, secerat de explozie, Jacques se întoarce din drum, dar apar de peste tot soldați și doi dintre ei l-au și înșfăcat pe puștiul care încerca să scape.

— La naiba, Jacques, uite ce e în față! strigă Émile.

La capătul străzii se vede un baraj de polițiști, ăla căruia i-au dat drumul adineauri a fugit probabil după ajutoare. Jacques scoate pistolul, apasă pe trăgaci, dar nu aude decât un slab zgomot metalic. Aruncă o privire rapidă spre armă, încercând să nu-și piardă echilibrul, încărcătorul atârână, e o minune că nu a căzut de tot. Jacques lovește pistolul de ghidon și pune la loc încărcătorul în patul armei; trage de trei ori, polițiștii fug și le lasă drum liber. Bicicleta lui ajunge din nou în rând cu a lui Émile.

— Curge sânge din tine, bătrâne.

— Îmi ia foc capul, rostește cu greu Émile.

— Puștiul n-a scăpat, mărturisește Jacques.

— Ne întoarcem? întreabă Émile vrând să pună un picior pe asfalt.

— Dă-i înainte la pedale! ordonă Jacques, l-au prins deja și nu mai am decât două gloanțe.

De peste tot sosesc mașini ale poliției. Émile lasă capul în jos și înaintează cât poate de repede. Dacă nu ar fi noaptea care să-l protejeze, sângele care îi curge pe față l-ar da imediat de gol. Pe Émile îl doare obrazul, durerea e îngrozitoare, îi cuprinde și gura, dar își neglijează chinul. Colegul care a rămas acolo va suferi mult mai mult ca el, o să-l tortureze. Când îl vor nenoroci în bătaie, tâmpelile îl vor durea mai tare decât pe el.

Cu limba, Émile simte bucata de metal care îi trece prin obraz. O bucată din propria lui grenadă, ce idiotenie! Trebuia însă să fie cât mai aproape pentru a lovi în plin.

Misiunea a fost îndeplinită, așa că ce dacă n-o scoate la capăt, se gândește Émile. Capul îi e prins într-un vârtej, o pâclă roșie îi inundă câmpul vizual. Jacques vede cum se clatină bicicleta, se apropie de el, atât cât să-l poată atinge, îl apucă de umăr.

— Hai, rezistă, mai e un pic și gata!

Se întâlnesc cu polițiști care fug spre norul de fum. Nimeni nu-i bagă în seamă. Mai au de trecut o stradă, drumul salvator e aproape gata, pentru câteva minute pot pedala mai încet.

Câteva bătăi, e cineva la ușa mea, deschid. Émile are fața plină de sânge. Jacques îl susține de subțiori.

— Ai un scaun? mă întreabă. Émile e un pic obosit.

Și când Jacques închide ușa în urma lui înțelege că de la apel lipsește un prieten.

— Trebuie să-i scoatem bucata de grenadă din obraz, spune Jacques.

Jacques încinge la flacăra brichetei lama cuțitului și face o incizie în obrazul lui Émile. Uneori, când durerea e prea puternică, urcă până la leșin, așa că îi țin capul când îi cade. Émile luptă, nu vrea să-și piardă cunoștința, se gândește la toate zilele care vin, la toate nopțile în care prietenul va fi tăbăcit de polițiști; nu, Émile nu vrea să leșine. Și, în timp ce Jacques îi smulge bucata de metal, Émile se gândește și la soldatul neamț care zăcea pe stradă cu corpul sfârtecat de bomba lui.

10

A trecut și duminica. L-am văzut pe fratele meu, e tot mai slab, dar nu mai pomenește deloc despre faptul că-i e foame. Nu-i mai pot spune „frățioare”, ca înainte. În câteva zile a îmbătrânit enorm. Nu avem permisiunea să povestim despre acțiunile la care am participat, așa cer regulile de securitate, dar privirile lui vorbesc despre duritatea vieții din ultimul timp. Stăm pe iarbă la malul canalului; ca să treacă timpul vorbim despre casa noastră, de viața dinainte, dar privirea lui nu se luminează. Atunci se instalează perioade lungi de tăcere. Nu departe de noi, se clatină deasupra apei o macara cu picioarele îndoite; parcă ar fi în agonie. Poate Claude a pus explozibilul, dar nu am voie să-l întreb. Îmi ghicește gândurile și începe să râdă.

— Tu ai aranjat-o?

— Nu, mă gândeam că poate tu...

— Eu m-am ocupat de ecluză în amonte și pot să spun că nu va fi iar funcțională repede, dar macaraua, sincer, nu e mâna mea aici.

Au fost de ajuns câteva minute în care am stat unul lângă altul, de câteva minute în care eram din nou împreună și Claude era deja fratele meu mai mic. Din tonul vocii, era ca și cum s-ar fi scuzat că a făcut o prostie atunci când a aruncat în aer mașinăria

ecluzei. Și totuși, câte zile de întârziere vor acumula piesele grele ale marinei pe care armata germană le tranzitează prin canal din Atlantic în Mediterana? Claude râdea, mi-am trecut mâna prin părul lui ciufulit și am început și eu să râd. Uneori, între frați, complicitatea e mult mai puternică decât toate interdicțiile din lume. Era vreme frumoasă și foamea încă ne dădea târcoale. Așa că, interdicție pentru interdicție, ce dacă.

— Ce-ai zice să ne plimbăm prin piața Jeanne-d’Arc?

— De ce tocmai acolo? întrebă Claude cu un aer ștregăresc.

— Ca să mâncăm o porție de linte.

— În piața Jeanne-d’Arc? a insistat Claude articulând clar fiecare cuvânt.

— Știi vreun alt loc?

— Nu, dar dacă ne prinde Jan, știi ce ne așteaptă?

Aș fi vrut să fac pe inocentul, dar Claude a continuat repede pe un ton morocănos.

— Hai să-ți spun eu, nu ne-am petrece într-un mod tocmai plăcut restul zilei!

Trebuie spus că toți cei din brigadă au fost sever dojeniți de Jan din cauza localului din piața Jeanne-d’Arc. Cred că Émile a descoperit bistroul. Avea două avantaje, mâncai la prețuri foarte mici, abia dacă plăteai ceva bănuți, dar, mai mult, plecai de acolo săturat, iar senzația asta era mai valoroasă decât toate felurile de mâncare din lume. Repede, Émile le-a vândut pontul prietenilor și, încet-încet, localul începuse să fie un loc din ce în ce mai căutat.

Într-o zi, trecând pe stradă, Jan descoperise cu îngrijorare că aproape toți membrii brigăzii erau acolo pentru masa de prânz. O razie a poliției și ne sălta pe toți. În seara aceea am fost convocați *manu militari* la Charles și am fost muștruluiți fiecare în funcție de grad. Locul numit Farfuria cu Legume ne era de acum încolo strict interzis, riscam pedepse severe dacă-i mai călcăm pragul.

— Am o idee, murmură Claude. Dacă nimeni nu mai are voie să se ducă acolo, înseamnă că nu va fi nimeni dintre ai noștri în local, nu?

Era bun raționamentul fratelui meu, l-am lăsat să continue.

— Și, dacă nimeni dintre ai noștri nu e pe-acolo, când ne ducem noi doi înseamnă că nu punem deloc în pericol brigada, nu?

Nimic de obiectat, raționamentul stătea încă în picioare.

— Și dacă ne ducem noi doi, nu va ști nimeni nimic, iar Jan nu ne va putea certa pentru asta.

Vezi, poți să dai dovadă de o imaginație foarte bogată când ai stomacul gol și când foamea îți roade stomacul. L-am luat imediat pe fratele meu la braț și, uitând de canal, am luat-o repede înspre piața Jeanne-d'Arc.

Intrând în restaurant am avut amândoi un șoc. Se pare că toți prietenii din brigadă făcuseră același raționament ca noi; și nu era doar o părere, din moment ce toți luau masa acolo, ba chiar nu mai rămăseseră decât două locuri neocupate în sală. Să mai adăugăm faptul că cele două locuri neocupate se aflau chiar lângă Jan și Catherine, a căror întâlnire amoroasă era total compromisă și pe bună dreptate! Jan avea o mutră schimonosită și toată lumea, de altfel, făcea eforturi disperate să reprime râsul nebunesc care îi cuprindea. În duminica aceea patronul s-o fi întrebat de ce oare dintr-o dată, toată sala a început să râdă pe înfundate, deși era evident că oamenii nu dădeau semne că s-ar cunoaște între ei.

Am fost primul care mi-am revenit; și nu pentru că aș fi considerat situația mai puțin nostimă decât o găseau ceilalți, ci pentru că în fundul sălii o văzusem pe Damira cu Marc și ei la o masă romantică. Și cum Jan fusese surprins frecventând bistroul interzis, nu văd de ce Marc s-ar fi privat de un prânz acolo; am văzut c-o luase pe Damira de mână și ea nu s-a opus.

În timp ce speranțele mele de îndrăgostit se spulberau în fața unei farfurii cu mâncare de linte, prietenii mei, care răsuseră cu lacrimi, cu capul plecat asupra farfuriilor, își ștergeau lacrimile. Catherine își ascunsese chipul în eșarfă, dar nu se putea deloc stăpâni, a apucat-o și pe ea râsul nebunesc care a înveselit iar atmosfera din sală; până și Jan împreună cu patronul au început iar să râdă.

După-amiaza, târziu, l-am însoțit pe Claude. Am mers împreună în susul străduței unde locuia. Înainte să mă duc să iau tramvaiul, m-am întors, numai o dată, ca să-i văd nutrița înainte de a fi din nou învăluit de singurătate. El nu s-a întors și era mai bine așa, la urma urmei. Pentru că la el acasă nu se mai întorcea fratele meu mai mic, ci bărbatul care ajunsese Claude. Și în seara aia de duminică, mă simțeam copleșit de o mare tristețe.

Week-end-ul a pus capăt lui iulie. Astăzi, luni, este 2 august 1943. Astăzi va fi răzbunat Marcel, după-amiază Lespinasse va fi ucis când va ieși din curtea casei sale, la ora trei jumătate ca de obicei, pentru că acesta e singurul lui tabiet.

Când s-a trezit în dimineața aceasta, Catherine are un fel de intuiție ciudată, e foarte îngrijorată de soarta celor care se ocupă de această operațiune. Poate i-a scăpat ceva. Se aflau oare, în mașina parcată în fața casei, polițiști la pândă pe care să nu-i fi văzut? Reface neîncetat în minte săptămâna de supraveghere. De câte ori s-a plimbat pe strada burgheză unde locuiește procurorul, de o sută de ori, poate? Nici Marianne n-a observat nimic, atunci de ce îi este dintr-o dată frică? Ca să-și alunge spaimele, se hotărăște să plece să vadă ce se petrece și la tribunal. Își spune că acolo va auzi primele reacții la operațiunea lor.

E ora trei fără un sfert, la ceasul cel mare care ticăie pe frontispiciul palatului de justiție. Peste patruzeci și cinci de minute, colegii vor da lovitura. Ca să nu fie observată, se plimbă pe culoarul cel mare, citește anunțurile de pe pereți. Dar degeaba, citește mereu același rând, incapabilă să țină minte vreun cuvânt. Apare un bărbat, i se aud pașii răsunând, surâde, are un zâmbet ciudat. Alți doi bărbați îi ies în întâmpinare.

— Domnule procuror, spune unul din ei, permiteți-mi să vă prezint unul dintre prietenii mei.

Curioasă, Catherine se întoarce ca să poată asista la scenă. Bărbatul îi întinde mâna celui care surâde, al treilea continuă prezentările.

— Domnule procuror Lespinasse, dânsul este un bun prieten al meu, domnul Dupuis.

Chipul lui Catherine încremenește, bărbatul cu zâmbet ciudat nu e deloc cel pe care l-a urmărit toată săptămâna. Și totuși Jan îi dăduse adresa, iar numele acestuia apărea pe plăcuța de cupru pusă pe poarta grădinii lui. Lui Catherine îi vâjâie capul, inima îi bate nebunește în piept, dar, treptat, totul se lămurește. Acel Lespinasse care locuiește în casa burgheză de la periferia orașului este un omonim! Același nume, mai rău, același prenume! Cum de a fost Jan așa de prost încât să-și închipuie că adresa unui procuror atât de important se poate găsi în cartea de telefon? Și cât Catherine se gândește la toate astea, limbile ceasului de pe zid își continuă drumul imperturbabile. E ora trei, în treizeci de minute camarazii vor ucide un om nevinovat, unul a cărui singură vină e că poartă același nume cu altul. Trebuie să se liniștească,

să-și revină. Mai întâi trebuie să plece de aici fără ca cineva să-și poată da seama de frământarea care o chinuiește. Apoi, când va ajunge în stradă, va trebui s-o ia la fugă, să fure o bicicletă dacă e nevoie, dar cu orice preț trebuie să ajungă la timp pentru a evita nenorocirea. Mai are douăzeci și nouă de minute, și asta dacă bărbatul pe care voiau să-l omoare și pe care acum vrea să-l salveze nu își devansează cumva programul... în mod excepțional.

Catherine fuge, vede în fața ei o bicicletă pe care un bărbat a rezemat-o de perete cât cumpără un ziar de la chioșc; nu are deloc timp, nici pentru a evalua riscurile, cu atât mai puțin pentru ezitări, nu-i nimic, se urcă pe ea și pedalează cât poate de repede. În spatele ei nimeni nu strigă „Hoții!”, tipul nici nu și-a dat probabil seama că i s-a furat bicicleta. Trece pe roșu, i se desface eșarfa, apare o mașină mare, se aude claxonul. Aripa din față a mașinii îi atinge puțin coapsa, mânerul portierei o zgârie pe șold, Catherine se clatină, dar reușește să nu-și piardă echilibrul. Nu are timp să simtă durerea, abia dacă se încruntă puțin, nu are timp să-i fie frică, trebuie să dea mai repede din pedale. Picioarele accelerează ritmul, spițele roților dispar în lumină, cadența este infernală. La trecerea de pietoni oamenii se răstesc la ea, nu are timp să-și ceară scuze, nici măcar să frâneze la intersecția următoare. Alt obstacol, un tramvai, trebuie să-l depășească, să fie atentă la șine, dacă îi alunecă roata acolo, cade mai mult ca sigur, iar la viteza asta nu ar avea nici o șansă să se ridice. Fațadele caselor defilează cu repeziciune, trotuarele nu mai sunt decât un șnur lung, gri. Simte că îi explodează plămânii, o doare îngrozitor pieptul, dar arsura ei nu se poate compara cu cea pe care o va simți bărbatul nevinovat când va primi cincii gloanțe în torace. Cât o fi ceasul? Trei și un sfert, și douăzeci? Recunoaște panta care apare în depărtare. A venit pe aici în fiecare zi pentru rondul ei.

Era supărată pe Jan, dar și ea, cum a fost atât de idioată să creadă că procurorul Lespinasse poate fi atât de puțin prudent, ca bărbatul pe care îl fila? În fiecare zi își bătea joc de el, vorbind cu sine în timpul orelor lungi de așteptare și zicându-și că victima se lasă prea ușor prinsă. Ignoranța de care râdea era, de fapt a ei. Era logic ca tipul ăsta să nu aibă nici un motiv de îngrijorare, să nu se simtă vizat nici de Rezistență, nici de nimeni altcineva, de altfel, era de asemenea logic să nu-i pese de nimic, pentru că era total nevinovat. O dor foarte tare picioarele, dar Catherine continuă cursa, fără să se menajeze. Gata, a urcat panta, mai are

o intersecție și va ajunge poate la timp. Dacă totul s-ar fi petrecut deja, ar fi auzit mai mult ca sigur focurile de armă, iar deocamdată doar un șuier prelung îi răsună în urechi. Sângele îi bate puternic în tâmpole, asta e, nu e, nu încă, sunetul morții.

Uite și strada, nevinovatul închide ușa casei și trece pe alea din grădină. Robert înaintează pe trotuar, cu mâna în buzunar, degetele înțepenite pe trăgaciul revolverului, pregătit pentru tragere. Nu mai e vorba acum decât de câteva secunde. Se aude frâna, bicicleta alunecă, Catherine o lasă să cadă pe șosea și se aruncă în brațele partizanului.

— Ai înnebunit, ce faci?

Nu mai are suficient aer să vorbească, e palidă, pune mâna pe brațul lui Robert. Nici ea nu știe de unde mai găsește atâta forță. Și pentru că Robert nu înțelege, Catherine reușește în sfârșit să spună sacadat:

— Nu e el!

Lespinasse cel nevinovat s-a urcat în mașină, motorul pornește și Peugeot-ul 202 cel negru demarează liniștit. Trecând prin fața acestei perechi de tineri care par înlănțuiți, șoferul le face cu mâna. „Ce frumoși sunt îndrăgostiți”, se gândește el, uitându-se încă o dată la ei, repede, în oglinda retrovizoare.

*

Astăzi e o zi oribilă. Nemții au făcut o razie la universitate. Au luat la întrebări șaptesprezece tineri care se aflau în hol, i-au dus cu forța la scările de la intrare, lovindu-i cu patul puștii, apoi i-au arestat. Să știi că nu vom renunța; chiar dacă murim de foame, chiar dacă ne e frică în fiecare noapte, chiar dacă prietenii noștri sunt arestați sau omorâți, vom continua să rezistăm.

*

Am evitat la limită o nenorocire, dar vezi, cum ți-am mai spus, nu am ucis niciodată persoane nevinovate, nici chiar un imbecil. Numai că procurorul rămăsese în viață, ancheta trebuia reluată de la zero. Nu știam unde locuiește, și am hotărât să începem filajul de la palatul de justiție. Era foarte greu. Adevăratul Lespinasse nu se deplasa decât într-un Hotchkiss mare, negru, uneori într-un Renault Primaquat, dar întotdeauna mașina era condusă de șoferul lui. Pentru a nu da de bănuț, Catherine pusese la punct o

metodă. În prima zi, unul de-ai noștri îl urmărea cu bicicleta pe procuror de la ieșirea din tribunal și abandona totul după câteva minute. A doua zi, un altul, cu o altă bicicletă, continua cursa de acolo de unde fusese abandonată în ajun. Și așa, pe tronsoane succesive, am reușit să mergem din stradă în stradă până la domiciliul procurorului. De acum încolo, Catherine putea să-și reia lungile plimbări pe trotuarul de vizavi. Mai aveam nevoie de câteva zile de filaj și puteam reconstitui programul procurorului.

12

În ce ne privește, exista un dușman mai infam decât naziștii. Cu germanii eram în război, dar milițiile erau specia de ură ambulantă cea mai oribilă pe care puteau s-o producă fascismul și arivismul.

Membrii acestora violau, torturau, furau bunuri de la oamenii deportați, profitau de pe urma puterii lor asupra populației. Câte femei nu-și desfăcuseră picioarele, cu ochii închiși și maxilarele încleștate, pentru promisiunea fictivă că nu le vor fi arestați copiii? Câți din bătrânii care formau lungile cozi dintre fața băcăniilor goale nu-i plăteau ca să fie lăsați în pace, și câți din cei care nu s-au putut achita nu au fost trimiși în lagărele de concentrare pentru ca aceste hiene să poată veni în liniște să le golească locuințele? Fără canaliile astea, naziștii n-ar fi putut deporta atâta lume, nici măcar unul din acei zece care nu aveau să se mai întoarcă niciodată.

Aveam douăzeci de ani, îmi era frică, îmi era foame, tot timpul îmi era foame, iar tipii ăștia îmbrăcați cu cămăși negre luau masa în restaurante care erau numai ale lor. Câți n-am văzut dincolo de geamurile înghețate, iarna, cum își lingeau degetele, îmbuibăți după o masă la care numai dacă mă gândeam stomacul începea să-mi bolborosească? Spaimă și foame, iată un cocteil îngrozitor pentru stomac.

Dar ne vom răzbuna, pentru că uite, numai pronunțând acest cuvânt simt că-mi bate din nou inima. Dar ce gând teribil, cel al răzbunării, n-ar fi trebuit să spun asta; acțiunile noastre erau cu totul altceva decât răzbunare, erau o datorie de suflet, pentru a-i salva pe cei care nu aveau să cunoască această soartă, pentru a duce războiul eliberării.

Spaimă și foame, iată un cocteil exploziv pentru stomac! E

Îngrozitor zgomotul făcut de oul spart de o tejghea⁷, avea să spună Prévert, liber să scrie despre așa ceva; eu, prizonier al vieții, știam deja de atunci acest lucru.

Anul trecut, de 14 august, întorcându-se de la Charles noaptea târziu și nesocotind camuflajul împreună cu câțiva prieteni, Boris se întâlnește nas în nas cu un grup de membri ai milițiilor.

Boris, care se ocupase deja personal de mai mulți oameni ai lor, le cunoștea organigrama mai bine ca oricine. Fusese suficientă lumina binevoitoare a unui felinar ca să recunoască pe dată fața mârșavă a unuia numit Costes. De ce el? Pentru că tipul nu era altul decât secretarul general al grupului de „franc-gardes”, o armată de câini sălbatici și sângeroși.

În vreme ce aceștia înaintau spre partizani, aroganți de credeai că strada e numai a lor, Boris a scos pistolul. La fel au făcut și prietenii lui, iar Costes a căzut într-o baie de sânge, a lui, ca să fiu mai precis.

Dar în seara asta Boris urcase un nivel; urma să-l atace pe Mas, șeful milițiilor.

Acțiunea era aproape sinucigașă. Mas se afla la el acasă, însoțit de multe dintre ordonanțele lui. Boris începuse prin a-l elimina pe cerberul care păzea ușa intrării în vilă, pe strada Pharaon. La primul etaj, altul primise o lovitură fatală cu patul armei. Fără menajamente, Boris a intrat în sufragerie, cu arma în mână, și a început să tragă. Toți au fost secerăți, majoritatea numai răniți, dar Mas își primise glonțul meritat. Căzuse încovoiat sub birou, cu capul între picioare, poziția lui lăsa să se înțeleagă că niciodată de acum înainte șeful Mas nu va mai putea viola, ucide sau teroriza lumea.

Presa ne considera teroriști, cuvânt adus de germani și care desemna, pe afișe, luptătorii Rezistenței care fuseseră împușcați. Dar noi nu-i terorizam decât pe ei, pe colaboraționiști și pe fasciștii activi. Să ne întoarcem însă la Boris; după acțiune,

⁷ Aluzie la poezia lui Jacques Prévert, *La grasse matinée*, care începe cu următoarele versuri: „Il est terrible / Le petit bruit de l'oeuf dur cassé sur un comptoir d'étain / Il est terrible ce bruit / Quand il remue dans la mémoire de l'homme qui a faim” (E îngrozitor / Zgomotul oului răscopt spart de tejgheaua de zinc / E îngrozitor acest zgomot / Când bânțuie amintirile unui om căruia îi este foame) și în care este prezentată cu un realism frust, dar și cu înțelegere umană, povestea unui om al străzii înfometat, care ucide pentru a lua doi franci, cât pentru a-și putea permite o cafea și două felii de pâine cu unt. (N. t.)

lucrurile s-au complicat. În timp ce el își ducea la bun sfârșit misiunea la etaj, cei doi colegi care îi asigurau retragerea la parter trebuiseră să-i înfrunte pe membrii milițiilor veniți ca întăriri. Fumul tirului urca pe scări. Boris își reîncărcase pistolul și ieșise pe palier. Din păcate, camarazii lui, prea puțini, erau constrânși să se replieze. Boris se afla între două focuri. Asupra prietenilor lui și asupra lui.

Când încerca să iasă din clădire, un nou batalion al cămășilor negre, sosit acum de la etajele superioare, îi zădărniciu rezistența. Încercuit, bătut, Boris căzuse. După ce perforase toracele șefului milițiilor și rănisese grav mulți membri, era clar că aveau să-l măcelărească. Ceilalți doi camarazi reușiseră să scape, unul avea un glonț în șold, dar Boris nu se mai putea îngriji de el.

Se mai încheia încă una din tristele zile ale aceluia august 1943. Fusesse arestat un tovarăș al nostru, student în anul trei la medicină, care tot timpul copilăriei lui visase să salveze vieți; acum era aruncat într-o temniță a închisorii Saint-Michel. Și nici unul dintre noi nu se mai îndoia de faptul că procurorul Lespinasse, ca să fie și mai bine văzut de guvern, pentru a-și impune și mai mult autoritatea, va vrea să-l răzbune chiar el pe prietenul Mas, defunctul șef al milițiilor.

13

Septembrie trecea repede, frunzele roșii ale castanilor anunțau sosirea toamnei. Eram epuizați, mai înfometăți ca oricând, dar acțiunile erau tot mai numeroase, iar Rezistența se făcea din ce în ce mai cunoscută. În timpul lunii distrusesem un garaj german pe bulevardul Strasbourg, apoi atacasem cazarma Caffarelli ocupată de un regiment al Wehrmacht-ului; puțin după aceea, atacasem un tren militar care se deplasa pe calea ferată ce lega Toulouse de Carcassonne. Norocul ținuse cu noi atunci; ne pusesem explozibilul sub vagonul care transporta un tun, dar obuzele așezate de-o parte și de alta se alăturaseră focului nostru, astfel încât tot trenul sărise în aer. La jumătatea lunii, sărbătorisem bătălia de la Valmy puțin înainte, atacând fabrica de cartușe astfel încât multă vreme nu s-a mai produs nimic acolo; Émile se dusesse chiar la biblioteca municipală ca să caute și alte date de bătălii pe care să le sărbătorim la fel.

Dar în seara asta nu aveam nici o acțiune. Și dacă ar fi trebuit să-l ucidem pe generalul Schmoutz în persoană, ne-am fi gândit de două ori înainte; exista un motiv simplu, găinile pe care le creștea Charles în grădină petrecuseră probabil o săptămână „espatantă”, cum spunea el: eram invitați la el la o omletă.

Am ajuns cu toții la lăsarea întinericului în mica gară dezafectată de la Loubers.

Masa era pusă și toată lumea se așezase deja. Având în vedere numărul invitațiilor și crezând că ouăle nu vor ajunge, Charles se gândise s-o facă mai mare cu grăsime de găscă. Avea întotdeauna un vas de lut prin atelier, uneori se servea de grăsime pentru a ameliora etanșeitatea bombelor sau pentru a unge arcurile revolverelor noastre.

Eram toți veseli, erau cu noi și fetele de la informații și ne bucuram să fim împreună. Evident că această masă nu era în conformitate cu regulile cele mai elementare de securitate, dar Jan știa că aceste rare momente ne vindecau foarte bine de izolarea care ne afecta pe toți. Dacă gloanțele germane sau ale milițiilor nu ne atinseseră încă, singurătatea ne omora puțin câte puțin. Nu împlinisem toți douăzeci de ani, cei mai vârstnici erau puțin mai mari, așa că, deși nu ne putea umple stomacul, prezența prietenilor ne umplea cel puțin sufletul.

Având în vedere privirile afectuoase pe care le schimbau Damira și Marc, era mai mult decât evident că erau îndrăgostiți unul de altul. Cât despre mine, n-o slăbeam din ochi pe Sophie. Pe când Charles se întorcea din atelier cu un vas cu grăsime, Sophie mi-a dăruit unul dintre acele zâmbete al căror secret numai ea îl avea, unul dintre cele mai frumoase pe care le văzusem în viața mea. În euforia momentului, îmi promiteam să găsesc curajul de a o invita la plimbare, poate chiar să luăm prânzul împreună a doua zi. În fond, de ce să mai aștept? Și în timp ce Charles bătea ouăle, eu mă convingeam să-i fac invitația chiar în seara aceea. Era desigur necesar să pândesc un moment propice, să fiu discret, așa încât Jan să nu mă audă; chiar dacă, după ce fusese surprins la „Farfuria cu Legume” în compania lui Catherine, consemnele lui privind securitatea nu mai erau atât de stricte în brigadă. Dacă Sophie nu era liberă mâine, nu era grav, îi voi propune să ne întâlnim poimâine. Mă hotărâsem, voi trece la acțiune, dar chiar atunci Jan a anunțat că Sophie va face parte din echipa care îl urmărea pe procurorul Lespinasse.

Curajoasă cum o știam, Sophie a fost imediat de acord. Jan a

spus că ea se va ocupa de intervalul dintre orele unsprezece și cincisprezece. Tâmpitul ăla de procuror chiar că m-a enervat la culme!

Dar seara nu era compromisă de tot, mai rămânea omleta, și totuși, ce frumoasă putea fi Sophie, cu zâmbetul ei caracteristic. Oricum, Catherine și Marianne, care vegheau ca niște mămici asupra fetelor de la informații, nu ne-ar fi lăsat niciodată să le invităm în oraș. Și atunci, nu-mi mai rămânea decât s-o privesc în tăcere cum surâde?

Charles a golit vasul cu grăsime de găscă în tigaia încinsă, a amestecat puțin și a venit în mijlocul nostru zicând „Acuma, deber che copt”.

Incidentul a avut loc în timp ce noi toți încercam să traducem ce spusese. De peste tot s-au auzit focuri de armă. Ne-am aruncat toți la pământ. Jan, cu arma în mână, era furibund. Probabil că nemții ne urmăriseră și acum atacau. Doi colegi care aveau pistoale asupra lor au găsit curajul să se strecoare până la ferestre. Am făcut la fel, lucru necugetat, pentru că nu aveam armă, dar dacă unul din ei ar fi fost rănit așa fi luat pistolul și așa fi continuat în locul lui. Ni se părea destul de bizar, gloanțele continuau să șuiere în jurul nostru, pe podea săreau bucăți de lemn, pereții erau găuriți și cu toate astea în fața noastră câmpul era pustiu. Și apoi totul a încetat. Nici un zgomot, numai liniște. Ne uitam unii la alții, toți foarte nedumeriți, apoi l-am văzut pe Charles sculându-se primul, era roșu ca racul și se bâlbâia. Cu lacrimi în ochi repeta întruna „pardun, pardun”.

De fapt, nu era nici urmă de dușmani afară; Charles uitase că pusese gloanțe de 7,65 de milimetri în vasul cu grăsime... ca să nu se oxideze. Munițiilor le fusese cam cald în contact cu tigaia!

Nimeni nu era rănit, poate numai amorul lui propriu, am adunat ce mai rămăsese din omletă, am pus ce era bun deoparte, verificând să nu conțină nimic bizar, și ne-am așezat iar la masă ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat.

Ei, talentele de artificier ale lui Charles erau mai de încredere decât cele de bucătar, dar, la urma urmelor, în vremurile acelea, era mai bine așa.

Mâine va începe luna octombrie și războiul continua, la fel și războiul nostru.

14

Nemernicii nu se lasă prinși ușor. De abia se terminase a doua acțiune de filaj dusă de fete, și Jan i-a încredințat lui Robert misiunea eliminării lui Lespinasse. Boris era întemnițat și probabil urma să fie judecat în curând, așa că nu mai era timp de pierdut dacă nu voiam să i se întâmple ceva rău. În cazul în care reușeam să transmitem clar acest mesaj magistraților, poate că înțelegeau, până la urmă, că, prin condamnarea la moarte a unui partizan, își semnau propria sentință. De câteva luni, imediat ce nemții afixau un aviz de execuție pe zidurile orașului, executam și noi pe unul de-al lor, ofițeri întotdeauna, și apoi împrăștiam manifeste prin care explicam populației sensul acțiunii noastre. De câteva săptămâni execuțiile prin împușcare erau mai puțin numeroase, iar soldații lor nu mai aveau curajul să se întoarcă singuri seara acasă. După cum vezi, nu renunțam, iar Rezistența făcea progrese în fiecare zi.

Operațiunea trebuia să aibă loc luni dimineața, ne dădusem întâlnire la locul de retragere, adică ultima stație a liniei de tramvai 12. Când Robert a sosit acolo, ne-am dat seama că lovitura nu avusese loc, intervenise ceva și Jan era negru de furie.

În acea luni se relua activitatea judiciară, toți magistrații fiind prezenți la tribunal. Vestea morții procurorului ar fi avut cu atât mai mult efect. Nu puteai ucide un om așa, oricând, chiar dacă în ceea ce-l privește pe Lespinasse orice zi ar fi fost bună. Robert a așteptat ca Jan să se liniștească, să nu mai alerge așa.

Jan nu era furios numai pentru că ratasem reluarea activității magistraților. Trecuseră mai mult de două luni de când fusese ghilotinat Marcel, Radio Londra anunțase de mai multe ori că cel care pusese la cale condamnarea lui va plăti pentru odioasa crimă, prin urmare aveam să fim considerați niște incapabili! Dar, în momentul când să treacă la acțiune, Robert avusese o senzație ciudată, și era prima dată când i se întâmpla așa ceva.

Hotărârea lui de a-l lichida pe procuror nu se schimbase, dar, nu știu cum, și-a dat seama că era imposibil să acționeze atunci! Și-a dat cuvântul de onoare că nu știa nimic despre importanța datei pe care o alesese Jan; Robert nu renunțase niciodată; cu sângele rece care îi era propriu, cred că avusese motive serioase să nu declanșeze operațiunea.

Ajunsesse pe strada unde locuia Lespinasse pe la ora nouă. După informațiile culese de fetele din brigadă, procurorul își părăsea locuința în fiecare zi la ora zece fix. Marius, care participase la prima operațiune, și fusese cât pe ce să-l omoare pe celălalt Lespinasse, asigura de data asta protecția.

Robert purta o manta mare, avea două grenade în buzunarul din stânga, una ofensivă și una defensivă, iar în cel din dreapta, revolverul armat. Dar trecuse un sfert de oră peste ora zece și Lespinasse nu apărea. Sunt lungi cele cincisprezece minute care trec atunci când ai două grenade care, la fiecare pas făcut, se lovesc între ele în buzunar.

Pe stradă apare un polițist pe bicicletă și încetinește în dreptul lui. Probabil o coincidență, dar, cu Lespinasse care nu mai iese o dată din casă, Robert are motive de îngrijorare.

Timpul se scurge încet, strada e liniștită; chiar și plimbându-te înoace și încolo, e greu să nu dai de bănuț la un moment dat.

În susul străzii, nici cei doi colegi nu pot trece neobservați, probabil, cu cele trei biciclete pregătite pentru retragere.

La colț apare un camion plin cu soldați nemți; două „coincidențe” într-un timp atât de scurt, e prea de tot! Robert nu se simte în apele lui. Mai încolo, Marius îl întreabă cu un semn, Robert îi răspunde tot prin semne că pentru moment totul e în regulă, acțiunea continuă. Singura problemă, procurorul care nu mai apare. Camionul cu nemți trece fără să se oprească, dar merge atât de încet, încât de data asta Robert își pune din ce în ce mai multe întrebări. Trotuarele sunt din nou pustii, în sfârșit se deschide ușa casei, iese un bărbat care traversează curtea. În buzunarul mantalei, mâna lui Robert strânge patul revolverului. Însă nu poate vedea chipul celui care închide grilajul vilei. Acum bărbatul înaintează spre mașină, Robert are o teribilă îndoială. Dacă nu e el? Dacă e doar un doctor venit în consult la procurorul căzut la pat din cauza unei gripe rebele? E greu să te prezinți astfel: „Bună ziua, oare sunteți dumneavoastră cel asupra căruia trebuie să-mi golesc revolverul?”

Robert îi iese în întâmpinare și singurul lucru care-i trece prin minte este să-l întrebe cât e ceasul. Ar vrea ca acest om, care desigur se știe amenințat, să dea un semn care să-i trădeze frica, să-i tremure mâna, să aibă broboane de sudoare pe frunte.

Dar bărbatul ridică mâneca hainei și răspunde politicos „Zece și jumătate”. Degetele lui Robert se descleștează de pe revolver, incapabile să tragă. Lespinasse îl salută și se urcă în mașină.

Jan nu mai spune nimic, nu mai e nimic de spus. Robert avea motive serioase și nimeni nu poate să-i reproșeze că a renunțat. Numai că nemernicii adevărați nu se lasă prinși ușor. Când ne despărțim, Jan șoptește că va trebui să o luăm repede de la capăt.

*

Amărăciunea nu l-a părăsit toată săptămâna. De altfel, nu a vrut să vadă pe nimeni, s-a izolat. Duminică, Robert și-a pus ceasul deșteptător să sune foarte devreme. Aroma cafelei pe care o pregătește gazda lui urcă până în cameră. De obicei, mirosul de pâine prăjită i-ar gădila simțurile, dar de luna trecută lui Robert îi e mereu greață. Se îmbracă liniștit, își ia pistolul de sub saltea și îl pune la cureaua pantalonilor. Trage pe el o haină, își pune o pălărie și iese din cameră fără să spună nimănui că pleacă. Nu amintirea eșecului îi dă starea de greață lui Robert. Când pui explozibil la locomotive, când deșurubezi șinele ferate, distrugi piloni, dinamitezi macarale, când sabotezi materialul dușmanului, o faci cu inima deschisă; dar nimănui nu-i place să omoare. Noi visam la o lume în care oamenii să fie liberi să existe. Voiam să devenim medici, muncitori, meșteșugari, învățători. Nu când ne-au privat de aceste drepturi am recurs la arme, ci mai târziu, când ne-au deportat copiii, când ne-au împușcat prietenii. Dar a ucide rămâne pentru toți o treabă murdară. Ți-am spus, nu uiți niciodată figura celui pe care o să-l împuști și, chiar pentru un nemernic cum este Lespinasse, e greu s-o faci.

Catherine i-a confirmat că în fiecare duminică procurorul se duce la biserică, la ora zece, așa că Robert se luptă cu dezgustul care-l cuprinde și se urcă pe bicicletă. Și apoi, Boris trebuie salvat.

Când Robert ajunge pe stradă, e ora zece. Procurorul tocmai a închis poarta de fier a grădinii. Este cu soția și fiica lui, înaintea pe trotuar. Robert ridică trăgaciul pistolului și se îndreaptă spre procuror; familia ajunge în dreptul lui și trece de el. Robert se întoarce, scoate revolverul și ochește. Nu pe la spate, așa că strigă „Lespinasse!” Surprinși, toți se întorc, descoperă arma care țintește, dar se aud deja două focuri, și procurorul cade în genunchi cu mâinile la burtă. Cu ochii bulbucați, Lespinasse se uită fix la Robert, se ridică, se clatină, se sprijină de un pom. Chiar că nemernicii nu se lasă prinși ușor!

Robert se apropie, procurorul îl imploră, șoptește: „Ai milă”.

Dar Robert se gândește la trupul lui Marcel, în coșciugul lui, cu capul între mâini, vede chipurile tuturor prietenilor uciși. În amintirea tuturor acestor puști, nu i-a fost milă; Robert își golește revolverul. Cele două femei țipă, un trecător încearcă să le vină în ajutor, dar Robert îl amenință cu arma și bărbatul pleacă repede.

Și, în timp ce Robert pleacă pe bicicletă, aude în spate strigăte de ajutor.

La prânz, e înapoi în camera lui. Vestea a făcut deja înconjurul orașului. Polițiștii au împânzit cartierul, îi pun întrebări nevastei procurorului, o întreabă dacă l-ar putea recunoaște pe bărbatul care a tras. Doamna Lespinasse dă din cap, spune că poate da, dar că nu ar vrea să-l mai vadă, și așa a murit multă lume până acum.

15

Émile reușise să-și găsească o slujbă la căile ferate. Fiecare încercam să ne găsim de lucru. Toți aveam nevoie de un salariu; trebuia să ne plătim chiria, se ne hrănim cât de cât, iar Rezistența cu greu ne putea oferi un fel de soldă în fiecare lună. O slujbă mai avea și avantajul că masca activitățile noastre clandestine. Atrăgeai mai puțin atenția poliției sau vecinilor atunci când, în fiecare dimineață, plecai la lucru. Cei care șomau nu aveau altceva de făcut decât să se dea drept studenți, dar puteau mult mai ușor fi luați în colimator. Evident că, dacă slujba găsită putea servi și cauzei, era ideal. Posturile pe care le ocupau Émile și Alonso la gara de triaj din Toulouse erau prețioase pentru brigadă. Ei formaseră împreună cu alți muncitori de acolo o mică echipă specializată în tot felul de sabotaje. Una dintre specialitățile lor era să dezlipească, sub nasul soldaților germani, etichetele de pe vagoane și să lipească, imediat, altele în loc. Astfel că, în momentul formării trenurilor, piesele atât de așteptate la Calais de către nazisți o luau spre Bordeaux, transformatoarele de care era nevoie la Nantes ajungeau la Metz, motoarele pentru Germania erau livrate la Lyon.

Germanii acuzau SNCF⁸ pentru toate aceste încurcături, batjocorindu-i pe francezi pentru ineficacitate. Mulțumită lui Émile, lui François și câtorva muncitori de la căile ferate, colegi cu ei,

⁸ Siglă pentru Société Nationale des Chemins de Fer – Societatea Națională a Căilor Ferate din Franța (N. t.).

aprovizionarea necesară ocupantului era împrăștiată în toate direcțiile, numai acolo unde trebuia nu ajunge, și se pierdea în natură. Până ca mărfurile dușmanului să poată fi găsite și readuse la destinație trecea o lună, chiar două, și era și acesta un punct câștigat de noi.

Adesea, noaptea, ne duceam și noi la gară să dăm o mână de ajutor; ne strecuram printre trenurile staționate acolo. Eram atenți la fiecare zgomot din jur, profitând de scârțâitul unui macaz sau de trecerea unei locomotive de manevră pentru a înainta către țintă fără să fim prinși de patrurile germane.

Acum o săptămână, ne ascusesem sub un tren și parcursesem pe sub osiile vagoanelor drumul care ne ducea spre unul deosebit și foarte căutat: *Tankwagen*, a se traduce „vagon-cisternă”. Deși era foarte greu de realizat fără să fim văzuți, manevra de sabotaj, o dată încheiată cu succes, avea să treacă total neobservată.

În timp ce unul dintre noi stătea la pândă, ceilalți se ridicau pe cisternă, deschideau capacul și turnau kilograme de nisip și de melasă în carburant. Câteva zile mai târziu, ajuns la destinație, prețiosul lichid modificat prin grija noastră era pompat și alimenta rezervoarele bombardierelor sau ale avioanelor de vânătoare germane. Aveam suficiente cunoștințe de mecanică pentru a ști că, imediat după decolare, pilotul aparatului nu mai avea decât o alternativă: să încerce să înțeleagă de ce motoarele se opriseră brusc sau să sară imediat cu parașuta înainte ca avionul lui să explodeze; în cel mai rău caz, avioanele rămâneau inutilizabile la capătul pistei, ceea ce nu era rău deloc.

Cu puțin nisip și curaj, colegii mei reușiseră să pună la punct un sistem de distrugere a aviației dușmane de la distanță, sistem extrem de simplu, dar foarte eficient. Și când mă gândeam la asta, întorcându-mă dimineața cu ei, îmi ziceam că astfel îmi ofereau o mică parte din cel de-al doilea vis al meu: să intru în Royal Air Force.

Ni se mai întâmpla și să ne strecurăm de-a lungul șirurilor de vagoane din gara Toulouse-Raynal pentru a ridica prelatele platformelor trenurilor și a opera în funcție de ceea ce găseam. Dacă erau aripi de Messerschmitt, fuzelaje de Junkers sau ampenaje de Stuka fabricate în uzinele Latécoère din zonă, tăiam cablurile comenzilor. Când era vorba de motoare de avion, smulgeam cablurile electrice sau tuburile pentru benzină. Nu mai știu numărul aparatelor pe care le-am țintuit astfel la sol. În ce mă

privește, de fiecare dată când distrugeam astfel un avion dușman, era mai bine s-o fac împreună cu vreun prieten, din cauza felului meu distrat de a fi. Îndată ce începeam să găuresc cu poansonul tabla unei aripi, îmi închipuiam pe loc că sunt în carlinga Spitfire-ului meu, ținând manșa, cu vântul șuierând pe fuzelaj. Din fericire pentru mine, mâinile binevoitoare ale lui Émile sau Alonso mă băteau ușurel pe umăr și vedeam că le pare rău că trebuiau să mă readucă la realitate când îmi spuneau: „Haide, Jeannot, e timpul să ne întoarcem!”.

Petrecusem primele cincisprezece zile ale lui octombrie efectuând astfel de operațiuni. Dar noaptea asta, lovitura e mult mai importantă decât de obicei. Émile aflate că mâine urmau să plece în Germania douăsprezece locomotive.

Misiunea era de anvergură și echipa era formată din șase persoane. Rar acționam în echipe așa de mari; dacă eram arestați, brigada și-ar fi pierdut a treia parte din efective. Dar miza justifica un asemenea risc. Când spun douăsprezece locomotive spun douăsprezece bombe. Dar acum nu era cazul să ne ducem toți o dată la Charles. De data asta el ne va aduce materialul acasă.

La ivirea zorilor, prietenul nostru pusese prețioasa încărcătură într-un cărucior legat de bicicletă, așezase deasupra salate proaspete culese din grădină, acoperind totul cu o prelată. Plecase din mica gară de la Loubers, pedalând și cântând pe câmp. Bicicleta lui Charles, făcută din piese recuperate de la bicicletele pe care le furam pentru noi, era unică în felul ei. Avea un ghidon de aproape un metru, o șa ridicată, un cadru pe jumătate albastru, pe jumătate portocaliu, pedale desperecheate și două sacoșe de piață agățate de-o parte și de alta a roții din spate; era tare nostimă, bicicleta lui Charles.

Și Charles era nostim. Nu era deloc îngrijorat pe când înainta spre oraș, de obicei polițiștii nu prea îi dădeau atenție, convinși că e un cerșetor. Deranja, desigur, populația citadină, dar nu reprezenta o primejdie. E adevărat că, având în vedere aspectul lui ciudat, poliției puțin îi păsa de el, nu însă și astăzi, din păcate.

Charles trece prin piața Capitoles, trăgând încărcătura lui deosebită; e oprit pe neașteptate de doi jandarmi, pentru un control de rutină. Charles arată cartea de identitate pe care e scris că s-a născut la Lens. Ca și cum brigadierul n-ar fi știut să citească

ce era scris acolo negru pe alb, iată că-l întreabă pe Charles unde s-a născut.

Charles, care nu are spirit de contradicție, răspunde pe dată:

— Lunț!

— Lunț? întreabă nedumerit brigadierul.

— Lunț! insistă Charles, împreunându-și brațele pe piept.

— Spuneți că v-ați născut la Lunț și eu, aici pe acte, văd că la Lens v-a adus mama pe lume, așa că ori mă mințiți, ori e un act de identitate fals.

— Ma no, se aventurează Charles cu accentul lui. Lunț, est ezacto che dice io! Lunț în Pas-de-Calais!

Polițistul se uită la el și se întreabă dacă nu cumva tipul ăsta își râde de el.

— Poate aveți și pretenția că sunteți francez? i-o întoarce.

— Si, esta sa! Afirmă Charles... (a se traduce prin „Da, așa este!”)

De data asta polițistul își zice că tipul chiar își bate joc de el.

— Unde locuiți? întreabă autoritar.

Charles, care știe lecția pe de rost, răspunde imediat: „Brist!”

— La Brist? Și Brist ăsta unde se află? Habar n-am de nici un Brist, zice polițistul întorcându-se către colegul lui.

— Brist, Finistire! răspunde Charles, chiar puțin iritat.

— Cred că vrea să spună Brest, în Finistère, șefu', intervine colegul, impasibil.

Iar Charles, încântat, dă din cap în semn că da. Brigadierul, vexat, îl măsoară de sus până jos. Trebuie spus că între bicicleta lui multicoloră, tunică de cerșetor, și salatele din căruț, Charles nu are deloc aerul unui pescar din Brest. Jandarmul, care e excedat, îi ordonă atunci să vină la secție pentru o verificare mai amănunțită.

De data asta, Charles e acela care se uită fix la el. Și probabil că lecțiile de vocabular de la micuța Camille au fost foarte utile, pentru că prietenul Charles se apleacă la urechea polițistului și-i șoptește:

— În căruțul ăsta transport bombe; dacă mă duci la comisariatul tău, o să fiu împușcat. Iar mâine, o să fii tu împușcat pentru că prietenii mei din Rezistență vor afla că tu m-ai arestat.

Așadar, când se străduia, Charles vorbea foarte bine!

Polițistul avea mâna pe arma de serviciu. A ezitat, pe urmă mâna a lăsat patul revolverului; a avut un schimb scurt de priviri cu colegul și i-a spus lui Charles:

— Hai, cară-te, valea de-aici, măi pescarule din Brest ce ești!

La prânz primeam cele douăsprezece bombe, iar Charles ne povestea aventura lui și ce e mai rău e că toată tărășenia asta îl făcea să râdă.

Jan, în schimb, nu a găsit nimic nostim în întâmplare. L-a certat pe Charles, i-a spus că a riscat prea mult, dar Charles râdea întruna și i-a răspuns că în curând douăsprezece locomotive nu vor mai putea duce prizonieri în lagăre. Ne-a urat noroc deseară și s-a urcat pe bicicletă. Uneori, noaptea, înainte să adorm, mi se întâmplă să-l aud cum pedalează spre gara de la Loubers, cocoțat pe bicicleta lui multicoloră, cu hohotele lui de râs la fel de pline de culoare.

*

E ora zece, e noapte neagră acum, putem trece la acțiune. Émile dă semnalul și escaladăm zidul care mărginește calea ferată. Trebuie să fim atenți, fiecare are câte două bombe în traistă. E frig, umed, ne îngheață până și oasele. François e primul, apoi Alonso, Émile, fratele meu Claude, Jacques și cu mine, formăm o coloană care se strecoară de-a lungul unui tren. Parcă e toată brigada.

În față, vedem un soldat de pază care ne blochează înaintarea. Suntem presați de timp, trebuie să înaintăm până la locomotivele parcate mai departe. După-amiază am repetat misiunea. Mulțumită lui Émile, știm că sunt aliniate toate pe liniile de triaj. Fiecare avem de rezolvat câte două locomotive. Mai întâi ne urcăm pe motor, o luăm pe pasarela care merge pe o latură, urcăm o scăriță și ne ridicăm deasupra cazanului. Aprindem țigara, apoi fitilul, și lăsăm încet bomba să coboare în cazan cu ajutorul unui fir gros de sârmă care o ține într-un cârlig. Agățăm cârligul pe marginea cazanului. Apoi coborâm, trecem calea ferată și o luăm de la capăt cu locomotiva următoare. Imediat ce am pus cele două bombe, fugim către un zid jos care se află la o sută de metri în față, de fapt fugim pur și simplu înainte de declanșarea exploziei, în măsura posibilului, trebuie să ne sincronizăm între noi, așa încât să nu se întâmple ca unul încă să mai aibă de lucru cu fitilul când locomotivele altora vor sări în aer. E mai bine să fii cât poți de departe de cele treizeci de tone de metal când le vor zbura măruntaiele în toate părțile.

Alonso se uită la Émile, trebuie să scăpăm de tipul ăsta care ne stă în cale. Émile își scoate pistolul. Soldatul duce țigara la buze.

Aprinde un chibrit și îi vedem fața. În ciuda uniformei impecabile, dușmanul pare mai degrabă un puștan deghizat în soldat decât un nazist feroce.

Émile pune la loc arma și ne face semn că ne vom mulțumi să-l pocnim. Ne bucurăm cu toții de decizia lui, eu un pic mai puțin ca ceilalți, pentru că va trebui să mă ocup de asta. E îngrozitor să dobori pe cineva, îngrozitor să îi dai în cap cu teama că-l poți omorî.

Soldatul leșinat e dus într-un vagon, iar Alonso închide ușa cât poate de încet. Ne continuăm drumul. Am ajuns. Émile ridică brațul pentru a da semnalul, fiecare își ține respirația, gata de acțiune. Ridic capul și mă uit la cer zicându-mi că e mai elegant să te bați în aer liber decât să te târăști pe pietre și bucăți de cărbune, dar atenția îmi este atrasă de un detaliu. Mi se pare că văd, numai dacă miopia nu mi s-a agravat brutal, că pe coșurile tuturor locomotivelor iese fum. Or, fum pe coșul unei locomotive înseamnă neapărat că are cazanul aprins. Mulțumită experienței câștigate în sufrageria lui Charles cu ocazia unei omleta-party (cum ar zice englezii de la Royal Air Force la popota ofițerilor), știu acum că tot ce conține praf de pușcă este extrem de sensibil în apropierea unei surse de căldură. Exceptând ideea unui miracol sau a unei particularități a bombelor noastre care să iasă din câmpul meu de cunoștințe dobândite până la bacalaureat, Charles s-ar fi gândit ca și mine că „nos habemos una seriosa problema”.

Deoarece fiecare lucru are rațiunea lui de a fi, așa cum repeta profesorul meu de matematică din liceu, am înțeles că lucrătorii din gară, pe care uitasem să-i prevenim de acțiunea noastră, lăsasera mașinile încălzite, alimentându-le cu destul cărbune, pentru a menține un nivel constant al aburilor și a asigura astfel punctualitatea matinală a convoaielor lor.

Fără a vrea totuși să tai elanul patriotic al prietenilor mei chiar cu puțin timp înainte de a trece la acțiune, mi se pare util să-i informez pe Émile și Alonso despre ceea ce am observat. O fac desigur în șoaptă, pentru a nu atrage atenția celorlalți paznici, pentru că nu mi-a plăcut deloc adineauri că a trebuit să dau într-un soldat. Șoapte sau nu, Alonso e uimit și se uită ca și mine la coșurile fumegânde. Și, la fel ca mine, analizează dilema cu care suntem confrunțați. Planul prevede să strecurăm explozibilul încet pe coș și să-l lăsăm în suspensie în cazanele locomotivelor; dar, dacă aceste cazane sunt fierbinți, e greu, chiar imposibil, să

calculezi după cât timp, la temperatura respectivă, vor exploda bombele; fitilurile lor au devenit, prin urmare, un accesoriu relativ inutil.

După o consultare generală, a reieșit că Émile nu avea o carieră în domeniu suficient de solidă pentru a ne permite estimări mai precise, dar nimeni nu poate realmente să-i reproșeze ceva.

Alonso e de părere că bombele ne vor exploda în față pe la jumătatea cazanului. Émile, mai încrezător, crede că, deoarece dinamita se află în cilindri de fontă, conducția ar trebui să dureze puțin mai mult. La întrebarea lui Alonso „Da, dar cât?”, Émile răspunde că habar nu are. Fratele meu trage concluzia că, dacă tot suntem acolo, hai să încercăm lovitura!

Am spus, nu vom renunța. Măine dimineață, locomotivele fumegânde sau nu, nu vor putea fi utilizate. Cu majoritate absolută, fără abțineri de la vot, se ia hotărârea să continuăm orice ar fi. Émile ridică iar brațul pentru a da semnalul de pornire, dar eu iar îndrăznesc să pun o întrebare, pe care de fapt și-o pune toată lumea.

— Mai aprindem totuși fitilul?

Agasat, Émile spune că da.

Apoi totul se petrece foarte repede. Fiecare fuge acum spre obiectivul lui. Ne cățărăm cu toții pe prima noastră locomotivă, unii rugându-se să fie bine, alții, mai puțin credincioși, sperând că nu se va întâmpla nimic rău. Fitilul sfârșie, am patru minute, fără a mai socoti parametrii calorici despre care am vorbit pe larg, pentru a pune prima mea bombă, pentru a fugi la locomotiva următoare și a repeta acțiunea, pentru ca apoi să ajung la zidul salvator. Bomba se clatină la capătul sârmei de fier și coboară către obiectiv. Îmi dau seama cât de important e felul cum o agăți cu cârligul; e bine să eviți orice contact cu jarul din vatră.

Dacă nu mă înșală memoria, în ciuda senzației de frig și de cald care îmi dă frisoane, trecuseră trei minute bune între momentul în care Charles pusese grăsimea de găscă în tigaie și cel în care a trebuit să ne aruncăm la pământ. Așa că, dacă șansa îmi surâde, poate că nu-mi voi sfârși zilele sfârtecat deasupra cazanului unei locomotive, sau, în orice caz, nu înainte de a fi pus cea de-a doua bombă.

De altfel, fug deja printre șine și mă urc pe al doilea obiectiv. La câțiva metri, Alonso îmi face semn că totul decurge bine. Mă simt liniștit să văd că și el e cam în același ritm cu mine. Știu persoane care stau deoparte când aprind chibritul la aragaz de

teamă ca flacăra să nu-i ardă; tare-aș vrea să le văd cum ar lăsa să alunece o bombă de trei kilograme în cazanul fierbinte al unei locomotive. De fapt, singurul lucru care m-ar liniști ar fi să văd că fratele meu și-a terminat treaba și se pune la adăpost.

Alonso a rămas în urmă, coborând s-a dezechilibrat și și-a prins piciorul între șină și roata locomotivei. Trei dintre noi îl tragem cum putem și parcă aud pendula morții și tic-tac-ul ei la ureche.

Piciorul lui Alonso e ca vai de el, dar l-am scos, fugim cu toții spre salvare, suflul primei explozii care are loc cu mare zgomot ajutându-ne puțin, pentru că ne proiectează pe toți către zid.

Fratele meu vine să mă ajute să mă ridic și, văzându-i nutrița palidă, chiar dacă sunt puțin amețit, respir iarăși și mergem împreună spre biciclete.

— Ai văzut că am reușit? spune el aproape râzând.

— Hei, acum îți dă mâna să râzi?!

— În seri ca astea, da! răspunde el și pedalează mai departe.

În depărtare, exploziile pornesc una după alta, e ca o ploaie de fier care cade din cer. Simțim până aici căldura. Pe biciclete, în noapte, punem totuși un picior jos și ne întoarcem să ne uităm.

Are dreptate fratele meu când zâmbește. Nu e noaptea de 14 Iulie, nici cea de Sfântul Ion. Suntem în ziua de 10 octombrie 1943, dar mâine, germanilor le vor lipsi douăsprezece locomotive, e deci cel mai frumos foc de artificii la care putem asista.

16

Se făcuse ziuă, trebuia să mă întâlnesc cu fratele meu și eram în întârziere. Ieri seara, la despărțire, după explozia de la locomotive, ne promiseserăm că vom ieși împreună la o cafea. Ocaziile de a ne vedea erau din ce în ce mai rare, începea să ne fie dor unul de altul. M-am îmbrăcat în grabă și am fugit spre locul de întâlnire, o cafenea situată la câțiva pași de piața Esquirol.

— Spuneți-mi, mai exact, ce fel de studii urmați?

Vocea proprietăresei mele a răsunat pe culoar tocmai când să ies. După intonație, mi-am dat seama că întrebarea nu era pusă dintr-un interes subit al doamnei Dublanc pentru parcursul meu universitar. M-am întors, ca s-o văd din față, și m-am străduit să fiu cât mai convingător posibil. Dacă proprietăreasa avea dubii în ceea ce privește identitatea mea, trebuia să mă mut cât mai repede, chiar să plec imediat din oraș.

— De ce îmi puneți această întrebare, doamnă Dublanc?

— Pentru că, dacă ați fi la Facultatea de medicină sau, mai bine, la cea veterinară, ar fi foarte bine pentru mine. Mi s-a îmbolnăvit pisica, nu se mai scoală din culcuș.

— Ce păcat, doamnă Dublanc, tare aș fi vrut să vă pot ajuta, în fine, s-o ajut pe pisica dumneavoastră, dar studiez contabilitatea.

Credeam că am scăpat, dar doamna Dublanc a adăugat imediat că, într-adevăr, era păcat; mi se părea că, spunând asta, se gândea la ceva, și comportamentul ei mă îngrijora.

— Aș putea să vă ajut în alt fel, doamnă Dublanc?

— V-ar supăra să veniți totuși să vă uitați un pic la dragul meu Gribouille?

Doamna Dublanc mă ia imediat de braț și mă duce la ea; ca și cum ar fi vrut să mă liniștească, îmi șoptește la ureche că mai bine am vorbi înăuntru; zidurile casei ei nu sunt prea groase. Numai că așa face orice altceva decât să mă liniștească.

Locuința doamnei Dublanc seamănă cu camera mea, cu mobilă și o sală de baie în plus, ceea ce, până la urmă, aduce mari diferențe. Pe fotoliu doarme un motan mare, gri, care nu pare să arate mult mai rău decât mine, dar mă abțin de la orice comentariu.

— Uite ce e, băiete, spune ea închizând ușa. Puțin îmi pasă dacă înveți contabilitate sau algebră; am mai avut eu pe aici destui studenți ca dumneata și mulți au dispărut și nici n-au mai venit să-și ia lucrurile. Pe dumneata te plac mult, dar nu vreau să am neazuri cu poliția, iar de Miliție nici să nu aud.

Mi se făcuse stomacul ghem, aveam impresia că cineva juca mikado înăuntrul meu.

— De ce spuneți asta, doamnă Dublanc? am rostit eu încurcat.

— Pentru că, dacă nu cumva ești un chiulanguiu înrăit, nu te prea văd că dai în brânci cu studiatul. Și apoi, fratele dumitale mai mic, care vine din când în când pe aici cu alți prieteni de-ai voștri — au toți mutre de teroriști. Așa că-ți spun, nu vreau să am neplăceri.

Nu mai puteam de curiozitatea de a afla ce definiție ar da doamna Dublanc terorismului. Prudența îmi spunea să tac, era evident că în privința mea avea mai mult decât simple bănuieli; și totuși, n-am putut să mă abțin.

— Eu cred că adevărații teroriști sunt naziștii și tipii din Miliție. Pentru că noi, doamnă Dublanc, prietenii mei și cu mine nu suntem decât niște studenți care visează la o lume care să

trăiască în pace.

— Dar și eu vreau pace, și mai întâi în casa mea! Așa că, dacă vrei, te rog să nu mai vorbești așa sub acoperișul meu. Mie nu mi-au făcut nimic tipii ăia din miliții. Și, când mă întâlnesc cu ei pe stradă, sunt îngrijit îmbrăcați, foarte politicoși și civilizați; ceea ce nu se întâmplă cu toate persoanele din oraș, nici pe departe, dacă înțelegi ce vreau să spun. Nu vreau să am complicații aici, ai înțeles?

— Da, doamnă Dublanc, am răspuns consternat.

— Și nu mă face nici să spun ce n-am zis. Sunt de acord că, în vremurile astea, studii cum faci dumneata și prietenii necesită o anumită încredere în viitor, ba chiar mult curaj; dar aș prefera să vă faceți studiile în afara zidurilor casei mele... ești atent la ce spun?

— Vreți să plec, doamnă Dublanc?

— Atât timp cât plătești chiria, n-am nici un motiv să te alung, dar te rog nu-ți mai aduce prietenii să faceți împreună teme aici. Fă în așa fel încât să ai mutra unui tip fără probleme. Va fi mai bine și pentru mine, și pentru dumneata. Gata, atât am avut de spus!

Doamna Dublanc mi-a făcut cu ochiul și m-a și invitat să ies afară din garsoniera ei. Am salutat-o și am plecat repede, aproape fugind, să mă întâlnesc cu fratele meu care, probabil, mârâia deja, convins că l-am lăsat intenționat să aștepte.

L-am găsit la o masă, lângă geam, bând cafea împreună cu Sophie. Nu era chiar cafea, dar în fața lui era cu adevărat Sophie. Nu au văzut că am roșit apropiindu-mă, în fine, nu cred, dar mi s-a părut că n-ar fi rău să spun că a trebuit să fug din cauză că-mi dădeam seama de întârziere. Fratelui meu părea să nu-i pese deloc de toate astea. Sophie s-a ridicat ca să ne lase singuri, dar Claude a invitat-o să rămână împreună cu noi. Inițiativa asta nu făcea decât să compromită întâlnirea noastră, dar mărturisesc sincer că nu eram deloc supărat pe el.

Sophie era fericită că poate împărtăși cu noi bucuria acestor momente. Viața ei de agent de legătură nu era foarte ușoară. Ca și mine, se dădea drept studentă în fața proprietăresei ei. Dimineața devreme pleca din camera pe care o ocupa într-o casă din zona Côte Pavée și nu se întorcea decât seara târziu, evitând să fie văzută. Când nu era în urmărire, când nu transporta arme, bătea străzile până se lăsa seara pentru a se putea în sfârșit

Întoarce acasă. Iarna era și mai greu. Singurele momente de liniște veneau când își acorda o pauză la tejgheaua unui bar, pentru a se încălzi. Dar niciodată nu putea rămâne prea mult timp acolo fără a se pune în primejdie: o tânără, frumoasă și singură, atrăgea ușor atenția.

Miercurea, își oferea un loc la cinema, iar duminica ne povestea filmul. În fine, primele treizeci de minute, pentru că cel mai adesea adormea înainte de pauză, din cauza căldurii plăcute.

Nu părea să existe vreo limită în curajul Sophiei; era frumoasă, avea un zâmbet care te cucerea, făcea față oricăror împrejurări. Dacă, având toate astea în vedere, nu mi se acordă niște circumstanțe atenuante pentru că roșeam în prezența ei, înseamnă că lumea e chiar nedreaptă.

— Mi s-a întâmplat ceva de necrezut săptămâna trecută, spune ea, trecându-și mâna prin părul des.

Inutil să mai spun că nici fratele meu și nici eu nu voiam s-o întrerupem.

— Ce-aveți băieți? Sunteți muți?

— Nu, nu, hai, spune-ne, răspunde fratele meu cu un zâmbet nătâng.

Perplexă, Sophie se uită când la unul când la altul, și apoi continuă povestea.

— Mă duceam la Carmaux cu trei mitraliere pe care le aștepta Émile. Charles le ascunsese într-o valiză, destul de grea. Iau trenul din gara Toulouse; deschid ușa compartimentului unde aveam loc și dau peste opt jandarmi! Plec imediat în vârful picioarelor, rugându-mă în gând să nu le fi atras atenția, dar unul se ridică repede și-mi spune că se mai înghesuie ei ca să-mi facă loc. Altul se oferă chiar să mă ajute cu geamantanul. Voi ce-ați fi făcut în locul meu?

— Păi, eu m-aș fi rugat să mă împuște pe loc! răspunde fratele meu.

Și adaugă:

— Ce să mai aștepți? Când ai dat-o-n bară, s-a dus naibii totul, nu?

— Ei bine, dacă tot e să se ducă naibii, cum zici tu, eu am lăsat lucrurile să se întâmple. Mi-au luat valiza și au pus-o sub banchetă, la picioarele mele. Trenul a plecat și am pălăvrăgit până am ajuns la Carmaux. Și stați, încă n-am terminat!

Cred că, dacă în momentul acela Sophie mi-ar fi spus: „Jeannot, o să te sărut doar dacă îți schimbi culoarea asta oribilă a

părului”, nu numai că m-aș fi bucurat, dar în clipa următoare m-aș fi și vopsit. Dar nici n-a fost vorba de așa ceva, eu tot roșcat sunt, iar Sophie își continuă povestea.

— Ajunge trenul în gară la Carmaux și trosc, un control! Îi văd pe fereastră pe nemți cum deschid toate bagajele pe peron; de data asta îmi spun că s-a zis cu mine!

— Dar ești aici, cu noi! Îndrăznește Claude, sorbind restul de cafea de pe fundul ceștii lui.

— Jandarmii nu mai pot de răs când văd ce mutră fac, mă bat pe umăr și-mi zic să merg cu ei până ieșim din gară. Și, spre uimirea mea, brigadierul lor adaugă că preferă ca o fată ca mine să fie cea care profită de șunca și de carnații pe care i-am îndesat în geamantan, și nu niște soldați din Wehrmacht. Nu-i așa că e grozav? trase Sophie concluzia izbucnind în răs.

Nouă ne dă fiori pe spate povestea ei, dar ea e veselă, așa că suntem și noi fericiți, fericiți pur și simplu că suntem acolo, cu ea. Ca și cum, la urma urmelor, totul nu ar fi decât o joacă de copii, un joc în care Sophie ar fi putut fi împușcată de zece ori... de-adevăratelea.

Sophie a împlinit anul ăsta șaptesprezece ani. La început, tatăl ei, miner la Carmaux, nu prea era de acord ca ea să intre în brigadă. Când Jan a chemat-o la noi, tatăl ei chiar a venit să-l certe. Dar tatăl Sophiei a luptat în Rezistență încă de la început, deci îi era greu să găsească un argument valabil ca să-i interzică fiicei lui să facă ceea ce a făcut și el. Cearta lui cu Jan a fost mai mult de formă.

— Și de-abia acum vine partea mai hazoasă, continuă Sophie, și mai amuzată.

Claude și cu mine ascultăm sfârșitul poveștii, puțin mai liniștiți.

— La gară, Émile mă așteaptă la capătul peronului, mă vede venind cu opt jandarmi în jurul meu, unul din ei are valiza mea cu mitraliere. Dacă ați fi văzut cum se uita Émile!

— Și cum a reacționat? Întrebă Claude.

— I-am făcut semne, l-am strigat „dragule” de departe și pur și simplu m-am aruncat la gâtul lui, ca nu cumva să plece. Jandarmii i-au dat bagajul și au plecat urându-ne o zi bună. Cred că Émile mai tremură și acum.

— Poate că n-o să mai mănânc nici eu cușer dacă șunca îți poate aduce chiar atâta noroc, mârâie fratele meu.

— Erau mitraliere, prostule, i-o întoarce Sophie, și apoi s-a ntâmplat doar ca jandarmii ăia să fie de treabă și bine dispuși,

asta-i tot.

Claude nu se gândea la norocul pe care-l avusese Sophie cu jandarmii, ci la norocul lui Émile...

Prietena noastră s-a uitat la ceas, s-a ridicat dintr-o dată spunând „Trebuie să plec”, ne-a pupat pe amândoi și a plecat. Am rămas cu fratele meu, fără să mai vorbim, încă o oră. Ne-am despărțit după-amiaza, și fiecare din noi știam la ce se gândea celălalt.

I-am propus să ne amânăm întâlnirea doar între noi doi pentru a doua zi seara, ca să putem sta puțin de vorbă.

— Mâine seară? Nu pot, a spus Claude.

Nu l-am întrebat nimic, dar din tăcerea lui știam că pleca într-o misiune, iar el, uitându-se la mutra mea, își dădea seama că începuse să mă roadă îngrijorarea imediat după ce rostise ultimul cuvânt.

— O să trec eu pe la tine după aceea, a adăugat. Dar nu mai devreme de ora opt.

Era un gest foarte generos din partea lui, pentru că, după ce-și termina misiunea, mai trebuia să pedaleze destul până la mine. Dar Claude știa că, dacă nu face asta, nu reușeam să dorm toată noaptea.

— Atunci, pe mâine, frățioare.

— Pe mâine.

*

Încă mă mai îngrijora conversația cu doamna Dublanc. Dacă îi spuneam lui Jan, m-ar fi obligat să plec din oraș. Nici vorbă să mă îndepărtez de fratele meu... sau de Sophie. Pe de altă parte, dacă nu spuneam nimănui și eram prins, aș fi făcut o greșală de neiertat. Mi-am luat bicicleta și am pornit-o către mica gară de la Loubers. De la Charles întotdeauna puteai primi un sfat bun.

M-a primit cu obișnuita lui bună dispoziție și m-a rugat să-i dau o mână de ajutor în grădină. Petrecusem câteva luni muncind în grădina de zarzavaturi de la Conac până să intru în Rezistență și mă pricepeam la săpat și plivit. Lui Charles îi plăcea cum lucrez. Am început imediat să discutăm. I-am relatat tot ce-mi spusese doamna Dublanc, iar Charles m-a liniștit imediat.

Părerea lui era că, dacă proprietărea mea nu voia să aibă probleme, nu se va duce să mă denunțe, de frică să nu fie deranjată în vreun fel; și apoi fraza ei despre meritul pe care-l

recunoștea „studentilor” lăsa să se înțeleagă că nu era chiar așa de rea. Charles a adăugat chiar că nu trebuia să-i judec chiar așa sever pe toți. Mulți nu fac nimic pur și simplu pentru că le e frică, asta nu înseamnă că sunt turnători. Așa era doamna Dublanc. Ocupația nu i-a schimbat într-atât viața încât s-o facă să accepte riscul de-a o pierde, asta-i tot.

E nevoie de o adevărată revelație ca să-ți dai seama că ești în viață, mi-a explicat el smulgând o ridiche.

Charles are dreptate, majoritatea oamenilor se mulțumesc cu o slujbă, cu un acoperiș deasupra capului, cu câteva ore de odihnă duminica și se consideră fericiți așa, nu pentru că sunt în viață! Dacă vecinii lor suferă, atât timp cât suferința nu ajunge la ei, preferă să nu vadă nimic, să se prefacă: nici nu știu că există și lucruri rele. Asta nu înseamnă întotdeauna că sunt lași. Pentru mulți dintre ei e nevoie de mult curaj chiar și pentru a trăi.

— Nu mai veni cu prieteni acasă câteva zile. Nu poți și niciodată, a adăugat Charles.

Am continuat să săpăm în liniște. El se ocupa de ridichi, eu de salată.

— Nu numai proprietărea ta îți face probleme, nu-i așa? a întrebat Charles dându-mi o săpăligă pentru plivit.

Nu am răspuns imediat, așa că a continuat.

— Odată, a venit aici o femeie. Robert mă rugase s-o primesc. Era cu zece ani mai mare ca mine, era bolnavă și venea să-și tragă sufletul. Am spus că nu sunt medic, dar am acceptat. Sus nu e decât o cameră, și ce să fac? Am dormit în același pat; ea pe-o parte, eu pe alta, cu perna la mijloc. A petrecut două săptămâni acasă, eram tot timpul veseli, ne povesteam o grămadă de lucruri și mă obișnuisem cu ea. Într-o zi, pentru că se vindecase, a trebuit să plece. N-am pus întrebări, dar am fost nevoit să mă reobișnuiesc să trăiesc în liniște. Noaptea, când bătea vântul, ascultam amândoi. Acum, singur, parcă nu mai are aceeași rezonanță.

— N-ai mai văzut-o de atunci?

— A bătut la ușa mea două săptămâni mai târziu și mi-a spus că vrea să rămână cu mine.

— Și?

— I-am spus că era mai bine pentru amândoi să se întoarcă la soțul ei.

— De ce-mi povestești toate astea, Charles?

— De care fată din brigadă te-ai îndrăgostit?

Nu i-am răspuns.

— Jeannot, știi cât de greu ne este să fim singuri, dar e tributul pe care trebuie să-l plătești când ești în clandestinitate.

Și cum tăceam în continuare, Charles s-a oprit din săpat.

Am plecat spre casă, Charles mi-a oferit un mănunchi de ridichi drept mulțumire că-l ajutasem.

— Știi, Jeannot, prietena asta, despre care tocmai ți-am povestit, mi-a dat o șansă grozavă: m-a lăsat s-o iubesc. Numai pentru câteva zile, dar, având în vedere fizicul meu, a fost cel mai frumos cadou. Acum, îmi e de ajuns să mă gândesc la ea și am parte de puțină fericire. Ar trebui să te întorci, se face noapte.

Și Charles m-a însoțit până în prag.

Urcându-mă pe bicicletă, m-am întors și l-am întrebat dacă i se pare că am vreo șansă cu Sophie, în cazul în care aș revedea-o într-o zi, după război, când nu vom mai fi în clandestinitate.

Se vedea că lui Charles îi pare rău, am văzut că ezită și mi-a răspuns cu un zâmbet trist:

— Dacă Sophie și Robert nu mai sunt împreună când se termină războiul, cine știe? Drum bun, bătrâne, ai grijă cu patrulele de la ieșirea din sat.

*

Seara, la culcare, mă gândeam la discuția cu Charles. Acceptam ce-mi spusese. Sophie ar fi fost o prietenă formidabilă și era mai bine așa. Și, oricum, nu mi-aș fi vopsit părul.

*

Ne hotărâsem să continuăm acțiunea lui Boris împotriva milițiilor. De acum înainte acești câini ai străzilor cu hainele lor negre, care ne spionau ca să ne aresteze mai ușor, care torturau și vindeau mizeria umană celui care oferea mai mult, vor fi nimiciviți fără milă. În seara asta urma să ne ducem în strada Alexandre să punem exploziv în bârlogul lor.

Până la declanșarea acțiunii, Claude, culcat pe pat, cu mâinile sub cap, privește tavanul camerei lui gândindu-se la ce ne așteaptă.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, zice el.

A intrat și Jacques. Se așază lângă el, dar Claude nu spune nimic; cu degetul, Jacques măsoară fitilul care intră în bombă —

numai cincisprezece milimetri — iar fratele meu murmură:

— Și ce dacă, tot mă duc.

Atunci Jacques surâde trist, n-a ordonat nimic, Claude a propus.

— Ești sigur? Întreabă Jacques.

Claude nu e niciodată sigur de nimic, dar încă aude întrebarea tatălui meu la cafeneaua de la colțul străzii Saint-Paul... De ce i-am povestit toate astea? Și spune „Da”.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, murmură fratele meu mai mic care a împlinit abia șaptesprezece ani.

Cincisprezece milimetri de fitil e puțin; un minut și jumătate de viață de când va auzi cum sfârâie; nouăzeci de secunde ca să fugă.

— În seara asta n-o să mă mai întorc, tot repetă el, dar nici membrii milițiilor nu se vor mai întoarce la ei acasă în seara asta. Și atunci, o groază de oameni pe care nu-i cunoaștem vor fi câștigat câteva luni de viață, câteva luni de speranțe, până vor veni alți câini să repopuleze vizuinile urii.

Un minut și jumătate pentru noi și câteva luni pentru ei, merita efortul, nu?

Boris începuse războiul împotriva milițiilor chiar în ziua când fusese condamnat la moarte Marc Langer. Așa că merita s-o facem fie și numai pentru el, care putrezea într-o celulă din închisoarea Saint-Michel. Tot ca să-l salvăm l-am ucis și pe procurorul Lespinasse. Tactica noastră dăduse roade: la procesul lui Boris judecătorii se recuzaseră unul după altul, iar avocaților din oficiu le fusese atât de frică, încât se mulțumiseră să-i dea douăzeci de ani de închisoare. În seara asta, Claude se gândește la Boris, ca și la Ernest. El îi va da curaj. Ernest avea șaisprezece ani când a murit, îți dai seama? Se spune că, atunci când l-au arestat milițiile, a făcut pipi pe el, în mijlocul străzii; nemernicii i-au spus să-și desfacă șlițul, până îi trece frica, acolo, în fața lor, ca să-l umilească; de fapt, până să acționeze grenada pe care o avea în pantalon și să-i ducă în infern cu el pe ticăloșii ăștia. Și Claude revede ochii gri ai unui băiat mort în mijlocul străzii; ai unui băiat care nu avea decât șaisprezece ani.

Suntem pe 5 noiembrie, a trecut aproape o lună de când l-am ucis pe Lespinasse. „N-o să mă mai întorc, spune fratele meu mai mic, dar nu-i nimic, vor trăi alții în locul meu.”

A venit noaptea și, o dată cu ea, ploaia! „Gata!”, murmură Jacques, iar Claude, își înalță capul și-și desface brațele. Numără

minutele, frățioare, ține minte fiecare clipă și lasă curajul să pună stăpânire pe tine; lasă forța asta să-ți umple stomacul atât de gol de orice. N-o să uiți niciodată privirea mamei, când venea cu blândețe să-ți ureze noapte bună, acum câteva luni. Ce lung a fost timpul de atunci; și, chiar dacă nu te mai întorci în seara asta, tot îți mai rămâne puțin de trăit. Umple-ți pieptul de parfumul ploii, fă gesturile de atâtea ori repetate. Aș vrea să fiu alături de tine, dar eu sunt altundeva, tu ești aici, Jacques e cu tine.

Claude strânge pachetul sub braț, câteva bucăți de temeritate, din care ies fitilurile. Încearcă să uite sudoarea rece de pe piele, ca și ploaia mărunță din noapte. Nu e singur — chiar dacă altundeva, eu sunt aici.

În piața Saint-Paul, simte cum îi bate inima în tâmples și încearcă să-i potrivească ritmul cu cel al pașilor care îl duc spre curaj. Își continuă drumul. Dacă are noroc, în curând va fugi pe strada Créneaux. Dar acum nu trebuie să se gândească la drumul de retragere..., măcar să aibă noroc.

Fratele meu e pe strada Alexandre, curajul îi dă întâlnire. Paznicul clădirii își zice că, având în vedere că tu și Jacques înaintați atât de hotărâți, sunteți din haita lui. Poarta se închide în urma voastră. Aprinzi chibritul, măciulia lui sfârâie incandescent și auziți tic-tac-ul morții care dă târcoale. În fundul curții e o bicicletă sprijinită de zid, lângă o fereastră; o bicicletă cu un coș unde va fi pusă prima bombă fabricată de Charles. O ușă. Înaintezi pe culoar, tic-tac-ul continuă, oare câte secunde au mai rămas? Câte doi pași pentru fiecare din ele, treizeci de pași cu totul, nu calcula, frățioare, mergi înainte, salvarea e în spatele tău, dar tu trebuie să mergi tot înainte.

Pe culoar sunt doi membri ai milițiilor care vorbesc fără să-i dea atenție. Claude intră în sală, pune pachetul lângă un calorifer, se face că se scotocește prin buzunare, ca și cum ar fi uitat ceva. Dă din umeri, oare cum poate fi atât de distrat, un tip se dă la o parte din ușă și se sprijină de perete ca să-l lase să iasă.

Tic-tac, trebuie să aibă un pas regulat, să nu lase să se vadă sudoarea ascunsă sub haine. Tic-tac, iată-l în curte, Jacques îi arată bicicleta și Claude vede fitilul incandescent cum dispăre sub hârtia de ziar. Tic-tac, oare cât timp mai are? Jacques i-a ghicit întrebarea și mișcă buzele abia perceptibil „treizeci de secunde, poate mai puțin?”. Tic-tac, paznicii îi lasă să treacă, li s-a spus să

fie atenți la cei care intră, nu și la cei care ies.

Uite strada, Claude e scuturat de un tremur când sudoarea se amestecă în frig. Încă nu-i vine să zâmbească de curajul lui, ca atunci, noaptea, lângă locomotive. Dacă a calculat bine, trebuie să treacă de intențența poliției și apoi explozia va străpunge noaptea. Atunci o să se facă lumină ca ziua pentru acești copii ai războiului și-l vor putea vedea.

„Acum!” spune Jacques strângându-l de braț. Iar strânsoarea lui Jacques e ca a unei menghine când are loc prima explozie. Suflul arzător al bombelor jupuiește zidurile caselor, geamurile se sparg, o femeie urlă de frică, polițiștii fluieră, poate tot de frică, fugind în toate direcțiile. La intersecție, Jacques și Claude se despart; cu capul în gulerul hainei lui, fratele meu redevine omul care se întoarce de la uzină, unul printre miile care sosesc acum acasă, de la lucru.

Jacques e deja departe, pe bulevardul Carnot, silueta lui s-a pierdut în invizibil, și Claude, fără să-și dea seama de ce, și-l închipuie mort, începe din nou să-i fie frică. Se gândește la ziua când unul din ei va spune „în seara aceea, aveam un prieten” și e supărat pe el că își închipuie că el va fi supraviețuitorul.

Hai, vino la mine, la doamna Dublanc, frățioare! Jacques va fi mâine la capătul liniei 12 a tramvaiului și, când o să-l vezi, o să fii în sfârșit liniștit. Noaptea asta, ghemuit în așternut, cu capul sub pernă, vei primi cadou de la amintirile tale parfumul mamei, o frântură de copilărie pe care ea încă o păstrează în adâncul sufletului tău. Dormi, frățioare, Jacques s-a întors la serviciu. Și nici tu, nici eu nu știm că într-o seară de august, în 1944, îl vom vedea, într-un tren care ne va deporta spre Germania, cu spatele străpuns de gloanțe.

*

Îmi invitasem proprietăreasa la operă, nu ca să-i mulțumesc pentru relativa bunăvoință, nici măcar ca să am un alibi, ci pentru că, spunea Charles, era mai bine să nu se întâlnească cu fratele meu când acesta avea să vină la mine la întoarcerea din misiune. Numai Dumnezeu știe cum putea să arate Claude.

Cortina tocmai se ridica, iar eu, în întuneric, așezat la balconul marelui teatru, mă gândeam mereu la el. Ascunsesem cheia sub preșul de la intrare, știa unde s-o găsească. Eram, totuși,

frământat de îngrijorare, nu puteam urmări nimic din spectacol, mă simțeam ciudat de bine pur și simplu pentru că mă aflam undeva. Nu prea înseamnă nimic, dar când ești un fugar, te simți vindecăt dacă te afli la adăpost. Faptul de a ști că vreme de două ore nu trebuia să mă ascund, nici să fug mă cufunda într-o stare de beatitudine uimitoare. Evident, presimțeam că, imediat după pauză, teama întoarcerii va pune stăpânire pe acest spațiu de libertate care-mi era oferit; nu trecuse decât o oră de când începuse spectacolul și era suficient un moment de liniște pentru a mă readuce la realitate, la singurătatea mea în mijlocul acestei săli purtată în lumea minunată de pe scenă. Ce nu puteam să-mi închipui este că apariția bruscă a câtorva jandarmi nemți și membri ai milițiilor avea s-o facă dintr-o dată pe proprietăreasa mea să treacă de partea Rezistenței. Ușile se deschiseseră cu zgomot și vocile sparte ale Feldgendarm întrerupseseră opera. Iar opera era pentru doamna Dublanc ceva sfânt. Trei ani de nenorociri, de privări de libertate, de asasinat, toată cruzimea și violența Ocupației naziste nu reușiseră să provoace indignarea proprietăresei mele. Dar să întrerupă primul act al operei *Pelléas et Mélisande*, asta era prea de tot! Așa că doamna Dublanc mi-a șoptit „Ce sălbatici!”

Gândindu-mă iar la conversația din ajun cu Charles, am înțeles în seara aceea că momentul în care o persoană devine conștientă de faptul că este în viață va rămâne întotdeauna pentru mine un mister.

De la balcon priveam buldogii cum evacuează sala cu o grabă pe care numai violența lor o depășea. Chiar aveau aerul unor buldogi acești soldați răcnind, cu plăcuța care le atârna de un lanț gros de gât. Iar membrii milițiilor, îmbrăcați în negru, care îi însoțeau semănau cu niște câini ca vai de ei, cei pe care îi întâlnești pe străzile orașelor părăsite, cu salivă pe bot, cu privirea piezișă și gata să sară să muște, mai mult din ură decât de foame. Deși Debussy era înjosit, dacă acești câini negri erau furioși, înseamnă că operațiunea lui Claude reușise.

— Hai să plecăm, spusese doamna Dublanc înfășurată în mantoul ei roșu aprins care îi servea drept demnitate.

Mai trebuia, ca să mă pot ridica, să-mi liniștesc inima care bătea ca o tobă în piept, atât de tare încât nu-mi puteam controla picioarele. Și dacă-l prinseseră pe Claude? Dacă era închis undeva într-o pivniță umedă cu torționarii în față?

— Nu plecăm? mi-a spus iar doamna Dublanc, doar n-o să

așteptăm să vină animalele astea să ne dea afară.

— Deci gata, în sfârșit? am spus eu cu un zâmbet în colțul buzei.

— Gata, ce? m-a întrebat proprietăreasa, mai furioasă ca niciodată.

— O să începeți și dumneavoastră niște „studii”? i-am răspuns, reușind în fine să mă scol.

17

În fața magazinului alimentar e o coadă lungă, subțire. Fiecare așteaptă, cu tichetele de raționalizare în buzunar, mov pentru margarina, roșii pentru zahăr, maro pentru carne — dar de la începutul anului nici n-a mai fost carne în galantare, abia dacă se mai găsește o dată pe săptămână — verzi pentru ceai sau cafea, iar cafeaua a fost de mult înlocuită cu cicoare sau orz prăjit. Trei ore de așteptare până să ajungi în fața teighelei, ca să obții fix cât îți ajunge să nu mori, dar oamenii nu mai socotesc timpul care trece, se uită la poarta din fața băcăniei. O obișnuită a cozii nu este acolo. „O femeie atât de bună”, spun unii, „O femeie curajoasă”, se plâng alții. În dimineața aceea palidă, în fața casei unde locuiește familia Lormond au oprit două mașini negre.

— L-au luat pe soțul ei adineauri, eram de față, șoptește o gospodină.

— O țin pe doamna Lormond acolo, sus. Vor s-o prindă pe fetiță, nu era în casă când au venit ei, precizează portăreasa imobilului, care se află și ea la coadă.

Fetița despre care vorbesc se numește Gisèle. Gisèle nu este prenumele ei adevărat, așa cum nici numele lor de familie adevărat nu este Lormond. Aici, în cartier știe toată lumea că sunt evrei, dar singurul lucru important e să n-o afle poliția și Gestapo-ul. Dar au reușit să afle.

— E îngrozitor ce le fac evreilor, spune o doamnă plângând.

— Doamna Lormond era atât de drăguță, răspunde o alta, întinzându-i batista.

Sus, la etaj, sunt doar doi membri ai milițiilor, tot atâția sunt și cei din Gestapo care îi însoțesc. Cu totul, patru bărbați cu cămăși negre, uniforme, revolvere și mai multă putere decât ceilalți patru sute, nemișcați, din coada înșirată la băcănie. Dar lumea e terorizată, de abia îndrăznește câte unul să vorbească, așa că a

trece la fapte...

Pe fetiță a salvat-o doamna Pilguez, locatara de la etajul cinci. Era la fereastră când a văzut mașinile venind. A fugit la familia Lormond ca să-i prevină că vin să-i aresteze, mama Gisèlei a implorat-o să ia copila, s-o ascundă. Nu are decât zece ani! Doamna Pilguez a fost imediat de acord. Gisèle nici măcar n-a mai avut timp să-și îmbrățișeze mama, nici tatăl, de altfel. Doamna Pilguez a luat-o repede de mână și a dus-o la ea.

— Am văzut mulți evrei plecând, nici unul nu s-a întors până acum! zice un domn în vârstă și coada înaintează puțin.

— Credeți că azi vor fi sardine? întreabă o femeie.

— Nu știu ce să zic; luni mai erau câteva cutii, răspunde bătrânul domn.

— Tot n-au găsit-o pe fată, ce bine! oftează o doamnă în spatele lor.

— Da, așa ar fi mai bine, răspunde cu demnitate bătrânul domn.

— Se pare că-i trimite în lagăre și mulți sunt uciși acolo; un coleg polonez i-a spus asta soțului meu la uzină.

— Nu știu nimic, dar ați face bine să nu mai vorbiți despre lucrurile astea, și soțul dumneavoastră la fel.

— O să ne lipsească domnul Lormond, suspină iar doamna. Dacă auzai o vorbă bună, de la el venea întotdeauna.

La primele ore ale dimineții, cu un fular roșu la gât, venea la coadă la băcănie. El îi liniștea toată dimineața cât așteptau la coadă, în frig. Nu oferea altceva decât căldura sufletului, dar în iarna aceea era lucrul de care duceau cel mai mult lipsă. Și uite, se sfârșise, nu-l vor mai auzi niciodată pe domnul Lormond. Cuvintele lui cu umor, care aduceau întotdeauna râsul, ușurarea, frazele lui nostime sau înduioșătoare, care luau în derâdere umilința provocată de raționalizare, au plecat într-o mașină a Gestapo-ului acum două ore.

Mulțimea tace, de-abia dacă plutește în aer un murmur. Cortegiul tocmai iese din clădire. Doamna Lormond, cu părul despletit, e înconjurată de membrii milițiilor. Merge cu fruntea sus, nu-i e teamă. I-au luat soțul, cineva i-a luat fiica, dar nu-i vor lua nici demnitatea de mamă, nici demnitatea de femeie. Toată lumea se uită la ea, și atunci zâmbește; oamenii de la coadă n-au nici o vină, dar ăsta e felul ei de a le spune la revedere.

Oamenii milițiilor o împing către mașină. Deodată, în spatele ei, ghicește prezența copilului ei. Mica Gisèle este sus, lipită de

fereastra de la etajul cinci; doamna Lormond simte, știe. Ar vrea să se întoarcă pentru a-i oferi fetei un ultim zâmbet, un gest care să-i arate cât de mult o iubește; o privire, de o fracțiune de secundă, dar destul ca Gisèle să știe că nici războiul, nici nebunia oamenilor nu-i vor fura iubirea mamei ei.

Numai că, dacă s-ar întoarce, ar atrage atenția asupra copilului. Un suflet prieten i-a salvat fetița, nu poate risca s-o pună în pericol. Cu inima în menghină, închide ochii și înaintează spre mașină, fără să se întoarcă.

La etajul al cincilea al unei case, la Toulouse, o fată de zece ani se uită la mama ei care pleacă pentru totdeauna. Știe foarte bine că nu se va întoarce, i-a spus tata; evreii luați nu se întorc niciodată, de asta trebuia să fie întotdeauna atentă când era întrebată cum o cheamă și să dea numele cel nou.

Doamna Pilguez îi pune mâna pe umăr, cu cealaltă ține perdeaua ca să nu le vadă cei de jos. Cu toate acestea, Gisèle o vede pe mama ei cum urcă în mașină. Ar vrea să-i spună c-o iubește și c-o va iubi întotdeauna, că dintre toate mamele din lume ea e cea mai bună, că nu va mai avea niciodată altă mamă. E interzis să vorbești, așa că se gândește cu toată puterea ei că atâta dragoste trebuie neapărat să poată trece printr-un geam. Își spune că, pe stradă, mama ei aude cuvintele pe care le șoptește ușor cu buzele, chiar dacă strânge tare din dinți.

Doamna Pilguez și-a pus obrazul pe capul ei și o sărută. Simte lacrimile doamnei Pilguez cum i se preling pe ceafă. Dar ea nu va plânge. Vrea să privească până la sfârșit și își jură că nu va uita niciodată dimineața asta din decembrie 1943, dimineața în care mama a plecat pentru totdeauna.

Portiera mașinii tocmai s-a închis și cele două mașini pleacă. Fetița întinde mâna cu un ultim gest de iubire.

Doamna Pilguez a îngenuncheat ca să fie mai aproape de ea.

— Micuța mea Gisèle, îmi pare atât de rău.

Plânge doamna Pilguez, cu lacrimi fierbinți. Fetița o privește, are un fel de zâmbet firav. Îi șterge doamnei Pilguez obrazii și spune:

— Mă cheamă Sarah.

*

În sufragerie, locatarul de la patru pleacă de la fereastră,

supărat. Pe drum se oprește și suflă pe rama pusă pe o comodă. Puțin praf urât se așezase pe fotografia mareșalului Pétain. De acum încolo n-o să mai facă zgomot vecinii de deasupra, nu va mai fi obligat să audă gamele la pian. Și, în timpul ăsta, se gândește de asemenea că va trebui să continue supravegherea și să afle acum cine a ascuns-o pe jidoavca aia mică.

18

Se vor împlini în curând opt luni de când sunt în brigadă și avem o misiune aproape în fiecare zi. Numai în cursul săptămânii trecute eu am avut patru. Am slăbit zece kilograme de la începutul anului, iar moralul îmi suferea tot atât cât și corpul de pe urma foamei și epuizării. La sfârșitul zilei, trecusem să-l caut pe fratele meu la el acasă și, fără să-i fi spus nimic dinainte, l-am dus să luăm împreună o masă adevărată într-un restaurant din oraș. Claude făcuse ochii mari citind meniul. Friptură la capac, garnitură de legume și tartă cu mere; prețurile de la Reine Pédaque erau imense, așa că am sacrificat toți banii pe care-i mai aveam, dar îmi intrase în cap gândul că o să mor înainte să se termine anul și luna decembrie începuse deja!

Intrând în localul unde nu se duceau decât membri ai milițiilor și nemți, Claude a crezut că l-am luat pentru vreo operațiune. Când a înțeles că eram acolo pentru a mânca pe săturate, am văzut cum reapar pe chipul lui expresiile din copilărie. Am văzut din nou zâmbetul pe care-l avea când ne jucam cu mama de-a v-ați-ascunselea în apartamentul unde locuiam, bucuria din ochii lui când mama trecea prin fața dulapului prefăcându-se că nu-l vedea ascuns acolo.

— Ce sărbătorim? a șoptit el.

— Ce vrei tu! Iarna, pe noi, faptul că încă trăim, nu știu.

— Și cum crezi c-o să plătești consumația?

— Nu-ți face griji pentru asta, bucură-te și savurează.

Claude devora deja din priviri feliile crocante de pâine din coș, cu pofta unui pirat care a găsit monezi de aur într-un cufăr. La sfârșitul mesei, cu moralul ridicat din nou pentru că-l văzusem pe fratele meu atât de fericit, am cerut nota în timp ce el era la toaletă.

S-a întors cu un aer ciudat, zâmbind zeflemitor. N-a vrut să se așeze, trebuia să plecăm imediat, mi-a spus; nici nu-mi

terminasem cafeaua, dar fratele meu insista să ne grăbim și să plecăm. Simțise probabil o primejdie de care eu nu eram încă conștient. Am plătit, mi-am pus paltonul și am ieșit amândoi. Pe stradă, se agățase de brațul meu și mă trăgea înainte forțându-mă să grăbesc pasul.

— Grăbește-te, când îți spun!

Am aruncat o privire rapidă pe deasupra umărului, bănuind că ne urmărește cineva, dar strada era pustie și vedeam cum fratele meu se lupta din greu să înăbușe râsul nebun care-l cuprindea.

— Da' ce naiba s-a-ntâmplat? Să știi că mă sperii!

— Hai, vino! a insistat el. Acolo, pe străduța aia, o să-ți pot explica.

M-a dus până în capătul unei fundături și, pregătind efectul, și-a desfăcut larg pardesiul. În vestiarul de la Reine Pédauque furase centura unui ofițer neamț și pistolul Mauser din tocul ei.

Am mers amândoi prin oraș, mai complice ca niciodată. Era o seară frumoasă, hrana ne dăduse puțină forță și aproape tot atâta speranță. Înainte de a ne despărți i-am propus să ne întâlnim și a doua zi.

— Nu pot, plec în misiune, mi-a șoptit Claude. Of, și la urma urmelor, dă-le-ncolo de ordine, doar ești fratele meu. Dacă nici ție nu-ți pot spune ce fac, atunci la ce bun toate astea?

N-am spus nimic, nu voiam nici să-l forțez să vorbească, nici să-l împiedic să-mi facă destăinuiri.

— Mâine trebuie să mă duc să fur plățile de la poștă. Jan chiar crede că sunt făcut pentru găinării d-astea de toate felurile! Dacă ai ști cât mă supără chestia asta!

Înțelegeam că e dezamăgit, dar aveam multă nevoie de bani. Cei care erau „studenți” trebuiau să se hrănească, altfel nu mai puteau continua lupta.

— Sunt multe riscuri?

— Nici măcar! Țsta e poate aspectul cel mai jignitor, s-a războit el.

Și mi-a explicat planul misiunii.

În fiecare dimineață o angajată a poștei sosea singură la oficiul de pe strada Balzac. Transporta un sac care conținea destui bani cât să ne ajungă să mai rezistăm câteva luni. Claude trebuia s-o lovească și să-i ia sacul. Émile asigura acoperirea.

— N-am fost de acord s-o lovesc cu bastonul de cauciuc! zice Claude, aproape furios.

— Și ce te-ai gândit să faci?

— N-o să ridic niciodată mâna asupra unei femei! O s-o sperii, în cel mai rău caz o zgâlțâi un pic; îi iau geanta și gata!

Nu prea știam ce să spun. Jan ar fi trebuit să înțeleagă că fratele meu nu e omul să dea într-o femeie. Dar mi-era teamă că lucrurile nu se vor întâmpla așa cum spera Claude.

— Trebuie să duc banii la Albi. Nu mă întorc decât peste două zile.

L-am strâns la piept și, înainte de a ne despărți, l-am pus să-mi promită că va avea grijă. Ne-am făcut un ultim semn de la revedere cu mâna. Si eu aveam o misiune peste două zile și trebuia să mă duc la Charles să iau munițiile.

*

Cum fusese prevăzut, la ora șapte dimineața, Claude s-a ghemuit după un tufiș din părculețul de lângă oficiul poștal. Cum fusese prevăzut, la ora opt și zece a auzit camioneta din care a coborât angajata și apoi zgomotul pietrișului de pe alee sub pașii acesteia. Cum fusese prevăzut, Claude se ridică brusc cu pumnul amenințător asupra ei. Cum nu fusese deloc prevăzut, angajata cântărea vreo sută de kilograme și purta ochelari!

Apoi totul s-a desfășurat foarte repede. Claude a încercat s-o împingă, aruncându-se asupra ei; dacă ar fi sărit la un perete, ar fi avut același efect! A căzut la pământ, puțin amețit. Nu mai avea altă soluție decât să revină la planul lui Jan și s-o bată pe angajata poștei. Dar, uitându-se la ochelarii ei, Claude se gândește la miopia mea; ideea de a-i sparge și a-i arunca bucățele de sticlă în ochi victimei îl face să renunțe definitiv la idee.

„Săriți, hoții!” urlă femeia. Claude își adună toate forțele și încearcă să-i smulgă poșeta pe care o ține la pieptul ei imens. Să fie oare de vină faptul că s-a emoționat un pic? Sau un raport inegal de forțe? Se pornește o luptă corp la corp și Claude este trântit iar la pământ de cele o sută de kilograme de feminitate. Se luptă cum poate, se eliberează, se agață de poșetă și, sub privirea consternată a lui Émile, încalecă bicicleta. Fuge și nu-l urmărește nimeni. Émile se asigură că totul e în ordine și pleacă în direcția opusă. Se adună câțiva trecători, femeia este ajutată să se ridice și să-și recapete calmul.

De pe o stradă laterală apare un polițist pe motocicletă și înțelege imediat ce s-a petrecut; îl reperează pe Claude, departe, accelerează la maximum și începe să-l urmărească. După câteva

secunde, fratele meu simte lovitura fulgerătoare a bastonului de cauciuc care-l răstoarnă de pe bicicletă. Polițistul se dă jos de pe motocicletă și se aruncă asupra lui Claude. Primește lovituri de picior de o uimitoare violență. Cu pistolul la tâmplă, lui Claude i se pun cătușele, puțin îi pasă, deja simte că leșină.

*

Când își revine, e legat de un scaun, cu mâinile la spate. Trezirea lui nu ține mult, prima serie de lovituri a comisarului care-l interoghează îl răstoarnă. Se lovește cu capul de podea, iar e întuneric. Oare cât timp să fi trecut până deschide iar ochii? Are privirea voalată cu roșu. Pleoapele umflate îi sunt lipite, buzele i se sparg și se deformează sub lovituri. Claude nu scoate un sunet, nici un horcăit, nici o șoaptă. Numai mulțumită câtorva leșinuri mai scapă de brutalitate, dar, de îndată ce ridică fruntea, bâtele inspectorilor se înverșunează asupra lui.

— Ești evreu, așa-i? îl întreabă comisarul Fournu. Și biștarii pentru cine-i furai?

Claude inventează o poveste, o poveste în care nu sunt copii care luptă pentru libertate, o poveste fără prieteni, fără nimeni care ar putea fi trădat. Dar povestea asta nu stă-n picioare; Fournu urlă:

— Unde stai, nenorocitul?

Trebuie să reziste două zile până să răspundă la întrebarea asta. Țasta e consemnul, e timpul necesar pentru ca ceilalți să poată „face curățenie”. Fournu lovește iar, becul din tavan se clatină și-l prinde pe fratele meu în vals. Vomită și-i cade iar capul.

*

— În ce zi suntem? întreabă Claude.

— Ești aici de două zile, îi răspunde paznicul. Te-au aranjat bine, dacă ți-ai vedea fața...

Claude duce mâna la obraz, dar nici nu-l atinge bine că durerea îl sfredelește. Gardianul zice încet: „Nu-mi place chestia asta!”. Îi lasă gamela și închide ușa.

*

Au trecut deci două zile. Claude poate în sfârșit să-și dea

adresa.

Émile spusese că l-a văzut pe Claude fugind. Toți s-au gândit că a stat mai mult la Albi. După a doua noapte de așteptare, era deja prea târziu să se ducă să facă ordine în camera lui. Fournas și oamenii lui o percheziționaseră deja.

Polițiștii însetați simt mirosul de luptător în Rezistență. Dar în camera sărăcăcioasă nu prea găsesc mare lucru, aproape nimic de distrus. Spintecă salteaua, nimic! Rup perna, tot nimic! Desfac în bucăți sertarul comodei, iar nimic! Nu mai rămâne decât soba, în colțul camerei. Fournas împinge ușa de fontă.

— la veniți să vedeți ce-am găsit! urlă el, nebun de bucurie.

Ține în mână o grenadă. Era ascunsă sub vatra stinsă.

Se apleacă, aproape își bagă capul acolo; scoate din sobă, una după alta, bucățile unei scrisori pe care mi-o scrisese fratele meu. N-am primit-o niciodată. Pentru siguranță, preferase s-o rupă. Îi lipsiseră banii să cumpere puțin cărbune și s-o ardă.

*

Când m-am despărțit de Charles era vesel, ca de obicei. Acum, încă nu știu că a fost arestat; sper că se ascunde la Albi. Am stat puțin de vorbă cu Charles în grădina de zarzavaturi, dar nu mult, din cauza frigului glacial, înainte de a pleca, mi-a dat armele pentru misiunea de mâine.

Am în buzunare două grenade, un revolver la cureaua pantalonilor. Nu e ușor să pedalezi pe drumul din Loubers cu asemenea echipament.

E noapte, strada mea e pustie. Îmi pun bicicleta pe coridor și caut cheia camerei. Sunt rupt de oboseală după drumul parcurs. Gata, simt cheia în fundul buzunarului, în zece minute o să fiu în pat. Se stinge lumina de pe culoar. Nu-i nimic, știu să găsesc broasca și pe întuneric.

Aud un zgomot în spatele meu. Nu am timp să mă întorc; sunt trântit pe jos. În câteva secunde am brațele răsucite, cătușe la mâini și sânge pe față. În cameră, mă așteaptă șase polițiști. Tot atâția sunt și în grădină, fără să-i socotesc pe cei care au blocat strada. O aud pe doamna Dublanc urlând. Scârțâie pneurile mașinilor, peste tot e poliție.

E chiar stupid, pe scrisoarea scrisă de fratele meu era și adresa. N-a avut puțini cărbuni ca s-o ardă. Viața depinde de atât de puțin.

*

Dimineața, Jacques vede că nu sunt la întâlnirea pentru misiune. Mi s-o fi întâmplat ceva pe drum, vreun control cu urmări nefaste. Se urcă pe bicicletă și vine cât poate de repede spre camera mea, ca să „curețe”, asta e regula.

Cei doi polițiști care făceau de pază îl arestează și pe el.

*

Am îndurat același tratament ca și fratele meu. Comisarul Fournu era cunoscut pentru ferocitate, nu era nimic exagerat. Optsprezece zile de interogatoriu, lovituri cu pumnul, cu bastonul de cauciuc; optsprezece nopți în care au venit unele după altele arsuri cu țigara, precum și variate ședințe de tortură. Când e bine dispus, comisarul Fournu mă obligă să stau în genunchi, cu brațele întinse și cu câte o carte de telefon în fiecare mână. De îndată ce mi se îndoiaie brațul, lovitura lui de picior zboară spre mine, uneori între omoplați, uneori în abdomen, uneori la față. Când e supărat, ochește între picioare. Nu am spus nici eu nimic. Suntem doi în celulele comisariatului de pe strada Rempart-Saint-Étienne. Uneori, noaptea, îl aud pe Jacques gemând. Nici el n-a vorbit.

*

23 decembrie, au trecut douăzeci de zile, tot n-am spus nimic. Nebun de furie, comisarul Fournu ne semnează în sfârșit mandatul de detenție. La capătul unei ultime zile de tăbăceală ca lumea, Jacques și cu mine suntem transferați.

În furgonul care ne duce la închisoarea Saint-Michel, încă nu știu că în câteva zile vor fi formate curți marțiale, nu știu că vor avea loc execuții în curte imediat după pronunțarea sentințelor, pentru că asta e soarta promisă tuturor luptătorilor din Rezistență care vor fi arestați.

E foarte departe cerul Angliei, în durerea de sub frunte nu mai

aud torsul motorului Spitfire-lui meu.

În acest furgon care ne duce spre capătul călătoriei, mă gândesc iar la visurile mele de puști. N-au trecut nici măcar opt luni de atunci.

*

Și într-o zi de 23 decembrie 1943, paznicul de la închisoarea Saint-Michel închidea în spatele meu ușa celulei noastre. Greu să vezi ceva în acest semi-întuneric. De-abia trecea puțină lumină printre pleoapele noastre umflate. Erau atât de tumefiate, că de-abia reușeam să le întredeschidem.

Dar în umbra celulei mele, la închisoarea Saint-Michel, îmi aduc și acum aminte, am recunoscut o voce firavă, o voce care mi-era familiară.

— Crăciun fericit.

— Crăciun fericit, frățioare.

PARTEA A DOUA

19

Imposibil să te obișnuiești cu gratiile închisorii, imposibil să nu tresari la zgomotul ușilor care se închid în urma celulelor, imposibil să înduri turul de gardă al paznicilor. Toate astea sunt imposibile când ești nebun după libertate. Cum să dai sens prezenței noastre aici? Am fost arestați de polițiști francezi, vom compărea în curând în fața unei curți marțiale, iar cei care ne vor împușca în curte, imediat după judecată, vor fi tot francezi. Dacă toate astea au vreun înțeles, eu tot nu-l pot afla, în întunericul celulei mele.

Cei care sunt aici de mai multe săptămâni îmi spun c-o să mă obișnuiesc, că o nouă viață se organizează pe măsură ce trece timpul. Iar eu mă gândesc la timpul pierdut, îi număr zilele. Nu voi afla niciodată cum e să ai douăzeci de ani, optsprezece ani ai mei au dispărut, fără să-i fi trăit vreodată. Desigur, e gamela de seară, spune Claude. Hrana e infectă, o supă cu varză, uneori un pic de fasole deja ciugulită de gândaci, nimic care să ne dea ceva forță,

murim de foame. Nu suntem doar câțiva tovarăși din MOI⁹ sau din FTP¹⁰ în spațiul celulei. Mai trebuie să coabităm și cu puricii, cu ploșnițele și cu râia care ne rod.

Noaptea, Claude stă lipit de mine. Pereții închisorii lucesc de gheață. În frigul ăsta, ne strângem unul în altul ca să ne mai încălzim un pic.

Jacques nu mai e cum era. De când se scoală, se mișcă încoace și încolo tăcut. Și el socotește orele pierdute, pierdute pentru totdeauna. Poate se gândește la vreo femeie, lăsată în lumea de afară. Dorul după cineva e ca o prăpastie; uneori, noaptea, mâna i se ridică și încearcă să rețină imposibilul, mângâierea pe care n-o mai are, memoria pielii a cărei savoare a dispărut, o privire unde complicitatea trăia în pace.

Se mai întâmplă ca un paznic binevoitor să ne strecoare câte o broșură clandestină tipărită de colegii din FTP. Ne-o citește Jacques. Pentru el acest lucru compensează sentimentul de frustrare care nu-i dă pace. Neputința lui de a acționa îl macină în fiecare zi tot mai tare. Bănuiesc că și absența lui Osa.

Privindu-l zidit în disperarea lui, chiar și aici, în acest univers sordid, am avut totuși imaginea uneia dintre cele mai juste frumuseți din lume: un bărbat care se consolează cu ideea că-și pierde viața, dar nu și cu ideea absenței celor pe care-i iubește.

Jacques a tăcut o clipă, își reia lectura și ne dă vești despre prieteni. Când aflăm că a fost sabotată o pereche de aripi de avion, că un pilon zace culcat, smuls de bomba unui prieten, când că unul din miliții cade în stradă, când că au fost scoase din folosință zece vagoane, vagoane care duceau deportați inocenți, astfel participăm și noi cumva la victoriile lor.

Aici, suntem în străfundurile lumii, într-un spațiu întunecat și redus; un teritoriu unde nu domnește ca stăpân absolut decât boala. Dar în inima acestei vizuini îngrozitoare, în cea mai neagră prăpastie, mai e încă o sclipire mică de lumină, ca un murmur. Spaniolii care ocupă celulele vecine îi dau uneori un nume; seara, cântând, au botezat-o Esperanza.

⁹ Siglă pentru *Main d'œuvre immigrée*, „mâna de lucru formată de imigranți”.

¹⁰ Siglă pentru *Franco-tireurs et partisans*, „trăgători de elită și partizani”.

20

De Anul Nou n-a fost nimic festiv, nu aveam ce sărbători. Aici, în acest adevărat nicăieri, l-am întâlnit pe Chahine. Începuse deja luna ianuarie, unii dintre noi erau duși în fața completului de judecată și, în timp ce se desfășura un simulacru de proces, în curte venea o camionetă și lăsa coșciugele pentru condamnați. Urma zgomotul puștilor, cântecul prizonierilor, după care iar se lăsa tăcerea asupra închisorii și a viitorului nostru.

Nu am aflat niciodată care e adevăratul prenume al lui Chahine, nu mai avea forța să-l pronunțe. L-am poreclit așa pentru că în delirul febrei care îi răscolea nopțile se întâmpla uneori să vorbească. Atunci chema o pasăre albă care trebuia să vină să-l elibereze. În arabă, Chahine i se spune vulturului pelerin cu penaj alb. L-am căutat după război, în memoria acestor momente.

Întemnițat de luni de zile, Chahine murea câte puțin cu fiecă zi care trecea. Corpul lui suferea de multiple carențe, iar stomacul, devenit prea mic, nu mai tolera nici supă.

Într-o dimineață, pe când mă căutam de purici, privirile ni s-au întâlnit, ochii lui mă chemau în tăcere. M-am dus lângă el, și a trebuit să-și adune toată forța ca să-mi zâmbească; de-abia a reușit, și totuși era un zâmbet. Privirea i s-a îndreptat spre picioare. Râia făcea ravagii. Am înțeles ce mă implora. În curând moartea avea să vină să-l ia, dar Chahine voia să se întâlnească demn cu ea, pe cât de curat era posibil să fie. Mi-am mutat culcușul lângă el și, când a venit noaptea, i-am scos și lui puricii, am smuls din cutele cămășii păduchii care-și făcuseră culcuș acolo.

Uneori Chahine schița un zâmbet, lucru care îi cerea atâta efort, dar prin care îmi mulțumea în felul lui. Dar eu voiam și trebuia să-i mulțumesc mult.

Când se aducea gamela de seară, îmi făcea semn s-o dau lui Claude pe a lui.

— La ce bun să hrănesc acest corp, pentru că tot a murit, șoptea el. Salvează-l pe fratele tău, e tânăr, mai are încă de trăit.

Chahine aștepta să treacă ziua pentru a mai schimba câteva vorbe cu mine. Avea probabil nevoie de liniștea nopții care să-l învăluie pentru a mai găsi puțină forță, împreună, în această tăcere, împărțeam puțină omenie.

Părintele Joseph, duhovnicul închisorii, sacrifică tichetele de raționalizare pentru a-l ajuta. În fiecare săptămână îi aducea un

pachet mic cu biscuiți. Pentru a-l hrăni pe Chahine, îi fărâmițam și-l obligam să mănânce, îi trebuia mai mult de o oră ca să ronțăie un biscuit, uneori chiar de două ori pe-atât. Epuizat, mă implora ca restul să-l dau prietenilor pentru ca sacrificiul părintelui Joseph să servească la ceva.

Este, iată, povestea unui preot care se privează de hrană pentru a salva un arab, a unui arab care salvează un evreu dându-i încă motive pentru a crede, a unui evreu care ține un arab în brațe în timp ce acesta o să moară, așteptând să-i vină și lui rândul; este, iată, povestea lumii oamenilor cu momentele ei de minuni nebănuite.

Noaptea de 20 ianuarie era geroasă, frigul ne intrase în oase. Chahine tremura, îl strângeam la piept, era epuizat de tremurat. În noaptea aceea a refuzat hrana pe care i-o aduceam la buze.

— Ajută-mă, vreau să fiu iar liber, mi-a spus dintr-o dată.

I-am răspuns că nu știu cum să dau ceva ce nu am. Chahine a zâmbit și a continuat:

— Cu imaginația.

Au fost ultimele lui cuvinte. M-am ținut de promisiune și până dimineața i-am spălat corpul; apoi l-am înfășurat în hainele lui, puțin înainte de revărsatul zorilor. Aceia dintre noi care erau credincioși s-au rugat pentru el; și ce dacă în rugăciunile lor cuvintele erau diferite, ele veneau din suflet. Chiar și eu, care nu crezusem niciodată în Dumnezeu, m-am rugat o clipă, pentru ca dorința lui Chahine să se îplinească, pentru ca sufletul lui să fie liber altundeva.

21

Ultimele zile din ianuarie, ritmul execuțiilor din curte nu mai e atât de alert, lăsându-i pe unii dintre noi să spere că țara va fi eliberată înainte să le vină rândul. Când sunt luați de paznici, speră că judecata lor va fi amânată, ca să mai aibă încă puțin timp, dar nu se întâmplă niciodată așa și sunt împușcați.

Deși suntem închiși între aceste ziduri întunecate, neputincioși să mai facem ceva, aflăm că afară se înmulțesc acțiunile prietenilor noștri. Rezistența își țese pânza, se desfășoară. Brigada are acum detașamente organizate în toată regiunea, de altfel peste tot în Franța lupta pentru libertate prinde forță.

Charles a spus într-o bună zi că am inventat lupta de stradă, era ceva exagerat, nu eram singurii, dar în regiune noi am dat exemplul. Ceilalți mergeau pe urmele noastre și în fiecare zi sarcina dușmanului era îngreunată, paralizată de numărul mare al acțiunilor. Nu mai exista o garnitură germană care să circule fără riscul ca un vagon, o încărcătură, să fie sabotată, nici o uzină franceză nu mai producea pentru armata dușmană fără să i se defecteze transformatoarele care o alimentau cu electricitate, fără să-i fie distruse instalațiile. Și cu cât erau mai activi prietenii noștri, cu atât populația își regăsea curajul, și tot mai mulți intrau în Rezistență.

În timpul plimbării din curtea interioară, spaniolii ne spun că ieri brigada a dat o lovitură de proporții. Jacques încearcă să afle mai mult de la un deținut politic spaniol, îl cheamă Boldados, paznicilor le e puțin frică de el. E un castilian care, ca și toți ai lui, poartă cu sine mândria locurilor natale. Aceste pământuri le-a apărât în luptele războiului din Spania, le-a iubit în timpul exodului peste Pirinei. Și în lagărele din vest unde fusese închis, nu a încetat să cânte aceste locuri. Boldados îi face semn lui Jacques să se apropie de grilajul care desparte curtea spaniolilor de cea a francezilor. Și când Jacques este aproape de el, îi povestește ce a auzit de la un paznic simpatizant.

— Unul de-ai voștri a dat lovitură. Săptămâna trecută, s-a urcat mai târziu în ultimul tramvai, fără să-și dea seama că era rezervat pentru germani. Probabil că era cam distrat prietenul ăsta al vostru, altfel cum putea face așa ceva. Un ofițer l-a dat imediat jos cu un șut în fund. Prietenului tău nu i-a plăcut deloc chestia asta. Îl înțeleg, un șut în fund este o umilire, ceea ce este cumplit. Atunci a început o anchetă și și-a dat repede seama că tramvaiul ăsta îi transporta în fiecare seară pe nemții care ieșeau de la cinematograful Variétés. Ca și cum ultimul traseu era rezervat acestor *hijos de putas*. Câteva zile mai târziu, adică aseară, împreună cu vreo trei colegi de-ai voștri, s-au întors în același loc unde luase cizma în fund și au așteptat.

Jacques nu spunea nimic, sorbea cuvintele lui Boldados. Dacă închidea ochii, parcă era și el în misiune, parcă putea auzi vocea lui Émile, ghici surâsul malițios schițat de buzele lui când simte că va reuși. Spusă așa, povestea poate părea simplă. Câteva grenade aruncate repede pe platforma tramvaiului, ofițerii naștiți

care nu vor mai fi buni de nimic, niște copii de pe stradă cu figuri de eroi. Dar nu e așa, istoria nu poate fi povestită astfel.

Stau la pândă, de-abia ascunși în umbra câtorva porți sordide, cu spaima-n rărunchi, cu trupul tremurând pentru că e o noapte geroasă, atât de rece încât pavajul brumat al străzii pustii strălucește în lumina lunii. Picăturile unei ploii de demult, care scapă printr-un burlan spart se scufundă în liniște. Nici țipenie de om. Li se formează norișori de aburi la gură de îndată ce expiră. Din când în când trebuie să-și frece mâinile ca să nu le înțepenească degetele. Dar oare cum să lupți împotriva tremurăturii, când spaima și frigul te cuprind? E suficient să-i dea de gol vreun detaliu și totul se sfârșește aici. Émile își aduce aminte de prietenul lui, Ernest, întins pe spate, cu pieptul sfârtecat, torsul înroșit de sângele care-i curge din gât, din gură, cu picioarele răsucite, brațele moi și ceafa atârând. Dumnezeule, ce suplu ești când tocmai ai fost împușcat.

Nu, crede-mă, nimic din povestea asta nu se petrece așa cum îți închipui. Când frica te însoțește zi și noapte, ai nevoie de mult curaj ca să continui să trăiești, să acționezi, să crezi că va veni iar primăvara. E greu să mori pentru libertatea altora când nu ai decât șaisprezece ani.

Depart, apropierea tramvaiului este anunțată de zgomotul pe șine. Farurile trasează o linie prin noapte. Alături de Émile și de François, în acțiune este și André. Pot acționa pentru că sunt împreună. Dacă ar fi unul fără ceilalți, totul ar fi diferit. Mâinile le alunecă în buzunarele paltoanelor; au pregătit grenadele și le țin bine. Cea mai mică greșeală e de ajuns ca totul să se termine aici. Poliția ar aduna rămășițele lui Émile, împrăștiate pe șosea. Moartea e dezgustătoare, nu-i un secret pentru nimeni.

Tramvaiul înaintează, siluetele soldaților se reflectă în vitrinele luminate de geamurile vagoanelor. Mai trebuie să reziste, să aibă răbdare, să controleze bătăile inimii care fac să vibreze sângele până în tâmpile. „Acum” șoptește Émile. Inelele de siguranță alunecă pe caldarâm. Grenadele lovesc geamurile vagoanelor, care se sparg și alunecă pe podeaua tramvaiului.

Naziștii și-au pierdut aroganța, încearcă să scape de infern. Émile îi face semn lui François pe partea cealaltă a străzii. Mitralierele se armează și trag, grenadele explodează.

Cuvintele pe care le rostește Boldados sunt atât de precise, încât Jacques are impresia că asistă la măcel. Nu spune nimic, mutismul lui se dizolvă în tăcerea care s-a lăsat ieri seară în strada pustie. Și, în liniștea aceea, aude suflul suferinței.

Boldados se uită la el. Jacques îi mulțumește dând din cap, cei doi bărbați se despart, fiecare se îndepărtează în curtea lui.
„Într-o bună zi, va fi iar primăvară”, ne șoptește el.

22

A trecut luna ianuarie. Mă gândesc câteodată la Chahine. Claude e tot mai slăbit pe zi ce trece. Uneori, câte un coleg aduce o pastilă de sulf de la infirmerie. N-o folosește pentru a calma arsura din gât, ci pentru a freca un chibrit. Atunci ne adunăm în jurul unei țigări oferite de un paznic, o fumăm împreună. Dar astăzi, nu ne stă gândul la asta.

François și André se duseseră să dea o mână de ajutor grupului de *maquis* care se constituise în regiunea Lot-et-Garonne. La întoarcerea din misiune au fost așteptați de un detașament de jandarmi. Douăzeci și șapte de caschete împotriva a două șepci de Gavroche, a fost o luptă inegală. Și-au revendicat apartenența la Rezistență; pentru că, de când circulă zvonuri despre o probabilă înfrângere a germanilor, forțele de ordine își pierd uneori din siguranță, mulți se gândesc deja la viitor și își pun întrebări. Dar cei care-i așteptau pe colegii noștri încă nu-și schimbaseră părerea, erau în aceeași tabără, așa că i-au arestat fără nici o considerație.

Intrând în jandarmerie, lui André nu i-a fost frică. A tras inelul de siguranță și a aruncat grenada pe jos. Nici măcar nu a încercat să fugă când toată lumea se ascundea, a rămas singur, în picioare, imobil, uitându-se cum aluneca grenada pe podea. Aceasta și-a terminat rostogolirea între două scânduri, dar nu a explodat. Jandarmii au sărit pe el și l-au făcut să uite gustul bravurii.

Cu fața plină de sânge, corpul tumefiat, a fost adus la închisoare în dimineața asta. Este la infirmerie. I-au rupt coastele și falca, i-au crăpat fruntea, nimic neobișnuit.

La închisoarea Saint-Michel, pe șeful paznicilor îl cheamă Touchin. El ne deschide celulele pentru plimbarea de după-amiază. Către ora cinci, își scutură cheile și începe zgomotul asurzitor al lacătelor care se descuie. Trebuie să așteptăm semnalul ca să ieșim. Dar când se aude fluierul lui Touchin, numărăm toți câteva secunde înainte de a păși peste pragul temniței, numai așa, ca să-l înfuriem. Toate o dată, ușile se deschid către pasarela unde se aliniază deținuții lipiți de perete. Paznicul-șef, escortat de doi colegi, stă în poziție de drepti în uniforma lui. Când totul i se pare a fi în ordine, cu bastonul în mână, trece prin fața șirului de deținuți.

Fiecare trebuie să-l salute în felul său; o mișcare din cap, o sprânceană ridicată, un suspin, orice, paznicul-șef vrea să-i fie recunoscută autoritatea. Când inspecția e gata, rândul înaintează strâns. După întoarcerea de la plimbare, colegii spanioli au și ei dreptul la același ceremonial. Sunt cu toții cincizeci și șapte, ocupând și ei o parte a etajului.

Trecem prin fața lui Touchin și-l salutăm din nou. Și colegii spanioli vor trebui să se dezbrace pe pasarela și să lase hainele pe balustradă. Fiecare trebuie să intre în celula dormitor gol-goluț. Touchin spune că regulamentul obligă deținuții să se dezbrace noaptea din motive de securitate. Și izmenele sunt date jos. „Rareori a fost văzut un bărbat care să încerce să evadeze cu biluțele în aer”, explică Touchin. „Sigur ar fi reperat ușor în oraș.”

Aici, știm foarte bine că nu asta e rațiunea acestui regulament crud; cei care l-au introdus măsoară astfel umiliința la care îi supun pe deținuți.

Și Touchin știe asta, dar puțin îi pasă, va gusta în curând din bucuria zilei, e momentul când vor trece prin fața lui spaniolii și-l vor saluta; cincizeci și șapte de saluturi, pentru că sunt cincizeci și șapte, cincizeci și șapte de frisoane de plăcere pentru paznicul-șef Touchin.

Atunci spaniolii trec prin fața lui și-l salută, pentru că așa îi obligă regulamentul. Cu ei, Touchin e întotdeauna puțin dezamăgit. E ceva la tipii ăștia, ceva ce nu va putea domestici niciodată.

Coloana înaintează, Rubio e în frunte. În mod normal, ar fi trebuit să fie Boldados, dar, cum ți-am spus, Boldados e castilian și, cu mândria lui de caracter, ar putea să-i ardă un pumn în figură

paznicului sau chiar l-ar putea arunca peste balustradă făcându-l *hijo de puta*; deci Rubio deschide marșul, e mai sigur așa, mai ales în seara asta.

Pe Rubio îl cunosc mai bine decât pe ceilalți, avem amândoi ceva în comun, o particularitate care ne face indisociabili. Rubio e roșcovan, are piele cu pistrii și ochii deschiși la culoare, dar natura a fost mai generoasă cu el decât cu mine. El are vederea perfectă, pe când eu sunt miop fără ochelari, aproape orb. Rubio are un umor inegalabil, e destul să deschidă gura pentru ca toată lumea să râdă-n hohote. Aici, între zidurile întunecate, este un dar prețios, pentru că nu prea ai chef de râs sub geamurile gri de jeg de deasupra pasarelei.

Probabil că Rubio avea multă trecere la fete când era afară. Va trebui să-l rog să-mi dezvăluie și mie niște secrete de-ale lui, în caz c-o s-o revăd pe Sophie vreodată.

Coloana spaniolilor înaintează și Touchin îi numără unul câte unul. Rubio merge, imperturbabil, se oprește, face câteva genuflexiuni în fața șefului paznicilor, care vede în asta un fel de reverență, în vreme ce Rubio râde fățiș de el. În spatele lui Rubio sunt bătrânul profesor care voia să predea în catalană, țăranul care a învățat să citească în celulă și recită acum versuri din Garcia Lorca, fostul primar al unui sat din Asturia, un inginer care știa să dea de apă și în creierii munților, un miner îndrăgostit de Revoluția Franceză și care cântă uneori cuvintele lui Rouget de Lisle, deși nu suntem siguri că le înțelege realmente.

Deținuții se opresc în fața celulei dormitor și încep, unul câte unul, să se dezbrace.

Hainele pe care le dau jos sunt cele pe care le purtau când luptau în războiul din Spania. Pantalonii din pânză nu sunt prinși decât cu bretele uzate, espadrilele pe care le-au cusut în lagărele din vest aproape nu mai au tălpi, cămășile sunt rupte, dar chiar și în zdrențele astea spaniolii au o ținută mândră. Castilia e frumoasă, la fel și copiii ei.

Touchin își freacă burta, râgâie, își trece mâna pe sub nas și se șterge pe reverul hainei.

Seara asta observă că spaniolii sunt mai lenți, mai minuțioși decât de obicei. Își împăturesc pantalonii, își scot cămășile și le pun pe balustradă; toți o dată, se apleacă și aranjează espadrilele pe dale. Touchin își agită bastonul, ca și cum gestul lui ar putea scanda timpul.

Cincizeci și șapte de corpuri slabe și albicioase se întorc acum spre el. Touchin privește, ciulește urechea, e un detaliu în neregulă, dar care? Paznicul se scarpină-n cap, își scoate cascheta, se îndoiaie puțin în spate ca și cum postura i-ar da o oarecare distanțare. E sigur că ceva nu e în regulă, dar ce oare? O privire scurtă către colegul lui, la stânga, care dă din umeri, una la dreapta, către celălalt, care face la fel, și Touchin descoperă inadmisibilul: „Dar ce e cu izmenele astea pe care încă le mai aveți pe voi, când ar trebui să fiți cu boașele la aer?!” Convins că nu a fost pus șef degeaba, Touchin se înclină într-o parte pentru a verifica dacă, în șir, n-o fi măcar unul care să se fi supus; dar nu, toți, fără excepție, poartă chiloți.

Rubio se abține să râdă, chiar dacă îi vine s-o facă uitându-se la mutra dezamăgită a lui Touchin. Se dă o bătălie, poate părea anodină, dar miza e mare. E prima și, dacă va fi câștigată, vor veni și altele.

Rubio, care nu are egal când vine vorba să râdă de Touchin, îl privește cu aerul nevinovat al celui care se întrebă de ce nu se întorc mai repede în celule.

Și, cum Touchin, uimit, nu spune nimic, Rubio face un pas în față și coloana de deținuți după el. Atunci Touchin, derutat, se repede spre ușa dormitorului, cu brațele desfăcute, și blochează intrarea.

— Haide, haide, doar știți regulamentul, îi avertizează Touchin, care nu vrea să aibă neplăceri. Deținutul și izmenele nu pot intra în celulă în același timp. Izmenele dorm pe balustradă, deținuții în dormitor; așa a fost din totdeauna, atunci nu știu de ce trebuie să schimbăm lucrurile în seara asta? Hai, hai, Rubio, nu face pe prostul.

Rubio n-o să-și schimbe părerea, îl măsoară pe Touchin și-i spune calm în limba lui că nu dă chilotul jos.

Touchin amenință, încearcă să-l împingă pe Rubio, îl ia de braț și-l scutură. Dar dalele tocite de pașii deținuților sunt alunecoase sub picioarele paznicului-șef, mai ales cu frigul acesta umed. Touchin se dezechilibrează și cade pe spate. Paznicii se reped să-l ridice. Furios, Touchin ridică mâna să-l lovească pe Rubio. Boldados face un pas înainte și se așază între ei. Strânge pumnii, dar le-a jurat celorlalți că nu se va servi de forță, că nu le va submina strategia printr-un acces de furie, chiar dacă legitim.

— Nici eu nu-mi voi da izmenele jos, șefu'!

Roșu la față, Touchin agită bastonul și strigă:

— O răzmeriță, asta faceți? O să vedeți voi! La carceră cu amândoi, o lună, o să vă-nvăț eu minte!

Nici n-a terminat bine fraza, că cei cincizeci și șapte de spanioli fac un pas înainte și se îndreaptă și ei spre carceră. În carceră, chiar și doi oameni au foarte puțin loc. Touchin nu se pricepe la geometrie, dar poate măsura amploarea problemei cu care e confruntat.

Cât gândește, își tot agită bastonul; să întrerupă mișcarea, ar fi ca și cum ar recunoaște că a pierdut. Rubio se uită la colegii lui, zâmbește și, la rândul lui, începe să dea din mâini, fără să atingă vreun paznic pentru a nu da pretext să fie trimise întăriri. Rubio gesticulează, formând cercuri mari în spațiu, iar colegii fac la fel. Cincizeci și șapte de perechi de brațe se rotesc, iar de la etajele inferioare se aud strigătele celorlalți deținuți. În unele locuri se cântă *La Marseillaise*, în altele *Internaționala*, la parter *Le Chant des partisans*.

Paznicul-șef nu mai are de ales, dacă-i lasă să continue, se răzvrătește toată închisoarea. Bastonul lui Touchin cade la loc, imobil; le face semn deținuților să intre în celula-dormitor.

Uite, în seara aia spaniolii au câștigat războiul izmenelor. Nu era decât o primă bătălie, dar când Rubio mi-a povestit fiecare detaliu, a doua zi, în curte, ne-am strâns mâinile prin grilaj. Și când mi-a cerut părerea despre toate astea, i-am răspuns:

— Mai sunt Bastilii care trebuie să cadă.

Țăranul care cânta *La Marseillaise* a murit într-o zi în celula lui, bătrânul profesor care voia să predea catalana nu s-a mai întors de la Mauthausen, Rubio a fost deportat, dar s-a întors, Boldados a fost împușcat la Madrid, primarul satului din Asturia s-a întors acasă și, în ziua când vor fi date jos statuile lui Franco, nepotul lui va prelua primăria.

Cât despre Touchin, după eliberare a fost numit supraveghetor-șef la închisoarea din Agen.

23

În zorii zilei de 17 februarie, paznicii vin după André. Ieșind din celulă, ridică din umeri și ne aruncă o privire fugară. Ușa se închide în urma lui, pleacă între doi copoi spre curtea marțială organizată în incinta închisorii. Nu vor fi pledoarii, nu există avocat.

Într-un minut e condamnat la moarte. În curte îl așteaptă deja plutonul de execuție.

Jandarmii au venit special de la Grenade-sur-Garonne, chiar acolo unde era în misiune André când a fost arestat. Trebuie terminată repede treaba.

André ar vrea să spună adio, dar nu e conform regulamentului, înainte de a fi executat, scrie un bilețel pentru mama lui, pe care-l dă supraveghetorului-șef Theil, care-i ține locul lui Touchin în ziua aceea.

După ce e legat de stâlp, André cere câteva secunde pentru a-și scoate de pe deget inelul. Supraveghetorul nu e prea mulțumit, dar într-un final acceptă inelul pe care i-l încredințează André rugându-l mult să-l dea mamei lui. „Era verigheta ei”, îi explică, i-o oferă în ziua când a plecat să se alăture membrilor brigăzii. Theil promite, și de data asta André e legat de încheieturile mâinilor.

Agățați de gratiile celulelor noastre, ni i-am imaginat pe cei doisprezece bărbați cu căști formând plutonul. André stă drept. Puștile se ridică, strângem pumnii și douăsprezece gloanțe străpung corpul slab al prietenului nostru, care se îndoie și rămâne acolo, fără vlagă, atârând de stâlp, cu capul înclinat într-o parte, cu sângele curgându-i din gură.

Execuția s-a încheiat, jandarmii pleacă. Paznicul-șef Theil rupe scrisoarea lui André și pune inelul în buzunar. Mâine se va ocupa de alt prieten de-al nostru.

Sabatier, arestat la Montauban, a fost împușcat la același stâlp pe care sângele lui André se uscăse de curând.

Uneori, noaptea, tot mai văd bucățelele de hârtie din scrisoarea ruptă cum flutură în curtea închisorii Saint-Michel. În coșmarul meu, ele sunt luate de un vârtej și ajung la zidul din spatele stâlpului celor împușcați, se lipesc unele de altele și formează din nou cuvintele scrise de André pentru mama sa, cu puțin înainte de a muri. Abia împlinise optsprezece ani.

Când s-a terminat războiul, paznicul-șef Theil a fost promovat supraveghetor general la închisoarea din Lens.

*

Peste câteva zile urma să aibă loc procesul lui Boris și ne era frică să nu se întâmple ceva rău. Dar la Lyon aveam frați.

Grupul lor se numește Carmagnole-Liberté. Ieri au reglat conturile cu un procuror care, ca și Lespinasse, reușise să trimită un membru al Rezistenței la ghilotină. Colegul Simon Fried murise, dar procurorul Fauré-Pingelli se alesese și el cu câteva gloanțe-n piept. După lovitura asta, nici un magistrat nu ar mai fi îndrăznit să ceară pedeapsa cu moartea pentru prietenii noștri. Lui Boris, care a luat douăzeci de ani de închisoare, puțin îi pasă de pedeapsa primită, lupta lui continuă afară. Dovadă, am aflat de la spanioli, că ieri seară sărise în aer casa unui membru al milițiilor. Am reușit să-i trimit vorbă lui Boris, ca să știe și el.

Dar Boris nu știe că în prima zi a primăverii anului 1945 va muri la Gusen, într-un lagăr de concentrare.

*

— Hai, nu mai fi așa de supărat, Jeannot!

Vocea lui Jacques mă scoate din torpoare. Ridic capul, iau țigara pe care mi-o întinde și-i fac semn lui Claude să vină lângă mine să tragă și el câteva fumuri. Însă fratele meu, sfârșit, preferă să rămână întins lângă zidul celulei. Nu lipsa de hrană îl consumă pe Claude, nu setea, nu puricii care ne devorează pe timpul nopții și nici bătăile luate de la paznici; nu, ceea ce-l face pe fratele meu să fie atât de trist este să fie departe de acțiuni, și-l înțeleg, pentru că și eu simt aceeași tristețe.

— N-o să renunțăm, mai spune Jacques. Afară, prietenii noștri luptă în continuare, iar Aliații vor debarca într-o bună zi, o să vezi.

Când rostește aceste cuvinte de îmbărbătare, Jacques nu bănuiește că prietenii noștri pregătesc o operațiune la cinematograful Variétés, unde nu se mai proiectau decât filme de propagandă nazistă.

Eroii sunt Rosine, Marius și Enzo, dar de data asta nu Charles a pregătit bomba. Explozia trebuie să aibă loc după terminarea proiecției, când sala cinematografului va fi goală, pentru a nu face victime în rândul populației civile. Bomba pe care o va plasa Rosine sub un fotoliu este una cu întârziere, iar grădinarul nostru din Loubers nu avea materialele necesare ca să facă așa ceva. Lovitura ar fi trebuit să aibă loc ieri seară; în program: *Evreul Süss*. Dar era poliție peste tot, erau verificări la intrare, jandarmii scoțeau prin poșete și genți, așa că prietenii noștri nu au putut intra cu încărcătura lor.

Jan a hotărât să amâne totul pentru a doua zi. De data asta nu a mai fost control la ghișeu, Rosine intră în sală și se așază alături de Marius, care strecoară poșeta cu bomba sub fotoliu. Enzo se așază în spatele lor pentru a vedea dacă nu sunt reparați. Dacă aș fi știut de operațiune, aș fi fost invidios pe Marius, care o să petreacă o seară întreagă, la cinema, alături de Rosine. E atât de drăguță, cu accentul ei melodios și vocea care provoacă frisoane de necontrolat.

Luminile se sting și pe ecranul cinematografului Variétés se desfășoară actualitățile. Rosine se așază mai comod pe fotoliu, iar părul lung și negru îi alunecă spre umăr. Enzo n-a scăpat mișcarea elegantă și suavă a cefei. E greu să te concentrezi la filmul care începe când ai două kilograme de material explozibil în fața picioarelor. Marius încearcă să se convingă că totul este sub control, însă tot e puțin nervos. Nu-i place să lucreze cu material pe care nu-l știe. Are mare încredere când Charles este acela care a pregătit bomba; niciodată nu a dat greș cu materialul prietenului nostru; dar acum, mecanismul e diferit, după părerea lui, bomba e prea sofisticată.

La încheierea filmului va trebui să strecoare mâna în poșeta Rosinei și să spargă un tub de sticlă în care e acid sulfuric. În treizeci de minute acidul va arde pereții unei cutiute din fier plină cu clorat de potasiu. Amestecul acestor substanțe va declanșa două detonatoare puse în bombă. Dar toate chestiile astea ale chimiștilor sunt prea complicate pentru Marius. Lui îi plac sistemele simple, cele pe care le face Charles cu dinamită și fitil. Când fitilul începe să sfârâie, e de ajuns să numeri treizeci de secunde; dacă apar probleme, cu puțin curaj și îndemnare, poți să tragi de fitil și să-l scoți. În plus, cel care făcuse bomba asta adăugase încă un sistem dedesubt: patru baterii mici și o bilă de mercur legate între ele, pentru a declanșa imediat explozia dacă vreun paznic ar fi găsit bomba și ar fi încercat s-o ia, după ce fusese armată.

Prin urmare, Marius transpiră și încearcă fără succes să găsească ceva interesant la film. Pentru că nu reușește, îi aruncă priviri discrete Rosinei, care se preface că nu observă nimic; până când îi arde o palmă pe genunchi ca să-i aducă aminte că spectacolul are loc în fața lui și nu pe gâtul ei.

Chiar și alături de Rosine, minutele care trec par foarte lungi la

cinematograful Variétés. Desigur că Rosine, Marius și Enzo ar fi putut declanșa mecanismul în pauză, după care ar fi plecat imediat. Operațiunea ar fi fost terminată, iar ei s-ar fi întors deja acasă, în loc să sufere și să transpire ca acum. Dar, cum ți-am spus, niciodată nu am ucis oameni nevinovați, nici chiar imbecili. Deci prietenii mei așteaptă terminarea proiecției și, numai când sala se va goli, vor declanșa mecanismul bombei cu întârziere.

În fine, se aprind iar luminile. Spectatorii se ridică, se îndreaptă spre ieșire. Așezați în mijlocul rândului, Marius și Rosine stau pe loc, așteptând să plece toată lumea.

Nici Enzo, în spatele lor, nu se mișcă. La capătul rândului, o doamnă în vârstă își pune încet paltonul. Vecinul ei nu mai are răbdare. Exasperat, se întoarce și se îndreaptă spre celălalt capăt.

— Hai, plecați, s-a terminat filmul! spune supărat.

— Logodnica mea nu se simte bine, e puțin obosită, răspunde Marius, aștept să-și revină și plecăm.

Rosine e furioasă și se gândește că are mult tupeu Marius ăsta, o să-i zică ea vreo două când vor ieși! Până atunci însă tot ce-și dorește e ca bărbatul să plece înapoi.

Acesta se uită la șir, bătrânica a plecat, dar ar avea mult de mers ca să iasă pe acolo. Ei și ce, se lipește de spătarul scaunului din față și forțează trecerea în fața băiatului ăstuia imbecil care tot jos rămâne, deși genericul aproape s-a terminat, face un pas mare, deranjând-o puțin, ca să treacă, pe vecina lui, pe care o găsește foarte tânără pentru a fi obosită, și se depărtează, fără să-și ceară măcar scuze.

Marius întoarce încet capul spre Rosine, care are un zâmbet ciudat, ceva nu e în regulă, știe, simte asta. Chipul Rosinei e descompus.

— Dobitocul ăla a călcat pe poșetă!

Sunt ultimele cuvinte pe care le va auzi Marius; mecanismul a fost declanșat; în înghesuială, bomba s-a răsturnat, bila de mercur vine în contact cu bateriile și declanșează imediat explozia. Marius, rupt în două, a murit pe loc. Enzo, proiectat în spate, vede în cădere cum corpul Rosinei se ridică încet și cade trei rânduri mai departe, încearcă să meargă să-i dea primul ajutor, dar cade imediat, cu piciorul sfârtecat, aproape smuls.

Jos, pe podea, cu timpanele sparte, nu poate auzi polițiștii care dau fuga. În sală sunt dislocate zece rânduri de scaune.

E ridicat și dus, pierde mult sânge, nu e foarte conștient de ce i

se întâmplă. Mai încolo, pe podea, cu figura fără expresie, Rosine se scaldă într-o baltă roșie care se tot mărește.

S-a întâmplat ieri, la cinematograful Variétés, la sfârșitul proiecției, își aduce aminte Enzo, Rosine era frumoasă ca primăvara. Au fost transportați la spitalul Hôtel-Dieu.

În zorii zilei următoare, Rosine a murit fără să-și revină din comă.

Piciorul lui Enzo a fost cusut, chirurgii s-au descurcat cum au putut.

În fața ușii salonului lui sunt trei paznici.

Rămășițele pământești ale lui Marius au fost aruncate într-o groapă din cimitirul orașului. Adesea, noaptea, în celula închisorii Saint-Michel, mă gândesc la ei. Ca să nu li se șteargă niciodată chipurile din memoria mea și ca să nu le uit curajul.

*

A doua zi, Stefan se întoarce dintr-o misiune în Agen; Marianne îl așteaptă la gară, cu figura descompusă. Stefan o ia de mijloc și ies împreună din gară.

— Ai aflat ce s-a-ntâmplat? îl întreabă ea cu voce stinsă.

Văzând figura lui Stefan, își dă seama că nu știe nimic despre drama de la cinematograful Variétés. Pe trotuar, unde au ajuns acum, îi spune despre Rosine și Marius care au murit.

— Unde e Enzo? întreabă Stefan.

— La Hôtel-Dieu, răspunde Marianne.

— Cunosc un doctor de la secția de chirurgie. E mai degrabă liberal, o să văd ce pot face.

Marianne merge cu Stefan până la spital. Nu schimbă o vorbă pe drum, amândoi se gândesc la Rosine și la Marius. Ajungând în fața spitalului, Stefan rupe tăcerea.

— Și Rosine unde e?

— La morgă. Jan s-a dus azi dimineață să vorbească cu tatăl ei.

— Da, înțeleg... Știi, moartea prietenilor noștri n-ar servi la nimic dacă nu mergem până la capăt.

— Stefan, chiar nu mai știi, nu știi dacă acest „capăt” despre care vorbești există cu adevărat, dacă ne-om trezi vreodată din coșmarul ăsta care ține de luni de zile. Dar să știi că de când au murit Marius și Rosine, ei bine, da, Stefan, mi-e frică; mă scol dimineața, mi-e frică; toată ziua, când bat străzile ca să culeg

informații sau urmărind un dușman, mi-e frică; la fiecare intersecție, mi-e frică să nu fiu urmărită, frică să nu tragă cineva asupra mea, frică să nu fiu arestată, mi-e teamă că alți Marius și Rosine nu se vor mai întoarce din misiune, că Jeannot, Jacques și Claude vor fi împușcați, că li se va întâmpla ceva lui Damira, lui Osona, lui Jan, vouă tuturor care sunteți familia mea. Tot timpul mi-e frică, Stefan, chiar și când dorm. Dar nu mai mult decât ieri sau alaltăieri, nu mai mult decât în prima zi când am venit la brigadă, nu mai mult decât în ziua când ni s-a luat dreptul de a fi liberi. Și o să trăiesc în continuare cu teama asta, până la acel „capăt” despre care-mi vorbești, chiar dacă nu știu unde se află.

Stefan se apropie de Marianne și brațele lui neîndemânatic se înlănțuie. Cu tot atâta pudoare, ea își lasă capul pe umărul lui; și ce dacă Jan consideră că această dragoste este primejdioasă. În miezul singurătății care e la ordinea zilei, dacă Stefan vrea, îl va lăsa să continue, se va lăsa iubită, chiar și o clipă, măcar să fie un moment de tandrețe. Să trăiască o clipă de liniște, să simtă alături prezența unui bărbat care să-i spună, prin blândețea gesturilor lui, că viața continuă, că, pur și simplu, există.

Buzele Mariannei alunecă spre cele ale lui Stefan, se sărută, acolo, în fața spitalului Hôtel-Dieu, unde Rosine se odihnește într-un subsol întunecat.

Pe trotuar, trecătorii încetinesc pasul, amuzați la vederea acestui cuplu înlănțuit al căror sărut pare a nu avea sfârșit. În mijlocul acestui oribil război, unii mai au forța să se iubească. Va veni iar primăvara, a spus Jacques într-o zi, și acest sărut furat pe trotuarul din fața unui spital lugubru ar putea însemna că are dreptate.

— Trebuie să plec, șoptește Stefan.

Marianne slăbește strânsoarea și se uită după prietenul ei cum urcă scările. Când acesta ajunge la intrare, îi face semn cu mâna. Un fel de a-i spune „pe diseară”, poate.

*

Profesorul Rieuneau era șef la chirurgie, la Hôtel-Dieu. Le fusese profesor lui Stefan și Boris pe vremea când încă mai aveau dreptul să-și facă studiile de medicină la facultate. Rieuneau nu aprecia legile nedrepte ale guvernului de la Vichy; sensibil înclinat către doctrina liberală, sufletul lui era favorabil Rezistenței. L-a primit pe fostul lui student cu amabilitate și au mers să discute

într-un loc mai adăpostit.

— Cu ce te pot ajuta? îl întrebă profesorul.

— Am un prieten, răspuse Stefan cu o mică ezitare, un foarte bun prieten care este undeva aici.

— La ce secție?

— Acolo unde sunt tratați cei cărora le-a fost sfârtecat piciorul de o bombă.

— Atunci cred că e la chirurgie, răspuse profesorul. A fost operat?

— Cred că da, azi-noapte.

— Nu e în secția mea, l-aș fi văzut la vizita de dimineață. O să încerc să aflu mai multe.

— Domnule profesor, ar trebui să găsim o modalitate să...

— Da, mi-am dat seama, Stefan, îl întrerupse profesorul, o să văd ce se poate face. Așteaptă-mă în hol, mă duc să văd ce pot afla despre starea lui de sănătate.

Stefan a făcut ce i s-a spus și a luat-o pe scări. Ajuns la parter, a recunoscut ușa cu lemnul scorjtit; dincolo de ea, alte scări duc la subsol. Stefan ezită, dacă ar fi surprins, sigur i s-ar pune întrebări căror i-ar fi greu să le răspundă. Dar datoria e mai puternică decât riscul asumat și, fără să mai stea pe gânduri, Stefan deschide ușa.

La capătul scării, culoarul părea un maț lung care intră în măruntaiele spitalului. Pe tavan, erau cabluri încurcate care se întindeau în jurul țevilor umede. Din zece în zece metri, câte o aplică electronică difuza o lumină palidă; ici și colo becul era spart și culoarul se cufunda în întuneric.

Lui Stefan puțin îi păsa de întuneric, știa drumul. Înainte, se întâmpla să fie nevoie să vină aici. Sala pe care-o căuta se afla în dreapta lui; Stefan intră.

Rosine se odihnea pe o masă, singură în încăpere. Stefan se apropie de cearșaful pătat de sânge înnegrit. Capul, ușor oblic, trăda fractura de la baza cefei. Oare rana asta o ucisese sau celelalte, multe, pe care le vedea? Se reculesese în fața trupului ei.

Venea din partea prietenilor pentru a-i spune la revedere, venea să-i spună că nu se va șterge niciodată chipul ei din memoria noastră și că nu vom renunța niciodată.

„Dacă, acolo unde ești, te întâlnești cumva cu André, salută-l din partea mea.”

Stefan o sărută pe Rosine pe frunte și plecă din morgă, cu inima grea.

Când se întoarse în hol, profesorul Rieuneau era deja acolo și-l aștepta.

— Te căutam, unde te-ai dus, Dumnezeule? Prietenul vostru e bine, chirurgii i-au cusut piciorul. Trebuie să înțelegi că nu spun că va putea merge din nou, dar va supraviețui accidentului.

Și, deoarece Stefan, tăcut, continua să-l privească, bătrânul profesor încheie:

— Nu pot face nimic pentru el. E în permanență păzit de trei membri ai milițiilor, sălbaticii ăștia nici măcar nu m-au lăsat să intru în salonul unde se află. Spune-le prietenilor tăi să nu facă încercări desperate aici, e mult prea primejdios.

Stefan îi mulțumi profesorului și plecă imediat. Seara, se va duce la Marianne și-i va da veștile.

Nu-i lăsară lui Enzo decât câteva zile de răgaz înainte de a-l lua de pe patul de spital pentru a-l transfera la infirmeria închisorii. A fost transportat fără nici un fel de considerație, de trei ori a leșinat în timpul transferului.

Soarta îi fusese pecetluită chiar înainte de încarcerare. De îndată ce își va reveni, va fi împușcat în curte; deoarece trebuia să fie în stare să meargă până în fața plutonului de execuție, ne vom strădui să facem așa încât să nu poată sta în curând pe picioare. Eram la începutul lunii martie 1944, se făceau auzite tot mai des zvonurile iminenței debarcării Aliaților. Aici eram cu toții siguri că din acea zi nu vor mai avea loc execuții și vom fi eliberați. Pentru a-l salva pe Enzo, trebuia să intrăm într-o cursă contra cronometru.

*

De ieri, Charles este furios. Jan a venit la el în mica gară dezafectată de la Loubers. Nostimă vizită, de fapt Jan a venit să-și ia la revedere. Se formează o nouă brigadă de luptători mai spre centrul țării, au nevoie de oameni cu experiență, Jan trebuie să plece. Nu el a luat această hotărâre, astea sunt ordinele. Nu face decât să li se supună, asta-i tot.

— Dar cine dă aceste ordine? întrebă Charles, care e tot furios.

La Toulouse nu existau încă, nu luna trecută, luptători ai

Rezistenței în afara brigăzii! Se organizează o rețea nouă și, uite, i se împutinează echipa! Nu sunt mulți tipi ca Jan, mulți colegi au fost uciși sau arestați, așa că i se pare nedrept să-l lase să plece.

— Știu, spune Jan, dar directivele vin de sus.

Charles răspunde că nu știe ce e aia „de sus”. În toate aceste lungi luni de zile, aici, jos, s-a dat lupta. Războiul străzilor, ei l-au inventat. E ușor pentru ceilalți să le copieze munca.

Charles nu crede serios tot ce spune, numai că a-și lua la revedere de la prietenul lui Jan îi provoacă mai mult rău decât ziua când i-a spus unei femei că e mai bine să se întoarcă la soțul ei.

Bineînțeles că Jan nu e deloc atât de drăguț ca ea și n-ar fi împărțit niciodată patul cu el, chiar dacă ar fi fost pe moarte. Dar înainte să-i fie șef, Jan i-a fost prieten, și să-l vadă cum pleacă așa...

— Ai timp de-o omletă? Am ouă, mârâie Charles.

— Ține-le pentru ceilalți, chiar trebuie să plec acum, răspunde Jan.

— Care ceilalți? În ritmul ăsta o să rămân singur în brigadă!

— Vor veni alții, Charles, nu-ți fă griji. De-abia acum începe lupta, Rezistența se organizează și e normal să ajutăm acolo unde putem fi de folos. Hai, spune-mi la revedere și nu mai fi așa de supărat.

Charles l-a însoțit pe Jan pe potecă. S-au îmbrățișat, jurându-și că se vor revedea într-o zi, când țara va fi eliberată. Jan se urcă pe bicicletă și Charles îl mai strigă o dată.

— Catherine vine cu tine?

— Da, răspunde Jan.

— Atunci îmbrățișează-o din partea mea.

Jan promite cu un semn din cap, iar chipul lui Charles se luminează când îi pune o ultimă întrebare.

— Deci, din punct de vedere tehnic, de când ne-am luat la revedere nu mai ești șeful meu?

— Din punct de vedere tehnic, nu! răspunde Jan.

— Arunci, băi prostule, dacă o să câștigăm războiul ăsta, străduiți-vă să fiți fericiți, Catherine și cu tine. Și să știi că eu, artificierul din Loubers, sunt ăla care ți-am ordonat să faci asta!

Jan îl salută pe Charles așa cum saluți un ostaș pe care-l respecti și se depărtează, pe bicicletă.

Charles i-a întors salutul și a rămas acolo, la capătul potecii către vechea gară dezafectată, până când bicicleta lui Jan a

dispărut la orizont.

*

În timp ce noi crăpăm de foame în celule și Enzo se zbate de durere la infirmeria închisorii Saint-Michel, lupta continuă pe stradă. Și nu trece o zi fără ca dușmanul să nu aibă trenuri sabotate, piloni smulși, macarale care cad în canal, camioane germane unde aterizează pe neașteptate grenade.

Dar la Limoges, un trădător a informat autoritățile că într-un apartament din clădirea unde stă se întâlnesc pe ascuns niște tineri, desigur evrei. Poliția trece imediat la arestări. Guvernul de la Vichy hotărăște atunci să-l trimită la fața locului pe unul dintre cei mai buni inspectori pe care-i are.

Comisarul Gillard, având drept misiune represiunea antiteroristă, este trimis să ancheteze cu echipa sa asupra a ceea ce le-ar putea în sfârșit permite să ajungă la rețeaua Rezistenței în sud-vest, pe care trebuie s-o distrugă cu orice preț.

La Lyon, Gillard dăduse dovadă de mult zel, e obișnuit cu interogatoriile, doar n-o s-o lase mai ușor la Limoges. Vine la comisariat să se ocupe el însuși de problemele care au apărut. Cu agresiuni, cu brutalitate sfârșește prin a afla că sunt trimise „colete” la post restant la Toulouse. De data asta știe unde să pună momeala, și nu-i mai rămâne decât să urmărească peștele care va veni să muște.

A venit timpul să scape o dată pentru totdeauna de străinii aștia care tulbură ordinea publică și pun în discuție autoritatea statului.

La primele ore ale dimineții, Gillard își abandonează victimele de la Limoges și, împreună cu echipa, ia trenul spre Toulouse.

24

De cum sosește, Gillard îi îndepărtează din calea lui pe polițiștii din Toulouse și se izolează într-un birou de la primul etaj al comisariatului. Dacă cei de aici ar fi fost competenți, n-ar fi fost nevoie de el, iar tinerii teroriști ar fi fost deja după gratii. Și apoi, Gillard știe că până și în rândurile polițiștilor, chiar și la prefectură, mai sunt simpatizanți ai Rezistenței, chiar ei sunt uneori sursa

scurgerilor de informații. Nu se întâmplă să fie preveniți evreii de arestări? Dacă lucrurile n-ar sta așa, polițiștii n-ar găsi, atunci când fac razii, apartamente din care au plecat ocupanții. Gillard le reamintește membrilor echipei lui că trebuie să fie prudenți, evreii și comuniștii sunt peste tot. În ancheta pe care o duce, nu vrea să-și asume nici un risc. După terminarea ședinței, se organizează imediat o supraveghere a poștei.

*

În dimineața aceea, Sophie nu se simte deloc bine. O gripă rebelă o țintuiește la pat. Totuși, trebuie să meargă cineva să recupereze pachetul sosit, ca de obicei joia, altfel prietenii ei nu vor primi solda; au de plătit chiria, trebuie să-și mai cumpere și de-ale gurii, strictul necesar. Se va duce Simone, o colegă nouă, venită din Belgia, în locul ei. Când intră în oficiul poștal, Simone nu-i observă pe cei doi bărbați care se prefac că ar completa formulare. Dar ei o reperează imediat pe fata care deschide cutia poștală nr. 27 și ia de acolo un pachet. Simone pleacă, bărbații o urmăresc. Doi polițiști cu experiență și o fată de șaptesprezece ani, jocul de-a v-ați ascunselea e o formalitate. O oră mai târziu, Simone revine la Sophie cu „cumpărăturile”, ignorând faptul că astfel îi ajută pe oamenii lui Gillard să localizeze domiciliul acesteia.

Cea care știa atât de bine să se ascundă pentru a-i urmări pe alții, cea care bătea neobosit străzile ca să nu fie reperată, cea care știa, mai bine ca noi, să afle programele, deplasările, contactele, cele mai mici detalii din viața celor pe care-i fila, habar nu are că cei doi bărbați o pândesc în fața ferestrelor ei și că, de acum înainte, ea este cea urmărită. Șoarecii și pisicile au inversat rolurile.

Chiar în după-amiaza aceea, Marianne vine să vadă cum se mai simte Sophie. Seara, când pleacă, bărbații lui Gillard o urmăresc și pe ea.

*

Și-au dat întâlnire lângă Canal du Midi. Stefan o așteaptă pe o bancă. Marianne ezită, apoi îi zâmbește de departe. Și el se ridică și o salută. Câțiva pași încă, și va fi în brațele lui. De ieri, viața lor nu mai e chiar la fel. Rosine și Marius au murit, și nimic nu-i poate

face să nu se mai gândească la asta, dar Marianne nu mai e singură. Poți iubi atât de intens la șaptesprezece ani, poți iubi într-atât încât să uiți de foame, poți iubi și uita că nu mai departe de ieri ți-era frică. Dar, de ieri, viața nu mai e la fel, pentru că de acum înainte Marianne se gândește la cineva.

Așezați unul lângă altul, pe banca asta de lângă Pont des Demoiselles, Marianne și Stefan se sărută, și nimic și nimeni nu le poate fura aceste minute de fericire. Timpul trece și se anunță ora camuflajului. Trebuie să se despartă. Mâine se vor întâlni iarăși, la fel toate serile următoare. Și toate serile următoare, oamenii comisarului Gillard, de-a lungul Canal du Midi, îi vor spiona pe acești adolescenți care se iubesc în plin război.

A doua zi, Marianne se întâlnește cu Damira. Când se despart, Damira e urmărită. În ziua următoare sau mai târziu? Damira se întâlnește cu Osna, Osna are întâlnire cu André. În câteva zile, oamenii lui Gillard au aflat unde stau aproape toți membrii brigăzii. Toți sunt prinși în menhină.

Nici nu aveam douăzeci de ani, puțin peste douăzeci unii dintre noi și mai aveam încă multe de învățat ca să ducem lupta fără să fim reperați, lucruri pe care detectivii poliției guvernului de la Vichy le știau de mult.

*

Lațul se strânge, comisarul Gillard și-a adunat toți oamenii în biroul pe care l-a ocupat la comisariatul din Toulouse. Pentru a trece la arestări vor avea însă nevoie de întăriri de la polițiștii din brigada 8. La etaj, un inspector nu a scăpat nici un detaliu din tot ce se întâmplă. Pleacă discret din birou și se duce la poșta centrală. La ghișeu, îi cere operatoarei un număr de la Lyon. I se face legătura și e invitat într-o cabină.

Se uită prin ușa cu geam, angajata poștei discută cu o colegă, totul e sigur.

Persoana de la capătul firului nu vorbește, ascultă veștile îngrozitoare. În două zile brigada 35 Marc Langer va fi în întregime arestată. Informația e sigură, trebuie toți preveniți cât mai repede. Inspectorul închide telefonul și se roagă să fie luate măsuri.

Într-un apartament din Lyon, un locotenent al Rezistenței Franceze pune receptorul în furcă.

— Cine era? îl întreabă comandantul.

— O persoană de contact de la Toulouse.

— Ce-a spus?

— Ne-a informat că băieții din brigada 35 vor fi prinși peste două zile.

— Milițiile?

— Nu, sticleți trimiși special de la Vichy.

— Atunci n-au nici o șansă.

— Putem să-i anunțăm; mai avem timp.

— Poate că da, dar n-o vom face, răspunde comandantul.

— De ce?

— Pentru că războiul nu va mai dura mult. Germanii au pierdut două sute de mii de oameni la Stalingrad, se spune că alți o sută de mii sunt prizonieri la ruși, mii de ofițeri printre ei și vreo douăzeci de generali. Armata germană e în derută pe fronturile de est și, fie că va veni la vest sau la sud, debarcarea Aliaților va avea loc foarte curând. Știm că Londra se pregătește pentru asta.

— Da, sunt și eu la curent cu toate acestea, dar ce legătură au cu tinerii din brigada Marc Langer?

— E de acuma o chestiune de bun simț politic. Cei despre care vorbim sunt toți unguri, spanioli, italieni, polonezi, în fine, nu mai înșir toate națiile; toți sau aproape toți sunt străini. Când Franța va fi eliberată, e de preferat ca Istoria să menționeze că pentru ea s-au bătut francezii.

— Și atunci îi lăsăm așa, de izbeliște? se revoltă bărbatul, gândindu-se la toți adolescenții aceia care au luptat încă de la început.

— Nimic nu ne spune că vor fi neapărat omorâți...

Și, în fața privirii dezgustate a locotenentului său, acest comandant din Rezistența Franceză oftează și încheie:

— Uite ce e. Peste puțin timp, țara va trebui să-și revină din acest război și va trebui s-o facă cu fruntea sus, va trebui ca populația să se strângă în jurul unui singur șef și acesta va fi de Gaulle. Victoria trebuie să fie a noastră. E trist, sunt de acord, dar Franța va avea nevoie ca eroii ei să fie francezi, nu străini!

*

În mica lui gară de la Loubers, Charles era dezgustat. La începutul săptămânii fusese anunțat că brigada nu va mai primi bani. Nu vor mai fi nici pachete cu arme. Legăturile cu rețelele Rezistenței care se organizaseră în teritoriu erau întrerupte.

Motivul era atacul de la cinematograful Variétés. Presa nu menționase că victimele sunt membri ai Rezistenței. Pentru opinia publică, Marius și Rosine erau civili, doi puști victime ale unui atentat laș, și nimănui nu-i păsa că cel de-al treilea copil-erou suferea pe un pat din infirmeria închisorii Saint-Michel. I se spusese lui Charles că asemenea acțiuni atrăgeau oprobriul asupra întregii mișcări a Rezistenței și că aceasta prefera să taie toate punțile.

Acest abandon avea pentru el gustul trădării. În seara aceea, discutând cu Robert, care preluase conducerea brigăzii după plecarea lui Jan, Charles își exprima toată indignarea lui. Cum puteau fi abandonați așa, cum li se putea întoarce spatele, lor, care fuseseră acolo încă de la început? Robert nu prea știa ce să spună, îl iubea pe Charles ca pe un frate, și îl liniști în privința unui aspect care-l preocupa probabil cel mai mult și care-l durea cel mai mult.

— Charles, nimeni nu se lasă păcălit de ceea ce scrie în ziare. Toți știu ce s-a petrecut cu adevărat la cinematograful Variétés, cine și-a pierdut viața acolo.

— Și cu ce preț! mormăi Charles.

— Prețul libertății, răspunse Robert, și toată lumea din oraș știe asta.

Puțin mai târziu sosi și Marc. Charles ridică din umeri când îl văzu și ieși să se plimbe puțin în grădina din spatele casei. Lovind o movilă de pământ, Charles își zise că Jacques s-o fi înșelat, eram la sfârșitul lunii martie 1944 și primăvara tot nu venise.

*

Comisarul Gillard și adjunctul său, Sirinelli, și-au adunat toți oamenii. La primul etaj al comisariatului se fac pregătiri. Astăzi vor trece la arestări. S-a dat cuvântul de ordine, liniște absolută, trebuie mare grijă ca nimeni să nu-i poată anunța pe cei care, peste câteva ore, vor cădea în plasa lor. Totuși, din biroul vecin, un tânăr ofițer de poliție aude ce se spune dincolo de perete. El se ocupă de cei de drept comun; războiul nu a eliminat răufăcătorii și cineva trebuie să se ocupe și de asta. Dar comisarul Esparbié nu a săltat niciodată partizani, ba chiar dimpotrivă. Când se pregătește ceva, îi anunță, în felul ăsta face el parte din Rezistență.

Nu va reuși ușor și vor fi multe riscuri ca să-i anunțe, termenul

e foarte scurt; Esparbié nu e singur, are complice un coleg. Tânărul comisar pleacă să-l caute.

— Fugi repede la trezoreria principală. La ghișeul „Pensii”, ceri să vorbești cu Madeleine, îi spui că prietenul ei Stefan trebuie să plece imediat în excursie.

Esparbié i-a încredințat această misiune colegului pentru că el se duce la o altă întâlnire. Cu mașina, ajunge în jumătate de oră la Loubers. Acolo trebuie să discute cu un prieten; i-a văzut fișa de evidență într-un dosar, ar fi fost mai bine să nu se afle acolo.

La prânz, Madeleine pleacă de la trezoreria principală și se duce să-l caute pe Stefan, dar, deși merge peste tot pe unde l-ar putea găsi, nu dă de el. Când ajunge acasă, polițiștii sunt deja acolo. Nu știi nimic despre ea, decât că Stefan vine s-o vadă aproape în fiecare zi. În timp ce polițiștii efectuează percheziția, Madeleine, profitând de o clipă de neatenție, scrie repede ceva pe un bilețel pe care îl ascunde într-o cutie de chibrituri. Apoi spune că-i e rău și întreabă dacă se poate duce la fereastră să ia puțin aer...

L-a văzut jos pe unul dintre prietenii ei, un băcan italian care o cunoaște foarte bine. O cutie de chibrituri îi cade la picioare. Giovanni o ia, se uită în sus, îi zâmbește lui Madeleine. Trebuie să închidă magazinul! Clientului care se miră de graba lui, Giovanni îi răspunde că, oricum, de multă vreme nici nu are ce vinde. După ce trage oblonul se suie pe bicicletă și pleacă să prevină pe cine trebuie.

Chiar atunci, Charles îl conduce pe Esparbié. Nici nu a plecat bine, că își face valiza și, cu inima îndurerată, încuie ultima dată ușa gării lui dezafectate. Înainte de a învârti cheia în broască, aruncă o ultimă privire încăperii. Pe reșou, o tigaie care-i amintește de o cină când una din omletele lui era cât pe ce să declanșeze o catastrofă, în seara aia toți prietenii erau acolo. Era una din zilele acelea îngrozitoare, dar parcă vremurile erau mai bune atunci decât astăzi.

Pe bicicleta lui nostimă, Charles pedalează cât poate de repede. Trebuie să meargă pe la mulți prieteni. Orele trec, prietenii lui sunt în primejdie.

Prevenit de băcanul italian, Stefan a și plecat. Nu va avea timp să-i spună la revedere Mariannei, nici să se ducă s-o îmbrățișeze pe prietena lui, Madeleine, cea al cărei curaj îi va salva viața, deși

și-a pus-o pe-a ei în primejdie.

Charles se întâlnește cu Marc la o cafenea. Îi spune toată povestea și îi ordonă să plece imediat la luptătorii din *maquis* de la Montauban.

— Du-te cu Damira, o să vă primească în brigăzile lor.

Înainte de a se despărți îi încredințează un plic.

— Ai mare grijă. Am notat majoritatea acțiunilor noastre în acest jurnal de bord, spune Charles, îl vei da din partea mea celor cu care te întâlnești acolo.

— Nu e primejdios să păstrăm astfel de documente?

— Ba da, dar dacă murim toți, să știe cineva într-o zi ce-am făcut. Sunt de acord să fiu omorât, dar nu să dispar.

Cei doi prieteni se despart, Marc trebuie s-o găsească repede pe Damira. Trenul lor pleacă seara.

*

Charles ascunsese câteva arme pe strada Dalmatie, altele puțin mai departe, într-o biserică. Trebuie să încerce să salveze ce se mai poate salva. Când ajunge aproape de prima ascunzătoare observă, la intersecție, doi bărbați, unul citește un ziar.

„La dracu, am încurcat-o”, se gândește el.

Mai rămâne biserica, dar când se apropie de ea, apare un Citroën negru, din el coboară patru bărbați în negru care se năpustesc asupra lui. Charles se zbate cum poate, lupta e inegală, plouă cu lovituri. Charles scuipe sânge, se clatină, oamenii lui Gillard îl doboară; e urcat în mașină.

*

Se lasă înserarea, Sophie se întoarce acasă. La capătul străzii o pândesc doi indivizi. Îi observă, se întoarce, dar deja înaintează spre ea alți doi. Unul își deschide haina, scoate un revolver și țintește spre ea. Sophie nu are cum să scape, zâmbește și refuză să ridice mâinile.

*

Marianne servește în seara asta la masă cu mama ei o ciorbă de cartofi. Nu e cine știe ce, dar oricum până mâine va uita de foame. Cineva bate cu putere la ușă. Fata tresare, a recunoscut

felul acesta de lovitură și nu-și face nici o iluzie despre vizitatori. Mama ei o privește cu îngrijorare.

— Stai pe loc, pe mine mă caută, spune Marianne și se ridică. Înconjoară masa, o strânge la piept pe mama ei.

— Orice ai auzi, să știi, mamă, că nu regret nimic din ce-am făcut. Am acționat pentru o cauză dreaptă.

Mama Mariannei se uită fix la fiica ei, o mângâie pe obraz, ca și cum acest ultim gest de tandrețe ar ajuta-o să oprească lacrimile.

— Orice mi s-ar spune, draga mea, ești fiica mea și sunt mândră de tine.

Ușa se zgâlțâie din cauza loviturilor, Marianne o sărută ultima dată pe mama ei și se duce să deschidă.

*

E o seară cu vreme blândă; Osna stă la fereastră, fumează o țigară. Pe stradă apare o mașină care parchează chiar în fața casei ei. Coboară din ea patru bărbați în pardesie. Osna a înțeles. Cât urcă ei scările, ar avea timp să se ascundă, dar e atât de obosită, după toate aceste luni de clandestinitate. Și pe urmă, unde să se ascundă? Așa că Osna închide fereastra. Se duce la spălător, își dă cu puțină apă pe față.

„A venit momentul”, șoptește ea.

Și, deja, aude pași pe scări.

*

Ceasul de pe peron arată ora șapte și douăzeci și cinci. Damira e nervoasă, se apleacă sperând să vadă trenul venind, trenul care-i va duce departe de locul ăsta.

— Are întârziere, nu?

— Nu, răspunde calm Marc, sosește în cinci minute.

— Știi ceva despre ceilalți?

— Nu, dar nu-mi fac multe griji pentru Charles.

— Mie mi-e frică pentru Osna, Sophie și Marianne.

Marc știe că nici un cuvânt n-o poate liniști pe fata pe care-o iubește. O ia în brațe și-o sărută.

— Nu te mai îngrijora, sunt sigur că au fost anunțate la timp. Ca și noi.

— Și dacă ne arestează?

— Noi, cel puțin, vom fi împreună. Dar n-o să ne aresteze.

— Nu mă gândeam la asta, ci la jurnalul de bord al lui Charles, îl ai la tine, nu?

— A!

Damira îl privește pe Marc și-i zâmbeste cu drag.

— Îmi pare rău, nu asta voiam să spun, mi-e atât de frică, încât vorbesc aiurea.

De departe, se vede botul locomotivei la curbă.

— Vezi, totul o să fie în regulă, spune Marc.

— Până când?

— Într-o zi o să vină primăvara, o să vezi, Damira.

Garnitura trece prin fața lor, roțile locomotivei se blochează, sar câteva jerbe de scânteii, iar trenul se imobilizează în scrâșnetul frânelor.

— Crezi c-o să mă mai iubești și când se termină războiul? întreabă Marc.

— Cine ți-a zis că te iubesc? răspunde Damira, zâmbind malițios.

Și, în timp ce-l trage pe Marc spre treapta vagonului, o mână o lovește greu pe umăr.

Marc e trântit la pământ, doi bărbați îi pun cătușele. Damira se zbate, o palmă puternică o proiectează înspre vagon. Fața ei se zdrobește de placa de metal pe care e scrisă ruta trenului. Înainte de a leșina, citește, cu litere mari „Montauban”.

La comisariat, polițiștii găsesc la ea plicul pe care Charles i-l încredințase lui Marc.

*

Aproape toată brigada a căzut în mâinile poliției, în acest 4 aprilie 1944. Unii au scăpat. Catherine și Jan nu au fost prinși în năvod. De asemenea, polițiștii nu l-au găsit pe Alonso. Cât despre Émile, a plecat chiar la timp.

În acea seară de 4 aprilie 1944, Gillard și adjunctul lui Sirinelli ciocnesc o cupă de șampanie. Se bucură împreună cu polițiștii, colegii lor, că au pus capăt activităților unei bande de tineri „teroriști”.

Mulțumită muncii lor, acești străini care făceau rău Franței își vor petrece restul vieții după gratii. „Deși...! adăugă el răsfoind jurnalul de bord al lui Charles, cu ce găsim aici ca piese la dosar, putem fi siguri că străiniiăștia nu mai au multe zile până să fie

împuşcați”.

În timp ce erau torturați Marianne, Sophie, Osna și toți cei care fuseseră arestați în ziua aceea, omul care, prin tăcerea lui îi trădase, cel care hotărâse că, din motive politice, nu trebuiau transmise mai departe informațiile comunicate de membri ai Rezistenței care lucrau la prefectură, acel om își pregătea intrarea în statul major al Eliberării.

Când a aflat, a doua zi, că brigada 35 Marc Langer, care ținea de MOI, fusese aproape în totalitate distrusă, a dat din umeri și și-a scuturat un fir de praf de pe haină; chiar în locul unde, câteva luni mai târziu, va fi prinsă Legiunea de Onoare. Astăzi e comandant în Forțele Franceze ale Ministerului de Interne, în curând va deveni colonel.

Cât despre comisarul Gillard, el a fost felicitat de autorități, iar la terminarea războiului i s-a încredințat conducerea brigăzii antidrog. Acolo și-a încheiat liniștit cariera.

25

Am mai spus, noi n-am renunțat niciodată. Deja, cei puțini, care au scăpat, se organizează. Li s-au adăugat câțiva colegi din Grenoble. Aflat de acum la conducere, Urman nu va da răgaz dușmanului și acțiunile vor fi reluate săptămâna următoare.

*

Era de mult întuneric. Claude dormea, ca mai toți dintre noi; eu încercam să zăresc stele pe cer, dincolo de gratii.

În liniștea aceea, am auzit suspinele unui coleg. M-am apropiat de el.

— De ce plângi?

— Fratele meu, știi, nu putea ucide, niciodată n-a putut ridica o armă împotriva unui om, nici măcar un nemernic din miliții.

Simțeam la Samuel un amestec ciudat de înțelepciune și furie. Până să-l întâlnesc, credeam că aceste două sentimente sunt ireconciliabile.

Samuel își trece palma peste față, ștergându-și lacrimile, dezvăluie paloarea obrazilor slabi. Ochii i s-au dus în fundul

orbitelor, ai spune că mai sunt acolo printr-o minune, nu mai e nici un mușchi pe fața lui, nu e decât piele transparentă prin care se vede osul.

— Totul s-a petrecut demult de tot, reia cu un murmur abia auzit. Îți dai seama, atunci nu eram decât cinci. Cinci care luptam, în tot orașul, împreună nu aveam o sută de ani. Eu n-am tras decât o dată, de foarte aproape, dar era o canalie, unul din ăia care denunțau, violau, torturau. Dar fratele meu nu era în stare să facă rău, nici măcar unora ca ăștia.

Samuel a început să râdă, și din pieptul lui ros de tuberculoză se tot auzeau hârâieli. Avea o voce ciudată, uneori cu timbru de bărbat, alteori cu o limpezime de copil. Avea douăzeci de ani.

— N-ar trebui să-ți povestesc, știi, asta îmi redeschide rănilile, dar când vorbesc despre el, parcă-l aduc din nou la viață, nu crezi?

Habar n-aveam, dar am încuviințat din cap. Ce importanță avea ce voia să-mi spună, colegul de celulă simțea nevoia să fie ascultat. Nu erau stele pe cer și mi-era prea foame ca să pot dormi.

— Era la început, fratele meu avea o inimă de înger, o figură de puști. Credea în bine și-n rău. Știi, de la început mi-am dat seama c-o s-o încurce. Cu un suflet atât de curat, nu poți să intri în război. Iar el, el avea un suflet atât de frumos, că strălucea peste murdăria uzinelor, peste mizeria din închisori; lumina drumurile din zori, când pleci la serviciu și ai căldura patului încă lipită de spinare.

Lui nu puteai să-i ceri să omoare. Ți-am spus, nu? Atenție, era curajos fratele meu, nu renunța niciodată să plece în acțiune, dar întotdeauna fără armă. „La ce mi-ar servi dacă tot nu știu să trag?” spunea el, râzând de mine. Sufletul lui bun îl împiedica să ochească, o inimă mare, uite-atât, îți spun, zicea Samuel îndepărtând brațele. Se ducea cu mâinile goale, liniștit, la luptă, sigur de victorie.

Ni se ceruse să sabotăm o bandă de montaj într-o uzină de prin partea locului. Se fabricau acolo cartușe. Fratele meu a spus că trebuia s-o facem, pentru el era logic, câte cartușe nu mai puteau fi fabricate, tot atâtea vieți salvate.

Ne-am informat împreună. Nu ne despărțeam niciodată. Avea paisprezece ani, așa că trebuia să am grijă de el. Dar adevărul e, cred, că în tot acest timp, el a fost cel care a avut grijă de mine.

Avea niște mâini talentate, să-l fi văzut cu creionul între

degete, era în stare să deseneze totul, orice. Cu două linii de cărbune, îți făcea un portret pe care mama ta l-ar fi agățat pe peretele sufrageriei. Deci, cocoțat pe zidul care împrejmuia fabrica, în miezul nopții, a desenat toată uzina, a colorat fiecare clădire, care creștea pe foaia lui de hârtie cum iese grâul din pământ. Eu țineam de șase și așteptam jos. Și dintr-o dată, a început să râdă, așa, în mijlocul nopții; un râs plin, limpede, un râs pe care-l voi purta întotdeauna cu mine, până în mormânt, când tuberculoza mă va fi doborât. Fratele meu râdea pentru că desenase un omuleț în mijlocul uzinei, un tip cu picioarele crăcănate, așa cum era directorul școlii lui.

După ce și-a terminat desenul, a sărit de pe zid și mi-a spus „Vino, am terminat, gata”. Vezi, așa era el; dacă ar fi trecut jandarmii pe-acolo, desigur că ajungeam la închisoare, dar lui puțin îi păsa; el se uita la planul uzinei, cu omulețul crăcănat și râdea cât putea; și, crede-mă, îți jur, râsul ăsta umplea noaptea.

Altădată, el era la școală, m-am dus iar în recunoaștere pe la uzină. Stăteam prin curte, încercând să nu fiu observat, când a venit un muncitor înspre mine. Mi-a spus că dacă venisem pentru angajare trebuia să mă duc pe aleea care trecea pe lângă transformatoare, cele pe care mi le arăta cu degetul; și pentru că a adăugat, „camarade”, am înțeles mesajul.

La întoarcere, i-am povestit totul fratelui meu, care a completat planul. De data asta, privind desenul terminat, nu mai râdea, chiar când îi arătam omulețul cu picioare arcuite.

Samuel s-a oprit, să-și tragă puțin sufletul. Aveam un chiștoc în buzunar, l-am aprins, dar nu i-am propus să-l împărțim, din cauză că tușea. M-a lăsat să savurez primul fum, apoi a continuat povestea, cu vocea cu intonații diferite, după cum protagonistul relatărilor lui era el sau fratele lui.

— Zece zile mai târziu, prietena mea Louise a venit de la gară cu o cutie de carton pe care o strângea sub braț. În cutie erau douăsprezece grenade. Dumnezeu știe cum le-a găsit.

Știi, nu primeam armament cu parașuta, eram singuri, atât de singuri. Louise era o fată foarte curajoasă, mi se cam aprinseseră călcâiele după ea, și ea mă plăcea. Uneori ne duceam să ne iubim pe la gara de triaj și trebuia să iubești foarte tare ca să nu-ți pese de decor, dar oricum, nu aveam niciodată timp. În ziua următoare celei în care Louise a venit cu pachetul, porneam la acțiune; era o noapte rece și întunecată, ca asta, în fine, diferită, pentru că

fratele meu era în viață. Louise ne-a însoțit până la uzină. Aveam două revolvere, furate de la niște polițiști pe care-i pocnisem, pe rând, pe o străduță. Fratele meu nu voia armă, și aveam amândouă pistoalele în sacoșa bicicletei mele.

Trebuie să-ți spun ce mi se întâmplă, pentru că n-o să crezi, chiar dacă-ți jur, aici, în fața ta. Mergem, bicicleta saltă pe pavaj și, în spate, aud un bărbat care-mi spune „Domnule, v-a căzut ceva”. Nu prea aveam chef să-i dau atenție, dar un tip care continuă să meargă arunci când i se spune că a pierdut ceva e suspect. Am pus piciorul jos și m-am întors. Pe trotuar, de-a lungul zidului uzinei, muncitorii se întorc de la lucru, cu gențile pe umăr. Merg în grupuri de câte trei, pentru că nu e destul de lat trotuarul. Trebuie să înțelegi că toată uzina e pe stradă. Și văd, la treizeci de metri mai încolo, revolverul meu, căzut din sacoșă, revolverul care strălucește pe caldarâm. Îmi sprijin bicicleta de zid și mă îndrept spre bărbatul care se apleacă, ia arma ca și cum ar fi vorba despre o batistă. Apoi mă salută și se alătură colegilor care-l așteaptă, urându-mi o seară bună. În seara asta, se întoarce acasă, la soția lui și la masa pe care poate i-a pregătit-o. Eu mă urc iar pe bicicletă, cu arma în haină, și pedalez ca să-l ajung din urmă pe fratele meu. Îți poți închipui? Ce-ai fi făcut dacă ți-ai fi pierdut arma în acțiune și cineva ți-ar fi dat-o înapoi?

Nu i-am spus nimic lui Samuel ca să nu-l întrerup, dar mi-au apărut imediat din amintiri privirea unui ofițer german, cu brațele desfăcute în cruce, lângă un pișoar, și, de asemenea, cea a lui Robert și a prietenului meu Boris.

În fața noastră uzina de cartușe se profila de parcă era desenată cu tușul în noapte. Am mers de-a lungul zidului exterior. Fratele meu l-a escaladat, își sprijinea picioarele în pietrele rugoase de parcă erau niște trepte, înainte de a sări pe partea cealaltă, mi-a zâmbit și mi-a spus că nu i se putea întâmpla nimic, că ne iubea pe Louise și pe mine. M-am cățărat și eu, și ne-am întâlnit, așa cum aranjasem, în spatele unui pilon pe care-l desenase în plan. Auzeam în spate cum se ciocneau grenadele unele de altele.

Trebuie să fim atenți la paznic. Doarme departe de clădirea căreia o să-i dăm foc și explozia o să-l scoată din ghereta lui la timp ca să nu riște nimic, dar noi, ce riscăm noi dacă ne vede?

Fratele meu se strecoară deja, înaintează în ploaia mărunță,

merg după el, până când drumurile noastre se despart; el se ocupă de depozit, eu de atelier și de birouri. Am în minte planul lui și nu mi-e frică de întunericul nopții. Intru în clădire, merg de-a lungul benzii de montaj și urc pe scările podului care duce la birouri. Ușa e închisă cu un cârlig de fier, încuiat bine cu un lacăt; și ce dacă, geamurile se pot sparge. Iau două grenade, le trag înelele și le lansez, câte una cu fiecare mână. Geamurile se sparg chiar când mă ghemuiesc, suflul vine până la mine. Sunt proiectat și cad ca răstignit. Amețit, cu timpanele vâjâind, cu tencuială în gură, cu plămâni afumați, scuipt tot ce pot. Încerc să mă ridic, mi-a luat foc cămașa, o să ard de viu. Aud alte explozii, departe, de la depozite. Trebuie să-mi termin și eu treaba.

Mă rostogolesc pe scările de fier și aterizez în fața unei ferestre. Cerul s-a înroșit de acțiunea fratelui meu, alte clădiri se luminează și ele, pe rând, pe măsură ce exploziile le aprind în nopte. Caut în sacul de pe umăr, trag înelele și arunc grenadele una câte una, fugind prin fum spre ieșire.

Deflagrațiile vin una după alta în spatele meu, la fiecare dintre ele tot corpul mi se clatină. Sunt atâtea flăcări de parcă e zi, și uneori lumina se ascunde și lasă locul întunericului celui mai adânc. Mă lasă ochii, lacrimile care-mi curg sunt fierbinți.

Vreau să trăiesc, să scap din infern, să ies de aici. Vreau să-mi văd fratele, să-l strâng la piept, să-i spun că totul a fost un coșmar absurd; că la trezire am găsit viețile noastre, așa, din întâmplare, în cușorul unde îmi așeza mama lucrurile. Aceste două vieți, a mea, a lui, cele când ne duceam să furăm bomboane la băcanul din colț, cele când mama ne aștepta la întoarcerea de la școală, cele când ne asculta la lecții; chiar înainte ca ei să vină să ne fure viețile.

În fața mea tocmai s-a prăbușit o bârnă de lemn, e în flăcări și nu pot trece de ea. E o căldură îngrozitoare, dar afară fratele meu așteaptă, știu, nu pleacă fără mine. Atunci iau flăcările în mâini și dau la o parte bârna.

Mușcătura focului, poți să ți-o închipui atât timp cât n-a pus stăpânire pe tine. Știi, am urlat, ca un câine bătut, am urlat de moarte, dar vreau să trăiesc, ți-am spus; așa că îmi continui drumul în mijlocul rugului aprins, rugându-mă să mi se taie încheieturile ca să nu mai simt durerea. Și, în fine, în fața mea apare curtea interioară, așa cum a desenat-o fratele meu. Puțin mai departe, văd scara pe care a sprijinit-o deja pe perete. „Chiar mă întrebam ce faci, știi?” îmi spune când vede mutra mea

neagră, parcă eram un cărbunar. Și adaugă „Nu arăți prea bine”. Mă pune să urc eu primul, pentru că sunt rănit. Urc cum pot, sprijinindu-mă în coate, palmele mă dor prea tare. Sus, mă întorc și-l strig, îi spun că e rândul lui, nu trebuie să mai întârzie.

Din nou, Samuel tace. Ca pentru a aduna forța necesară ca să-și termine povestea. Apoi desface pumnii ca să-i văd palmele; arată ca ale unui om care nu a făcut decât să muncească pământul toată viața lui, un om de o sută de ani; Samuel nu are decât douăzeci.

— Fratele meu e acolo, în curte, dar la strigătul meu răspunde vocea altui om. Paznicul uzinei pune pușca la ochi și ochi și urlă „Stai, stai că trag”. Îmi scot revolverul din sac, uit de durerea din palme, și ochesc; dar fratele meu strigă și el „Nu, nu face asta!”. Mă uit la el și arma îmi alunecă printre degete. Când cade, el zâmbește și o ridică, liniștit parcă de faptul că nu mai pot face rău nimănui. Ți-am spus, are inima unui înger. Cu mâinile goale, se întoarce către paznic și-i zâmbește. „Nu trage, îi spune, nu trage, e Rezistența”. A vorbit ca pentru a-l liniști, pe omulețul ăsta rotofei, cu pușca îndreptată asupra lui, ca pentru a-i spune că nu-i vrea răul.

Fratele meu adaugă: „După război o să-ți construiască altă uzină, nouă-nouță, va fi și mai frumoasă și-o s-o păzești cu și mai mult drag.” Apoi se întoarce și pune piciorul pe prima treaptă. Bărbatul rotofei strigă iar „Stai, stai că trag”, dar fratele meu urcă mai departe spre cer. Paznicul apasă pe trăgaci.

Am văzut cum îi explodează pieptul, cum îi încremenește privirea. Mi-a zâmbit, iar buzele lui pline de sânge au murmurat „Fugi, te iubesc”. Corpul i-a căzut pe spate.

Eram acolo, pe zid, el era jos, într-o baltă de sânge care se mărea sub el, roșie de toată dragostea care îl părăsea.

Samuel n-a mai spus nimic toată noaptea. Când a terminat povestea, m-am dus să mă culc lângă Claude, care a mârâit un pic pentru că-l trezisem.

De pe rogojina mea am văzut dincolo de gratii câteva stele care în sfârșit strălucneau pe cer. Nu cred în Dumnezeu, dar în seara aceea îmi imaginam că pe una dintre stele scânteia sufletul fratelui lui Samuel.

26

Soarele de mai ne încălzește celula. În mijlocul zilei, gratiile cu lucarne trasează trei cărări negre pe podea. Când bate vântul, ajunge până la noi mirosul de tei.

— Se pare că prietenii noștri au recuperat o mașină.

Este Etienne, vocea lui rupe tăcerea. Pe Etienne l-am cunoscut aici, a intrat în brigadă câteva zile după ce am fost arestați Claude și cu mine; a căzut, ca și ceilalți, în lațul comisarului Gillard. Și cât vorbește el, încerc să mă imaginez afară, într-o altă viață decât a mea. Aud trecătorii cum merg cu pași ușori de libertate, neștiind că la câțiva metri de ei, dincolo de un zid dublu, noi suntem captivi și ne așteptăm moartea. Etienne fredonează ca să mai uităm de griji. Și apoi e detenția, faptul că ești închis; e ca un șarpe care se tot strânge în jurul nostru. Mușcătura nu doare, însă otrava lui se împrăștie. Și atunci, cuvintele pe care le intonează prietenul nostru ne readuc în prezent; nu, nu suntem singuri, suntem aici toți, împreună.

Etienne stă pe jos, rezemat de perete, vocea lui fragilă e blândă, e aproape vocea unui copil care spune o poveste, cea a unui puști curajos care îi fredonează Speranței:

*Pe colina aia, nu erau fete
Nici băieți frumoși și nici tipi duri cu bani
A, ce departe era Moulin de la Galette
Și Moulin de Paname, care e regele ținutului.*

*Cât sânge-a mai băut, această culme,
Sânge de țăran, sânge de muncitor,
Căci răii care-aduc război în lume
Nu pier defel, numai nevinovații mor.*

Vocea lui Jacques i se alătură lui Etienne; și mâinile colegilor care băteau în rogojini continuă, dar acum în ritmul refrenului:

*Colina Roșie, așa au botezat-o-n zorii zilei
Când toți care au urcat, s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei
De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.*

În celula vecină aud accentul lui Charles și al lui Boris, care

Încep și ei să cânte. Claude, care scria ceva pe o foaie de hârtie, își lasă creionul jos și fredonează și el. Ba chiar se ridică pentru a cânta cu ceilalți.

*Distrație nu era, acolo, pe colină,
Ca la Montmartre cu șampanie-n valuri.
Lăsaseră băieții iubite fără de prihană,
Și suspinau din greu pe-a râpei maluri.*

*Cât sânge-a mai băut, această culme
Sânge de țaran, sânge de muncitor,
Căci răii care-aduc război în lume
Nu pier defel, numai nevinovații mor.*

*Colina Roșie, așa au botezat-o-n zorii zilei
Când toți care au urcat s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei
De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.*

În spatele meu, încep și spaniolii, nu știu cuvintele, dar fredonează cu noi. În curând tot etajul cântă la unison *Colina Roșie*. Acum suntem vreo sută care cântăm:

*Pe deal a re-nceput culesul viilor,
Se aud iar cântece și viori.
Fete și băieți, cu drag își spun acolo
Cuvinte de iubire, care-ți dau fiori.*

*Își pot imagina în nebuneștile-mbrățișări,
Că-n locul ăsta unde se sărută,
Am auzit în noapte gemete
Și am văzut băieți cu țeasta spartă?*

*Colina Roșie, așa au botezat-o-n zorii zilei
Când toți care au urcat s-au prăvălit în gol
Azi sunt struguri acolo, cresc roadele viei
De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.*

Etienne avea dreptate, să știi, nu suntem singuri, ci aici toți, împreună. Se face din nou liniște și e noapte la fereastră. Fiecare se întoarce la tristețea lui, la spaima lui. În curând va trebui să

ieșim pe pasarelă, să ne scoatem hainele, mai puțin izmenele, pentru că de acum încolo, mulțumită câtorva prieteni spanioli, avem dreptul de a le păstra pe noi.

*

E din nou ziuă. Ne-am îmbrăcat și așteptăm masa. Pe pasarelă, doi deținuți care sunt de serviciu cu masa duc oala, punând mâncarea în gamelele care li se întind. Intrăm înapoi în celule, ușile se închid, luând sfârșit și concertul lacătelor. Fiecare se izolează, toți se lasă în voia singurătății lor, încălzindu-și mâinile pe castronul de metal. Buzele se apropie de fiertură și suflă în lichidul indigest. Bem cu înghițituri mici ziua care vine.

Ieri, când cântam, lipsea o voce la apel. Enzo este la infirmerie.

— Stăm aici și ne gândim c-o să-l execute, dar eu cred că trebuie să facem ceva, zice Jacques.

— De aici?

— Știi, Jeannot, de aici nu prea putem face mare lucru, ai dreptate; de aceea ar trebui să mergem la el, îmi răspunse Jacques.

— Și...?

— Cât timp nu se va putea ține pe picioare, nu-l vor putea împușca. Trebuie să-l împiedicăm să se vindece repede, înțelegi?

După privirea mea, Jacques își dă seama că încă nu înțeleg rolul pe care mi-l pregătește; tragem la sortji care dintre noi doi va trebui să se prefacă și să urle de durere.

N-am avut niciodată noroc la jocuri și zicala conform căreia ar trebui atunci să am noroc în dragoste e stupidă, știu ce spun!

Iată-mă deci rostogolindu-mă pe jos, simulând dureri pe care imaginația mea n-a trebuit să le caute prea mult.

Va trece o oră până să vină paznicii să vadă cine suferă atât de tare încât urlă așa; și cât mă plâng, conversația continuă în celulă.

— E adevărat că prietenii au mașini? întrebă Claude, care nu acordă deloc atenție talentelor mele de actor.

— Da, așa se aude, spune Jacques.

— Îți dai seama, ei, afară, pleacă în mașină în misiune, și noi, aici, ca niște idioți, nu putem face nimic.

— Da, îmi dau seama, mormăie Jacques.

— Crezi că o să ne întoarcem și noi acolo?

— Nu știu, poate.

— Cine știe dacă ne va ajuta cineva? Întrebă fratele meu.

— Vrei să spui de afară? răspunde Jacques.

— Da, continuă Claude, aproape vesel. Poate vor veni să încerce o lovitură.

— N-o să poată. Între germanii de la posturile de control și paznicii francezi din curte, ar fi nevoie de o întreagă armată ca să ne elibereze.

Fratele meu cade pe gânduri, speranțele lui sunt spulberate, se așază din nou cu spatele la perete, și figura lui tristă e în ton cu tenul palid.

— Hei, Jeannot, n-ai vrea să gemi mai încet, nu ne mai auzim aici! mârâie el înainte să tacă de tot.

Jacques se uită fix la ușa celulei. Auzim zgomote de cizme pe culoar.

Se ridică oblonul și apare capul roșu al paznicului. Ochii lui parcă sunt în căutarea locului de unde vin gemetele. Se aude clinchetul încuietorii, doi gardieni mă iau de pe jos și mă târăsc afară.

— Ar trebui să ai ceva grav de ne-ai deranjat când nu suntem în program; dacă nu, o să te facem să uiți de pofta de plimbare, zice unul.

— Să fii sigur de asta! adaugă celălalt.

Dar mie puțin îmi pasă de câteva bătăi în plus, căci mă duc la Enzo.

Doarme într-un somn agitat. Infirmierul mă pune să mă întind pe o targa, lângă Enzo. Așteaptă să plece gardienii și se întoarce spre mine.

— Te prefaci ca să te poți odihni câteva ore sau chiar te doare undeva?

Îi arăt, cu fața schimonosită, abdomenul, mă palpează ezitând.

— Ți-ai scos apendicele?

— Nu cred, spun bâlbâindu-mă, fără să mă gândesc cu adevărat la consecințele răspunsului meu.

— Hai să-ți explic ceva, începe bărbatul iar, cu o voce seacă. Dacă răspunsul la întrebarea mea e tot nu, e posibil să-ți taie burta ca să ți-l scoată, apendicele ăsta inflammat. Bineînțeles că sunt și avantaje. Dai la schimb două săptămâni de celulă pe tot atâtea zile într-un pat ca lumea și o să te bucuri de o hrană mai bună. Dacă urmează să fii judecat, amâni momentul cu tot atâta timp și, dacă prietenul tău va fi încă aici atunci, o să puteți chiar

sta de vorbă.

Infirmerul scoate un pachet de țigări din buzunarul halatului, îmi oferă una, își lipește alta de buze și continuă cu un ton și mai solemn.

— Desigur că sunt și inconveniente. Mai întâi, nu sunt chirurg, doar extern; altfel, îți dai și tu seama, n-aș lucra ca infirmer la închisoarea Saint-Michel. Atenție, nu spun că n-am chiar nici o șansă să reușesc operația ta de apendicită, știu manualele pe de rost; dar trebuie să recunoști că nu e totuna ca atunci când ești pe mâinile unui expert. Apoi, trebuie să-ți spun că aici condițiile de igienă nu sunt chiar ideale. Nu se știe niciodată cu infecțiile astea și în acest caz, nici ăsta nu e un secret, febra te-ar putea doborî înainte să ajungi în fața plutonului de execuție. Așa că o să mă duc să mă plimb un pic afară, cât fumez țigara asta. Tu, în timpul ăsta, o să încerci să-ți aduci aminte dacă cicatricea asta pe care o văd pe abdomen, în dreapta, jos, nu e cumva cea a unei operații de apendicită!

Infirmerul a ieșit din încăpere, lăsându-mă singur cu Enzo. L-am scuturat, scoțându-l probabil dintr-un vis, căci îmi zâmbea.

— Ce cauți aici, Jeannot? Te-au bătut?

— Nu, nu, n-am nimic, am venit numai să te văd.

Enzo s-a îndreptat în pat și acum zâmbetul lui nu venea din nici un vis:

— Ce drăguț! Te-ai chinuit atâta numai ca să vii să mă vezi?

Am dat din cap în loc de răspuns, pentru că, mărturisesc, eram emoționat să-l văd pe colegul meu Enzo. Și cu cât mă uitam mai mult la el, cu atât emoția era mai mare; asta pentru că alături de el îl vedeam pe Marius și pe Rosine la cinematograful Variétés, care-mi zâmbeau și ei.

— Nu trebuia să te chinui atâta, Jeannot, în curând o să merg iarăși, aproape mi-am revenit.

M-am uitat în jos, nu prea știam cum să-i spun.

— Ei, bătrâne, nu te prea bucuri să afli că mă vindec!

— Păi, tocmai asta e Enzo, mai bine ar fi să nu te simți atât de bine, înțelegi?

— Nu, chiar nu prea înțeleg!

— Uite cum stă treaba. Imediat ce vei putea merge, te vor duce în curte ca să regleze conturile. Cât nu vei putea merge pe picioarele tale în fața plutonului, ești amânat. Acum înțelegi?

Enzo n-a spus nimic. Mi-era rușine pentru că aceste cuvinte

erau fruste și pentru că, dacă aș fi fost în locul lui, nu mi-ar fi plăcut ca el să mi le spună. Dar o făceam pentru a-l ajuta, pentru a-l salva, așa că am uitat de rușine.

— Nu trebuie să te vindeci, Enzo. O să aibă loc și debarcarea o dată și-o dată, trebuie să câștigăm timp.

Enzo și-a ridicat cearșaful ca să-i vadă piciorul. Cicatricele erau foarte mari, dar aproape vindecate.

— Și ce pot face?

— Jacques nu mi-a spus încă nimic despre asta; dar stai liniștit, o să găsim o cale. Până atunci, încearcă să te prefaci că ți-e rău. Dacă vrei, îți arăt eu cum, am câștigat ceva experiență.

Enzo mi-a spus că nu avea nevoie de mine pentru asta; despre durere avea amintiri foarte proaspete. L-am auzit pe infirmier revenind, Enzo mi-a făcut semn că se va preface că doarme, iar eu m-am întors pe targa.

Mă gândisem mai serios și am preferat să-l liniștesc pe bărbatul în halat; îmi adusesem aminte, după aceste momente scurte de odihnă; eram aproape sigur, chiar, fusesem deja operat de apendicită la cinci ani. Oricum, parcă îmi mai trecuseră durerile, puteam să mă întorc în celulă. Infirmierul mi-a strecurat câteva pastile de sulf în buzunar, pentru ca să ne aprindem țigările. Paznicilor veniți să mă ia le-a spus că au făcut bine că m-au adus, aveam un început de ocluzie care putea evolua urât și, fără intervenția lor, aș fi putut muri.

Celui mai cretin dintre ei, care pe pasarelă mi-a adus aminte că mi-a salvat viața, i-am spus mulțumesc, și cuvântul ăsta, uneori, încă îmi arde gura; dar când mă gândesc c-am făcut-o ca să-l salvez pe Enzo, focul parcă nu mai e așa puternic.

*

Întors în celulă, transmit veștile de la Enzo, și pentru prima dată văd oameni întristați că prietenul lor se vindecă. Asta spune cât de nebune sunt timpurile în care trăim, cum viața și-a pierdut orice sens logic și cât de pe dos e lumea noastră.

Și toți începem să ne plimbăm înapoi și-ncolo, cu mâinile la spate, încercând să găsim soluția care să-l salveze pe colegul nostru.

— De fapt, spun eu aventurându-mă puțin, tot ce trebuie e să găsim un mijloc de a împiedica cicatrizarea rănilor.

— Mulțumesc, Jeannot, mormăie Jacques, până aici suntem toți de acord cu tine!

Fratele meu, care visează să studieze medicina, ceea ce, în situația lui, e o dovadă de mare optimism, continuă imediat.

— Pentru asta ar fi de ajuns ca rănilor să se infecteze.

Jacques îl măsoară din priviri întrebându-se dacă nu cumva la frațiiăștia doi există o tară congenitală care-i împinge spre enunțarea unor locuri comune.

— Problema e, adaugă Claude, să găsim modul în care să se infecteze rănilor; de aici, nu e prea ușor.

— Atunci trebuie să ni-l facem complice pe infirmier.

Scot din buzunar țigara și pastilele de sulf pe care mi le-a oferit și-i spun lui Jacques că am simțit la bărbatul acela o anumită compasiune în ceea ce ne privește.

— Chiar atât încât să-și riște situația pentru a ne ajuta?

— Să știi, Jacques, că sunt o groază de oameni care mai sunt în stare să-și asume riscuri pentru a salva viața unui puști.

— Jeannot, puțin îmi pasă de ceea ce fac sau nu fac oamenii, ceea ce mă interesează este infirmierulășta cu care ai stat tu de vorbă. Cum evaluezi șansele pe care le avem cu el?

— Nu știi, în fine, cred că nu e un om rău.

Jacques se îndreaptă spre fereastră, stă pe gânduri, își tot trece mâna peste chipul emaciat.

— Trebuie să te întorci acolo, zice el. Trebuie să-l rogi să ne ajute să facem așa încât Enzo să fie iar bolnav. El va ști ce e de făcut.

— Și dacă nu vrea? spune Claude.

— O să-i spunem despre Stalingrad, o să-i spunem că rușii sunt la granița cu Germania, că naziștii pierd războiul, că debarcarea va avea în curând loc și că Rezistența îi va fi recunoscătoare când totul va lua sfârșit.

— Și dacă nu se lasă convins? insistă fratele meu.

— Atunci o să-l amenințăm că ne răzbunăm după Eliberare, răspunde Jacques.

Și Jacques își detestă propriile cuvinte, dar ce importanță au mijloacele, rănilor lui Enzo nu trebuie să se vindece.

— Și cum o să-i spunem toate astea infirmierului? întrebă Claude.

— Încă nu știu. Dacă facem iarășî figura cu durerea, paznicii o să-și cam dea seama că ceva nu e în regulă.

— Cred că am o idee, zic fără să mă gândesc prea bine.

— Ce vrei să faci?

— Când mergem la plimbare, paznicii sunt toți în curte. O să fac singurul lucru la care ei nici nu se așteaptă: evadez în interiorul închisorii.

— Nu fi prost, Jeannot, dacă te prind, vai de capul tău.

— Credeam că Enzo trebuie salvat cu orice preț!

Se face noapte, apoi vine dimineața următoare, la fel de mohorâtă ca și celelalte. E ora de plimbare. La zgomotul cizmelor paznicilor care vin pe pasarelă, îmi aduc aminte de avertismentul lui Jacques. „Dacă te prind, vai de capul tău”, dar mă gândesc la Enzo. Lacățele cedează, se deschid ușile și deținuții se aliniază în fața lui Touchin, care îi numără.

Îl salutăm pe paznicul-șef, și cohorta o ia pe scara în spirală care duce la parter. Trecem pe sub geamuri, galeria e trist luminată; pașii noștri răsună pe dalele tocite și intrăm pe coridorul lung care duce spre curte.

Sunt încordat, la cotitură va trebui să scap, să mă strecor, invizibil în mijlocul cortegiului, către ușița întredeschisă. Știu că nu e niciodată închisă în timpul zilei, pentru ca paznicul să poată arunca o privire, de pe scaun, către celula condamnaților la moarte. Știu drumul, ieri am fost pe acolo, bine păzit. În fața mea, o trecere de aproape un metru, câteva trepte care duc la infirmerie. Copoii sunt în curte, norocul e de partea mea.

Când mă vede, infirmierul tresare. După mutra mea, știe totuși că nu are de ce se teme. Îi vorbesc, mă ascultă fără să mă întrerupă și, dintr-o dată se așază pe un taburet, abătut.

— M-am săturat de închisoarea asta, spune el, m-am săturat să vă știu pe toți pe capul meu, m-am săturat de neputința mea, de faptul că trebuie să spun bună ziua, la revedere, de fiecare dată când mă întâlnesc cu nemernicii ăștia care vă tăbăcesc cu prima ocazie. Nu mai rezist cu atâtea execuții în curte; dar trebuie să trăim, nu? Trebuie să-mi hrănesc soția, să am grijă de copilul pe care-l așteptăm, înțelegi?

Și uite cum încep să-l consolez pe infirmier! Eu, evreul roșcat și miop, în zdrențe, cu pielea acoperită de bubele pe care mi le lasă puricii drept amintire a nopții lor; eu, deținutul care pândește moartea cum îți aștepți rândul la doctor, eu cu mașele ghiortăind, eu îl liniștesc în privința viitorului!

Să mă auzi cum îi spun tot ceea ce cred încă: rușii la

Stalingrad, fronturile din est, unde situația e tot mai grea pentru nemți, debarcarea care se pregătește și germanii care în curând vor cădea de la înălțimea miradoarelor, ca perele toamna.

Iar infirmierul mă ascultă; mă ascultă ca un copil căruia aproape că nu-i mai e frică. La sfârșit, suntem amândoi puțin complice, uniți în soarta noastră. Când simt că i-a trecut amărăciunea, îi spun iar că în mâinile lui se află soarta unui puști care nu are decât șaptesprezece ani.

— Uite cum facem, spune infirmierul. Mâine îl vor coborî în celula condamnaților; până atunci, dacă e de acord, îi fac un bandaj la rană și, cu puțin noroc, se va infecta și-l vor aduce iar aici. Dar în zilele următoare va trebui să vă descurcați voi pentru a întreține stratagema.

În dulapurile lui e soluție dezinfectante, nu și infectantă, așa ceva nu există. Și atunci, șansa de care vorbește infirmierul, este să urinăm pe pansamente.

— Hai, fugi acum, îmi zice uitându-se pe fereastră, se termină plimbarea.

M-am alăturat deținuților, paznicii nu au văzut nimic și Jacques, pas cu pas, s-a apropiat de mine.

— Ei? m-a întrebat.

— Păi, am un plan!

*

Și în a doua zi, în ziua de după aceea și în toate zilele următoare, în timpul plimbării mi-o organizam și eu pe a mea, departe de ceilalți. În dreptul locului de trecere, ieșeam repede din șirul de deținuți. Nu trebuia decât să întorc capul și să-l văd pe Enzo în celula condamnaților la moarte, dormind pe un așternut.

— Ia te uită, iar ai venit Jeannot! spunea el, întinzându-se.

Și de fiecare dată se ridica, îngrijorat, în capul oaselor.

— Dar ce cauți iar aici, ești nebun, dacă te prind, vai de capul tău.

— Știu, Enzo, mi-a spus-o și Jacques de sute de ori, dar trebuie să-ți fac iar pansamentul.

— E ciudată povestea voastră cu infirmierul.

— Nu-ți face griji, Enzo, ține cu noi, știe ce face.

— Ai vești?

— Ce vești?

— Cu debarcarea! Unde sunt americanii? întreabă Enzo, cum

întreabă un copil, când se trezește dintr-un coșmar, dacă toți monștrii nopții s-au înapoiat sub podea.

— Uite, rușii au dat lovitură, germanii sunt derutați, se spune chiar că Polonia e pe cale să fie eliberată.

— O, ce bine!

— Dar despre debarcare nu se știe încă nimic.

Am spus-o cu o voce tristă și Enzo a simțit; pleoapele ochilor i s-au încrețit, ca și cum moartea își trăgea voalul spre el, reducând distanța.

Și chipul colegului meu se închide în timp ce numără zilele.

Enzo a ridicat capul, puțin, numai cât să-mi arunce o privire.

— Chiar trebuie să pleci, Jeannot, dacă te prind, îți dai seama?

— Vreau să plec, dar unde să mă duc?

Enzo a râs și ce bine e să vezi un prieten zâmbind.

— Și piciorul tău?

S-a uitat la pansamente și a dat din umeri.

— Păi, ce să-ți spun, nu prea miroase bine.

— O să te doară iar, sigur, dar e mai bine așa decât răul care te așteaptă.

— Nu-ți face griji Jeannot, știu; și oricum n-o să mă doară atât de tare ca gloanțele care o să-mi zboare oasele. Acum, hai, du-te, până nu e prea târziu.

Fața i se îngălbenește, și simt o lovitură puternică în șale. Degeaba urlă el că sunt niște nemernici, paznicii dau într-una în mine, m-am îndoit, am umărul pe podea, cizmele se abat asupra mea. Sângele meu stropește dalele. Enzo s-a ridicat, cu mâinile agățate de gratiile temniței lui, îi roagă să mă lase în pace.

— Ia uite, poți să stai în picioare, râde răutăcios paznicul.

Aș vrea să leșin, să nu mai simt loviturile care vin asupra feței mele ca un ropot de ploaie în august. Ce departe e primăvara în zilele astea reci de mai!

27

Mă trezesc încet. Abia dacă îmi mai simt fața, am buzele lipite de sângele uscat. Am ochii prea umflați ca să-mi dau seama dacă becul din tavanul carcerii e aprins. Dar prin gemulețul ușii aud voci, deci sunt viu. Colegii sunt la plimbare în curte.

*

Un fir subțire de apă curge de la robinetul fixat pe un perete, afară. Colegii trec prin fața lui, pe rând. Degetele înghețate de-abia pot ține săpunul mic cu care să se spele. După terminarea toaletei, vorbesc puțin și se duc să se încălzească în locurile unde e câte o fâșie însorită în curte.

Paznicii se uită la unul dintre ai noștri. Au priviri de vultur. Puștului încep să-i tremure picioarele, deținuții se adună în jurul lui, îl încercuiesc ca un zid de apărate.

— Hai, vino cu noi! spune șeful.

— Ce vor, întreabă Antoine cu fața palidă.

— Hai, vino când îți spun! ordonă un paznic croindu-și drum printre deținuți.

Măinile se întind pentru a le strânge pe ale lui Antoine, care este luat pentru totdeauna.

— Stai liniștit, spune unul dintre colegi.

— Dar ce-au cu mine? repetă întruna adolescentul, tras de umeri.

Toți, aici, știu foarte bine ce vor vulturii, iar Antoine înțelege. Ieșind din curte, se uită la prietenii lui, mut; salutul lui de adio e tăcut, dar deținuții, nemișcați, îl aud.

Paznicii îl conduc până la celula lui. Intrând acolo, îi ordonă să-și ia lucrurile, toate lucrurile.

— Chiar toate lucrurile? imploră Antoine.

— N-auzi bine? Ce ți-am spus eu să faci?

Și, înfășurându-și rogojina, Antoine își împachetează viața; șaptesprezece ani de amintiri, e repede gata. Touchin se clatină pe picioare.

— Haide, vino, spune el cu un rânjat urât pe buzele grosolane.

Antoine se apropie de fereastră, ia un creion ca să scrie câteva cuvinte pentru cei care sunt în curte, știe că nu-i va mai revedea.

— Măi, da' multe mai vrei!? spune șeful lovindu-l peste șale.

Antoine e tras de păr, are firul atât de subțire, că îi e smuls din cap.

Băiatul se ridică, își ia pachetul, îl strânge la piept și-i urmează pe paznici.

— Unde mergem? întreabă cu o voce abia auzită.

— O să vezi tu când ajungi acolo!

Și când paznicul deschide ușa condamnaților la moarte, Antoine ridică privirea și-i zâmbește deținutului care-l primește.

— Ce cauți tu aici? Întreabă Enzo.

— Nu știi, răspunde Antoine, cred că m-au trimis aici ca să nu mai fii singur. Ce alt motiv ar putea fi?

— Da, sigur, Antoine, răspunde blând Enzo, ce alt motiv ar putea fi?

Antoine nu mai spune nimic, Enzo îi oferă jumătate din bucata lui de pâine, dar puștiul refuză.

— Trebuie să mănânci.

— La ce bun?

Enzo se ridică, țopăie strâmbându-se de durere și se așază pe jos, sprijinit de perete. Pune mâna pe umărul lui Antoine și-i arată piciorul.

— Crezi că m-aș chinui atâta dacă n-ar mai fi nici o speranță?

Cu ochii măriți, Antoine se uită la rană, care e plină de puroi.

— Deci au reușit?

— Păi, după cum vezi, da, au reușit. Am chiar și vești despre debarcare, dacă vrei să știi.

— Tu, aici, în celula condamnaților la moarte, ai astfel de vești?

— Păi cum?! Și pe urmă, dragă Antoine, n-ai înțeles nimic. Aici nu e celula de care vorbești tu, este celula celor din Rezistență, cei care mai trăiesc încă. Hai, trebuie să-ți arăt ceva.

Enzo scotocește în buzunar și scoate o monedă de patruzeci de bani foarte deteriorată.

— O aveam în căptușeală...

— Ce i-ai făcut! suspină Antoine.

— Mai întâi trebuia să scot de pe ea mutra lui Pétain. Acum că e netedă, uite ce-am început să gravez.

Antoine se uită mai atent și citește primele litere.

— Ce spune fraza ta?

— N-am terminat încă, dar o să fie „Mai sunt Bastilii care trebuie să cadă”.

— Ca să fiu sincer, Enzo, chestia asta nu știu dacă e ceva frumos sau e o prostie.

— E un citat. Nu de la mine, Jeannot mi-a spus așa într-o zi. O să mă ajuți să termin, pentru că, vreau să fiu tot atât de sincer ca și tine, cu febra care revine, nu prea mai am putere, Antoine.

Și, în timp ce Antoine scrie literele cu un cui pe moneda de patruzeci de bani, Enzo, lungit pe jos, inventează vești despre război.

Émile e comandant, a constituit o armată, acum au mașini,

aruncătoare de obuze și, în curând, tunuri. Brigada e ca nouă, atacă peste tot.

— Vezi, trage Enzo concluzia, nu noi am încurcat-o, crede-mă! Și încă nu ți-am vorbit despre debarcare. O să aibă loc în curând, să știi. Când va ieși Jeannot din carceră, englezii și americanii or să fie aici, o să vezi.

Noaptea, Antoine nu știe dacă Enzo îi spune adevărul sau dacă în febra și delirul lui încurcă visul cu realitatea.

Dimineața, desface pansamentul, îl înmoaie în oala de noapte, și i-l dă lui Enzo. Restul zilei îl veghează, e atent la respirația lui. Când nu e ocupat să prindă păduchii, lucrează la monedă și, de fiecare dată când scrie literele unui nou cuvânt, îi șoptește lui Enzo că, la urma urmelor, el are dreptate; vor vedea Eliberarea împreună.

*

O dată la două zile, vine și infirmierul. Paznicul-șef deschide ușa și-l închide acolo, cu ei, un sfert de oră, ca să-l panseze pe Enzo, nici o secundă mai mult.

Antoine începuse să desfacă bandajul și-și cere scuze pentru asta.

— Dacă mai continuăm așa, îl omorâm înainte să se ocupe plutonul de el.

Le-a adus aspirină și puțin opiu.

— Nu-i da prea mult, nu vin decât peste două zile, iar mâine durerea va fi și mai mare.

— Mulțumesc, șoptește Antoine, când infirmierul se ridică pentru a pleca.

— N-ai pentru ce, vă ofer tot ce am și eu, spune el cu părere de rău.

Își bagă mâinile în buzunarele halatului și se întoarce spre zăbrelele celulei.

— Domnule infirmier, cum vă cheamă? Întreabă Antoine.

— Jules, mă cheamă Jules.

— Atunci, mulțumesc, Jules.

Și infirmierul se întoarce iar, cu fața la Antoine.

— Să știi că prietenul vostru Jeannot a urcat iar la etaj.

— A, ce veste bună! spune Antoine. Și englezii?

— Ce englezi?

— Aliații, debarcarea, n-ați auzit nimic? Întreabă Antoine, uimit.

— Am auzit câte ceva, dar nimic precis.

— Nimic precis, sau nu se precizează nimic? Pentru că, în cazul nostru, al amândurora, nu e același lucru, înțelegi, Jules?

— Și pe tine cum te cheamă? Întreabă infirmierul.

— Antoine!

— Atunci, uite ce e Antoine, l-am mințit pe Jeannot al vostru, ăsta care a scăpat de carceră, atunci când a venit să mă roage să-l ajut pe colegul cu piciorul vindecat prea bine. Nu sunt medic, sunt doar infirmier, și dacă sunt aici e pentru că m-au prins furând cearșafuri și alte lucruri de la spitalul unde lucram. Am luat cinci ani de detenție; sunt și eu, ca și tine, un deținut. Voi, deținuți politici, eu, de drept comun; dar eu nu însemn nimic.

— Ba da, pentru că sunteți un tip de treabă, spune Antoine pentru a-l consola, fiindcă își dă seama cât de trist e infirmierul.

— Am ratat totul, voiam și eu să fiu ca tine. O să-mi spui că nu e nimic de invidiat în soarta celui care-o să fie împușcat, dar așa vrea pentru o clipă să fiu mândru ca tine, să am curajul tău. Am întâlnit atâția băieți ca voi. Eram aici când l-au dus pe Langer la gilotină. Eu ce-o să spun după război? Că eram după gratii pentru că am furat?

— Nu, Jules, o să poți spune că ne-ai îngrijit, și e foarte mult. O să spui că, din două-n două zile, îți asumai riscul de a veni să refaci pansamentul lui Enzo. Enzo e el, colegul de care te ocupi, în caz că nu știai cum îl cheamă. Prenumele sunt foarte importante, Jules. Așa îți aduci aminte de oameni; chiar și după ce au murit, continui uneori să-i chemi pe nume; pentru că nu-i poți chema altfel. Vezi tu, Jules, există un motiv pentru orice, așa îmi spunea mama. Nu ai furat cearșafurile pentru că ești hoț, ci pentru că trebuia să fii arestat ca să te afli aici să ne ajuți. Parcă e mai bine acum, Jules, vād pe fața ta nu mai ești așa palid, hai zi-mi, despre debarcare, pentru când e anunțată?

Jules înaintează spre gratii și cheamă să i se deschidă.

— Iartă-mă, Antoine, dar nu mai pot să mint, nu mai am putere. Despre debarcarea asta a ta n-am auzit nimic.

În noaptea aceea, în timp ce Enzo gemea de durere, cu febră mare, Antoine, ghemuit pe jos, încheie de scrijelit cuvântul „Bastilii” pe moneda de patruzeci de bani.

În dimineața cenușie, Antoine recunoaște lacătele de la celula vecină care sunt deschise și apoi încuiate. Pașii se îndepărtează

cadențat. Câteva clipe după aceea, agățat de gratiile ferestrei, aude douăsprezece focuri de armă care se lovesc de zidul celor împușcați. Antoine ridică fruntea; departe, se aude *Cântecul partizanilor*. Un cântec imens, care străbate zidurile închisorii Saint-Michel și ajunge la el, ca un imn înălțat speranței.

Enzo deschide ochii și murmură:

— Antoine, crezi că prietenii noștri vor cânta la fel când o să ne împuște pe noi?

— Da, Enzo, chiar mai tare, răspunde încet Antoine. Atât de tare, că vocile o să li se audă până la capătul orașului.

28

Am ieșit de la carceră și sunt iar cu prietenii mei. S-au adunat, mi-au oferit tutun, cât să-mi fac trei țigări, cel puțin.

În miezul nopții, bombardierele engleze zboară pe deasupra închisorii noastre. Auzim, departe, sirenele; mă agăț de bare și privesc cerul.

Vuietul îndepărtat al motoarelor seamănă cu amenințarea unei furtuni; cuprinde spațiul și răsună până la noi.

În dărele de lumină care mătură cerul se văd acoperișurile orașului. Toulouse, orașul roz. Mă gândesc la războiul dus dincolo de ziduri, la orașele din Germania și din Anglia.

— Unde se duc? întreabă Claude, așezat pe rogojina lui.

Mă întorc și, în umbră, privesc chipurile prietenilor și corpurile lor slăbite. Jacques stă cu spatele sprijinit de perete, Claude ghemuit. Gamelele se lovesc de ziduri, și, din celelalte celule, se aud voci care ne spun: „Băieți, ați auzit?”

Da, auzim toate aceste zgomote, atât de aproape și totuși atât de departe, la câteva mii de metri deasupra noastră.

Acolo sus, în avioane, sunt oameni liberi, cu termosuri de cafea, biscuiți și multe țigări; chiar deasupra noastră, îți dai seama? Iar piloții, cu bluzoanele lor de piele, trec printre nori, plutesc în mijlocul stelelor. Sub aripile lor, pământul e întunecat, nu e nici o lumină, nici măcar cea a închisorilor, și ei ne umplu inimile de speranță. Doamne, ce n-aș da să fiu cu ei, mi-aș fi dat viața să fiu așezat alături de ei, dar viața mi-am dat-o deja pentru libertate, aici, într-o temniță de piatră, în închisoarea Saint-Michel.

— Deci, unde se duc? repetă fratele meu.

— Habar n-am!

— Italia! spune unul dintre noi.

— Când se duc acolo, pleacă din Africa, răspunde Samuel.

— Atunci unde? Întreabă iar Claude. Ce fac acolo?

— Nu știu, nu știu, dar nu mai sta așa aproape de fereastră, nu se știe niciodată.

— Și tu? Ești lipit de bare!

— Eu mă uit și vă povestesc...

Noaptea e spintecată de șuierături, închisoarea Saint-Michel e scuturată de primele explozii și toți deținuții se ridică și strigă ura. „Băieți, ați auzit?”

Da, auzim. Toulouse este bombardat și cerul se înroșește în depărtare. Tunurile antiaeriene încep să riposteze, dar șuierăturile nu conțin. Colegii au venit lângă mine, sub gratii. Ce focuri de artificii!

— Dar ce fac? se roagă Claude.

— Nu știu, murmură Jacques.

Se aude vocea unui coleg care începe să cânte. Recunosc accentul lui Charles și-mi aduc aminte de gara din Loubers.

Fratele meu e alături de mine, Jacques în fața mea, François și Samuel pe rogojini; sub noi sunt Antoine și Enzo. Brigada 35 există încă.

— Măcar de-ar cădea o bombă d-astea pe zidurile temniței..., zice Claude.

Și mâine, la trezire, aflăm că noaptea asta, pe cer, avioanele aduceau pe aripile lor zorii debarcării.

Jacques avea dreptate, primăvara se întoarce, Enzo și Antoine poate vor scăpa.

*

În zorii zilei următoare, în curte au intrat trei bărbați îmbrăcați în negru. Îi urma un ofițer în uniformă, îi întâmpină paznicul-șef; e și el uimit.

— Așteptați-mă în birou, trebuie să-i anunț, nu știam că veți veni.

Și când paznicul-șef se întoarce spre clădire, pe poartă intră un camion, iar din el coboară pe rând doisprezece bărbați cu căști.

În dimineața aceea Theil și Touchin sunt liberi, de serviciu e Delzer.

— Trebuia să-mi cadă mie pe cap chestia asta, bombăne adjunctul paznicului-șef.

Trece prin culoar și se apropie de celulă. Antoine îi aude pașii și se ridică.

— Ce faceți aici, e încă întuneric, nu e ora gamelei?

— Asta e, spune Delzer, au venit.

— Cât e ceasul?

Paznicul se uită la ceas, e ora cincii.

— Pentru noi?

— N-au spus nimic.

— Atunci, o să vină să ne ia?

— Cred că peste o jumătate de oră. Au de completat acte și, pe urmă, trebuie să intre înapoi în celule deținuții de serviciu.

Paznicul se scotocește prin buzunare și scoate un pachet de Gauloises, îl trece printre gratii.

— Ar fi bine să-l trezești pe colegul tău.

— Dar nu poate sta în picioare. Doar n-o să facă așa ceva! N-au dreptul, la naiba! se supără Antoine.

— Știu, spune Delzer, fără să se uite în ochii lui. Te las acum, poate o să vin tot eu.

Antoine se apropie de rogojina lui Enzo. Îl bate ușor pe umăr.

— Trezește-te!

Enzo tresare, deschide ochii.

— Pentru noi doi? întrebă el cu ochii în lacrimi.

— Nu, pe tine nu pot, ar fi josnic.

— Nu spune asta, Antoine, m-am obișnuit să fim împreună, merg cu tine.

— Taci, Enzo! Nu poți să mergi, îți interzic să te ridici, m-auzi? Mă descurc și singur, știi doar.

— Da, prietene, știu.

— Uite, avem două țigări, adevărate, putem să le fumăm împreună.

Enzo se îndreaptă și aprinde un chibrit. Trage un fum și se uită la volutele apărute.

— Deci Aliații tot n-au debarcat?

— Probabil că nu, bătrâne.

*

În celula-dormitor, fiecare așteptăm în felul nostru. În dimineața asta, fiertura întârzie. E ora șase și deținuții de serviciu încă nu au intrat pe galerie. Jacques măsoară încăperea; se vede pe chipul lui că e îngrijorat. Samuel a înțepenit lângă perete,

Claude se ridică la gratii, dar curtea e încă pustie, așa că se așază iar pe jos.

— Ce Dumnezeuului fac? mormăie Jacques.

— Nemernicii! răspunde fratele meu.

— Crezi că...?

— Taci, Jeannot, îmi comandă Jacques și se așază și el pe jos, cu spatele la ușă, cu fața pe genunchi.

*

Delzer s-a întors în celula condamnaților. Are fața descompusă.

— Îmi pare rău, băieți.

— Dar cum o să-l ia? imploră Antoine.

— O să fie dus pe un scaun. De asta am întârziat. Am încercat să-i fac să renunțe, să le spun că nu se face așa ceva, dar s-au plictisit să mai aștepte până se vindecă el.

— Canaliile! urlă Antoine.

Acum Enzo e cel care-l liniștește.

— Pot să merg pe picioarele mele!

Se ridică, se clatină și cade. I se desface bandajul, tot piciorul e infectat.

— O să-ți aducă un scaun, oftează Delzer. Nu e nevoie să suferi și mai mult.

Și, dincolo de aceste cuvinte, Enzo aude pașii care vin spre ei.

*

— Ai auzit? spune Samuel, ridicându-se.

— Da, șoptește Jacques.

În curte se aud pașii jandarmilor.

— Du-te la fereastră, Jeannot, și spune-ne ce se întâmplă.

Înaintează până la gratii. Claude mă ajută să urc. În spatele meu, colegii așteaptă să le spun o poveste tristă despre o lume în care doi copii speriați sunt târâți în zori către moarte, povestea în care unul din ei se clatină pe un scaun dus de doi jandarmi.

Unul în picioare, este legat de stâlp, altul, pe un scaun, pus chiar alături.

Se aliniază doisprezece oameni. Aud degetele lui Jacques pocnind, într-atât le strânge, și douăsprezece focuri explodează în zorii unei ultime zile. Jacques urlă „Nu!”, mai tare decât cântecul care începe să se audă, mai tare decât versurile *La Marseillaise*.

Capetele prietenilor noștri se clatină și cad pe piept, piepturile găurite se golesc de sânge; piciorul lui Enzo tresare, apoi se rigidizează și scaunul se răstoarnă pe-o parte.

Chipul lui e în nisip, și, în liniștea care s-a lăsat, îți jur că zâmbește.

*

În noaptea aceea, cinci mii de nave care veneau din Anglia au traversat Canalul Mânecii. În zorii zilei, optsprezece mii de parașutiști au coborât din cer, și soldații americani, englezi și canadieni au debarcat cu miile pe plajele Franței; trei mii dintre ei și-au dat acolo viețile în primele ore ale dimineții, majoritatea se odihnesc în cimitirele din Normandia.

E 6 iunie 1944, ora șase. În zori, la închisoarea Saint-Michel, la Toulouse, i-au împușcat pe Antoine și pe Enzo.

29

În cele trei săptămâni care au urmat, Aliații au dat piept cu infernul în Normandia. Fiecare zi aducea însă victorii și speranțe; Parisul nu fusese încă eliberat, dar se anunța primăvara pe care o așteptase atât de mult Jacques și, deși venise târziu, nimeni nu putea fi supărat pe ea.

În fiecare dimineață, la plimbare, schimbam cu prietenii spanioli vești despre război. Acum, suntem siguri de asta, ne vor elibera și pe noi cât de repede. Dar intendentul de poliție Marty, plin de ură, a hotărât altceva. La sfârșitul lunii, el transmite administrației financiare ordinul să dea toți deținuții politici pe mâna naziștilor.

În zori suntem toți adunați în galerie, sub geamurile gri. Fiecare are pachetul lui, gamela și câteva lucruri.

Curtea e plină de camioane, iar Waffen-SS urlă la noi să ne aliniem. Închisoarea e în stare de asediu. Suntem împrejmuiți. Soldații urlă și ne pun să înaintăm lovindu-ne cu paturile puștii. În rând, sunt alături de Jacques, de Charles, de François, de Marc, Samuel, fratele meu și toți prietenii din brigada 35 care au supraviețuit.

Cu mâinile la spate, paznicul-șef Theil, înconjurat de câțiva paznici, ne privește și ochii îi scapără de ciudă. Mă apropii de urechea lui Jacques și-i șoptesc:

— Uită-te la el, e livid. Mai bine în pielea mea decât în a lui.

— Dar nu-ți dai seama unde ne duc, Jeannot!

— Ba da, dar ne vom duce cu fruntea sus, iar el nu va putea niciodată vorbi răspicat.

Cu toții speram că vom fi liberi și toți plecăm în șir, cu cătușe, când se deschid porțile închisorii. Sub escortă, traversăm orașul și puținii trecători, tăcuți, în această dimineață alburie, se uită la cohorta care e dusă la moarte.

În gara din Toulouse, unde ne vin în gând amintiri, ne așteaptă un tren de marfă.

În timp ce ne aliniem pe peron, fiecare dintre noi își dă seama unde ne va duce acest tren. Face parte din cele care, de mult timp, traversează Europa, cele ai căror pasageri nu se mai întorc niciodată.

Capătul drumului e la Dachau, Ravensbrück, Auschwitz, Birkenau. Suntem împinși, ca niște animale, în trenul fantomă.

PARTEA A TREIA

30

Soarele nu s-a ridicat încă sus pe cer, cei patru sute de prizonieri din lagărul Vernet așteaptă pe peron, unde se face totuși simțită căldura zilei. Cei o sută cincizeci de deținuți de la închisoarea Saint-Michel li se alătură. Între vagoanele de marfă care ne așteaptă, la garnitură sunt atașate și câteva vagoane de călători. Sunt urcați acolo germani condamnați pentru delikte minore. Se întorc acasă, sub escortă. Se urcă, de asemenea, împreună cu familiile lor, membri ai Gestapo-ului care au obținut repatrierea. Waffen-SS-iștii se așază pe trepte, cu puștile pe genunchi. Lângă locomotivă, șeful trenului, locotenentul Schuster, le dă ordine soldaților. La coada garniturii, se agață o platformă pe care se află un proiector imens și o mitralieră. SS-iștii ne împing. Mutra unui deținut nu-i place unuia dintre ei. Îi aplică o lovitură cu patul puștii. Bărbatul se rostogolește pe jos și se ridică îndoit din mijloc. Se deschid ușile vagoanelor de marfă. Mă întorc

și mă uit ultima dată la culorile zilei. Nici un nor, se anunță chiar o zi caldă de vară, iar eu plec în Germania.

Peronul e plin de lume, cozile de deportați s-au format în fața fiecărui vagon, și eu, lucru ciudat, nu aud nici un zgomot. Suntem împinși. Claude se apleacă spre mine.

— De data asta, e ultima călătorie.

— Taci!

— Cât timp crezi c-o să rezistăm înăuntru?

— Cât va fi nevoie. Îți interzic să mori!

Claude dă din umeri, i-a venit rândul să urce, îmi întinde mâna și-l urmez. Ușa vagonului se închide în spatele nostru.

Ochii mei au nevoie de ceva timp ca să se obișnuiască în întuneric. La fereastră sunt bătute-n cuie scânduri în jurul cărora e înfășurată sârmă ghimpată. În vagon suntem înghesuiți șaiszeci de oameni, poate chiar mai mulți. Îmi dau seama că, pentru a ne odihni, va trebui să ne lungim pe rând.

În curând va fi prânzul, nu mai putem de căldură și trenul tot nu pleacă. Dacă am merge, am avea poate puțin aer, dar nu se întâmplă nimic. Un italian care nu mai poate de sete face pipi în căușul palmelor și-și bea urina. Imediat se clatină și leșină. Trei dintre noi îl susținem sub firicelul de aer care pare a intra prin fereastră. Dar în timp ce reușim să-l reanimăm, alții își pierd cunoștința și cad.

— Ia auziți! șoptește fratele meu.

Ciulim urechea și-l privim cu toții plini de neîncredere.

— Șșșt, insistă el.

Aude vuietul amenințător al furtunii, deja pe acoperiș se izbesc picături mari de ploaie. Meyer se agită, întinde mâinile către sârma ghimpată și se rănește; ce dacă, cu sângele lui, care i se prelinge pe braț, se amestecă puțină apă de ploaie, o linge. Locul îi e luat de alții. Însetați, epuizați, speriați, oamenii sunt pe cale să devină animale; dar, la urma urmelor, cum să fii supărat pe ei că și-au pierdut rațiunea, nu suntem oare înghesuiți în vagoane pentru animale?

O zdruccinătură — și garnitura se urnește, parcurge câțiva metri și se oprește iar.

E rândul meu să stau jos. Claude e alături de mine. Cu spatele lipit de peretele vagonului, genunchii la piept pentru a nu ocupa mult loc. Sunt patruzeci de grade și îi simt respirația agitată, ca a

câinilor care se lasă pradă odihnei pe piatra caldă.

În vagon e liniște. Din când în când, cineva tușește înainte de a leșina. În anticamera morții, mă întreb la ce se gândește cel care conduce locomotiva, la ce se gândesc familiile germane care s-au așezat pe banchetele confortabile ale compartimentelor lor, mă gândesc la acești bărbați și femei care își potolesc setea și mănâncă pe săturate. Sunt oare printre ei vreunii care să știe de acești deținuți care se sufocă, acești adolescenți fără vlagă, toate aceste ființe umane cărora li se fură demnitatea înainte de a fi asasinați?

— Jeannot, trebuie să scăpăm de aici până nu e prea târziu.

— Cum?

— Nu știu, dar trebuie să găsim o soluție.

Nu știu dacă fratele meu spune asta pentru că realmente crede că există vreo șansă de evadare sau pur și simplu pentru că simte că sunt în pragul disperării. Mama ne spunea întotdeauna că viața nu depinde decât de speranța pe care i-o dai. Aș fi vrut să-i simt parfumul, să-i aud vocea și să-mi aduc aminte că acum câteva luni mai eram un copil. Îi revăd zâmbetul care-i dispare de pe buze, în timp ce-mi spune cuvinte pe care nu le aud. „Salvează-i fratelui tău viața, rostesc buzele, nu renunța, Raymond, nu renunța!”

— Mamă?

O palmă pe fiecare obraz.

— Jeannot?

Scutur capul și, în ceața mea, văd mutra nedumerită a fratelui meu mai mic.

— Cred că mai aveai puțin și dădeai ochii peste cap, îmi spune el cerându-și scuze pentru palme.

— Nu-mi mai spune Jeannot, nu mai are nici un rost!

— Până nu ieșim victorioși din război, îți voi spune în continuare Jeannot!

— Fie, cum vrei.

Vine seara. Trenul nu s-a mișcat din loc toată ziua. Mâine, va schimba șinele de mai multe ori, dar tot nu va părăsi gara. Soldații strigă, sunt atașate alte vagoane. La sfârșitul zilei următoare, germanii distribuie pastă de fructe și o bucată de pâine de secară pentru trei zile, dar nu și apă.

A doua zi, când trenul pleacă în sfârșit, pe moment, nici unul

dintre noi nu mai are puterea să-și dea seama de asta.

Álvarez s-a ridicat. Se uită la liniile pe care le desenează lumina trecând printre șipcile de lemn bătute în cuie la fereastră. Se întoarce și se uită la noi, apoi își zdrobește mâinile încercând să dea la o parte sârma ghimpată.

— Ce faci? Întreabă unul dintre oameni, înfricoșat.

— Tu ce crezi?

— Doar nu vrei să evadezi?

— Și ție ce-ți pasă? răspunde Álvarez sugând sângele care-i curge din degete.

— Îmi pasă, pentru că, dacă ești prins, vor împușca zece dintre noi drept represalii. N-ai auzit ce-au spus când eram în gară?

— Păi dacă te-ai hotărât să stai aici și dacă te aleg pe tine, ai să-mi mulțumești. Ți-am scurtat suferința. Unde crezi că ne duce trenul ăsta?

— Nu știi și nici nu vreau să știi! geme bărbatul agățându-se de haina lui Álvarez.

— În lagărele morții! Acolo o să ajungă toți care nu s-au sufocat înainte, din cauză că li se va umfla limba, înțelegi? urlă Álvarez, desprinzându-se din strânsoarea deținutului.

— Hai, evadează și lasă-l în pace, intervine Jacques; și îl ajută să desprindă scândurile de la fereastră.

Álvarez a ajuns la capătul puterilor, nu are decât nouăsprezece ani, și disperarea lui este însoțită de furie.

Șipcile sunt aduse în vagon. Intră în fine aer și, chiar dacă unora le e teamă de tentativa prietenului nostru, toată lumea gustă răcoarea care intră în vagon.

— Fir-ai tu să fii de lună! bombăne Álvarez. Uite ce lumină a naibii e, parcă e ziuă.

Jacques se uită pe fereastră, departe se vede o curbă, o pădure se conturează în noapte.

— Grăbește-te, dacă vrei să sari, acum e momentul!

— Cine vrea să vină cu mine?

— Eu, răspunde Titonel.

— Și eu, sare Walter.

— O să mai vedem după aceea, comandă Jacques, hai, urcă-te, sprijină-te de mine.

Și iată cum colegul nostru se pregătește să realizeze planul pe care-l avea în cap de când s-au închis ușile vagonului, acum două zile. Două zile și două nopți, mai lungi decât toate cele ale infernului.

Álvarez se trage până la fereastră și trece întâi picioarele, apoi se răsuțește. Va trebui să se agate de perete și să lase corpul să-i alunece. Vântul îi biciuiește obraji și îi mai dă ceva putere, dacă nu cumva asta îi vine din speranța că va scăpa. E suficient ca soldatul german de la coada trenului, cel așezat în spatele mitralierei, să nu-l vadă; e suficient ca el să nu se uite în direcția lui. Numai câteva secunde, cât să se apropie de pădurice, acolo va sări. Și dacă nu-și rupe gâtul în cădere, atunci va găsi scăparea în întunericul pădurii. Doar câteva secunde, și Álvarez dă drumul la mâini. Se aude imediat păcănitul mitralierelor; se trage de peste tot.

— V-am spus eu! strigă bărbatul. A fost o nebunie.

— Taci! îi ordonă Jacques.

Álvarez se rostogolește. Gloanțele dislocă pământul în jurul lui. Are coaste rupte, dar e în viață. Fuge acum cât îl țin picioarele. În spate, aude scrâșnetul frânelor trenului. O haită pornește deja în urmărirea lui; și în vreme ce se strecoară printre copaci, fugind de-și pierde răsuflarea, în jurul lui plouă gloanțele, făcând să sară în aer bucăți de coajă din pinii dimprejur.

Se luminează pădurea; vede în față fluviul Garonne, ca o panglică argintie în noapte.

Opt luni de închisoare, opt luni de privațiuni, la care se adaugă aceste zile îngrozitoare din tren; dar Álvarez are sufletul unui luptător. Are în el forța pe care ți-o dă libertatea. Și, aruncându-se în apă, Álvarez își spune că, dacă reușește, le va veni și altora rândul; își zice că nu va muri înecat, colegii merită această încercare. Nu, Álvarez nu va muri în seara asta.

Patru sute de metri mai departe, se ridică pe malul opus. Clătinându-se, merge spre singura lumină care strălucește în fața lui. E fereastra luminată a unei case de la marginea unui câmp. Un bărbat îi iese în întâmpinare, îl ia de braț și-l duce înăuntru. Auzise focurile de armă. El și fiica lui îl primesc cu ospitalitate.

Întorși la calea ferată, SS-iștii care nu și-au găsit prada sunt furioși, lovesc laturile vagoanelor cu piciorul, ca pentru a ne interzice orice șoaptă. Vor fi probabil represalii, dar nu acum. Locotenentul Schuster a hotărât să repună trenul în mișcare. Cu Rezistența care se întinde de acum în regiune, nu e bine să întârzie pe aici. Trenul ar putea fi atacat. Soldații se urcă și locomotiva pornește.

Nuncio Titonel, care ar fi trebuit să sară imediat după Álvarez,

a fost nevoit să renunțe. De îndată ce vorbește, Marc lasă capul jos. E fratele Damirei. După arestarea lor, Marc și Damira au fost despărțiți, și, de la interogatorii, nu mai știe nimic de ea. La închisoarea Saint-Michel nu a primit nici o veste și nu a încetat nici o clipă să se gândească la ea. Nuncio îl privește, oftează și vine să se așeze lângă el. Niciodată nu a îndrăznit să-i vorbească despre femeia care i-ar fi putut face frați dacă le-ar fi fost dată libertatea de a iubi.

— De ce nu mi-ai spus că erați împreună? întrebă Nuncio.

— Pentru că ea îmi interzisese s-o fac.

— Ce idee!

— Îi era frică de reacția ta, Nuncio. Eu nu sunt italian...

— Dacă-ai ști ce puțin îmi pasă că nu ești de pe la noi, din moment ce-o iubești și-o respecti. Toți suntem străini față de cineva.

— Da, toți suntem străini față de cineva.

— Oricum, știam de la-nceput.

— Cine ți-a spus?

— Dacă ai fi văzut-o când s-a întors acasă în prima zi când oi fi sărutat-o! Și când pleca în misiune cu tine sau undeva unde trebuia să te întâlnească, stătea o groază de timp în fața oglinzii. Nu trebuia să fii prea deștept ca să-ți dai seama.

— Te rog, Nuncio, nu mai vorbi despre ea la trecut.

— Știi, Marc, cred că e deja în Germania, nu-mi mai fac iluzii.

— Atunci de ce-mi vorbești despre asta acum?

— Pentru că înainte credeam că o să scăpăm, că vom fi eliberați, nu voiam să renunți.

— Dacă evadezi, vin cu tine, Nuncio!

Nuncio se uită la Marc. Îi pune mâna pe umăr și-l strânge aproape de el.

— Un lucru care mă liniștește este că sunt cu ea Osna, Sophie și Marianne; vei vedea, se vor ajuta una pe alta. Osna va avea grijă să scape toate, nu va renunța niciodată, poți să ai încredere în mine.

— Crezi că Álvarez a scăpat? continuă Nuncio.

Nu știam dacă prietenul nostru supraviețuise, dar, în orice caz, reușise să evadeze și, pentru noi toți, renăștea speranța.

Câteva ore după aceea, soseam la Bordeaux.

Dimineața în zori se deschid ușile vagonului. Ni se dă în fine puțină apă, pe care trebuie s-o bem mai întâi umezindu-ne buzele, apoi cu înghițituri mici, pentru ca gâtul să accepte să se deschidă și să lase lichidul să treacă. Locotenentul Schuster ne dă voie să coborâm în grupuri de patru sau cinci. Doar puțin timp, cât să ne ușurăm pe marginea căii ferate. Fiecare grup e încadrat de soldați înarmați; unii au grenade ca să prevină o fugă în grup. În fața lor ne lăsăm pe vine; nu e și aici decât încă o umilire, dar trebuie să ne obișnuim. Fratele meu se uită la mine, cu o figură tristă. Îi zâmbesc, de bine de rău, mai degrabă de rău, cred.

31

4 iulie

Ușile s-au închis din nou, căldura instalându-se imediat. Trenul pornește. În vagoane, bărbații s-au întins pe jos. Noi, colegii din brigadă, stăm așezați cu spatele sprijinit pe peretele din spate. Dacă te uiți la noi, așa, ai putea crede că suntem copiii lor și totuși, totuși...

Vorbim despre itinerar, Jacques pune pariu că ajungem la Angoulême, Claude visează la Paris, Marc e sigur că mergem spre Poitiers, majoritatea sunt de acord că spre Compiègne. Este acolo un lagăr de tranzit care e folosit ca gară de corespondență. Știm cu toții că în Normandia continuă luptele, se pare că au loc și în regiunea Tours. Armatele Aliatilor înaintează spre noi, iar noi ne îndreptăm spre moarte.

— Știi, frățioare, cred că suntem mai degrabă ostateci decât prizonieri. Poate că ne dau drumul la graniță. Toți nemții ăștia vor să se întoarcă acasă, și dacă trenul nu ajunge până în Germania, Schuster și ai lui vor fi capturați. De fapt, le e teamă că Rezistența îi va face să întârzie, punând explozibil pe șine. De aceea nu înaintează trenul. Schuster încearcă să treacă prin ochiurile plasei. Pe de-o parte, e prins în menghină de colegii din *maquis*, pe de alta, îi e grozav de frică de un bombardament al aviației engleze.

— De unde ți-a venit ideea asta? Te-ai gândit singur?

— Nu, mărturisește el. Cât făceam pipi, Meyer a auzit doi soldați vorbind între ei.

— Și Meyer înțelege germana? întrebă Jacques.

— Vorbește idiș...

— Și unde e Meyer acum?

— În vagonul alăturat, răspunde Claude.

Nici nu și-a terminat bine fraza, că trenul se oprește iar. Claude se ridică la fereastră. Departe se vede o gară mică, Parcoul-Médillac.

E ora zece dimineața, și e pustiu, nici picior de călător sau lucrător feroviar. Câmpia dimprejur e învăluită în liniște. Ziua trece încet într-o căldură insuportabilă. Ne sufocăm. Pentru a ne ajuta să rezistăm, Jacques ne povestește ceva. François, așezat lângă el, ascultă, pierdut în gândurile lui. Un bărbat geme în fundul vagonului, apoi leșină. Sărim trei, care-l ducem la fereastră. Mai suflă puțin vântul pe acolo. Altul se învârtește pe loc, în jurul lui, se pare că e cuprins de nebunie, începe să urle, are un plâns sfâșietor, cade și el. Așa trece toată ziua, la câțiva metri de mica gară; suntem în data de 4 iulie, la Parcoul-Médillac.

32

E ora patru după-amiaza. Jacques nu mai are salivă, a tăcut. Câteva șoapte tulbură așteptarea insuportabilă.

— Ai dreptate, va trebui să ne gândim la evadare, spun așezându-mă alături de Claude.

— Nu vom încerca decât când vom fi siguri că putem scăpa toți împreună, comandă Jacques.

— Șșșt! șoptește fratele meu.

— Ce e?

— Taci și ascultă!

Claude se îndreaptă, la fel și eu. Se duce la fereastră și se uită în față. E vorba din nou de zgomotul furtunii pe care fratele meu îl aude înaintea tuturor?

Germanii ies din tren și fug pe câmp, cu Schuster în frunte. Membrii Gestapo-ului și familiile lor se adăpostesc în șanțuri. Soldații instalează mitraliere îndreptate spre noi pentru a preveni orice încercare de evadare. Claude se uită acum la cer, ciulind urechile.

— Avioane! Dă-te-napoi! Dați-vă în spate și lungiți-vă pe podea, toți, urlă el.

Se aude vuietul avioanelor care se apropie.

Tânărul căpitan al escadrilei de vânători și-a sărbătorit cei douăzeci și trei de ani ieri, la popota ofițerilor, pe un aerodrom din Anglia. Astăzi alunecă prin aer. Cu mâna pe manșă, apasă pe un buton care acționează mitralierele din aripi. Are în față un tren nemișcat pe calea ferată, atacul va fi ușor. Dă coechipierilor ordinul să se dispună în formație, gata pentru atac, iar avionul lui plonjează în jos. Vede vagoanele în vizor, desigur că e vorba de un transport german de marfă, pentru alimentarea frontului. Comandă să fie totul distrus, în spatele lui, avioanele se aliniază pe cerul albastru, sunt gata. Trenul intră în bătaia focului. Degetul pilotului atinge ușor trăgaciul. Și în carlinga lui e foarte cald.

Acum! Aripile păcănesc, gloanțele lungi ca niște cuțite se avântă către trenul survolat de escadrilă, nemții ripostează.

În vagonul nostru, din pereți sar așchii. Proiectilele şuieră din toate părțile; cineva urlă și se răstoarnă, altul își ține măruntaiele care ies din abdomenul sfârtecat, al treilea are piciorul smuls; un adevărat măcel. Deținuții încearcă să se apere sub micile lor bagaje; slabă speranță de a supraviețui atacului. Jacques s-a aruncat peste François oferindu-i corpul drept protecție. Cele patru avioane englezești vin unul după altul, zgomotul motoarelor se aude surd în timpanele noastre, dar iată că deja se aliniază iar și se aruncă în înaltul cerului. Prin fereastră, le vedem, departe, virând și venind deasupra trenului, acum la înălțime mare.

Mi-e frică pentru Claude și-l strâng în brațe. Are o față atât de palidă!

— N-ai pățit nimic?

— Nu, dar tu sângerezi la gât, zice fratele meu, trecându-și mâna peste rana mea.

E doar o așchie care m-a zgâriat puțin. În jurul nostru e dezastru. Sunt șase morți în vagon și tot atâția răniți. Jacques, Charles și François au scăpat. Nu știm nimic despre pierderile din alte vagoane. În șanț, un soldat german se scaldă în sânge.

De departe, auzim zgomotul motoarelor care se apropie.

— Vin iarăși, anunță Claude.

M-am uitat la zâmbetul trist de pe buzele lui, ca și cum ar fi vrut să spună adio fără a îndrăzni să calce consemnul, și anume să nu moară. Nu știu ce m-a apucat. Gesturile mele s-au înlănțuit, mișcate de alt ordin pe care mi-l dăduse mama într-un coșmar recent. „Salvează-i fratelui tău viața”.

— Dă-mi cămașa, i-am strigat lui Claude.

— Ce?

— Scoate-ți cămașa și dă-mi-o imediat.

Am făcut la fel și cu a mea, era albastră, cea a fratelui meu era vag albă, de pe corpul unui bărbat care zăcea în fața mea am smuls o țesătură înroșită de sânge.

Cu cele trei bucăți de țesătură în mână, m-am repezit la fereastră. Claude m-a sprijinit. Am scos brațul afară și, uitându-mă la avioanele care coborau spre noi în picaj, am agitat cu mâna steagul nostru improvizat.

În carlingă, căpitanul e deranjat de soare. Întoarce puțin capul ca să nu fie orbit. Degetul mângâie trăgaciul. Trenul încă nu se vede, dar în câteva secunde va putea da ordinul pentru a doua salvă. Departe, locomotiva fumegă lateral. Semn că gloanțele au trecut prin cazan.

Mai trebuie, poate, să treacă încă o dată și trenul ăsta n-o să mai plece niciodată de aici.

În stânga, aproape, vede un coechipier. Îi face semn, imediat o să atace. Se uită pe vizor și se miră văzând o pată colorată care apare pe latura unui vagon. Parcă e ceva care flutură. E oare strălucirea țevii unei puști? Tânărul pilot cunoaște ciudatele difracții ale luminii. De câte ori, în aer, nu a traversat aceste curcubeie, invizibile de la sol, ca niște linii multicolore care leagă norii?

Avionul începe picajul și mâna pilotului se pregătește pe manșă. În fața lui, pata roșie-albastră se tot agită. Nu există puști colorate, și, Dumnezeule, pânza aceea albă din mijloc, nu formează oare steagul francez? Privirea căpitanului englez se fixează asupra acestor bucăți de pânză fluturate din interiorul vagonului. Sângele îi îngheață în vine, degetul i se imobilizează.

— *Break, break, break!* urlă în radioul de bord și, ca să se asigure că i-au auzit colegii ordinul, alimentează motorul și ia din nou altitudine.

În spatele lui, avioanele ies din formație și încearcă să vină după el; ai spune că e o escadrilă de tăuni îngroziți care se cocoață spre cer.

De la fereastră văd avioanele îndepărtându-se. Simt brațele fratelui meu care nu mă mai pot susține, dar mă agăț de perete ca să văd aviatorii cum continuă să zboare.

Aș vrea să fiu unul dintre ei; seara, vor fi în Anglia.

— Ei? imploră Claude.

— Cred că au înțeles. Faptul că s-au ridicat în aer e ca un fel de salut.

Sus, aparatele se regroupează. Tânărul șef de escadrilă îi informează și pe ceilalți piloți. Trenul mitraliat nu e un tren de marfă. În el simt deținuți. A văzut pe unul dintre ei fluturând un steag în încercarea de a le spune asta.

Pilotul trage manșa. Aparatul de zbor se înclină și se lasă pe aripă. De jos, Jeannot îl vede cum face cale-ntoarsă pentru a se poziționa în spatele trenului. Și apoi, iarăși, se lasă spre sol; de data asta are o alură liniștită. Aparatul vine deasupra trenului. Ai spune că planează la firul ierbii, la numai câțiva metri de sol.

De-a lungul șanțului, soldații germani nu știu ce să creadă, nici unul nu mișcă. Pilotul nu scapă din priviri acest drapel improvizat pe care un deținut îl flutură la fereastra unui vagon. Când ajunge la înălțimea lui, încetinește din nou, la limita pierderii portantei. Întoarce fața. Doar câteva secunde, două perechi de ochi albaștri se privesc fix. Cei ai unui tânăr locotenent englez la bordul unui avion de vânătoare al Royal Air Force și cei ai unui tânăr deținut evreu care este deportat în Germania. Mâna pilotului se duce la vizieră și dă onorul deținutului, care-i întoarce salutul.

Apoi avionul se ridică, însoțind zborul cu un ultim salut cu aripile.

— Au plecat? întreabă Claude.

— Da. Diseară vor fi în Anglia.

— Într-o zi și tu ai să pilotezi, Raymond, sunt sigur!

— Parcă voiai să-mi zici Jeannot până...

— Aproape că l-am câștigat, războiul, frățioare, uită-te la dârele de pe cer. A venit iar primăvara.

Jacques avea dreptate.

În acest 4 iulie, la ora patru fix după-amiaza, în mijlocul războiului, se întâlnesc două priviri, numai câteva secunde, dar pentru doi tineri, a fost parcă o veșnicie.

*

Nemții s-au ridicat și apar în mijlocul ierburilor de câmp. Se întorc spre tren. Schuster se repede la locomotivă ca să evalueze

distrugerile. În acest timp, patru bărbați sunt conduși spre zidurile unui depou construit în apropierea gării. Patru bărbați care încercaseră să evadeze profitând de atacul aerian. Sunt aliniați și uciși imediat cu mitraliera. Corpurile lor inerte, întinse pe peron, sunt scăldate în sânge, ochii lor sticloși parcă se uită la noi și ne spun că, pentru ei, infernul s-a sfârșit azi, de-a lungul acestei căi ferate.

Ușa vagonului nostru se deschide, Feldgendarm e cât pe ce să leșine. Face un pas înapoi și vomită. Vin alți doi soldați, cu o mână la nas ca să nu simtă mirosul îngrozitor. Izul acru de urină se amestecă în cel al excrementelor, al măruntaielor lui Bastien, cel cu abdomenul sfârtecat.

Un interpret anunță că morții vor fi scoși din vagoane în câteva ore, iar noi știm că în căldura asta fiecare minut care vine va fi o caznă.

Mă întreb dacă-și vor da osteneala să îngroape cei patru bărbați asasinați care zac încă, la câțiva metri de vagon.

Din vagoanele vecine se aud strigăte de ajutor. Sunt reprezentanți ai multor meserii în tren. Fantomele care-l populează sunt muncitori, notari, tâmplari, ingineri, profesori. Un medic, deținut și el, are permisiunea să dea primele îngrijiri celor răniți. Îl cheamă Van Dick, și e ajutat de un chirurg spaniol care a profesat trei ani în lagărul de la Vernet. Degeaba petrec ei orele care urmează încercând să salveze câteva vieți, nu reușesc; nu au nici o dotare, iar căldura copleșitoare le vine repede de hac celor care gem. Unii se roagă să le fie anunțate familiile, alții par a zâmbi când se sting, eliberați parcă de suferințe. Aici, la Parcoul Médillac, până seara, mor câteva zeci de oameni.

Locomotiva nu mai poate fi folosită. Trenul nu va pleca în seara asta. Schuster comandă altă locomotivă, care va sosi peste noapte.

Până atunci, lucrătorii de la căile ferate o vor putea sabota un pic, rezervorul de apă va avea o scurgere, trenul va trebui să se oprească mai des pentru a face plinul.

Noaptea e liniștită. Ar fi trebuit să facem o răzmeriță, dar nu mai avem putere. Canicula ne apasă ca o capă de plumb și ne aruncă pe toți într-o stare de semi-inconștiență. Limbile încep să ni se umfle, respirația e mai grea. Álvarez avea dreptate.

33

— Crezi că a scăpat? Întreabă Jacques.

Álvarez era demn de șansa pe care i-o dăduse viața. Bărbatul și fiica lui, care l-au găzduit, i-au propus să rămână la ei până la Eliberare. Totuși, de abia refăcut și cu rănilor vindecate parțial, Álvarez le-a mulțumit că l-au îngrijit și l-au hrănit, trebuia să se întoarcă la luptă. Bărbatul n-a mai insistat, vedea că interlocutorul lui e hotărât. A decupat deci o hartă a regiunii de pe un calendar al poștei pe care-l avea și i-a dat-o prietenului nostru. I-a oferit și un cuțit și i-a spus să se ducă la Sainte-Bazaille. Acolo, șeful de gară era membru în Rezistență. Când Álvarez a ajuns în locul respectiv, s-a așezat pe o bancă, în fața peronului. Șeful l-a observat și l-a chemat în biroul lui. I-a spus că SS-iștii din regiune erau încă în căutarea lui. L-a condus spre un mic depozit unde se aflau câteva unelte și haine de lucrător la căile ferate, i-a dat o haină gri, i-a pus o șapcă pe cap și i-a încredințat un ciocan. După ce a verificat dacă arată bine în ținuta asta, i-a spus să vină cu el pe lângă calea ferată. Pe drum s-au întâlnit cu două patrulare germane. Prima nu le-a dat nici o atenție, a doua i-a salutat.

Spre seară au ajuns la casa șefului de gară. Acolo Álvarez a fost întâmpinat de soția și cei doi copii ai acestuia. Timp de trei zile a stat acolo, hrănit și îngrijit cu multă dragoste. Salvatorii lui erau de origine bască. În dimineața celei de-a treia zile, în fața căsuței unde Álvarez prindea puteri s-a oprit o mașină de teren neagră. La bordul ei se aflau trei partizani, trăgători de elită, care l-au luat cu ei, și așa a plecat iar la luptă.

*

6 iulie

În zori, trenul pornește iar la drum. În curând trecem printr-o gară a unui sat care are un nume nostim. Pe panou citim „Charmant”¹¹. Având în vedere împrejurările, ironia acestei geografii ne face să râdem. Dar brusc convoiul se oprește iar. În timp ce ne sufocăm în vagoane, Schuster e furios de această nouă oprire și se gândește la alt itinerar. Locotenentul german știe că e

¹¹ În franceză, „încântător”. (N. t.)

imposibil să se îndrepte spre nord. Aliații înaintează inexorabil și îi e din ce în ce mai mult teamă de atacurile Rezistenței care pune explozibil pe șine ca să ne întârzie deportarea.

*

Ușa vagonului se deschide brusc și alunecă cu zgomot pe șinele ei. Uluiți, vedem un soldat german care urlă. Claude se uită la mine, nu înțelege nimic.

— A venit Crucea Roșie, trebuie să mergem să luăm un vas de pe peron, traduce un deportat care ne servește de interpret.

Jacques mă trimite pe mine. Sar din vagon și cad în genunchi. Cred că mutra mea de roșcat nu-i place Feldgendarmului care stă în fața mea: abia apucăm să avem un scurt schimb de priviri, că îmi și arde cu patul puștii o lovitură puternică în față. Mă clatin de data asta pe spate și cad în fund. Pe pipăite, caut ochelarii. În fine, îi găsesc. Adun cioburile și le bag în buzunar; într-o ceață groasă, o iau pe urma soldatului care mă duce după un tufiș. Cu pușca, îmi arată o găleată de apă și o cutie din carton cu chifle negre. Așa se organizează alimentarea fiecărui vagon. Înțeleg că nu vom putea niciodată vorbi cu cei de la Crucea Roșie. Când mă întorc la vagon, Jacques și Charles se grăbesc să vină la ușă ca să mă ajute să urc. Nu văd în jurul meu decât o ceață groasă, colorată în roșu. Charles îmi curăță fața, dar ceața nu dispare. Și-mi dau seama ce mi s-a-ntâmpat. Ți-am mai spus, natura nu s-a jucat destul dând părului meu culoarea morcovilor, a mai trebuit să mă facă și miop ca o cârțiță. Fără ochelari, lumea mea e neclară, sunt orb, sunt în stare numai să-mi dau seama dacă e zi sau noapte, de abia dacă pot discerne formele care se mișcă în jur. Totuși, recunosc prezența fratelui meu alături de mine.

— Fir-ar să fie, nemernicul ăsta te-a urâțit de tot!

Țin în mână ce-a mai rămas din ochelari. O bucată mică de sticlă în dreapta ramei, alta, puțin mai mare, atârnă pe stânga. Claude e desigur foarte obosit pentru că nu a remarcat că fratele lui nu are nimic pe nas. Îmi dau seama că încă nu pricepe dimensiunea dramei. Va trebui să evadeze fără mine; nici vorbă să se încurce cu un infirm. Dar Jacques a înțeles totul; îl roagă pe Claude să ne lase singuri și se așază lângă mine.

— Nu renunța! îmi șoptește el.

— Și cum vrei să mă descurc acum?

— O să găsim noi o soluție.

— Jacques, m-am gândit întotdeauna că ești optimist, dar acum mi se pare că depășești orice limită!

Claude revine și aproape că mă împinge pentru a-și face loc.

— Știi ce? Am o idee pentru ochelarii tăi. Găleata trebuie dusă înapoi, nu?

— Și ce-i cu asta?

— Păi, pentru că nu ne lasă să vorbim cu Crucea Roșie, va trebui să punem la loc găleata în spatele tușișului, după ce o golim.

Mă înșelasem, nu numai că fratele meu înțelegea situația, dar se și gândise la un plan. Și oricât de puțin probabil era, ajunseseam să mă întreb dacă, dintre noi doi, fratele mai mic nu eram eu.

— Tot nu înțeleg unde vrei să ajungi?

— Rămâne câte o bucată de sticlă de fiecare parte a ramei tale. E destul pentru un optician ca să-și dea seama ce dioptrii ai.

Cu ajutorul unei așchii de lemn și cu un fir de ață rupt din cămașă, mă străduiam să repar ireparabilul. Exasperat, Claude și-a pus mâinile pe ale mele.

— Gata, nu mai ai ce repara! Ascultă-mă, pentru Dumnezeu. Nu vei putea niciodată să sari pe fereastră, nici să-ți iei tălpășița cu ochelarii în halul ăsta. În schimb, dacă punem resturile pe fundul găleții, poate că cineva înțelege și ne sare în ajutor.

Aveam ochii în lacrimi, mărturisesc. Nu pentru că soluția fratelui meu venea din nemăsurata lui dragoste, ci pentru că, în momentul acela, din adâncul disperării noastre, Claude mai avea forța să creadă în speranță. Eram atât de mândru de el în ziua aceea, l-am iubit atât de tare, încât mă întreb încă dacă mi-am făcut timp să i-o spun.

— E bună ideea ta, a spus Jacques.

— Ba chiar e foarte departe de a fi tâmpită, a adăugat François, și toți ceilalți erau de acord cu el.

Eu nu credeam nici o clipă că așa ceva e posibil. Chiar dacă găleata nu era inspectată înainte să fie recuperată de Crucea Roșie... Să-ți închipui că cineva descoperă acolo bucățile de ochelari și că se preocupă de soarta mea, de problema vederii unui deținut deportat în Germania, era mai mult decât inimaginabil. Dar până și Charles găsea planul fratelui meu „espatant”.

Atunci, lăsând la o parte toate îndoielile, am acceptat să las cele două infime bucăți de sticlă care de-abia mi-ar fi permis să văd pereții vagonului.

Pentru a le arăta prietenilor mei că le sunt recunoscător pentru această mică speranță pe care mi-o ofereau cu atâta generozitate, așa cum propusese Claude, am pus, târziu după-amiaza, resturile ochelarilor mei în găleata goală care era luată din vagon. Și când ușa s-a închis la loc, am văzut în umbra infirmierei de la Crucea Roșie care se depărta, cum mă cuprinde întunericul morții.

În noaptea aceea, a fost o furtună deasupra localității Charmant. Ploaia șiroia pe acoperișul vagonului și se scurgea prin găurile făcute de tirul avioanelor englezești. Cei care mai aveau destulă forță, stăteau în picioare, cu capul în sus, pentru a recupera picăturile, cu gura larg deschisă.

34

8 iulie

Am plecat, totul s-a terminat, n-o să-mi mai văd niciodată ochelarii.

În zori, ajungem la Angoulême. În jurul nostru, totul e părăsit; gara a fost distrusă de bombardamentele Aliatilor. Trenul încetinește, iar noi privim uimiți clădirile găurite, scheletele calcinate ale vagoanelor înghesuite unele în altele. Pe șine încă mai ard locomotive, uneori răsturnate pe-o parte. Macarale lugubre zac ca niște cadavre. Și, de-a lungul șinelor smulse și îndreptate spre cer, câțiva muncitori sceptici, cu lopeți și târnăcoape în mână, se uită îngroziți cum trece trenul nostru. Șapte sute de fantome care trec printr-un peisaj apocaliptic.

Frânele scârțâie, trenul se oprește. Germanii le interzic lucrătorilor feroviari să se apropie. Nimeni nu trebuie să știe ce se petrece în interiorul vagoanelor, nimeni nu trebuie să fie martorul atrocității. Lui Schuster îi e tot mai frică de un atac. La el, frica de luptătorii din *maquis* a devenit o obsesie. Trebuie spus că, de când am plecat din Toulouse, trenul nu a putut parcurge niciodată mai mult de cincizeci de kilometri pe zi, iar frontul luptelor și al Eliberării înaintează spre noi.

Ne este strict interzis să comunicăm de la un vagon la altul, dar totuși veștile circulă. Mai ales cele despre război și înaintarea Aliatilor. De fiecare dată când un lucrător la căile ferate, mai curajos, reușește să se apropie de tren, de fiecare dată când un

civil generos vine, învăluit în noapte, să ne îmbărbăteze, culegem informații. Și, de fiecare dată, renaște speranța că Schuster nu va reuși să ajungă la graniță.

E ultimul tren care mai pleacă spre Germania, ultima garnitură cu deportați, și unii își zic că vom fi până la urmă eliberați de americani sau de Rezistență. Mulțumită ei nu prea avansăm, ea pune explozibil pe căile ferate. Departe, Feldgendarm dau la o parte doi muncitori care încearcă să vină spre noi. De acum înainte, pentru acest batalion în retragere, sunt dușmani peste tot. În fiecare civil care vrea să ne dea ajutor, în fiecare muncitor, naștii văd teroriști. Dar ei sunt aceia care urlă, cu pușca în mână și înarmați cu grenade, ei sunt cei care dau și în cei mai slabi dintre noi, îi brutalizează pe bătrâni, tocmai pentru a scăpa de tensiunea care-i hărțuiește.

Nu vom pleca astăzi. Vagoanele rămân închise, bine păzite, și căldura din ce în ce mai mare ne ucide lent. Afară sunt treizeci și șase de grade; înăuntru, nu poate spune nimeni, am leșinat aproape toți. Singura ușurare în această urgie este să întrevăd chipurile familiare ale colegilor. Ghicesc zâmbetul pe care-l schițează Charles când îl privesc, Jacques pare că veghează asupra noastră. François stă pe lângă el, ca un fiu pe lângă tatăl pe care l-a pierdut. Eu mă gândesc la Sophie și la Marianne; îmi închipui aerul proaspăt de pe Canal du Midi și revăd o bancă unde ne așezam și schimbam mesaje. În fața mea, Marc pare atât de trist; totuși, el are noroc. Se gândește la Damira, și sunt sigur că și ea se gândește la el, dacă e încă în viață. Nici un paznic, nici un torționar nu va putea face prizoniere aceste gânduri. Sentimentele trec printre gratiile cele mai dese, călătoresc fără să le fie frică de distanțe, nu cunosc nici barierele lingvistice sau religioase, se întâlnesc dincolo de închisorile inventate de oameni.

Marc are această libertate. Aș vrea să cred că, acolo unde se află, Sophie se gândește puțin la mine; ar fi de ajuns câteva secunde, câteva gânduri pentru prietenul care eram..., căci pentru ea nu puteam fi mai mult decât atât.

Astăzi nu vom primi nici pâine, nici apă. Unii dintre noi nu mai pot vorbi, nu mai au puterea s-o facă. Claude și cu mine nu ne mai părăsim, verificăm în fiecare clipă dacă unul sau celălalt nu cumva a leșinat, dacă nu cumva moartea îi dă târcoale, și din când în când, ne dăm mâinile, ca să fim siguri...

9 iulie

Schuster s-a hotărât să se întoarcă. Rezistența a aruncat în aer un pod, nu mai putem trece. Vom pleca înapoi spre Bordeaux. Și, pe când trenul se îndepărtează de Angoulême și de gara devastată, mă gândesc iar la găleata unde am lăsat să-mi scape ultima șansă de a vedea bine. Am petrecut deja două zile în ceață, iar noaptea e tot în fața mea.

Sosim la începutul după-amiezei. Nuncio și prietenul lui, Walter, nu se gândesc decât la evadare. Seara ne petrecem timpul vânând puricii și păduchii care ne rod trupul împutinat. Paraziții stau în cusăturile cămășilor și pantalonilor. E nevoie de multă îndemânare ca să-i scoți de acolo și de abia ai scăpat de o colonie, că se instalează alta. Pe rând, unii se lungesc și încearcă să se odihnească, în timp ce alții se ghemuiesc pentru a le face loc. În mijlocul acelei nopți îmi vine în gând o întrebare ciudată: dacă vom supraviețui acestui infern, vom putea să-l uităm, măcar pentru o zi? Vom mai avea dreptul să trăim iarăși ca oameni normali? Poate fi șters din memorie ceea ce distruge spiritul?

*

Claude se uită ciudat la mine.

— La ce te gândești? mă întreabă fratele meu.

— La Chahine, îți mai aduci aminte de el?

— Cred că da. De ce te gândești la el acum?

— Pentru că trăsăturile lui nu vor dispărea niciodată.

— La ce te gândești cu-adevărat, Jeannot?

— Caut un motiv pentru care să supraviețuiesc.

— Păi e chiar în fața ta, idiotule! O să fim iar liberi într-o zi. Și apoi, ți-am promis c-o să zbori, sper că-ți aduci aminte.

— Și tu, ce vrei să faci după război?

— Să fac turul Corsicăi cu motocicletă, cu cea mai frumoasă domnișoară din lume alături de mine.

Chipul fratelui meu se apropie de mine.

— Eram sigur! Am văzut că râzi. Ce? Nu mă crezi în stare să seduc o fată și s-o iau cu mine în excursie?

Degeaba mă chinui să mă abțin, simt cum râsul pune stăpânire pe mine, iar fratele meu se îngrijorează. Și Charles începe să râdă, chiar Marc ni se alătură.

— Dar ce v-a apucat pe toți? întrebă Claude, agasat.

— Puți îngrozitor, bătrâne, dac-ai vedea cum arăți! Tare mă îndoiesc că în halul ăsta să vrea să vină cu tine chiar și un gândac de bucătărie.

Claude mă miroase și ni se alătură în râsul ăsta nebun de care nu mai putem scăpa.

*

10 iulie

La prima oră a zilei, e deja foarte cald. Iar trenul ăsta blestemat tot nu se mișcă. Nu se arată nici un nor la orizont, nu e nici o speranță că vreo picătură de ploaie va veni să liniștească suferințele deținuților. Se spune că, dacă lucrurile nu merg bine, spaniolii cântă. Se aude o melodie, dintre scândurile vagonului vecin evadează frumoasa limbă a Cataloniei.

— Ia uitați-vă! spune Claude care s-a cocoțat la fereastră.

— Ce vezi? întrebă Jacques.

— Soldații, se agită pe calea ferată. Vin camionete ale Crucii Roșii, coboară asistente din ele, au apă, și vin înspre noi.

Înaintează până la peron, dar Feldgendarm le ordonă să se oprească, să lase gălețile și să plece. Vor veni deținuții să le ia de îndată ce vor pleca ele. Nu e permis nici un contact cu teroriștii!

Asistenta-șefă îl dă la o parte pe soldat cu un gest scurt.

— Ce teroriști? întrebă ea jignită. Bătrânii? Femeile? Bărbații înfomețați din aceste vagoane pentru animale?

Strigă la el și îi spune că s-a plictisit de atâtea ordine. Nu mai e mult și cineva va trebui să dea socoteală. Asistentele vor distribui alimente în vagoane, fără nici o discuție! Și adaugă că nu se va lăsa impresionată de faptul că el poartă o uniformă.

Când apare Schuster și îndreaptă pistolul spre ea întrebând-o dacă asta o impresionează puțin mai mult, asistenta-șefă îl măsoară din priviri și îi cere politicoasă o favoare. Dacă are curajul să tragă asupra unei femei, mai ales din spate, l-ar ruga să țintească mijlocul crucii pe care o are pe uniformă. Adaugă că, spre norocul ei, crucea e destul de mare pentru ca un imbecil ca el să poată regla tirul. O să fie lăudat când se va întoarce acasă, iar dacă-l arestează americanii sau îl prinde Rezistența, îi va fi chiar mai bine.

Profitând de stupoarea lui Schuster, asistenta-șefă ordonă

curajoasei trupe care o însoțește să înainteze spre vagoane. Pe peron, soldații par a se amuza de lipsa de autoritate a locotenentului. Poate că se simt pur și simplu ușurați că cineva îl forțează pe șeful lor să fie cât de cât uman.

Asistenta-șefă deschide prima lacătul unei uși de vagon, celelalte femei fac ca ea.

Asistenta-șefă de la Crucea Roșie din Bordeaux crezuse că a văzut totul la viața ei. Două războaie și mulți ani în care a îngrijit de oamenii cei mai sărmani îi dăduseră convingerea că nimic nu o mai poate surprinde. Totuși, descoperindu-ne pe noi, rămâne înmărmurită, cu ochii măriți, o apucă groaza și nu se poate împiedica să exclame „Dumnezeule mare!”.

Asistentele ne privesc, paralizate și ele; pe chipurile lor putem vedea dezgustul și indignarea pe care le-o inspiră starea noastră. Și dacă am fi fost îmbrăcați cât de cât ca lumea, figurile noastre slăbite trădau halul în care ajunsesem.

În fiecare vagon, câte o infirmieră aduce o găleată, oferă biscuiți și vorbește puțin cu deținuții. Dar deja Schuster urlă ordonând retragerea Crucii Roșii, iar asistenta-șefă consideră că astăzi a mizat destul pe șansa ei. Ușile vagoanelor se închid din nou.

— Jeannot! Hai să vezi, strigă Jacques care se ocupă de distribuirea biscuiților și-i dă fiecăruia porția lui de apă.

— Ce se-ntâmplă?

— Se-ntâmplă că trebuie să te grăbești!

Ridicatul îmi cere ceva efort având în vedere neclaritatea în care trăiesc de câteva zile, dar simt la colegii mei o urgență care mă obligă să fiu alături de ei. Claude mă ia de umăr.

— Ia uită-te! spune el.

Are umor, Claude! În afară de un vârful din nasul lui, nu văd mare lucru, câteva siluete printre care o deosebesc pe a lui Charles și ghicesc că Marc și François stau în spatele lui.

Disting contururile găleții pe care Jacques o ridică înspre mine, și, deodată, pe fundul ei zăresc rama unei perechi de ochelari noi. Întind mâna, care dispare în apă și apuc ceva ce încă nu cred că există cu adevărat.

În liniște, colegii așteaptă cu sufletul la gură să-mi pun ochelarii la nas. Și, dintr-o dată, chipul fratelui meu redevine clar ca în primele zile, văd emoția de pe chipul lui Charles, fața

bucuroasă a lui Jacques, cele ale lui Marc și François, care mă strâng în brațe.

Cine a putut înțelege? Cine a putut ghici, descoperind pe fundul unei găleți rama unor ochelari spartți, destinul unui deportat fără speranță? Cine a avut sufletul să ceară să fie repede făcuți alții, să urmărească trenul mai multe zile, să repereze fără a se înșela vagonul de unde veneau și să facă totul pentru ca perechea cea nouă de ochelari să ajungă acolo?

— Asistenta de la Crucea Roșie, cine altcineva? răspunde Claude.

Vreau să văd din nou lumea, nu sunt orb, ceața s-a risipit. Așa că sucesc capul, privesc în jurul meu. Primul decor care se oferă privirii mele redobândite este extrem de trist. Claude mă duce spre fereastră.

— Uite ce frumos e afară.

— Da, are dreptate fratele tău, e atât de frumos afară!

*

— Crezi că e drăguță?

— Cine? întreabă Claude.

— Asistenta!

Seara, îmi spun că poate se contura în sfârșit și destinul meu. Refuzurile Sophiei, Damirei și, ca să mărturisesc totul, ale fetelor din brigadă de a mă săruta aveau în sfârșit un sens. Femeia vieții mele, cea adevărată, o fi deci cea care mi-a salvat viața.

Descoperind ochelarii pe fundul găleții, ea a înțeles imediat strigătul de ajutor pe care îl lansasem din străfundurile infernului meu. A ascuns rama într-o batistă, având infinit de multă grijă de cioburile de sticlă agățate la colțuri. S-a dus în oraș la un optician simpatizant al Rezistenței. Acesta a căutat îndelung lentilele care să se potrivească la dioptrii cu bucațile rămase în ramă. Cu ochelarii refăcuți, fata plecase pe bicicletă, de-a lungul șinelor, până ce găsisse trenul. Văzând că garnitura se întoarce iar la Bordeaux, și-a dat seama că pachetul va reuși să ajungă la destinație. Cu ajutorul asistentei-șefe de la Crucea Roșie, a ales, înainte de a ajunge pe peron, vagonul pe care l-a recunoscut după urmele lăsate de gloanțe pe o latură. Așa mi s-au întors ochelarii.

Acestei femei îi trebuise atâta suflet, atâta generozitate și curaj, încât mi-am jurat că, dacă scap, o s-o caut imediat ce se va

termina războiul și o s-o cer de nevastă, îmi și închipuiam deja cum mergeam, cu părul în vânt, pe un drum de țară, într-un Chrysler decapotabil sau, de ce nu, la ghidonul unei biciclete, ceea ce ar fi fost chiar mai plin de farmec. Băteam la ușa casei ei și, când îmi deschidea, îmi spuneam „eu sunt cel căruia i-ai salvat viața, de acum înainte viața mea îți aparține”. Am fi luat cina în fața căminului și ne-am fi povestit unul altuia ultimii ani, toate aceste luni de suferință pe acest drum lung pe care în sfârșit ne-am întâlnit. Și am fi dat împreună ultimele pagini ale trecutului pentru a scrie amândoi zilele care veneau. Am fi avut trei copii sau chiar mai mulți, dacă voia ea, și am fi trăit fericiți. Aș fi luat cursuri de pilotaj cum îmi promisese Claude și, după ce mi-aș fi luat diploma, aș fi luat-o cu mine în zbor pe deasupra Franței. Uite, de acum totul era logic; acum pentru mine viața avea în fine sens.

Având în vedere rolul pe care-l jucase Claude în salvarea mea și ținând cont de relația puternică dintre noi, era pe deplin normal să-i cer să fie martor la cununia mea.

Claude m-a privit, tușind ușor.

— Uite ce, bătrâne, n-am nimic împotriva ideii, în principiu, de a fi martor la cununia ta, îmi face chiar mare cinste, dar ar trebui să-ți spun ceva înainte ca decizia ta să fie definitivă.

Asistenta care a adus ochelarii e de o mie de ori mai mioapă decât tine, în fine, dacă mă gândesc la grosimea lentilelor pe care le avea pe nas. Bine, vei spune că puțin îți pasă de asta; dar trebuie să-ți atrag atenția, pentru că tu erai încă în ceață când a plecat: are cu patruzeci de ani mai mult ca tine, probabil că e căsătorită și are cel puțin doisprezece copii. Nu spun că, dată fiind situația noastră, am avea de ce să fim exigenți, dar în fine, în această privință...

*

Am stat trei zile în aceste vagoane nemișcate pe un peron din gara Bordeaux. Colegii mei se sufocau, uneori unul dintre ei se ridica, sperând să găsească puțin aer, dar nu adia nici o boare.

Oamenii se obișnuiesc cu orice, este unul dintre marile lor mistere. Nu ne mai simțeam propriul miros fetid, nimănui nu-i mai păsa de cel care se apleca deasupra găurii mici din podea pentru a se ușura. De foame uitasem cu totul, singura obsesie era setea; mai ales când câte o nouă bășică se forma pe limbile noastre.

Aerul se rarefia nu numai în vagon, dar și în gâtlejurile noastre; ne era tot mai greu să înghițim. Dar ne obișnuisem cu această suferință a corpului care nu ne mai dădea pace; ne obișnuiam cu toate privațiunile, inclusiv lipsa de somn. Și singurii care, la intervale scurte, găseau o eliberare erau cei care evadau în nebunie. Se ridicau în picioare, începeau să geamă sau să urle, uneori unii plângeau, înainte de a cădea, fără vlagă.

Cât despre cei care rezistau, aceștia încercau să-i încurajeze de bine, de rău pe ceilalți.

Într-un vagon vecin, Walter explica celor care puteau să-l audă că naziștii nu vor reuși niciodată să ne ducă până în Germania, americanii ne vor elibera înainte. În vagonul nostru, Jacques ne povestea până la epuizare, ca să treacă timpul mai repede. Când gura îi era prea uscată pentru a mai vorbi, în liniștea care se lăsa venea să se instaleze panica.

Și, în timp ce prietenii mei mureau în tăcere, eu retrăiam, pentru că vedeam din nou; pe undeva, mă simțeam vinovat de asta.

12 iulie

E ora două și jumătate noaptea. Dintr-o dată, se descuie ușile. Gara din Bordeaux e plină de soldați, au venit la fața locului și cei de la Gestapo. Soldații înarmați până-n dinți urlă și ne ordonă să ne luăm puținele lucruri pe care le mai avem. Cu lovituri din patul pușii și cu picioarele, suntem dați jos din vagoane și suntem grupați pe peron. Printre deținuți, unii sunt înspăimântați, alții se mulțumesc să respire cu aviditate.

Intrăm în orașul întunecat și tăcut, aliniați în coloane de câte cinci. Nu e nici o stea pe cer.

Ni se aud pașii pe caldarâmul pustiu pe care se prelinge lunga cohortă. Informațiile circulă de la un rând la celălalt. Unii spun că suntem duși spre fortul Hâ, alții sunt siguri că spre închisoare. Dar cei care înțeleg germana află, din discuțiile soldaților care merg pe lângă noi, că toate temnițele orașului sunt deja pline.

— Atunci unde ne ducem? șoptește un deținut.

— *Schnell, schnell!* urlă un Feldgendarm dându-i o lovitură în spate.

Marșul nocturn prin orașul pustiu se încheie la Laribat, în fața porților imense ale unui templu. Este prima dată când, împreună

cu fratele meu mai mic, intrăm într-o sinagogă.

35

Nu mai era nici un obiect de cult acolo. Podelele fuseseră acoperite cu paie și mai multe găleți aliniate la perete ne arătau că nemții se gândiseră la nevoile noastre. Templul era mare, putea adăposti cei șase sute cincizeci de deținuți din tren. În mod ciudat, toți cei care veneau de la închisoarea Saint-Michel s-au grupat lângă altar. Într-un spațiu vecin au fost aduse, dincolo de un grilaj, femeii pe care nu le văzusem niciodată din vagonul nostru.

Câteva cupluri se regăsesc astfel de-a lungul gratiilor care ne despart. Unii nu s-au văzut de atâta timp! Mulți plâng, atunci când mâinile li se pot iarăși atinge. Majoritatea tac, privirile sunt suficiente pentru a spune totul când ești îndrăgostit. Alții de-abia șoptesc, ce poți să spui despre tine, despre zilele care au trecut, fără să-l întristezi pe celălalt?

A doua zi dimineața a fost nevoie de toată sălbăticia paznicilor noștri pentru a separa aceste cupluri, uneori prin lovituri cu patul puștii. Căci în zori, femeile sunt luate și duse într-o cazarmă din oraș.

Zilele trec și fiecare seamănă cu cea dinaintea ei. Seara ni se dă un castron cu apă caldă în care înoată o foaie de varză, uneori câteva macaroane. Primim această gamelă ca pe un festin. Din când în când, soldații vin să-i ia pe unii dintre noi, nu-i mai vedem niciodată, iar din zvonuri aflăm că sunt folosiți ca ostatici; de îndată ce are loc în oraș o acțiune a Rezistenței, sunt executați.

Unii se gândesc la evadare. Aici deținuții de la Vernet pactizează cu cei de la Saint-Michel. Bărbații de la Vernet sunt surprinși de vârsta noastră. Copii care luptă în război, nu le vine să creadă.

*

14 iulie

Suntem hotărâți să sărbătorim această zi cum se cuvine. Fiecare caută materiale din care să confecționeze cocarde, găsim

bucăți de hârtie, le agățăm la piept. Cântăm *La Marseillaise*. Paznicii se fac că nu văd. Represaliile ar fi prea violente.

*

20 iulie

Astăzi trei luptători din Rezistență, pe care i-am întâlnit aici, au încercat să evadeze. Au fost prinși de un soldat de pază pe când scotoceau prin paie, în spatele orgii unde au găsit niște gratii. Quesnel și Damien, care sărbătorește azi douăzeci de ani, au reușit să fugă la timp.

Roquemaurel a primit o groază de lovituri cu cizma, dar în momentul interogatoriului a avut prezența de spirit să spună că văzuse acolo un chiștoc de țigară și voia să-l ia. Germanii l-au crezut și nu l-au împușcat. Roquemaurel este unul dintre cei care au înființat *maquis*-ul Bir-Hakeim care acționa în Languedoc și în munții Cévennes. Damien este cel mai bun prieten al său. Amândoi fuseseră condamnați la moarte după arestare.

Imediat ce-și revine după bătăi, Roquemaurel pune la cale, împreună alți colegi, un nou plan de evadare, pentru o altă zi care desigur va veni.

Igiena de aici nu e mai bună decât în tren, râia face ravagii. Mișună colonii de paraziți. Împreună, am inventat un joc. Încă de dimineața, fiecare culege de pe corp cât mai mulți purici și păduchi. Animăluțele sunt adunate în cutii improvizate. Când trec Feldgendarm pentru a ne număra, le deschidem și semănăm conținutul lor pe nemți.

Chiar și aici nu am renunțat, iar acest joc care poate părea grosolan este pentru noi un mod de a rezista, cu singura armă care ne mai rămâne și care ne roade în fiecare zi.

Credeam că suntem singurii în acțiune, dar îi întâlnim aici pe cei care, ca și noi, nu au acceptat niciodată condiția ce le era impusă, care n-au fost niciodată de acord că se atentează la demnitatea oamenilor. Sunt atâția oameni de curaj în această sinagogă! Un curaj care se pierde uneori în singurătate, dar e atât de puternic încât, în anumite seri, speranța alungă gândurile cele mai întunecate și apăsătoare.

*

La început, nu puteam stabili nici un fel de contact cu lumea exterioară, dar de două săptămâni de când zăcem aici, lucrurile se organizează încet-încet. De fiecare dată când cei desemnați să ducă gamelele ies în curtea interioară să ia oala, un cuplu de bătrânei dintr-o casă vecină cântă cât pot de tare informații de pe front. O doamnă în vârstă care locuiește într-un apartament ale cărui ferestre dau spre sinagogă ne scrie în fiecare seară, cu litere mari, pe o tăbliță de ardezie, informații despre înaintarea trupelor aliate.

Roquemaurel și-a promis deci că va încerca din nou să evadeze. Când germanii le dau voie câtorva deținuți să urce la etaj ca să aducă lucruri pentru toaletă (au fost stivuite pe galerie micile noastre bagaje), el se oferă să meargă cu trei colegi. Ocazia e prea bună. La capătul culoarului de deasupra mării încăperi a sinagogii, se află o cămăruță. Planul lui Roquemaurel prezintă multe riscuri, dar se poate realiza. Ascunzătoarea se află aproape de unul dintre vitraliile care decorează fațada. La căderea întunericului, va fi suficient să spargă sticla și să fugă pe acoperiș. Roquemaurel și prietenii lui se ascund acolo și așteaptă să vină noaptea. Trec două ore și speranțele lor sunt tot mai mari. Dar, dintr-o dată, aud zgomot de cizme. Germanii ne-au numărat și suntem mai puțini decât trebuia să fim. Sunt căutați, se aud pași tot mai aproape și în adăpostul lor pătrunde lumina. După figura încântată a soldatului care-i scoate de acolo îți poți da seama ce îi așteaptă. Loviturile sunt atât de puternice, că Roquemaurel zace într-o baltă de sânge. Când își revine, a doua zi, este târât în fața locotenentului de gardă. Christian, așa îl cheamă pe numele mic, nu-și face deloc iluzii în ceea ce privește evoluția evenimentelor.

Totuși, viața nu-i pregătește destinul la care se așteaptă.

Ofițerul care-l interoghează are probabil vreo treizeci de ani. Stă călare pe o bancă, în curte, și-l privește pe Roquemaurel tăcut. Trage adânc aer în piept, măsurându-și pe îndelete interlocutorul.

— Și eu am fost făcut prizonier, spune el, exprimându-se aproape perfect în franceză. În timpul campaniei din Rusia. Și eu am evadat, am străbătut zeci și zeci de kilometri în cele mai îngrozitoare împrejurări. Nu doresc nimănui să suporte suferințele pe care le-am îndurat eu și nu sunt un om care să mă bucur torturând.

Christian îl ascultă pe tânărul locotenent fără să spună nimic. Și, dintr-o dată, are speranța că va scăpa cu viață.

— Să ne înțelegem, reia ofițerul, și sunt sigur că nu veți avea ocazia să trădați secretul pe care mă pregătesc să vi-l încredințez. Mi se pare normal, aproape legitim, ca un soldat să încerce să evadeze. Dar cred că veți considera, ca și mine, că este la fel de normal ca acela care este prins să suporte pedeapsa ce îi sancționează faptele în fața dușmanului. Iar dușmanul dumneavoastră eu sunt!

Christian ascultă sentința. Va trebui să stea nemișcat toată ziua, în poziție de drepti, lângă un perete, fără să aibă dreptul să se rezeme cu spatele de acesta sau să încerce să se sprijine. Va sta așa, cu brațele de-a lungul corpului, sub soarele de plumb care va topi în curând asfaltul din curte.

Fiecare mișcare îi va fi sancționată cu lovituri, iar leșinul va duce la pedeapsa capitală.

Se spune că omenia unora se naște din suferințele la care au fost supuși, din asemănarea care-i leagă brusc de dușmanul lor. Au fost cele două motive care l-au salvat pe Roquemaurel din fața plutonului de execuție. Dar trebuie să știm că acest gen de omenie are și limite.

Cei patru deținuți care încercaseră să evadeze stau deci, în fața peretelui, la o distanță de câțiva metri unul de altul. Toată dimineața, soarele se cațără pe cer, ajungând la zenit. E o căldură de nesuportat, picioarele lor anchilozează, au brațele ca de plumb și ceafa devine țeapănă.

La ce se gândește paznicul care merge în spatele lor?

La începutul după-amiezii, Christian se clatină, primește imediat un pumn în ceafă care-l trimite la perete. Cu maxilarul zdrobit, cade și se ridică imediat, de frica pedepsei capitale.

Ce-i lipsește sufletului soldatului care-l pândește și se hrănește cu suferința pe care i-o impune acestui tânăr?

Apoi se instalează tetania, mușchii se contractă și nu se mai relaxează. Suferința e insuportabilă. Crampele se răspândesc în tot corpul.

Ce gust va avea apa care curge pe gâtul acestui locotenent, în timp ce victimele pier sub ochii lui?

Uneori sunt bântuit noaptea de aceste întrebări, atunci când memoria îmi aduce în față chipurile lor tumefiate, corpurile arse de căldură.

Când vine noaptea, tortionarii îi aduc în sinagogă. Îi primim cu aclamațiile oferite învingătorilor unei întreceri, dar mă îndoiesc că-

și dau seama de asta înainte de a se prăbuși pe paie.

*

24 iulie

Acțiunile Rezistenței în oraș și în împrejurimi îi fac pe germani din ce în ce mai nervoși. Tot mai des comportamentul lor e aproape isteric, ne lovesc fără motiv, pur și simplu pentru că nu le place mutra noastră sau pentru că suntem în locul nepotrivit, la momentul nepotrivit. La prânz, suntem adunați sub amvon. O santinelă de pe stradă pretinde că a auzit zgomotul unei pile în interiorul sinagogii. Dacă cel care deține un instrument util pentru evadare nu-l dă înapoi în zece minute, vor fi împușcați zece deținuți. Alături de ofițer, o mitralieră e îndreptată spre noi. Și, în timp ce secundele trec, bărbatul din spatele ei, gata să-și împrăștie suflul carnivor, se amuză să ne chinuiască. Se joacă încărcând și descărcând arma. Timpul trece, nimeni nu vorbește. Soldații lovesc, urlă, terorizează, au trecut cele zece minute. Comandantul ia un deținut, îi înfige revolverul în tâmplă, trage pârghia percutorului și vociferează un ultimatum.

Atunci, un deportat face un pas înainte, cu mâna tremurând. Pumnul lui deschis dă la iveală o pilă, din cele folosite pentru unghii. Acest instrument nu ar putea nici zgâria zidurile groase ale sinagogii. De-abia ai reuși, cu această pilă, să ascuți lingura de lemn pentru a tăia pâinea, atunci când o primim, este o șmecherie învățată în închisoare, o chestie veche de când lumea, de când sunt întemnițați oamenii.

Deportaților le e teamă. Comandantul se va gândi desigur că ne batem joc de el. Dar „vinovatul” este dus la zid și un glonte îi smulge jumătate din țeastă.

Ne petrecem noaptea în picioare, la lumina unui proiector, sub amenințarea acelei mitraliere care este îndreptată asupra noastră, și a aceluși gunoi care, ca să nu adoarmă, continuă să se joace cu încărcătorul.

*

7 august

Au trecut douăzeci și trei de zile de când suntem închiși în

sinagogă. Claude, Jacques, François, Marc și cu mine suntem grupați lângă altar.

Jacques și-a reluat obiceiul de a ne spune povești, pentru a omorî timpul și spaimele noastre.

— E adevărat că fratele tău și cu tine n-ați intrat niciodată într-o sinagogă înainte de a veni aici? Întreabă Marc.

Claude lasă capul jos, ca și cum s-ar simți vinovat. Răspund eu în locul lui.

— Da, e adevărat, este prima dată.

— Cu un nume atât de evreiesc ca al vostru, e cam neobișnuit. N-o lua ca un reproș, reia Marc. Numai că mă gândeam...

— Ei bine, te înșeli. Acasă nu prea eram practicanți. Nici toți cei pe care-i cheamă Dupont și Durand nu se duc neapărat la biserică duminica.

— Dar la sărbătorile mari? Întreabă Charles.

— Dacă vrei să știi, vinerea, tata sărbătorea sabatul.

— Da? Și ce făcea? Întreabă François curios.

— Nimic deosebit față de alte seri, doar că recita o rugăciune în ebraică și beam cu toții un pahar de vin.

— Unul singur? Întreabă François.

— Da, unul singur.

Claude zâmbește, văd că povestea mea îl distrează, îmi dă ghionturi.

— Hai, povestește-le totul, la urma urmelor, nu e ceva interzis.

— Ce să ne povestească? Întreabă Jacques.

— Nimic!

Din cauza neliniștii resimțite de aproape o lună, prietenii mei au ajuns să fie însetați de povești, așa că toți insistă.

— Ei bine, în fiecare vineri, înainte de a ne așeza la masă, tata ne recita o rugăciune în ebraică. Era singurul care o înțelegea, în familia noastră nimeni nu vorbea și nici nu înțelegea ebraica. Ani de-a rândul sărbătorisem sabatul așa. Într-o zi, sora noastră mai mare ne spune că a cunoscut un bărbat cu care vrea să se căsătorească. Părinții noștri au primit cu bucurie vestea și au insistat să-l invite la noi, la cină, pentru a face cunoștință cu el. Alice a propus ca el să vină în vinerea următoare, vom sărbători cu toții sabatul.

Spre uimirea tuturor, tata nu părea deloc mulțumit de ideea asta. A pretins că seara aceea trebuie petrecută numai în familie și că orice altă seară din săptămână ar fi mult mai potrivită.

Degeaba spunea mama că, dacă a putut cuceri inima fetei lor,

invitatul făcea deja într-un fel parte din familie, nimic nu putea schimba părerea tatălui meu. Pentru primele prezentări el considera că luna, marțea, miercurea și joia ar fi zile mult mai potrivite. Ne-am alăturat cu toții părerii mamei și am insistat ca întâlnirea să aibă loc în seara sabatului, când mâncarea e mai copioasă și fața de masă mai frumoasă. Tata a ridicat mâinile spre cer oftând, întrebându-se de ce oare întotdeauna familia coaliza împotriva lui. Îi plăcea să facă pe victima.

A adăugat că i se părea ciudat, în condițiile în care își propunea fără să crâcnească, fără să pună nici cea mai mică întrebare (ceea ce făcea dovada imensei sale deschideri spirituale), să deschidă ușa casei în toate zilele săptămânii, mai puțin una, ca familia să prefere să-l primească pe acest străin (care avea totuși să-i ia fiica) în singura seară care lui nu-i convenea.

Mama, fiind de felul ei tare încăpățânată, a vrut să știe de ce i se părea soțului ei că alegerea zilei de vineri pune așa de mari probleme.

— D-aia! a încheiat tata, pecetluindu-și astfel înfrângerea.

Tata n-a știut niciodată să-i spună soției lui „nu”. Pentru că o iubea mai presus de orice pe lume, mai mult chiar și decât propriii copii, cred, și nu-mi aduc aminte să fi existat vreo dorință a mamei pe care să nu se fi străduit din răspuțeri s-o îndeplinească. Și așa, săptămâna trece, iar tata este foarte încordat. Cu cât se apropie mai mult ziua de vineri, cu atât ne dăm seama că e mai frământat.

În ajunul cinei atât de așteptate de noi toți, tata o întreabă pe sora mea, în șoaptă, dacă logodnicul ei e evreu. Și când Alice îi răspunde „Da, evident”, tata ridică iar brațele spre cer gemând „Eram sigur!”

Vă dați seama că reacția lui o uimește pe sora mea care îl întreabă de ce e atât de supărat la aflarea acestui lucru.

— Nu sunt deloc supărat, draga mea, îi răspunde el și adaugă cu o evidentă neîncredere: Ce-ți închipui?

Sora noastră Alice, care a moștenit încăpățânarea mamei, îl apucă de braț când încearcă să se eschiveze îndreptându-se spre sufragerie, tăindu-i calea.

— Scuză-mă, tată, dar sunt mai mult decât mirată de reacția ta! M-aș fi temut să ai o asemenea atitudine dacă îți spuneam că logodnicul meu nu e evreu, dar așa!!!

Tata îi spune lui Alice că e ridicol să-și imagineze astfel de lucruri și jură că puțin îi pasă de originea, de religia sau culoarea

pielei bărbatului ales de fiica lui, din moment ce acesta e manierat și o face fericită, așa cum a știut și el s-o iubească pe mama. Alice nu e prea convinsă, dar tata reușește să scape și schimbă imediat subiectul conversației.

Sosește în fine seara de vineri, nu l-am văzut niciodată pe tata mai nervos. Mama îl tachina tot timpul, îi aducea mereu aminte când ofta de vreo durere reumatismală că ar fi putut muri înainte să-și vadă fata măritată..., dar era perfect sănătos, Alice era îndrăgostită, avea numai motive de bucurie, n-avea de ce să se teamă. Tata spunea că nu înțelege la ce se referă mama.

Alice și Georges, acesta e prenumele iubitului surorii noastre, sună la ușă la ora șapte fix, iar tata tresare în timp ce mama ridică ochii spre cer și se duce să deschidă.

Georges e un băiat frumos, cu o eleganță naturală, ai zice că e englez. El și Alice se potrivesc foarte bine, perechea lor pare ceva care vine de la sine. De-abia a sosit, că Georges e acceptat de familie. Chiar și tata lasă impresia că e destins în timpul aperitivelor.

Mama ne anunță că cina e gata. Toată lumea se așază în jurul mesei, așteptând cu religiozitate ca tata să recite rugăciunea de sabbat. Îl vedem cum trage adânc aer în piept, torsul i se umflă și... se dezumflă imediat. O nouă încercare, respiră din nou și... iar se dezumflă. O a treia încercare apoi, brusc, se uită la Georges anunțând:

— Mai bine să-l lăsăm pe invitatul nostru să recite în locul meu, nu? La urma urmelor văd că deja e apreciat de toată lumea, iar un tată trebuie să învețe să dispară în fața fericirii copiilor lui, atunci când vine momentul.

— Ce tot îndrugi? întreabă mama. Ce moment? Și cine ți-a cerut să dispari? De douăzeci de ani, în fiecare vineri, îți faci o datorie din recitarea acestei rugăciuni, pe care numai tu o înțelegi, căci aici nu vorbește nimeni ebraica. Doar n-o să spui că ai brusc trac în fața prietenului fiicei tale?

— N-am deloc trac, ne asigură tata, frecându-și reverele hainei.

Georges nu spune nimic, dar am văzut că fața îi cam pălise când a propus tata să recite în locul lui. Acum, că mama i-a venit în ajutor, parcă arată mai bine.

— Bine, bine, acceptă tata. Atunci poate că Georges va fi de acord să recite cu mine?

Tata începe să recite, iar Georges se ridică și repetă fiecare cuvânt după el.

După ce au spus rugăciunea se așază la loc amândoi, și cina se desfășoară într-o atmosferă caldă, râdem din toată inima.

La sfârșitul mesei, mama îi propune lui Georges să vină în bucătărie, ca să facă mai bine cunoștință.

Alice îl liniștește cu un zâmbet complice, totul e în regulă. Georges adună farfuriile de pe masă și o urmează pe mama. Când ajung în bucătărie, ea îi ia farfuriile și îl invită să stea pe un scaun.

— Spune sincer Georges, nu-i așa că nu ești deloc evreu?!

Georges se înroșește, tușește.

— Cred totuși că da, un pic, după tata... sau unul din frații lui; mama era protestantă.

— Vorbești despre dânsa la trecut?

— A murit anul trecut.

— Îmi pare foarte rău, murmură mama, sinceră.

— E vreo problemă că...?

— Că nu ești evreu? Pentru nimic în lume, spune mama râzând. Nici eu, nici soțul meu nu acordăm importanță diferențelor celuilalt. Dimpotrivă, întotdeauna ne-am gândit că sunt pasionante și sunt izvorul multor bucurii. Lucrul cel mai important, când vrei să trăiești în doi toată viața, este să fii sigur că nu vă veți plictisi împreună. Plictiseala într-un cuplu este tot ce poate fi mai rău, ea pune capăt iubirii. Atât timp cât o s-o faci pe Alice să râdă, atât timp cât o vei face să vrea să fie lângă tine, când de-abia ai plecat la lucru, atât timp cât vei fi cel cu care împărtășește toate secretele și cel în care are încredere, atât timp cât îți vei trăi visurile împreună cu ea, chiar și cele pe care nu le vei putea realiza, atunci sunt sigură că, indiferent de originile tale, singurul lucru străin de cuplul vostru va fi lumea și invidioșii ei.

Mama îl îmbrățișează pe Georges și îl primește în familie.

— Hai, fugi înapoi la Alice, spune ea și aproape că are lacrimi în ochi. Nu-i place ca mama ei să-i țină logodnicul ostatec. Și dacă află că am pronunțat cuvântul logodnic, mă omoară!

Vrând să iasă spre sufragerie, în pragul bucătăriei, Georges se întoarce și o întreabă pe mama cum de a ghicit că nu e evreu.

— A! exclamă mama râzând. De douăzeci de ani, în fiecare vineri seara, soțul meu recită o rugăciune într-o limbă pe care a inventat-o el. N-a știut niciodată nici o iotă din ebraică! Dar ține foarte mult la acest moment în care, fiecare săptămână, ia cuvântul în familie. Este ca un fel de tradiție pe care o perpetuează, în ciuda ignoranței lui. Și, chiar dacă n-au nici un sens cuvintele lui, știu că inventează și rostește pentru noi cuvinte

pline de dragoste. Deci, îți dai seama că adineauri, când te-am auzit cum repeți aproape identic aiureala lui, nu mi-a fost greu să înțeleg... dar totul trebuie să rămână între noi. Soțul meu e convins că nimeni nu bănuiește nimic despre micul lui aranjament cu Dumnezeu, dar îl iubesc de atâția ani, că Dumnezeul lui și cu mine nu mai avem secrete.

Abia întors în sufragerie, Georges e luat de-o parte de tatăl meu.

— Mulțumesc pentru tot ce ai făcut adineauri, mormăie tata.

— Pentru ce? întreabă Georges.

— Ei bine, pentru că nu m-ai dat de gol. E foarte frumos din partea ta. Îmi închipui că mă judeci. Nu-mi face prea mare plăcere să întrețin această minciună; dar de douăzeci de ani... cum să le spun acum? Da, nu vorbesc ebraica, e adevărat. Dar sărbătorirea sabatului înseamnă pentru mine a păstra tradiția, iar tradiția e un lucru important, înțelegi?

— Nu sunt evreu, domnule, răspunde Georges. În timpul rugăciunii n-am făcut decât să repet cuvintele pe care le rosteați fără să-mi dau deloc seama de sensul lor și eu eram acela care ar fi trebuit și voiam să vă mulțumesc că nu m-ați dat de gol.

— A! zice tata și lasă să-i cadă mâinile de-a lungul corpului.

Cei doi bărbați se privesc câteva clipe, apoi tata îi pune lui Georges mâna pe umăr și-i spune:

— Bine, uite ce, îți propun ca povestea asta să rămână între noi. Eu spun rugăciunea de sabat și tu ești evreu!

— Sunt cu totul de acord, răspunde Georges.

— Bun, bun, bun, spune tata, întorcându-se spre sufragerie. Atunci, ce-ar fi să treci joi seară pe la atelierul meu ca să repetăm bine împreună cuvintele pe care le vom recita a doua zi, pentru că de acum încolo vom spune împreună rugăciunea.

Seara, târziu, Alice îl conduce pe Georges până la stradă, așteaptă să fie la adăpostul portalului și îl îmbrățișează pe logodnicul ei.

— Totul s-a petrecut într-adevăr excelent și, jos pălăria pentru felul în care te-ai descurcat, ai fost atât de sigur pe tine! Nu știu cum ai făcut, dar tata nu și-a dat deloc seama, nici măcar nu bănuiește că nu ești evreu.

— Da, cred că am ieșit bine din încurcătură, zâmbește Georges îndepărtându-se.

Așa a fost, și e adevărat că nici eu, nici Claude n-am intrat vreodată într-o sinagogă înainte de a fi închiși aici.

*

În seara aceea soldații au urlat la noi ordonându-ne să împachetăm gamela și mica valiză, pentru cei care aveau așa ceva, și să punem totul în culoarul principal al sinagogii. Celor care nu se mișcau repede li se aducea aminte ordinul cu lovituri de cizmă și pumni. Nu aveam nici o idee despre destinația noastră, dar ne liniștea un lucru: dacă ar fi venit să ia deținuți ca să-i execute, celor care plecau pentru a nu se mai întoarce niciodată li se spunea să-și lase toate lucrurile acolo.

Mai devreme, femeile, care fuseseră transferate la fortul Hâ, fuseseră aduse și închise într-o sală alăturată. La ora două noaptea, ușile templului se deschid, plecăm iarăși în coloană și trecem prin orașul pustiu și tăcut, refacem aceiași pași care ne-au adus aici.

Ne-am urcat în tren, ni s-au alăturat deținuții de la fortul Hâ și toți luptătorii din Rezistență prinși în ultimele săptămâni.

De acum sunt două vagoane cu femei la capătul trenului. Plecăm înapoi spre Toulouse, și unii cred că ne întorcem acasă. Dar Schuster are alte planuri. Și-a jurat că destinația finală va fi Dachau și nimic nu-l va opri, nici armatele Aliaților care înaintează, nici bombardamentele care rad orașele prin care trecem, nici eforturile Rezistenței de a încetini mersul trenului nostru.

Pe lângă Montauban, Walter a reușit în sfârșit să evadeze. Și-a dat seama că unul din cele patru buloane care fixau rama ferestrei avea filet numai la un capăt. Cu puțină salivă pe care o mai are și cu toată forța degetelor, se chinuiește să-l facă să se rotească, și când gura îi este prea uscată, sângele rănilor care i se fac pe degete umezește, poate atât cât trebuie ca șurubul să se miște. După ore întregi de suferință, piesa de metal începe să alunece, Walter crede în șansa lui, vrea să creadă că mai există speranță.

Degetele îi sunt atât de umflate când reușește, încât nici nu le mai poate mișca. Nu mai trebuie decât împinse barele și deschiderea ferestrei este destul de mare ca să se strecoare pe acolo. Ghemuiți în colțul vagonului, Lino, Pipo și Jean, trei colegi intrați de curând în brigada 35 se uită la Walter. Unul plânge, nu mai rezistă, va înnebuni. Trebuie spus că niciodată nu a fost atât

de cald. Nu mai avem aer, și tot vagonul pare a respira în ritmul hârâielilor deținuților care se sufocă; Jean îl imploră pe Walter să-i ajute să evadeze, Walter ezită; dar cum să nu spui nimic, cum să nu-i ajuți pe cei care-ți sunt ca frați. Atunci îi îmbărbătează cu mâinile pline de răni și le arată ce a reușit să facă. Vor aștepta să vină noaptea pentru a sări, el va fi primul, ceilalți îl vor urma. În șoaptă, repetă procedura. Se vor agăța de cadrul ferestrei, vor ieși cu tot corpul afară, vor sări și vor fugi cât mai departe. Dacă germanii trag, fiecare încearcă să-și salveze pielea; dacă reușesc, când va dispărea becul roșu de la capătul trenului, se vor aduna pe calea ferată pentru a se regrupa.

Începe să se stingă ziua, nu mai e mult până la momentul atât de așteptat, dar destinul parcă hotărăște ca lucrurile să se petreacă altfel. Trenul încetinește în gara Montauban. După zgomotul roților, ne dăm seama că intrăm pe o șină secundară. Iar când nemții iau poziție cu mitralierele lor pe peron, Walter își zice că totul s-a dus de râpă. Abătuți, cei patru se ghemuiesc și fiecare se întoarce la singurătatea lui.

Walter ar vrea să doarmă, să mai prindă puteri, dar sângele îi pulsează în degete și durerea e prea mare. În vagon, se aud și alții care se plâng. E ora două noaptea și garnitura se urnește din loc. Sângele lui Walter nu mai bate toba în degete, ci în inimă. Îi scutură pe colegi și așteaptă momentul potrivit. Noaptea e prea senină, luna care strălucește pe cer e aproape plină și-i va denunța ușor. Walter se uită pe fereastră, trenul merge repede, departe se vede o pădurice.

*

Walter și doi colegi au sărit din tren. După ce a căzut în șanț, a stat mult timp ghemuit. Și când becul roșu al trenului nu s-a mai văzut în noapte, a ridicat brațele spre cer și a strigat „Mamă!”. A mers kilometri întregi. Ajungând la marginea unui câmp, a dat peste un soldat german care se ușura, pușca cu baionetă era alături. Lungit între tulpinile de porumb pline de rod, Walter a așteptat momentul propice și s-a aruncat asupra lui. Unde a mai găsit forța să-l doboare? Baioneta a rămas înfiptă în corpul soldatului; parcurgând mulți alți kilometri, Walter avea impresia că zboară, ca un fluture.

Trenul nu s-a oprit la Toulouse, nu ne întorceam acasă. Am

trecut de Carcassonne, de Béziers, de Montpellier.

36

Zilele vin una după alta și ne este din nou sete. În satele prin care trecem, oamenii fac tot ce pot ca să ne vină în ajutor. Bosca, un deținut printre atâția alții, aruncă prin fereastră un bilețel pe care o femeie îl găsește lângă calea ferată și-l dă destinatarului. Pe bucata de hârtie, deportatul încearcă să-și liniștească soția. Îi spune că e într-un tren care a trecut prin Agen la 10 august și că e bine, dar doamna Bosca nu-și va mai vedea niciodată soțul.

Ne oprim puțin în apropiere de Nîmes și ni se dă apă, pâine uscată și dulceață mucegăită. Însă totul e necomestibil, în vagoane, pe mulți îi apucă nebunia. Au spume la colțurile gurii. Se ridică în picioare, se învârtesc pe loc și urlă, apoi se prăbușesc, scuturați de spasmele de dinaintea morții. Seamănă cu niște câini turbați. Naziștii ne condamnă pe toți la o asemenea moarte. Cei care mai au încă rațiune nici nu mai îndrăznesc să-i privească. Atunci, deținuții închid ochii, se ghemuiesc și-și astupă urechile.

— Crezi că nebunia e contagioasă? întrebă Claude.

— Nu știu, dar nu putem să-i facem să tacă? imploră François.

Departe, orașul este bombardat. Ne oprim la Remoulins.

*

15 august

Trenul nu s-a mai mișcat din loc câteva zile. Este coborât corpul unui deținut mort de inaniție. Cei mai bolnavi au permisiunea să meargă să se ușureze de-a lungul căii ferate. Smulg iarbă pe care o distribuie când se întorc. Înfometăți, deținuții se ceartă pe hrana asta.

Americanii și francezii au debarcat la Sainte-Maxime. Schuster caută un mijloc de a trece printre liniile Aliaților care îl încercuiesc. Însă cum ar putea face să urce pe valea Rhônului, dar, înainte de asta, să treacă peste fluviul unde toate podurile au fost bombardate?

18 august

Se pare că locotenentul german a găsit o soluție pentru problema lui. Trenul pleacă iarăși. La trecerea pe la un macaz, un lucrător de la căile ferate a deschis zăvorul unui vagon. Trei prizonieri au reușit să scape într-un tunel. Și alții vor face la fel puțin mai târziu în cei câțiva kilometri care ne despart de Roquemaure. Schuster oprește garnitura la adăpostul unei stânci, acolo va fi ferit de bombardamente; în ultimele zile, pe deasupra noastră, au zburat de mai multe ori avioane englezești sau americane. Dar aici, nici Rezistența nu ne va găsi. Nu poate veni nici un alt tren din direcție opusă, căci traficul feroviar este întrerupt în toată țara. Războiul se intensifică, iar Eliberarea e tot mai aproape, asemenea unui val care acoperă țara, tot mai mult în fiecare zi. Din moment ce trecerea peste fluviu e imposibilă cu trenul, Schuster o să ne oblige să trecem pe jos. La urma urmelor, nu are el la dispoziție șapte sute cincizeci de sclavi care să transporte marfa și obiectele familiilor din Gestapo și ale soldaților pe care și-a jurat că-i va aduce acasă?

În această zi de 18 august, soarele ne arde puțină piele pe care ne-au lăsat-o neatinsă puricii și păduchii, mergem încolonați. Brațele noastre slabe duc geamantanele germane, cutiile cu vin pe care le-au furat naziștii de la Bordeaux. Încă o manifestare a cruzimii, având în vedere că murim de sete. Deținuții care cad nu se vor mai ridica niciodată. Un glonț în ceafă le pune capăt zilelor, așa cum sunt omorâți caii care nu mai pot fi folosiți. Cei care pot, îi ajută pe alții să se țină pe picioare. Când cineva se clatină, colegii vin în jurul lui ca să mascheze căderea și-l ridică repede, cât mai repede posibil, înainte ca santinelele să vadă ce se întâmplă. În jurul nostru se întind cât vezi cu ochii viile. Sunt încărcate de ciorchini cu struguri pe care vara caniculară i-a copt mai repede. Am vrea să-i putem culege și să-i zdrobim cu buzele uscate de sete, dar numai soldații, care urlă la noi să nu ieșim din coloană, își umplu căștile cu boabe și le savurează în fața noastră.

Și trecem, ca niște fantome, la câțiva metri de vie.

Atunci îmi aduc aminte de cuvintele cântecului *La Butte Rouge*.
Ți-aduci aminte? *De bei din vinul ăsta, e sângele prietenilor.*

Am mers zece kilometri, câți dintre cei care vin în urma noastră zac deja în șanț? Când trecem prin sate, oamenii se uită îngroziți la ciudata coloană care înaintează cu greu. Unii vor să ne sară în ajutor, vin repede să ne dea apă, dar naziștii îi resping cu brutalitate. Când geamurile unei case se deschid, soldații trag cu pușca într-acolo.

Un deținut grăbește pasul. Știe că undeva, mai în fruntea coloanei, este soția lui, coborâtă dintr-unul din primele vagoane ale trenului. Cu picioarele însângerate, reușește s-o ajungă din urmă și, fără să spună nimic, îi ia valiza din mână și o poartă în locul ei.

Iată-i că merg împreună, în sfârșit alături, dar fără să aibă dreptul de a-și spune cât se iubesc. De-abia dacă schimbă câte un zâmbet de teamă că-și vor pierde viața. De fapt, ce-a mai rămas din viața lor?

Alt sat, la o curbă, ușa unei case se întredeschide. Soldații, zăpăciți și ei de căldură, sunt mai puțin vigilenți. Deținutul o ia de mână pe soția lui și-i face semn să se strecoare, îi va acoperi fuga.

— Hai, du-te, șoptește el cu vocea tremurând.

— Rămân cu tine, îi răspunde ea. Doar n-am făcut tot drumul ăsta ca să te părăsesc acum. Ori ne întoarcem împreună, ori deloc.

Au murit amândoi la Dachau.

După-amiaza, târziu, sosim la Sorgues. De data asta, sunt sute de locuitori care ne văd cum le traversăm satul și ne îndreptăm spre gară. Germanii sunt depășiți de moment, Schuster nu prevăzuse că populația va ieși în număr atât de mare. Sătenii improvizează ajutoare. Soldații nu-i pot împiedica, sunt luați prin surprindere. Pe peron, ni se aduce hrană, vin pe care pun mâna naziștii. Profitând de aglomerație, unii reușesc să-i ajute pe deținuți să evadeze. Pun pe ei o haină de lucrător la căile ferate, de țăran, le dau repede un coș cu fructe, încercând să facă astfel încât să pară un sătean care a venit cu ajutoare, apoi îi duc departe de gară și îi ascund pe la casele lor.

Prevenită, Rezistența se gândise la o operațiune armată pentru a elibera trenul, dar sunt prea mulți soldați, ar fi un măcel. Disperați, se uită la noi cum ne urcăm în trenul nou care ne așteaptă la peron. Dacă atunci când ne urcam în acest tren am fi știut că peste nu mai mult de opt zile localitatea Sorgues va fi eliberată de armata americană...

*

Noaptea, trenul pleacă. Se pornește o furtună care aduce puțină răcoare și câteva picături de apă; se formează mici șiroaie prin interstițiile acoperișului, avem ce bea.

37

Trenul merge repede. Dintr-o dată, frânele scârțâie și garnitura alunecă pe șine, sar scânteii de sub roți. Nemții sar din vagoane și se grăbesc să se ascundă în șanțuri. Peste noi se abate un potop de gloanțe, pe cer valsează un balet de avioane americane. Prima lor trecere a lăsat o adevărată baie de sânge. Ne repezim la ferestre agitând bucăți de pânză, dar piloții sunt prea sus ca să ne vadă și zgomotul motoarelor devine tot mai puternic pe măsură ce avioanele coboară iar în picaj asupra noastră.

Clipa încremenește și nu mai aud nimic; e ca și cum, deodată, timpul ne-ar încetini toate gesturile. Claude mă privește, la fel și Charles; în fața noastră Jacques zâmbește, cu fața luminată, iar din gură îi țâșnește o jerbă de sânge; încet, cade în genunchi. François sare să-l sprijine în cădere. Îl prinde în brațe, Jacques are o rană mare între umeri; ar vrea să ne spună ceva, dar din gâtlej nu-i iese nici un sunet. Ochii i se tulbură, degeaba încearcă François să-i țină capul, gâtul i se frânge, acum că Jacques a murit.

Cu obrazul pătat de sângele celui mai bun prieten, cel care nu l-a părăsit niciodată în tot acest drum lung, François urlă un „NU” care invadează spațiul. Și, fără să-l putem reține, se aruncă la fereastră și rupe sârma ghimpată cu mâinile goale. Un glonț german șuieră și-i smulge urechea. De data asta, sângele lui îi curge pe ceafă, dar nu-i nimic, se ține de perete și se strecoară afară. Imediat, se ridică și deschide zăvorul ușii pentru ca să putem ieși.

Văd și acum silueta lui François cum se decupează în lumina zilei. În spatele lui, pe cer, avioanele care se rotesc și revin la atac, și soldatul german care țintește și trage. Corpul lui François este proiectat înainte și jumătate din fața lui se izbește de cămașa mea. Trupul are un ultim tremur, François i se alătură lui Jacques în moarte.

Pe 19 august, la Pierrelatte am pierdut, printre atâția alții, doi prieteni.

*

Locomotiva fumegă. Vaporii de apă ies din găurile lăsate de gloanțe. Trenul nu va mai putea pleca. Sunt prea mulți răniți. Un Feldgendarm se duce să caute un medic în sat. Ce poate face acest om, descumpănit, în fața deținuților lungiți, cu măruntaiele scoase, unii cu membrele pline de răni deschise? Avioanele se întorc. Profitând de panica ce îi cuprinde pe soldați, Titonel fuge. Naziștii deschid focul, un glonț îl nimereste, dar el continuă să fugă peste câmp. E găsit de un țăran care-l duce la spitalul din Montélimar.

Cerul s-a liniștit. De-a lungul căii ferate, medicul de țară îl roagă insistent pe Schuster să-i încredințeze răniții pe care îi mai poate salva, dar locotenentul nici nu vrea să audă de așa ceva. Seara, sunt toți încărcăți în vagoane, chiar în momentul când sosește o altă locomotivă de la Montélimar.

*

A trecut deja o săptămână de când Forțele Franceze Libere și Forțele Franceze din Interior au început ofensiva. Germanii sunt derutați, încep retragerea. Pe căile ferate, cum este naționala 7, se dau lupte grele. Armatele americane, divizia blindată a generalului Lattre de Tassigny, sosite în Provence, înaintează spre nord. Valea Rhônului e un impas pentru Schuster. Dar Forțele Franceze se repliază pentru a le veni în sprijin americanilor care țintesc spre Grenoble; au ajuns deja la Sisteron. Ieri, nu am fi avut nici o șansă să traversăm valea, dar astăzi francezii au mai slăbit menghina. Locotenentul profită de moment, acum sau niciodată. La Montélimar, garnitura se oprește în gară, pe șinele pe unde trec trenurile care se îndreaptă spre sud.

Schuster vrea să scape cât mai repede de morți și să-i lase Crucii Roșii. A venit la gară Richter, șeful Gestapo-ului din Montélimar. Când asistenta de la Crucea Roșie cere să li se dea și răniții, el refuză categoric.

Atunci asistenta îi întoarce spatele și pleacă. Richter întreabă unde pleacă așa.

— Dacă nu-mi dați voie să iau răniții, descurcați-vă cum puteți cu morții.

Richter și Schuster se consultă, sfârșesc prin a ceda și jură că se vor întoarce să-i ia pe deținuți imediat ce se vor vindeca.

De la ferestrele vagoanelor vedem cum pleacă pe târgi colegii noștri, unii gem, alții nu pot spune nimic. Cadavrele sunt aliniate pe jos, în sala de așteptare. Un grup de lucrători la căile ferate se uită cu tristețe la ei, își scot șepcile și le aduc un ultim omagiu. Crucea Roșie duce răniții spre spital și, pentru a îndepărta orice idee a naziștilor care încă ocupă orașul de a veni să-i execute, asistenta de la Crucea Roșie spune că au toți tifos, o boală extrem de contagioasă.

Camionetele Crucii Roșii se îndepărtează, morții sunt duși la cimitir.

Printre corpurile întinse în groapă, pământul acoperă chipurile lui Jacques și François.

*

20 august

Ne îndreptăm spre Valence. Trenul se oprește într-un tunel pentru a se apăra de o escadrilă. Nu mai e deloc oxigen, leșinăm cu toții. Când garnitura intră într-o gară, o femeie profită de neatenția unui Feldgendarm și ridică un panou de la fereastra casei sale. Putem citi: „Parisul e încercuit, Dumnezeu să vă dea curaj!”

*

21 august

Trecem prin Lyon. Câteva ore după aceea, Forțele Franceze din Interior dau foc depozitelor de carburant ale aeroportului din Bron. Statul-major german părăsește orașul. Frontul se apropie de noi, dar garnitura își continuă drumul. La Chalon, altă oprire, gara e distrusă. Ne încrucișăm cu Luftwaffe care urcă spre vest. Era cât pe ce ca un colonel german să salveze viețile unor deținuți, îi cere lui Schuster două vagoane. Soldații și armele lui sunt mult mai importante decât epavele umane în zdrențe pe care le ține locotenentul în tren. Cei doi bărbați ajung aproape la amenințări

cu arma, dar Schuster nu cedează. Îi va duce pe toți acești evrei și străini teroriști până la Dachau. Nici unul dintre noi nu va fi eliberat, trenul pleacă din nou.

Ușa vagonului se deschide. Trei soldați tineri germani pe care nu-i cunoaștem ne întind calupuri de brânză și ușa se închide repede la loc. De treizeci și șase de ore n-am băut și n-am mâncat nimic. Colegii organizează imediat o distribuție echitabilă a hranei.

La Beaune, ne vin în ajutor populația și Crucea Roșie. Ni se aduce și hrană. Soldații pun mâna pe cutiile cu vin de Burgundia. Se îmbată și, când trenul pleacă, se joacă trăgând cu mitraliera în fațadele caselor de lângă calea ferată.

După treizeci de kilometri, ajungem la Dijon. În gară e zăpăceală mare. Nici un tren nu mai poate urca spre nord. Căile ferate sunt atacate de avioane. Lucrătorii din gară vor să împiedice trenul să plece. Bombardamentele nu încetează. Dar Schuster nu va renunța și, în ciuda protestelor muncitorilor francezi, locomotiva șuieră, bielele se repun în mișcare și iat-o cum trage iarăși tristul ei cortegiu.

Nu va merge foarte departe, șinele sunt smulse. Soldații ne pun să coborâm și ne obligă să le reparăm. Din deportați, am ajuns la munca silnică. Sub un cer arzător, în fața unor Feldgendarm care îndreaptă puștile spre noi, remontăm șinele demontate de Rezistență. Nu vom primi apă până nu vom reface totul, urlă Schuster de pe platforma locomotivei.

*

Am lăsat deja în urmă orașul Dijon. Seara, încă ne mai impunem să credem că vom scăpa. *Maquis*-ul atacă trenul, cu precauții, ca să nu ne rănească, dar soldații germani ripostează imediat de pe platforma de la coada garniturii și resping adversarul. Lupta reîncepe însă, combatanții ne urmăresc în acest drum infernal care ne apropie inexorabil de granița germană; dacă trecem dincolo, știm că nu ne vom mai întoarce. Și, la fiecare kilometru care este înghițit de roțile trenului, ne întrebăm cât mai e până în Germania.

Din când în când, nemții declanșează tiruri înspre câmp, au văzut oare acolo vreo umbră care-i îngrijorează?

23 august

Niciodată călătoria nu a fost atât de greu de suportat ca acum. Aceste ultime zile sunt caniculare. Nu mai avem nici hrană, nici apă. Peisajul prin care trecem e devastat. În curând vor trece două luni de când am părăsit curtea închisorii Saint-Michel, două luni de când a început călătoria și, pe chipurile noastre trase, ochii înfundați în orbite văd de-a lungul corpului oasele conturând scheletul descărnat. Cei care au rezistat nebuniei se cufundă într-o muțenie totală. Fratele meu, cu obrajii scobiți, pare un bătrân și totuși, de fiecare dată când mă uit la el, îmi zâmbeste.

25 august

Ieri au evadat niște deținuți; Nitti și câțiva dintre colegii lui au reușit să desfacă planșeul, au sărit pe șine, noaptea. Trenul tocmai trecea de Lécourt. Corpul unuia dintre ei a fost găsit tăiat în două, unul a rămas fără picior, cu totul, șase au murit. Dar Nitti a reușit să scape împreună cu alți tovarăși. Ne-am adunat în jurul lui Charles. După viteza cu care merge trenul, nu mai e decât o chestiune de ore până la trecerea frontierei. Degeaba ne tot survolează avioanele, nu ne vor putea elibera.

— Nu mai putem conta decât pe noi, recunoaște neputincios Charles.

— Încercăm lovitura? întrebă Claude.

Charles se uită la mine, cu un semn din cap le arăt că sunt de acord, ce mai avem de pierdut?

Charles ne explică planul în detaliu. Dacă reușim să desfacem câteva scânduri din podea, ne putem strecura prin spațiul liber. Pe rând, prietenii îl vor ține pe cel care se strecoară printre scânduri. La un semnal, îi vor da drumul. Acesta va trebui atunci să se lase să cadă, cu brațele pe lângă corp ca să nu-i fie retezate de roți. Nu va trebui, mai ales, să ridice capul, altfel va fi decapitat de osia vagonului care va veni foarte repede pe deasupra lui. Va trebui să numere vagoanele care trec pe deasupra, douăsprezece, poate treisprezece? Apoi să aștepte, nemișcat, până când lumina roșie a trenului se îndepărtează și de abia după aceea să se ridice. Pentru ca nu cumva să scoată un strigăt care i-ar alerta pe soldații de pe platformă, cel care sare își va pune, ca un căluș, o bucată de pânză în gură. Și în timp ce Charles ne repetă procedura, un bărbat se ridică și începe să lucreze la scânduri. Trage din răspuțeri de un cui. Degetele lui se strecoară sub metal și

Încearcă neîncetat să-l faci să se miște. Timpul presează, oare mai suntem încă în Franța?

Cuiul cedează. Cu mâinile sângerând, bărbatul îl ia și lovește lemnul dur; trage de scândurile care abia se mișcă și iar cioplește. Cu palmele găurite, nu ține seama de durere și continuă. Vrem să-l ajutăm, dar nu ne lasă. Desenează, pe podeaua acestui vagon fantomă, ușa libertății și insistă să-l lăsăm pe el s-o facă. Nu-i pasă dacă moare, important e să nu moară degeaba; dacă ar putea măcar să salveze vieți care merită, atunci și viața lui a servit la ceva. El n-a fost arestat pentru că ar fi luptat în Rezistență, numai pentru niște găinării, a ajuns din întâmplare în vagonul brigăzii 35. Așa că ne imploră să-l lăsăm să continue, ne e dator cu asta, spune, lovind iarăși și iarăși podeaua.

Acum, mâinile îi sunt numai fâșii de carne, dar în sfârșit podeaua se mișcă. Armand e grăbit și, cu toții, îl ajutăm să ridice prima scândură, apoi încă una. E destul spațiu pentru a ne strecura afară. Zgomotul asurzitor al roților năpustește în vagon, traversele defilează cu viteză sub ochii noștri. Charles hotărăște ordinea în care să sărim.

— Tu, Jeannot, treci primul, apoi Claude, Marc, Samuel...

— De ce noi întâi?

— Pentru că sunteți mai tineri.

Epuizat, Marc ne face semn să ne supunem, Claude nu comentează.

Trebuie să ne îmbrăcăm. Pe pielea noastră acoperită de abcese, hainele sunt o tortură. Armand, care va sări al nouălea, îi propune celui care a făcut gaura să evadeze cu noi.

— Nu, spune acesta, eu voi fi cel care-l va ajuta pe ultimul dintre voi să sară. E nevoie de cineva care să facă asta, nu?

— Nu puteți sări acum, spune un alt bărbat, așezat într-un colț. Știu ce distanță este între stâlpi, am numărat câte secunde trec între doi stâlpi. Mergem cu cel puțin șaiszeci pe oră, la viteza asta vă rupeți șira spinării. Trebuie să așteptați să mergem mai încet, cam patruzeci la oră, e maximum.

Bărbatul știe ce spune; înainte de război punea șine la căile ferate.

— Și dacă locomotiva e la sfârșitul garniturii, și nu în față? Întreabă Claude.

— Atunci v-ați dus cu toții, răspunde bărbatul. Mai e și riscul ca nemții să fi pus o bară la ultimul vagon, dar e un risc ce trebuie să ni-l asumăm.

— De ce ar fi făcut așa ceva?

— Tocmai ca să nu putem evada!

Și, dintr-o dată, pe când cântăream cum e mai bine, trenul încetinește.

— Acum e momentul, dacă nu, n-o mai faceți niciodată, spune bărbatul care instala șine pe vreme de pace.

— Hai, du-te! spune Claude. Oricum știi ce ne-ar aștepta la sosire.

Împreună cu Charles, mă sprijină de brațe. Îmi înfund bucata de pânză în gură și îmi las picioarele în gaura care se cascadează sub mine. Trebuie să am grijă ca picioarele să nu atingă pământul înainte să-mi dea semnalul prietenii mei, dacă nu, corpul mi s-ar întoarce și ar fi dislocat într-o secundă. Mă doare stomacul, nu mai am aproape nici un mușchi care să mă ajute să rezist în poziția asta.

— Acum! îmi strigă Claude.

Cad, terasamentul mă lovește pe spate. Nu trebuie să mă mișc, zgomotul e asurzitor. La câțiva centimetri, de-o parte și de alta, defilează roțile care șuieră pe șine. Fiecare osie trece foarte aproape de mine, simt suflul aerului pe care îl deplasează și mirosul de metal. Să număr vagoanele, inima îmi bate foarte tare în piept. Încă trei, poate patru? Oare Claude a sărit deja? Aș vrea să-l mai pot strânge o dată la piept, să-i spun că e fratele meu, că, fără el, n-aș fi supraviețuit, n-aș fi putut în veci duce lupta asta.

Zgomotul se întrerupe și aud trenul cum se depărtează în noaptea care mă înconjoară. Oare respir în sfârșit aerul libertății?

Depart, becul roșu al trenului se pierde în noapte și dispăre la curba șinelor. Sunt în viață; e lună plină pe cer.

— Acum e rândul tău, ordonă Charles.

Claude își înfundă batista în gură și picioarele îi alunecă între scânduri. Dar colegii îl ridică aproape imediat. Trenul oscilează, oare se va opri? Alarmă falsă. Trecea peste un podeț cam șubred. Manevra e reluată și de data asta chipul lui Claude dispăre în noapte.

Armand se întoarce, Marc e prea epuizat ca să sară.

— Hai, revino-ți, îi ajut pe ceilalți și pe urmă trecem și noi.

Marc îi arată că e de acord dând din cap. Sare Samuel, Armand e ultimul care dispăre în gaură. Marc nu a vrut s-o facă. Bărbatul care a stricat podeaua îl ajută.

— Hai, sări, ce ai de pierdut?

Atunci, în sfârșit, Marc se hotărăște. Se lasă în voia lucrurilor și

se strecoară și el. Trenul frânează brusc. Feldgendarm coboară imediat. Îi vede venind spre el, ghemuit între două traverse, picioarele nu mai au forța să-l ajute să fugă, soldații prinzându-l repede. Îl duc spre un vagon. Pe drum îl lovesc atât de tare, că își pierde cunoștința.

Armand a rămas agățat de osii ca să scape de lămpile soldaților care inspectează trenul căutând și alți evadați. Timpul trece. Simte cum îl lasă brațele. Atât de aproape de țintă, încearcă să reziste; ți-am spus, nu am renunțat niciodată. Și, deodată, trenul se pune în mișcare. Armand așteaptă să ia puțină viteză și se lasă să cadă pe terasament. Este ultimul care vede pierzându-se în noapte becul roșu.

A trecut, cred, o jumătate de oră de când a dispărut trenul. Așa cum stabilisem, o iau în sus pe calea ferată, încercând să-i găsesc pe colegii mei. Oare Claude a supraviețuit? Nu cumva suntem în Germania?

În fața mea să vede neclar un podeț, păzit de o santinelă germană, chiar cel unde era cât pe ce să sară fratele meu înainte să-l ridice Charles. Soldatul fredonează *Lili Marlene*. E un detaliu care pare să-mi răspundă la prima întrebare care mă frământă; cealaltă îl privește pe fratele meu. Singura modalitate de a scăpa de acest obstacol este să alunec pe una dintre bârnele care susțin planșeul podului. Atârnând în gol. Înaintează în noaptea luminoasă, fiindu-mi frică în fiecare clipă că voi fi prins.

*

Am mers atât de mult că nu mi-am mai putut număra pașii, nici traversele pe care le las în urmă. În fața mea e tot liniște, nici țipenie de om. Oare sunt singurul care să fi supraviețuit? Toți ceilalți or fi murit? „Aveți o șansă din cinci să scăpați”, ne spusese cel care instala șine. Dumnezeu, și fratele meu? Nu! Omoară-mă pe mine imediat, nu pe el. Nu i se va întâmpla nimic, îl voi aduce înapoi acasă, i-am jurat mamei c-o fac, în cel mai rău vis al meu. Credeam că nu mai am lacrimi, că n-o să mai am niciodată de ce plânge și totuși, în genunchi, în mijlocul șinelor, singur în câmpul pustiu, mărturisesc, am plâns ca un copil. Fără fratele meu, la ce bun să mai fiu liber? Calea ferată se tot întinde în față, Claude nu e nicăieri.

Un freamăt într-un tufiș mă face să întorc capul.

— Hei, vrei să nu mai bocești așa și să vii să-mi dai o mână de ajutor? Mă dor de nu mai pot spinii ăștia.

Claude, cu capul în jos, este prizonierul unei tufe de ciulini. Cum a sărit de a ajuns în poziția asta?

— Ajută-mă întâi să scap și-ți povestesc eu! mârâie el.

Și-n timp ce-l scot dintre ramurile care-l țin prizonier, văd silueta lui Charles, clătinându-se, venind spre noi.

Trenul dispăruse pentru totdeauna. Charles plângea puțin, ne strângea la piept. Claude încerca să-și scoată cum putea spinii din fese. Samuel se ținea de ceafă, ascunzând o rană urâtă pe care și-o făcuse sărind. Tot nu știam dacă mai suntem în Franța sau pe pământ german.

Charles ne atrage atenția că suntem prea la vedere și că ar trebui să plecăm de aici. Ajungem la o pădurice, ducându-l pe Samuel pe care-l lasă puterile și așteptăm, ascunși printre copaci, să se lumineze.

38

28 august

Apar zorii. În timpul nopții, Samuel a pierdut mult sânge.

Ceilalți dorm încă, eu îl aud gemând. Mă cheamă, vin lângă el. Are fața lividă.

— Ce prostie, eram așa aproape de țintă! șoptește el.

— Despre ce vorbești?

— Hai, nu fă pe prostul, Jeannot, nu mai rezist, dau colțul, deja nu-mi mai simt picioarele și mi-e foarte frig.

Buzele îi sunt violete, tremură, așa că-l strâng în brațe și încerc să-l încălzesc cum pot.

— A fost totuși o evadare grozavă, nu-i așa?

— Da, Samuel, a fost o evadare pe cinste.

— Simți ce curat e aerul?

— Menajează-ți forțele, bătrâne.

— Și ce să mai fac cu ele? Pentru mine nu mai e decât o chestiune de ore. Jeannot, într-o zi va trebui să povestești tot ce ni s-a-ntâmplat. Amintirea nu trebuie să dispară, ca mine.

— Taci, Samuel, spui numai prostii și eu nu știu să spun povești.

— Ascultă-mă, Jeannot, dacă tu nu ești bun povestitor, atunci copiii tăi o s-o facă în locul tău, va trebui să-i rogi asta. Jură-mi că așa vei face.

— Ce copii?

— O să vezi, a continuat Samuel care deja delira. O să ai copii, mai târziu, unul, doi sau mai mulți, nu știu, nu prea mai am timp să socotesc. Atunci va trebui să le ceri ceva din partea mea, să le spui că e ceva ce contează foarte mult pentru mine. E ca și cum ar respecta o promisiune pe care tatăl lor a făcut-o într-un trecut care n-o să mai existe, o să vezi. O să le spui să povestească, într-o lume liberă, ce ni s-a-ntâmplat nouă. Cum am luptat pentru ei. Îi vei învăța că nimic nu contează pe pământ decât nenorocita asta de libertate care se supune celui care oferă mai mult. Le vei spune și că afurisei ăștea îi place dragostea oamenilor și că va scăpa întotdeauna de cei care vor s-o întemnițeze, că îl va numi întotdeauna învingător pe cel care o respectă fără a spera niciodată s-o păstreze în patul lui. Spune-le, Jeannot, spune-le din partea mea să povestească toate lucrurile astea, cu cuvintele lor, cele ale vremii lor. Ale mele nu sunt făcute decât din accentele țării mele, din sângele pe care-l am în gură și pe mâini.

— Gata, Samuel, te obosești degeaba.

— Jeannot, promite-mi: jură-mi că într-o zi vei fi îndrăgostit. Aș fi vrut atât de mult să pot și eu s-o fac, aș fi vrut atât de mult să iubesc. Promite-mi că vei ține un copil în brațe și că în prima privire de viață pe care i-o vei oferi, în această privire de tată, vei pune puțin din libertatea mea. Atunci, dac-o s-o faci, va rămâne ceva din mine pe pământul ăsta nenorocit.

I-am promis, iar Samuel a murit când s-a făcut ziuă. A inspirat adânc, sângele i-a curs la colțul gurii și am văzut cum falca i se crispează, într-atât de violentă era durerea. Rana de la gât se făcuse violetă. Și așa a rămas. Cred că sub pământul care-l acoperă, în câmpul acela din regiunea Haute-Marne, mai rezistă puțină purpură trecerii timpului și absurdității oamenilor.

*

La miezul zilei, am zărit în depărtare un țăran care înainta pe câmp. În starea în care eram, înfometaji și însetaji, nu mai puteam rezista mult timp. După ce ne-am pus de acord, s-a hotărât să-i ies eu în cale. Dacă era german, ridicam brațele în sus, iar prietenii mei rămâneau ascunși în pădurice.

Pe când înaintam spre el, nu știu care dintre noi doi îl îngrozea mai mult pe celălalt. Eu, în zdrențe, ca o fantomă, sau el, despre care nu știam încă ce limbă vorbește.

— Sunt un deținut evadat dintr-un tren de deportați și am nevoie de ajutor, am strigat întinzând mâna spre el.

— Sunteți singur? m-a întrebat el.

— Sunteți deci francez?

— Bineînțeles că sunt francez, ce naiba! Ce întrebare! Haideți, veniți, vă duc la fermă, a spus fermierul îngrozit, sunteți într-o stare jalnică!

Le-am făcut semne prietenilor care au venit și ei imediat.

Eram în data de 26 august 1944 și eram salvați.

39

Marc și-a revenit la trei zile după evadarea noastră, trenul condus de Schuster intra în lagărul de la Dachau, destinația finală, unde a ajuns la 28 august 1944.

Din cei șapte sute de deținuți care au supraviețuit totuși acestei îngrozitoare călătorii, numai câțiva au scăpat de moarte.

În timp ce trupele aliate reluau controlul asupra țării, Claude și cu mine am recuperat o mașină abandonată de nemți. Am trecut de liniile de front și am plecat spre Montélimar pentru a căuta corpurile lui Jacques și François și a le duce familiilor.

Zece luni mai târziu, într-o dimineață de primăvară, în 1945, de după gratiile lagărelor din Ravensbrück, Osna, Damira, Marianne și Sophie au văzut trupele americane care veneau să le salveze. Cu puțin timp înainte, la Dachau, Marc, care supraviețuise, fusese și el eliberat.

Claude și cu mine nu ne-am mai revăzut niciodată părinții.

*

Sărisem din trenul fantomă la 25 august 1944, chiar în ziua când a fost eliberat Parisul.

În zilele următoare, fermierul și familia lui au avut mare grijă

de noi. Îmi aduc aminte de seara în care ne-au pregătit o omletă. Charles se uita tăcut la noi; ne-au revenit în memorie chipurile prietenilor noștri, în jurul mesei din mica gară de la Loubers.

*

Fratele meu m-a sculat într-o dimineată.

— Vino, mi-a spus trăgându-mă din pat.

L-am urmat afară din șura unde Charles și ceilalți încă dormeau.

Am mers, alături, fără să vorbim, până am ajuns în mijlocul unui câmp mare unde nu mai rămăseseră decât paiele.

— Uite, mi-a zis Claude, ținându-mă de mână. Departe, înspre vest, se întâlneau coloanele de tancuri americane și cele ale diviziei Leclerc. Franța era eliberată.

Jacques avea dreptate, venise iar primăvara... și am simțit cum fratele meu mă strânge de mână.

În acest câmp cu paie, fratele meu și cu mine eram și aveam să rămânem doi copii ai libertății, rătăciți printre șazeci de mii de morți.

Epilog

În septembrie 1974, mai aveam puțin până să împlinesc 17 ani, mama a intrat într-o dimineată în camera mea. De abia răsărise soarele, și ea m-a anunțat că nu voi merge la liceu.

M-am ridicat în capul oaselor. În anul acela mă pregăteam pentru bacalaureat și am fost uimit să văd că mama îmi propunea să chiulesc. Pleca toată ziua cu tata și voia ca sora mea și cu mine să-i însoțim în călătorie. Am întrebat-o unde ne ducem, mama m-a privit cu acel zâmbet care nu o părăsea niciodată.

— Dacă îl întrebi, poate că îți va spune tata pe drum și-ți va povesti ceva despre care n-a vrut niciodată să vorbească.

Am ajuns la Toulouse pe la miezul zilei. La gară ne aștepta o mașină care ne-a dus până la stadionul orașului.

În timp ce luam loc împreună cu sora mea pe gradenele aproape pustii, tata și fratele lui au coborât pe trepte îndreptându-se spre o estradă din mijlocul gazonului. Acolo s-au aliniat în rând,

spre ei a înaintat un ministru care a rostit un discurs:

„În noiembrie 1942, în sud-vestul țării, mâna de lucru formată din imigranți s-a constituit într-o mișcare de rezistență militară și a format brigada FTP-MOI nr. 35.

Evrei, muncitori, țărani, majoritatea veniți din Ungaria, Cehia, Polonia, România, Italia, Iugoslavia, erau mai multe sute de persoane care participau la eliberarea orașelor Toulouse, Montauban, Agen; participau la toate bătăliile pentru a-l alunga pe dușman din regiunile Haute-Garonne, Tarn, Tarn-Garonne, Ariège, Gers, Basses Pyrénées, Hautes Pyrénées.

Mulți dintre ei au fost deportați și au murit prin lagăre, urmând exemplul șefului lor Marcel Langer...

Hărțuiți, trăind o viață plină de lipsuri, smulși din uitare, ei formau simbolul fraternității clădite în vârtejul iscat de dezmembrare, dar și simbolul angajării unor femei, copii și bărbați, care au contribuit la ieșirea lentă a patriei noastre, devenită prizoniera naziștilor, din tăcerea ei pentru a renaște în sfârșit la viață...

Această luptă condamnată de legile atunci în vigoare a fost victorioasă. A fost vremea în care ființa umană și-a depășit propria condiție prin neglijarea rănilor și cunoscând torturile, deportarea și moartea.

E de datoria noastră să-i învățăm pe copiii noștri ce valori esențiale se ascundeau în această luptă, că ea merită, având în vedere tributul de sânge plătit libertății, să fie înscrisă în memoria Republicii Franceze¹².”

Ministrul le-a pus câte o medalie pe reverele hainelor, în timp ce îi venea rândul să fie decorat unuia dintre ei, care ieșea în evidență prin părul lui roșcat, pe estradă a urcat un bărbat. Purta costumul bleumarin al Royal Air Force și o șapcă albă. S-a apropiat de cel care, în alte vremuri, se numea Jeannot și l-a salutat fără grabă, așa cum se salută un ostaș. Și în acea clipă s-au întâlnit din nou privirile unui fost pilot și cele ale unui fost deportat.

*

Nici nu coborâse bine de pe estradă, că tatăl meu și-a scos

¹² Discursul dlui Charles Hernu, ministrul forțelor armate.

medalia și a pus-o în buzunarul hainei. A venit către mine, m-a luat pe după umăr și a șoptit: „Vino, trebuie să te prezint prietenilor, apoi ne întoarcem acasă”.

*

Seara, în trenul care ne ducea înapoi la Paris, l-am surprins privind cum se perindă câmpia, închis în tăcerea lui. Mâna și-o abandonase pe măsuța care ne despărțea. Am acoperit-o cu mâna mea, nu era chiar un gest nesemnificativ, noi doi aproape că nu ne atingeam. Nu a întors capul, dar am putut să văd, pe fereastră, reflexul zâmbetului lui. L-am întrebat de ce nu-mi povestise despre toate astea până acum, de ce așteptase tot acest timp.

A dat din umeri.

— Ce ai fi vrut să-ți spun?

Cât despre mine, mă gândeam că aș fi vrut să știu că el e Jeannot, aș fi vrut să port povestea lui sub uniforma mea de școală.

— Mulți prieteni au căzut sub șinele astea, am omorât oameni. Mai târziu, vreau să-ți amintești pur și simplu că sunt tatăl tău.

Și, mult mai târziu, am înțeles că a vrut să-mi umple copilăria cu o alta decât a lui.

Mama se uita numai la el. A sărutat-o tandru. Din privirile pe care le-au schimbat ne-am dat seama și eu, și sora mea cât de mult se iubeau; încă din prima zi.

Îmi aduc aminte de ultimele cuvinte ale lui Samuel.

Jeannot s-a ținut de cuvânt.

Asta e tot, dragostea mea. Bărbatul care stă la teigheaua cafenelei de pe strada Saint-Paul și care-ți zâmbește cu eleganță este tatăl meu.

Sub acest pământ al Franței se odihnesc prietenii lui.

De fiecare dată când aud pe cineva care-și exprimă ideile, într-o lume liberă, mă gândesc la ei.

Și-mi aduc aminte că un cuvânt ca „Străin” este una dintre promisiunile cele mai senine de pe lume, o promisiune în culori,

frumoasă ca Libertatea.

Nu aş fi putut scrie această carte niciodată fără anumite mărturii și povestiri culese din cărți precum *Une histoire vraie* (Claude și Raymond Levy, Les Éditeurs Français Réunis), *La vie des Français sous l'Occupation* (Henri Amouroux, Fayard), *Les Parias de la Résistance* (Claude Levy, Calmann-Lévy), *Ni travail, ni famille, ni patrie – Journal d'une brigade FTP-MOI, Toulouse, 1942–1944* (Gérard de Verbizier, Calmann-Lévy), *L'Odysée du train fantôme. 3 juillet 1944: une page de notre histoire* (Jürg Alwegg, Robert Laffont), *Schwartzenmurtz ou l'esprit de parti* (Raymond Levy, Albin Michel) și *Le Train fantôme – Toulouse-Bordeaux, Sorgues-Dachau* (Études Sorguaises).

Mulțumiri

Emmanuelle Hardouin Raymond și Daniele Levy, Claude Levy
Claude și Paulette Urman Pauline Lévêque

Nicole Lattes, Leonello Brandolini, Brigitte Lannaud, Antoine
Caro, Lydie Leroy, Anne-Marie Lenfant, Elisabeth Villeneuve,
Brigitte și Sarah Forissier, Tine Gerber, Marie Dubois, Brigitte
Strauss, Aude de Margerie, Arié Sberro, Sylvie Bardeau și toate
echipele editurii Robert Laffont

Laurent Zahut și Marc Mehermi

Léonard Anthony

Éric Brame, Kamel Berkane, Philippe Guez

Katrin Hodapp, Mark Kessler, Marie Garnero, Marion Millet,
Johanna Krawczyk

Pauline Normand, Marie-Ève Provost

și

Susanna Lea și Antoine Audouard

În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a existat în Franța un ansamblu de rețele clandestine care au încercat să saboteze regimul de la Vichy (între 1940 și 1944, Franța s-a aflat, mai întâi parțial, apoi integral, sub ocupație germană). Este vorba despre mișcarea de Rezistență care s-a opus colaboraționismului oficial cu nașiștii.

Spre deosebire de celelalte romane ale lui Marc Levy, care mizează pe ficțiune și uneori chiar pe fantastic, *Copiii libertății* pornește de la acest fapt real al istoriei. Autorul relatează povestea tatălui său, Raymond, și a unchiului său, Claude, care s-au angajat în Rezistență înainte de a implini 18 ani; alături de Charles, Sophie, Marc, Alonso și alții, fie ei francezi sau copii de emigranți italieni, români,

spanioli etc. O «bandă» de adolescenți, plini de voie bună și chef de viață – unii de-abia dacă trăiseră florii primei iubiri –, care fabricau bombe sau aruncau trenuri în aer animați de idealul de libertate.

Unii au supraviețuit, alții au murit în luptă sau au fost deportați la Dachau.

Romanul este scris într-un stil simplu și plăcut, susținut de un suspans teribil și de o emoție ce vă aduce lacrimi pe obraz.

Marc Levy este unul dintre cei mai populari scriitori din ultimii ani. A fost cel mai vândut autor francez al anului 2007, cărțile sale sunt traduse în 41 de limbi și îndrăgite de milioane de lectori, regăsindu-se pe majoritatea listelor de bestseller din țările în care este publicat. Editura Trei a tradus în limba română toate romanele lui Marc Levy: «Și dacă e adevărat...», «În altă viață», «Te voi revedea», «Unde ești?», «Șapte zile pentru o eternitate», «Prietenii mei, iubirile mele», «Toate acele lucruri pe care nu ni le-am spus».

Recomandat de:

ISBN 978-973-707-228-3
www.edituratrei.ro

